

วิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย

นางสาว ทศนีย์ จันอินทร์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE EVOLUTION OF CONCEPTS OF EDUCATION FOR PEACE IN THAILAND

Miss Tassanee Chanin

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Development Education
Department of Educational Policy, Management, and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2007
Copyright of Chulalongkorn University

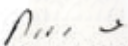
หัวข้อวิทยานิพนธ์
โดย
สาขาวิชา
อาจารย์ที่ปรึกษา

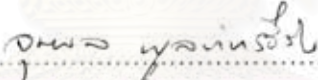
วิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย
นางสาว ทศนีย์ จันอินทร์
พัฒนศึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน

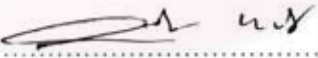
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พงษ์ ศิริบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วลัย พานิช)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทัศนีย์ จันอินทร์: วิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย.

(THE EVOLUTION OF CONCEPTS OF EDUCATION FOR PEACE IN THAILAND) อ. ที่ปรึกษา
: ผศ.ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน, 165 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย มีขั้นตอนการวิจัย คือ หนึ่ง ศึกษาความเป็นมา มโนทัศน์ สภาพของการศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย และบริบททางสังคมจากเอกสาร สอง เก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพมาจัดแบ่งเป็นยุคต่างๆ ตั้งชื่อยุคตามลักษณะเด่นของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนั้นๆ จากนั้นสรุปสาระและนำเสนอ มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในสามหัวข้อ คือ บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพ

ผลการศึกษาพบว่า มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพของประเทศไทยมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยและสังคมโลก ทั้งด้านบทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพ ดังมีสาระสำคัญ คือ บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพเปลี่ยนแปลงจากการการถ่ายทอดความรู้ด้านสันติภาพจากต่างประเทศ สู่การเรียกร้องประชาธิปไตยและสังคมที่เป็นธรรม การส่งเสริมกระบวนการภาคประชาสังคม และการแก้ปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคได้ตามลำดับ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ เดิมเน้นการประชุมวิชาการและจัดทำสิ่งพิมพ์ ต่อมา มีการจัดการเรียนการสอนด้านสันติภาพ การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา ใช้อกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ จัดอบรมทักษะสันติภาพ การทำวิจัย และการใช้เว็บไซต์เพื่อเผยแพร่สันติภาพ ส่วนมโนทัศน์สันติภาพในประเทศไทยครอบคลุมทั้งมิติความเป็นมนุษย์ มิติทางสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นที่มิติทางสังคมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามในสังคมไทยมีการให้ความสำคัญกับสันติภาพภายในและสันติภาพเชิงบวกมาตั้งแต่ในยุคสมัยแรกๆ ซึ่งแตกต่างจากวิวัฒนาการของตกวันตก

ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา
สาขาวิชา พัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนิติศ.....ทัศนีย์ จันอินทร์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....จุมพล พูลภัทรชีวิน

4883681927 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: EDUCATION FOR PEACE / PEACE IN THAILAND / PEACE CONCEPT

TASSANEE CHANIN : THE EVOLUTION OF CONCEPTS OF EDUCATION FOR PEACE IN THAILAND. THESIS ADVISOR : ASSIST.PROF. CHUMPOL POOLPATARACHEWIN, Ph.D.
165 pp.

This research has an objective to study the evolution of concepts of education of peace in Thailand. Method of this research includes: 1) study history of peace concepts, status of peace education in Thailand and context of societies from document, 2) gather information by interview and participant observation, and 3) analyze information and categorize peace education concepts to several periods of evolution. entitle periods of concept of education for peace. Then, summarize and present in 3 topics: roles and educational management for peace and peace concepts.

The research results showed that the concepts of education for peace in Thailand has been evolved to be in line with Thailand and global social context in the roles and educational management for peace as well as the concepts of peace which were described as follow: the roles of the education for peace has been changed from passing on the knowledge in peace from abroad to calling for democracy and just society, the encouragement for civil society, as well as the effort to solve the southern province crisis; educational management for peace had changed from the academic conferences and the publishing to emphasize on classroom instruction, infiltration of peace concepts in religion context, group process for peace, training for peaceful skills, peace research conduct and use website as devices for promotion of peace; and the concepts for peace. In Thailand, covered the humanity, social, as well as environmental dimension but mainly focuses on social dimension. However, inner peace and positive were placed an importance in Thai society since the early period of evolution which was difference from western societies.

Department Educational Policy, Management, and Leadership

Field of study Development Education

Academic year 2007

Student's signature.....*Tassanee Chanin*

Advisor's signature.....*Chumpol Poolpatarachewin*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากความประทับใจในหนังสือเรื่อง สันติภาพทุก
ย่างก้าว ของดิช นัท ฮันท์ ที่พบโดยบังเอิญในห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ และหนังสือ สันติศึกษา
กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ที่คุณเบ็นมอบให้เป็นของขวัญเมื่อครั้งเรียนปริญญาตรี

ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนได้รับความกรุณาจากบุคคลรอบข้างมากมาย
จึงทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วง ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ จุมพล พูลภัทรชีวิน ที่มอบโอกาสการ
เรียนรู้ที่เป็นอิสระยิ่ง และให้คำปรึกษาด้วยความเมตตา อดทน กราบนมัสการขอพระคุณ
พระมหานรินทร์ สันติภัทโท ที่ติดตามความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ เอื้อเพื่อเอกสารวิจัย และข้อ
วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลวิจัยทุกท่าน ที่มอบความโอบอ้อมอารีย์ และบท
สนทนาที่มีคุณค่า ท่านเหล่านั้นได้แก่ อาจารย์ อภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ อาจารย์ วไล ฌ ป้อมเพ็ชร
อาจารย์ วลัย พานิช คุณลัดดาวัลย์ ดันติวิทยาพิทักษ์ กัลยาณมิตรชาวสวนโมกข์ นักบวชและ
เพื่อนๆจากหมู่บ้านพลัม พี่ชาญชัย คณะรัฐศาสตร์ พี่พรชัย และคุณไพลิน จากเสมสิกขาลัย ขอ
ระลึกคุณงามความดีไปถึงนักสันติภาพทุกท่าน ทั้งที่อาจปรากฏหรือไม่ปรากฏนามในวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ ที่ได้ชี้แนะแนวทางแห่งสันติวิธีแก่ชนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไป

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย สำหรับทุนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณคุณเป็นพิเศษแด่พี่โอ ที่อำนวยความสะดวกในการเดินทางมาเรียน
ช่วยเหลือด้านเอกสาร และหาซื้ออุปกรณ์จำเป็นต่างๆ เหนือสิ่งอื่นใด ขอกราบขอพระคุณ พ่อ
และแม่ ผู้เป็น “นักสันติวิธี” ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของลูก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช

บทที่

1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้.....	9

2 มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 1 : ยุครับวิทยาการจากต่างประเทศ

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) – พ.ศ. 2515.....	10
1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ.....	10
2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	11
2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	11
2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	12
1) การประชุมและสัมมนาด้านสันติภาพ.....	12
2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ.....	13
2.3 มโนทัศน์สันติภาพที่ปรากฏในการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	14
มิติที่ 1 มิติความเป็นมนุษย์.....	14
มิติที่ 2 มิติทางสังคม.....	15
มิติที่ 3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม.....	18

บทที่

3 มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 2: ยุคปัญญาชนนำทาง	
พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534.....	19
1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ.....	19
2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	20
2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	20
2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	21
1) การประชุมและสัมมนาด้านสันติภาพ.....	21
2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ.....	23
3) การเรียนการสอนด้านสันติภาพ.....	26
3.1) ระดับมัธยม.....	27
3.2) ระดับอุดมศึกษา.....	28
4) การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา.....	36
5) การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง...	39
2.3 มโนทัศน์สันติภาพที่ปรากฏในการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	40
มิตินี้ที่ 1 มิติตามความเป็นมนุษย์.....	40
มิตินี้ที่ 2 มิติตามสังคม.....	43
มิตินี้ที่ 3 มิติตามสิ่งแวดล้อม.....	48
4 มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 3: ยุคทองของภาคประชาชน	
พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546.....	50
1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ.....	50
2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	52
2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	52
2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	56
1) การประชุมและสัมมนาด้านสันติภาพ.....	56
2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ.....	57
3) การวิจัยด้านสันติภาพ.....	59
4) การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง...	60

บทที่

5) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์.....	63
6) การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา.....	64
7) การใช้เว็บไซต์เพื่อเผยแพร่สันติภาพ.....	65
2.3 มโนทัศน์สันติภาพที่ปรากฏในการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	66
มิติที่ 1 มิติความเป็นมนุษย์.....	67
มิติที่ 2 มิติทางสังคม.....	74
มิติที่ 3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม.....	82
5 มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 4: ยุครวมพลังแก้ปัญหาภาคใต้ พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน.....	85
1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ.....	85
2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	89
2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	89
2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	91
1) การประชุมและสัมมนาด้านสันติภาพ.....	91
2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ.....	95
3) การวิจัยด้านสันติภาพ.....	97
4) การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง.....	109
5) การพัฒนาหลักสูตร และการสอนด้านสันติภาพ.....	112
6) การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา.....	119
2.3 มโนทัศน์สันติภาพที่ปรากฏในการศึกษาเพื่อสันติภาพ.....	121
มิติที่ 1 มิติความเป็นมนุษย์.....	122
มิติที่ 2 มิติทางสังคม.....	127
มิติที่ 3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม.....	139
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	140
สรุปผลการวิจัย.....	140

	ญ
	หน้า
อภิปรายผล.....	144
ข้อเสนอแนะ.....	153
รายการอ้างอิง.....	155
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	165

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
<u>ตารางที่ 1</u> ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) – พ.ศ. 2515.....	14
<u>ตารางที่ 2</u> ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงพ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534.....	40
<u>ตารางที่ 3</u> ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงพ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546.....	66
<u>ตารางที่ 4</u> ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงพ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน.....	121

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สันติวิธีเป็นตัวชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะแสดงว่าคนในสังคมนั้นใช้สติปัญญาและเหตุผลมากกว่ากำลังในการแก้ปัญหา รวมทั้งสังคมนั้นมีระบบที่ดีพอที่จะรับมือกับปัญหาความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามจนกลายเป็นการใช้ความรุนแรงต่อกัน และแสดงให้เห็นว่าสังคมนั้นไม่ได้ถูกรอบงำ หรือต้องแบกรับมรดกแห่งความเกลียดชังจากอดีต หรือถึงแม้จะแบกรับมรดกนั้นก็สามารถที่จะจัดการให้คลี่คลายลงได้ และที่สำคัญก็คือสังคมนั้นได้เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย เพราะฉะนั้นการพยายามเสริมสร้างศักยภาพของสังคมในการใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา จึงเป็นหัวใจสำคัญของการทำให้สังคมนั้นมีความเจริญงอกงาม มีอารยะ และเกิดความผาสุกแก่ประชาชน (พระไพศาล วิสาโล, ปาฐกถา: 2 พฤศจิกายน 2550)

สังคมมนุษย์ทุกหนทุกแห่งทั่วโลกนับย้อนไปถึงยุคบุพกาล ได้พัฒนาการระบบคิดและระบบทางสังคมมากมายขึ้นเพื่อการดำรงอยู่อย่างสงบสุขของสมาชิกในสังคม ระบบเหล่านั้นได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม จารีต กฎหมาย ศาสนา การปกครอง ซึ่งครอบคลุมการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัว จนกระทั่งถึงระดับสังคม และถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อไปเป็นมรดกทางสังคม

หายนะภัยของสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แสดงให้เห็นว่าในยุคสมัยที่สังคมโลกได้ขยายกว้างเชื่อมต่อกัน รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน ระบบคิดและระบบทางสังคมที่เคยมีมาแต่เดิมไม่เพียงพอที่จะจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับสังคมขนาดใหญ่ จนกระทั่งนำมาสู่การชนฆ่าทำลาย ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและวัตถุมากมายในวงกว้าง ความตระหนักถึงความขาดแคลนระบบคิดและระบบทางสังคมที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีความเกื้อกูลแก่กัน ทำให้นักคิดและนักเคลื่อนไหวทางสังคมทั่วโลกให้ความสำคัญกับประเด็นด้านสันติภาพ จนเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดกิจกรรมทางสังคม การขบคิดและการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพอย่างเป็นระบบมากขึ้น

แม้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะไม่ปรากฏสงครามครั้งใหญ่ระดับโลกขึ้นอีก แต่ก็ยังมีสงครามย่อย การใช้ความรุนแรง การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแย่งชิงอำนาจและทรัพยากร และ

ความไม่สันติภาพในลักษณะอื่น ซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์แก่มนุษย์ไม่จบสิ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ ยิ่งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าที่แท้จริงของสันติภาพ ว่าสาระของสันติภาพมิได้เป็นเพียงภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่ยังรวมถึงการปฏิบัติที่ไม่รุนแรง การมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างเท่าเทียม ความเสมอภาคทางเพศ การดำรงอยู่กับธรรมชาติอย่างสมดุล และวิถีชีวิตที่สงบสุข

พัฒนาการของชุดความคิด หรือมโนทัศน์สันติภาพของตะวันตกมีทั้งสิ้น 6 ช่วงเวลา คือ ระยะเวลาที่หนึ่ง สันติภาพคือการปราศจากสงคราม ระยะเวลาที่สอง สันติภาพคือความสมดุลทางอำนาจทั้งระหว่างรัฐและภายในรัฐ ระยะเวลาที่สาม สันติภาพมีทั้งสันติภาพเชิงลบหรือการไม่มีสงคราม และสันติภาพเชิงบวก คือการไม่มีความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ระยะเวลาสี่สันติภาพแบบสตรีนิยม ระยะเวลาห้าองค์รวมของสันติภาพแบบกาย่า (Gaia-peace) ที่ให้ความสำคัญกับสันติภาพระหว่างมนุษย์กับระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ และระยะที่หก องค์รวมแบบสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก โดยสรุปคือ มโนทัศน์สันติภาพของตะวันตกมีวิวัฒนาการจากการให้นิยามแบบเดียวเป็นการให้นิยามที่หลากหลาย จากสันติภาพระดับมหภาค เป็นสันติภาพทั้งระดับมหภาคและจุลภาค จากมโนทัศน์เชิงลบเป็นมโนทัศน์เชิงบวก และจากสันติภาพภายนอกสู่สันติภาพทั้งภายนอกและภายใน (Linda Groff and Paul Smoker, 1996)

สำหรับสังคมไทย ได้มีการพัฒนาระบบคิดและระบบสังคมสำหรับสร้างสันติสุขมาตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยเรียกสภาวะนั้นว่าความผาสุก ความสงบร่มเย็น ความอยู่เย็นเป็นสุข ฯลฯ รากฐานสำคัญที่เอื้อให้คุณค่าเหล่านั้นดำรงอยู่ในสังคมไทยสมัยก่อน ได้แก่ วิถีชีวิตที่ตั้งอยู่ในหลักธรรมทางศาสนาและความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันของคนในสังคม ปัจจัยดังกล่าวยังคงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทยเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อสังคมไทยมีการติดต่อแลกเปลี่ยนวิทยาการความรู้จากต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา มโนทัศน์เพื่อสันติภาพแบบตะวันตกจึงแพร่หลายในประเทศไทยมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันนี้ มโนทัศน์สันติภาพในประเทศไทยจึงมีความหลากหลาย เป็นการผสมผสานทั้งแนวคิดสันติภาพแบบสากลและแนวคิดที่สืบทอดมาจากรากเหง้าทางความคิดของสังคมไทยในอดีต

อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงสถานะด้านวิชาการของสันติภาพไทย ถือได้ว่าการค้นคว้าและให้ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพยังอยู่ในวงแคบมาก จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า ทำไมคนจำนวนไม่น้อยทั้งในระดับผู้นำและผู้ตามของประเทศ จึงยังคงไขว่คว้าหาสันติสุขแต่เพียงเปลือกนอกให้กับตนเอง โดยละทิ้งแก่นแท้และกระบวนการสร้างสันติสุขแบบยั่งยืน ด้วยมุมมองที่กว้างไกลและด้วยความเข้าใจที่แท้จริง (ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล, 2546) การขาดสันติภาพจึงเป็นปัญหาใหญ่ที่จะส่งผลกระทบต่อ การพัฒนา และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมด้วย

การศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยสร้างสรรค์สำนึกแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หล่อหลอมทัศนคติ สอดแทรกความรู้ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันให้แก่นมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึง

วัยผู้ใหญ่ นอกจากนี้การศึกษายังเป็นเครื่องมือและกระบวนการต่อเนื่องอย่างหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีความเจริญงอกงาม ปรับตัวได้ ดำเนินชีวิตที่ดี มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ (สุมน อมรวิวัฒน์ อ้างถึงในสุนีย์ สุขเจริญ: 2533)

งานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ และสันติภาพกับเยาวชนทั้งของไทยและต่างประเทศมีหลายชิ้น ได้แก่ “การประเมินผลสื่อเพื่อสร้างแนวคิดด้านสันติภาพแก่เด็กและเยาวชน” ของเมตตา กฤตวิทย์ และ พัทธนี เจริญรยา (2530) ซึ่งพบว่า สื่อมิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อความคิดเรื่องสันติภาพของเด็ก อาจเนื่องมาจากการให้เด็กเปิดรับสารผ่านสื่อต่างๆทำในระยะเวลาอันสั้น ขณะที่การปลูกฝังความคิดต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน งานวิจัยเรื่อง “ผลของการสอนศิลปะตามแนวคิดแบบเซอร์เรียลลิสม์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์เรื่องสันติภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร” โดยชลธิชา ชันติคิลกวงษา (2540) ที่ทดลองใช้การสอนศิลปะตามแนวคิดแบบเซอร์เรียลลิสม์เชื่อมโยงกับความรู้ ความเข้าใจเรื่องสันติภาพของนักเรียน

สุนีย์ สุขเจริญ (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ทางเลือกในการจัดสันติศึกษาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยตามทัศนะของนักวิชาการ” โดยใช้เทคนิค EDFR ผลการวิจัยพบว่า นักวิชาการมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าสันติศึกษาหมายถึง การใช้กระบวนการศึกษาในการเสริมสร้างคนให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสันติภาพ สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ สงบสุขในสภาพอันพึงประสงค์ของสันติภาพ นอกจากนี้นักวิชาการยังมีความเห็นว่าหลักสูตรของมหาวิทยาลัยควรมุ่งหมายเพื่อให้มีทักษะ รู้จักแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี ตระหนักถึงคุณค่า และมีจิตใจใฝ่สันติ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องสันติภาพ ด้านเนื้อหาสาระประกอบด้วยเรื่องโครงสร้างของสังคมที่ไม่เป็นธรรม วิธีการลดความรุนแรง สร้างสันติภาพ ประวัติศาสตร์ที่มาของภาวะอันไร้สันติภาพ ความสัมพันธ์ที่สันติและไม่สันติ สันติวิธี การแข่งขัน การสร้าง การสะสมและการลดอาวุธ กระบวนการเรียนการสอนสันติภาพตามจุดมุ่งหมายดังกล่าวควรจัดแบบสหวิทยาการ เน้นการแก้ปัญหา มีการสัมมนา อภิปราย ฝึกทักษะในสถานการณ์จำลอง ส่วนผู้สอนควรเป็นผู้มีทัศนคติการมองแบบองค์รวม มีโลกทัศน์กว้าง ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นคุณค่า มีศรัทธา มีความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการสอนสันติภาพ วิธีจัดการสอนควรสอดคล้องแนวคิดสันติศึกษาในรายวิชาต่างๆหรือจัดรายวิชาสันติศึกษาไว้ในหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัย หรือเป็นวิชาเลือก

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น” ของพรหมพร สนิทขัญญ์ (2535) ผลการวิเคราะห์พบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏมากที่สุดคือ คือ มโนทัศน์ในเรื่องเอกลักษณ์ของมนุษย์ที่ต้องการความมั่นคงทางจิตใจ รองลงมาคือ มโนทัศน์เรื่องความงามทางธรรมชาติ ทางภาษาศิลปะและวัฒนธรรมต่างๆ มโนทัศน์ในเรื่องความเป็นเพื่อน ความเห็นอกเห็นใจกัน มโนทัศน์ในเรื่องของ

ความร่วมมือกันและการไว้วางใจกัน และมนทัศน์เรื่องการประนีประนอมและการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง มานิตา ลีโทชวลิต (2544) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย” ด้านการจัดความขัดแย้ง โดยการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบ พบว่านิทานชาดกสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยได้ แต่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนการใช้ภาษาให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางภาษา และวิธีการนำไปใช้ต้องสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ที่เรียนรู้ผ่านการกระทำ และการเลียนแบบ ดังนั้นผู้นำนิทานชาดกไปใช้ส่งเสริมสันติธรรมให้แก่เด็กปฐมวัยจึงจำเป็นต้องปรับแต่งภาษาให้นิทานง่ายขึ้น และสร้างบรรยากาศในการนำไปใช้ที่สงบ มีสมาธิ และยังต้องพัฒนาตนให้เป็นตัวแบบที่ดีให้แก่เด็กอีกด้วย

จรรยา สุวรรณทัต (2530) ได้วิเคราะห์บทเรียงความต่างๆของเด็ก ในช่วงอายุ 6-12 ปี เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์เชิงสันติภาพของเด็กไทย พบว่า เด็กได้แสดงความคิดที่ต้องการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหของสังคมส่วนรวมอยู่ในระดับสูงมาก แม้ว่าตามวัยแล้วเด็คน่าจะนึกถึงตนเองเป็นหลักอยู่ แต่เนื้อหาสาระของเรียงความกลับสะท้อนให้เห็นการเน้นในเรื่องสันติภาพ และความสงบสุขของชาวโลกเป็นสำคัญ งานวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา” ของพีระพล งามขุนทด (2535) ผลการวิจัยสรุปว่าครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกับการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในห้องเรียนที่ผู้วิจัยเสนอ โดยเฉพาะ การสอนโดยสอดแทรกสันติศึกษากับรายวิชาที่เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนพัฒนาจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดี เนื้อหาวิชาเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมโดยเน้นเรื่องการแก้ไขปัญห การสอนด้วยวิธีการศึกษาเฉพาะกรณีโดยเน้นข่าวและเหตุการณ์ในปัจจุบัน การใช้ข่าวปัจจุบันจากวิทยุ โทรทัศน์ และ หนังสือพิมพ์รายวันที่เสนอทั้งความร่วมมือ ความขัดแย้ง เป็นสื่อการเรียนการสอน และการจัดการประเมินผลจากการสังเกต เน้นทัศนคติและการปฏิบัติของนักเรียน

การวิจัยเรื่อง “การทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ” ของวาริ พิศาลภักทรคุณ (2531) ที่พบว่า หลังการทดลองจัดกิจกรรมนักเรียนมีเจตคติทางสันติภาพหลังการทดลองสูงขึ้น ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (2533) ได้วิจัยเรื่อง “การสอนด้วยวิธีทางปรากฏการณ์วิทยา: กรณีศึกษารายวิชาสันติภาพศึกษา” ในวิชามนุษย์กับสันติภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลที่ได้จากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการเรียนการสอนด้วยวิธีการปรากฏการณ์วิทยา คือ กระบวนการศึกษาแบบปฏิสัมพันธ์ที่ผู้เรียนมีบทบาทหลักในการแสวงหาความรู้ ผู้สอนมีบทบาทสนับสนุน ซึ่งเน้นภายใต้บรรยากาศแห่งเสรีภาพที่มีระบบระเบียบต้องการความซื่อสัตย์แลความรับผิดชอบสูง องค์ประกอบหลักของการศึกษาคั้งนี้คือ สิ่งสร้าง (เดิม,ใหม่) กระบวนการ (การจดบันทึก การทำรายงาน การเสนอรายงาน) และผลได้ (ผลงาน นิสิต อาจารย์) ซึ่งต่างมีความสำคัญและสัมพันธ์กัน

การละองค์ใดองค์หนึ่งไปจะทำให้ปรากฏการณ์และความเข้าใจปรากฏการณ์ขาดความสมบูรณ์ไป ผลได้ที่สำคัญของการศึกษาคือพัฒนาการของนิสิต 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเรื่องสันติภาพ ความคิดวิเคราะห์ที่เป็นระบบ เป็นเหตุผลในมุมมอง และคุณธรรม คือความเข้าใจตนเอง สังคม โลก และไกลตัว ซึ่งนำไปสู่ทัศนคติ และการปฏิบัติในทางใฝ่สันติภาพ

งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพของต่างประเทศ เช่น “Inquiry into the issue of democracy and peace education in a kindergarten program” ของ Jennifer Anne Kottick (2003) ผลการวิจัยสรุปว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งซึ่งครูสามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างสันติภาพและประชาธิปไตยได้ การทำความเข้าใจธรรมชาติของเด็ก และการเล่นของเด็กจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาสันติภาพและประชาธิปไตยในช่วงวัยที่คุณลักษณะเหล่านี้กำลังก่อตัวได้ Lawrence Gerard MacDonald (2003) วิจัยเรื่อง “Traditional approaches to citizenship education, globalization, towards a peace education framework” ซึ่งพบข้อโต้แย้งว่า การศึกษาเพื่อสันติภาพมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 มากกว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เนื่องจากมีประเด็นที่กว้างขวาง เป็นองค์รวม มีลักษณะบูรณาการ และเชื่อมโยงกับระบบธรรมชาติมากกว่า

การวิจัยเรื่อง “Promotion of a culture of peace through nonformal education” ของ Janna Khloudneva (2002) จุดประสงค์การวิจัยเพื่อสำรวจศักยภาพของการศึกษานอกโรงเรียนในด้านการส่งเสริมสันติภาพ ศึกษาทั้งในหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน องค์กรทางศาสนา และกลุ่มทางการเมือง การวิจัยทำโดยนำผู้ที่อยู่ในพื้นที่กำลังพัฒนาร่วมกระบวนการเรียนรู้ด้วยกันผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการวิเคราะห์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่าการจัดหาความรู้ และทักษะที่เป็นประโยชน์ ช่วยเพิ่มความตระหนักและความเคลื่อนไหวของเขาเหล่านั้นในการสร้างความมั่นคง สันติภาพ และประชาธิปไตยในอนาคต Maneesha Sampath Pasqual (2001) ศึกษาเรื่อง “Speaking to the heart: Education for peace in Sri Lanka” รายงานการวิจัยสรุปว่าการสร้างสันติภาพจำเป็นต้องมีความเข้าใจในด้านวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ อย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวม มากกว่าการมองแคบๆเพียงความรุนแรงภายในประเทศ การสร้างสันติภาพจะต้องมีการพัฒนาคุณค่าและทัศนคติด้านบวก ซึ่งการสร้างคุณลักษณะดังกล่าวสามารถใช้ในการศึกษาเป็นส่วนช่วยได้

Hagitte Gal-Ed (2001) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “The making of art and the knowledge of peace: A grounded theory study of video ARTiculation as a learning tool in a dialogic program of peace education” การวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษาของการวิจัยฐานรากซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ของการสนทนา ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของความรู้ และศิลปะในสื่อเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้านสันติภาพ กระบวนการนำความรู้จากผลงานศิลปะไปสู่การตระหนักรู้ ถูกเรียกว่า ARTiculation มโนทัศน์ของงานวิจัยนี้มุ่งไปยังประเด็นทางญาณวิทยาของศิลปะ ว่าศิลปะไม่ได้เป็นเพียงภาพประทับใจ แต่ยังเป็นกระบวนการตระหนักรู้และการพัฒนาจิตสำนึกอย่างหนึ่ง

เช่นเดียวกับการนำเสนอเรื่องสันติภาพ และศิลปะยังเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมประสานพรมแดนของวิทยาศาสตร์และพรมแดนของศิลปะเข้าไว้ด้วยกัน ผลการวิจัยพบความคล้ายคลึงระหว่างศิลปะและสันติภาพในฐานะที่เป็นกระบวนการตระหนักรู้ซึ่งถูกจัดสร้าง นอกจากนี้ยังพบความเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของประสบการณ์เรียนรู้โดยการสนทนาผ่าน ARTiculation อย่างเห็นได้ชัด ผลจากการวิจัยครั้งนี้ได้ถูกสร้างเป็นทฤษฎีฐานรากของญาณวิทยาการสนทนาเกี่ยวกับสันติภาพ

จากงานวิจัยที่ได้รวบรวมไว้ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ขอบข่ายของการศึกษาเพื่อสันติภาพที่นิยมศึกษาวิจัย มักใช้กรอบของสันติศึกษา ซึ่งหมายถึงการเปิดสอนรายวิชา หรือสร้างคาบเรียนเรื่องเกี่ยวกับสันติภาพ เพื่อใช้สอนในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยต่างๆ ในขณะที่งานวิจัยบางชิ้นมีขอบข่ายความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพที่กว้างออกไปจากการเรียนการสอน แต่รวมไปถึงการส่งเสริมสันติภาพโดยหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน องค์กรทางศาสนา และกลุ่มทางการเมือง และมุ่งเน้นความเข้าใจสันติภาพในด้านวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ อย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวม

การศึกษาเพื่อสันติภาพของไทยมีทั้งการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา การประชุมสัมมนา การเผยแพร่ผ่านสิ่งพิมพ์ การอบรมทักษะสันติภาพต่างๆ การเผยแพร่ความรู้ทางเว็บไซต์ การจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ การรณรงค์ต่างๆ การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา การใช้สื่อสารมวลชน และผ่านกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม ในขณะที่รูปแบบการศึกษาเพื่อสันติภาพของไทยค่อนข้างมีความหลากหลาย แต่การศึกษาวิจัยด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพในปัจจุบัน กลับไม่ครอบคลุมถึงการศึกษาลักษณะดังกล่าว

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษามโนทัศน์ของการศึกษาเพื่อสันติภาพ โดยวิเคราะห์ตีความจากการศึกษาเพื่อสันติภาพลักษณะต่างๆตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางความคิดที่เรียงร้อยต่อเนื่องกันมา ในฐานะที่การศึกษาเพื่อสันติภาพเป็นมรดกทางปัญญาซึ่งสังคมไทยได้คิดค้นขึ้น อีกทั้งผสมผสานกับความรู้จากต่างประเทศ อันมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบร่มเย็นของบ้านเมือง การย้อนกลับไปมองความรู้ความคิดของคนในแต่ละยุคสมัย ย่อมจะทำให้คนไทยในปัจจุบันรวมทั้งชนรุ่นต่อไปเข้าใจและได้รับสิ่งดีๆจากบรรพบุรุษ รวมทั้งได้รับข้อคิดจากสิ่งที่ขาดตกบกพร่องของชนรุ่นก่อน เพื่อเป็นทุนสำหรับการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนให้สังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เริ่มศึกษาวิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดและทฤษฎีด้านสันติภาพถูกพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบในต่างประเทศ และเริ่มเข้ามาแพร่หลายในประเทศไทย

การศึกษาเพื่อสันติภาพในงานวิจัยฉบับนี้ศึกษาครอบคลุมทั้งการศึกษาเพื่อสันติภาพในลักษณะที่เป็นสันติศึกษา คือเป็นการเรียนการสอนหรือรายวิชาในสถาบันการศึกษา รวมถึงการเผยแพร่ความรู้ ทักษะ และการปลูกฝังคุณค่าด้านสันติภาพโดยวิธีการอื่นๆ

การวิเคราะห์มโนทัศน์สันติภาพได้ใช้มโนทัศน์สันติภาพองค์แบบองค์รวม (Holistic Peace) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของมโนทัศน์สันติภาพขั้นสูงสุดที่ถูกพัฒนาขึ้นหลังปี ค.ศ. 1990 Pierre Weil (2002) ได้จำแนกมิติของสันติภาพแบบองค์รวมไว้ 3 มิติ คือ หนึ่ง มิติความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องวิธีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อตนเอง ซึ่งมีทั้งมิติด้านร่างกาย และจิตวิญญาณ สันติภาพตามทัศนะแบบองค์รวมมีความเชื่อว่ารากแห่งความรุนแรงของมนุษย์ นั้นมีได้อยู่เพียงที่ความรุนแรงจากการกระทำทางร่างกาย แต่ยังสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางความคิด และจิตวิญญาณของตัวมนุษย์เอง สอง มิติทางสังคม เป็นเรื่องวิธีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วยด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมการเมือง และด้านวัฒนธรรม ฯลฯ และ มิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของโลกและวิธีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อธรรมชาติ อันได้แก่รักษาความสมดุลของโลกวัตถุ การเคารพชีวิตของสรรพสิ่ง และการมีความรู้ความเข้าใจในความเป็นไปของธรรมชาติ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. สันติภาพ หมายถึง ความสุขสงบทั้งในระดับภายในตน ระดับสังคม และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
2. การศึกษาเพื่อสันติภาพ (education for peace) หมายถึง กระบวนการเพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ เข้าใจถึงปัจจัยของการเกิดสันติภาพ มีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างสันติ มีความสามารถในการแสวงหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และเป็นผู้มีใจรักสันติ ใฝ่หาสันติ เห็นคุณค่าและมีทัศนคติในทางสันติ
3. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ (concept of education for peace) หมายถึง ชุดความคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ
4. มโนทัศน์สันติภาพ (peace concept) หมายถึง ชุดความคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องวิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดแบ่งมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพเป็นยุคต่างๆ ตั้งชื่อยุคตามลักษณะเด่นของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนั้นๆ จากนั้นสรุปสาระและนำเสนอมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาจากเอกสาร

ศึกษาความเป็นมา มโนทัศน์ สภาพของการศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย ทศนะของนักวิชาการที่มีต่อมโนทัศน์ทางการศึกษาเพื่อสันติภาพ และบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสันติภาพตั้งแต่ พ.ศ. 2488 ถึงปัจจุบัน โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

1. เก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยใช้วิธีสัมภาษณ์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านสันติภาพ หรือผู้ที่ทำงานด้านสันติภาพในองค์กรต่างๆเป็นผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลที่ต้องการศึกษา ได้แก่ รายละเอียดการดำเนินงานด้านสันติภาพของหน่วยงานนั้นๆ ทศนะของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ ข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ เป็นต้น

2. เก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานที่จัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพของหน่วยงานนั้นๆ

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาจัดแบ่งมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพของประเทศไทยออกเป็นยุคต่างๆ ตั้งชื่อยุคตามลักษณะเด่นของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนั้นๆ จากนั้นสรุปสาระและนำเสนอมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ

1. จัดแบ่งมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพเป็นยุคต่างๆ โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์สันติภาพประกอบกับบริบทของสังคม และปัจจัยแวดล้อมในแต่ละช่วง จากนั้นตั้งชื่อให้กับมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพแต่ละยุค โดยคำนึงถึงลักษณะเด่นของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนั้นๆ

2. สรุปสาระและนำเสนอมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ในสามหัวข้อคือ บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพ ในส่วนของการตีความมโนทัศน์เพื่อสันติภาพในแต่ละยุค ใช้วิธีคัดเลือกคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏในยุค

นั้นๆ แล้วนำคำเหล่านั้นมาจัดประเภทโดยใช้มโนทัศน์สันติภาพองค์แบบรวม (Holistic Peace) มาเป็นแนวทางในการตีความ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทยซึ่งประกอบด้วยบทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพภายใต้บริบททางสังคมยุคต่างๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 1: ยุครับวิทยาการจากต่างประเทศ หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) – พ.ศ. 2515

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพยุคที่ 1 ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2515 หรือยุครับวิทยาการจากต่างประเทศ มีรายละเอียดดังนี้

1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ

หลังจากประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยประสบปัญหาด้านประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากโครงสร้างอำนาจทางการเมือง และประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม จึงทำให้การพัฒนาประเทศขึ้นอยู่กับอำนาจการตัดสินใจของผู้นำทางการเมืองเป็นหลัก กลุ่มผู้นำทางการเมืองหลัง พ.ศ. 2475 มีทั้งกลุ่มข้าราชการพลเรือน และข้าราชการทหารผลักดันขึ้นครองอำนาจ ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก (พ.ศ. 2481-2487) ได้ใช้แนวคิดแบบชาตินิยมเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศ มุ่งเน้นการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นไทยให้เกิดขึ้น เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมกับประเทศตะวันตก นโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีหลวงวิจิตวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรขณะนั้นส่งเสริมในด้านวิชาการ โดยการแต่งเพลง หนังสือ และคำปราศรัยต่างๆ ให้ จอมพล ป. พิบูลสงครามพบกับปัญหาทางการเมืองอันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงต้องลาออก เป็นผลให้ฝ่ายพลเรือนซึ่งเน้นแนวทางแบบเสรีนิยมได้เข้ามาบริหารประเทศ แต่เนื่องด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจหลังสงคราม ความเข้มแข็งของกลุ่มทหาร และปัญหาความไว้วางใจทางการเมืองจากกรณีการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นเหตุให้ฝ่ายทหารถือโอกาสเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามทำรัฐประหาร (พ.ศ. 2490) และกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาททางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นจุดเริ่มต้นที่ไทยเปิดรับความช่วยเหลือทางการทหารและเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา ต่อมาความวุ่นวายทางการเมืองที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2500 นำไปสู่การยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีนโยบายการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่ การประกาศพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจกรรมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2503 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ. 2504 ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมเป็นหลักมาเป็นโครงสร้าง

เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม และการมีบทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนข้ามชาติ และองค์การระหว่างประเทศ (สุวิทย์ ไพบยวัฒน์ และ ปิยนัทร สิริสุขะอาด, 2546: 175-222)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นชัดเจนประการหนึ่งในช่วงเวลานั้นคือ การเพิ่มจำนวนประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระยะ 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 – 2513 ประชากรไทยเพิ่มขึ้นจาก 26 ล้านคนไปเป็น 36 ล้านคน หรือร้อยละ 38.4 ทำให้มีผลกระทบต่อสังคมในด้านการเกิดชุมชน การย้ายถิ่นจากชนบทไปสู่เมือง เกิดชนชั้นแรงงาน และชนชั้นกลางทางเศรษฐกิจ (ลิขิต ชีรเวทิน, 2546: 742)

ด้านบริบททางสังคมระหว่างประเทศ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2488 ประเทศมหาอำนาจได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nation-UN) เพื่อสร้างความร่วมมือในด้านการพัฒนา รวมทั้งมีความหวังว่าจะสามารถช่วยป้องกันการเกิดความขัดแย้งหรือสงครามครั้งใหญ่ในอนาคต ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ เป็นลำดับที่ 55 ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 ประโยชน์ที่ไทยคาดว่าจะได้รับจากการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ คือ การใช้เวทีขององค์การระหว่างประเทศนี้เพื่อแสดงความต้องการของประเทศเล็กที่มีต่อประเทศมหาอำนาจ รวมทั้งจะได้มีบทบาทระหว่างประเทศมากขึ้น และได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเงินจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆขององค์การสหประชาชาติด้วย นับตั้งแต่นั้นประเทศไทยได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกิจกรรมขององค์การสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. 2490 ความบาดหมางระหว่างสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และสหภาพโซเวียตได้ขยายตัวมากขึ้น โลกจึงถูกแบ่งเป็นสองค่าย คือ ค่ายคอมมิวนิสต์ และค่ายเสรีประชาธิปไตย ทั้งสองค่ายพยายามส่งเสริมขบวนการทางทหารและการเมืองในค่ายของตนให้เข้มแข็ง ในรูปของการก่อการร้าย การจารกรรม การปฏิวัติรัฐประหาร และการโฆษณาชวนเชื่อบ่อนทำลายระหว่างกัน ก่อให้เกิดสถานการณ์ขัดแย้งตึงเครียดขึ้นทั่วโลก รวมทั้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ส่วนไทยใช้นโยบายพึ่งพาสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจน และเป็นแกนนำจัดตั้งสมาคมอาสา (ASA) หรือสมาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งได้พัฒนาไปเป็นสมาคมอาเซียน (Association of Southeast Nation - ASEAN) ในปี พ.ศ. 2510 ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญในการส่งเสริมสันติภาพ ความเจริญทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางสังคม และการพัฒนาทางวัฒนธรรมในภูมิภาค โดยอาศัยพื้นฐานการทำงานฉันท์มิตรและเสมอภาค (ปรัชญา เวสารัชช์, 2546: 223-301)

2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ

2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ

สงครามที่เกิดขึ้นทั่วโลกทำให้นานาประเทศที่ตระหนักถึงปัญหาสันติภาพ และร่วมกันแสวงหาแนวทางป้องกันมิให้เกิดสงครามอีก หนึ่งในแนวทางเหล่านั้นคือการพัฒนาองค์ความรู้

ด้านสันติภาพ และเผยแพร่ความรู้เหล่านั้นให้กว้างขวางออกไป โดยการจัดประชุมนานาชาติ และการจัดทำสิ่งพิมพ์ องค์กรระหว่างประเทศเช่นองค์การสหประชาชาติ เป็นองค์กรหลักในการสร้างสันติภาพ ทั้งการในด้านความร่วมมือทางการเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษา ซึ่งองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นองค์กรที่สำคัญในการเผยแพร่ความรู้ด้านสันติศึกษา

สงครามภายในในหลายพื้นที่ทั่วโลกรวมทั้งสงครามอันเกิดจากความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมือง 2 ขั้ว ทำให้เกิดความวิตกกังวลถึงการแผ่ขยายของสงครามดังกล่าวว่าจะรุนแรงดังเช่นสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เพิ่งสงบไป นักสันติภาพ องค์กรด้านสันติภาพนานาชาติ รวมถึงองค์การสหประชาชาติ และ UNESCO ซึ่งตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงเร่งเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภัยสงครามทั้งโดยการจัดประชุมวิชาการนานาชาติ และการเผยแพร่สิ่งพิมพ์ด้านสันติภาพไปสู่สังคมทั่วโลก

แม้ว่าประเทศไทยในสมัยก่อนจะมีชุดความคิดเกี่ยวกับสันติภาพอยู่แล้ว โดยอาจถูกเรียกโดยถ้อยคำอื่น เช่น สงบร่มเย็น หรือ อยู่ดีมีสุข แต่ช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญสำหรับการศึกษาเรื่องสันติภาพในสังคมไทย เพราะเป็นเวลาที่สังคมไทยเริ่มรับชุดความคิดเกี่ยวกับสันติภาพของสากล ซึ่งยังคงเป็นชุดความคิดหลักที่ใช้จนกระทั่งปัจจุบันนี้

เนื่องจากมโนทัศน์สันติภาพที่ถูกจัดเป็นศาสตร์ซึ่งมีระบบระเบียบไม่ได้เกิดขึ้นในประเทศไทย แต่เป็นองค์ความรู้จากต่างประเทศ สังคมไทยซึ่งต้องการพัฒนาสันติภาพตามแนวคิดดังกล่าวจึงจำเป็นต้องสร้างกระบวนการเพื่อเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะเป็นรากฐานสำหรับทำความเข้าใจปรากฏการณ์สันติภาพในสังคมไทยต่อไป ดังนั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2548-2515 จึงเรียกได้ว่าเป็นยุครับวิทยาการจากต่างประเทศ

2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

1) การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพ

การประชุมและสัมมนาด้านสันติภาพมักเป็นการประชุมนานาชาติของหน่วยงานต่างประเทศ โดยมีมหาวิทยาลัยของไทยเป็นเจ้าภาพจัดประชุม และมีองค์กรต่างประเทศเป็นแกนนำ เนื่องจากขณะนั้นเป็นช่วงเริ่มต้นของการรับความรู้ด้านสันติภาพจากต่างประเทศ ได้แก่

การประชุมภูมิภาคเอเชีย เรื่อง “Increasing International Understanding through Teaching about United Nation” เมื่อวันที่ 16-22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2507 ที่ศาลาสันติธรรม กรุงเทพมหานครของสมาคมวิชาชีพครูแห่งโลก (WCOTP) โดยมีสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ และได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลไทย และคุรุสภา

การประชุม “World Peace Through Law” ครั้งที่ 4 ที่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2512

การประชุมสมาชิกรัฐสภาเอเชียของสมาคมนักศึกษานานาชาติเพื่อสันติภาพของโลก เรื่อง “World Peace through Population Education” เมื่อวันที่ 22-25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 ซึ่งมี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเจ้าภาพ

ปาฐกถาธรรมหัวข้อ “Buddhism and the world peace” เป็นภาษาอังกฤษ ของสุชีโวภิกขุ ในปี พ.ศ. 2496

2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ

สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพส่วนใหญ่เป็นหนังสือและบทความที่ประมวลความรู้ที่ได้จากการประชุมสันติภาพแต่ละครั้ง เช่น หนังสือ “World Peace through Population Education” และ “Buddhism and the world peace” บทความ “การสอนและวิจัยเรื่องสันติภาพในระดับ มหาวิทยาลัย” ของประชุม โคมฉาย ตีพิมพ์ในวารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา สหประชาชาติ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2515 ซึ่งรายงานการประชุมผู้เชี่ยวชาญระหว่างประเทศว่าด้วยการสอนและการวิจัยสันติภาพ ซึ่งจัดโดยยูเนสโก ที่กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ บทความเรื่อง “การประชุมสันติภาพของโลกโดยทางกฎหมาย” ของถาวร โพธิ์ทอง ตีพิมพ์ในวารสารศึกษานิติศาสตร์ เดือนกันยายน พ.ศ. 2512 บทความ “การประชุมของศูนย์สันติภาพแห่งโลกโดยอาศัยกฎหมาย” ตีพิมพ์ในสารประชาชน ตีพิมพ์เมื่อ 21 กันยายน พ.ศ. 2512 และกันยายน 28 กันยายน พ.ศ. 2512

ส่วนสิ่งพิมพ์สันติภาพที่เป็นหนังสือแปลมีอยู่ค่อนข้างจำกัด ได้แก่ “ชีวประวัติของ ข้าพเจ้า” ของมหาดมะ กานธี ซึ่งแปลจาก “An Autobiography or The Story of My Experiments with Truth” ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2512 อีกเล่มหนึ่งคือ “โครงสร้างใหม่เพื่อสันติภาพ” แปลจาก “The emerging structure of peace, United States foreign policy, a report by President Richard Nixon to the Congress, February, 1972” กล่าวถึงวิวัฒนาการของนโยบายต่างประเทศของ สหรัฐอเมริกาตลอดช่วงเวลาที่นิคสันบริหารประเทศ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2515

2.3 มโนทัศน์สันติภาพ

ตารางที่ 1 ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) – พ.ศ. 2515

มโนทัศน์สันติภาพ	คำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ
มิตिकความเป็นมนุษย์	Buddhism, Truth, มหาตมะ คานธี
มิติทางสังคม	International Understanding, World Understanding, United Nation, Law, Population Education, foreign policy, กฎหมาย, นักกฎหมาย, สงคราม
มิติด้านสิ่งแวดล้อม	-

มิติที่ 1 มิตिकความเป็นมนุษย์

มโนทัศน์สันติภาพในมิตिकความเป็นมนุษย์ในยุคนี้มีการกล่าวถึงแนวคิดของพระพุทธศาสนา และแนวคิดของมหาตมะ คานธี

แนวคิดสันติภาพตามแนวทางของพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในการปาฐกถาธรรมหัวข้อ “Buddhism and the world peace” ของสุชีโวภิกขุเมื่อปี พ.ศ. 2496 การนำเสนอ มโนทัศน์สันติภาพตามแนวทางของพุทธศาสนาในยุคสมัยเดียวกันกับที่สังคมไทยมุ่งเน้นการเปิดรับวิทยาการความรู้ด้านสันติภาพจากสังคมภายนอก เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถสะท้อนถึงรากฐานความรู้ในสังคมไทยที่มีอยู่ดั้งเดิมดังเช่นหลักธรรมทางพุทธศาสนา ว่าสามารถใช้เป็นแนวทางในการชำระความสงบสุขของสังคมได้เช่นเดียวกันกับแนวคิดสันติภาพของทางสากล

ส่วนแนวคิดของคานธี (2513) ที่เกี่ยวกับความจริง หรือ สัจยะ เริ่มเผยแพร่ในประเทศไทยจากหนังสือ “ชีวประวัติของข้าพเจ้า” หรือ “An Autobiography or The Story of My Experiments with Truth” ซึ่งแม้ไม่ได้เป็นหนังสือที่กล่าวถึงสันติภาพโดยตรงเสียทีเดียว แต่เป็นเรื่องราวตลอดชีวิตและทัศนะของคานธีที่ได้ทดลองความจริง สำหรับจรร โลงชีวิตและปฏิบัติหน้าที่ทุกชนิด เพื่อพิสูจน์ว่าการใช้ความจริงก่อให้เกิดผลอย่างไร เนื้อหาในเล่มจึงเป็นฐานสำหรับทำความเข้าใจแนวคิดสันติวิธีของคานธี และสามารถให้ผู้อ่านที่สนใจด้านสันติภาพเกิดแรงบันดาลใจในการยึดมั่นในหนทางแห่งความไม่รุนแรงได้

มิติที่ 2 มิติทางสังคม

มโนทัศน์สันติภาพในมิติทางสังคม ปรากฏแนวคิดหลายลักษณะ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับ สงคราม กับกฎหมาย ความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และประชากรศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับสงครามเป็นแนวคิดชุดแรกๆที่ถูกใช้เพื่ออธิบายมโนทัศน์สันติภาพ โดยการนิยามความหมายของสันติภาพว่าเป็นภาวะที่ตรงข้ามกับการมีสงคราม การสร้างสันติภาพให้กับสังคมหรือโลกจึงอยู่ที่การยุติสงคราม หรือการป้องกันมิให้สงครามเกิดขึ้น ดังนั้นสาระหลักของการให้ความรู้ด้านสันติภาพจึงมักเป็นการนำเสนอลักษณะของสงคราม เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงผลอันร้ายแรงของสงครามอันจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ มโนทัศน์ลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในบทความหลายชิ้น เช่น “สงครามกับประชากร” ของสุเมธ ตันติเวชกุล ตีพิมพ์ในรัฐศาสตร์นิเทศ ฉบับเดือนเมษายน 2515 บทความ “สงครามกำจัดเขต” ของ เล็ก แนวมาลี ตีพิมพ์ในรัฐศาสตร์ ฉบับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2503 บทความ “สงครามกับนักเศรษฐศาสตร์” ของปราศรัย (นามแฝง) ตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยกองทัพบก เดือนมีนาคม พ.ศ. 2511 บทความเรื่อง “ลักษณะและบทบาทของสงครามสมัยปัจจุบัน” ของจิร วิจิตสงคราม ตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์ ฉบับเดือนเมษายน พ.ศ. 2510 รวมทั้งงานแปลเรื่อง “โครงสร้างใหม่เพื่อสันติภาพ” ของริชาร์ด นิกสัน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงของประเทศมหาอำนาจต่อการทำสงคราม ณ ขณะนั้นว่า

“...สันติภาพที่ยืนนานก็คือสภาวะต่างๆชุดหนึ่งซึ่งจะต้องใช้ความพยายามจริงจึงสร้างสรรค์ขึ้น สันติภาพเกิดขึ้นเองไม่ได้โดยเรามองดูอยู่เฉยๆ หรือโดยแสดงท่าทีทางศีลธรรมออกมาต่างๆนานา หรือจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติด้วยการยุติสงครามก็ไม่ได้เช่นกัน ในศตวรรษนี้มีสงครามก็ครั้งแล้วที่สิ้นสุดลงโดยปราศจากสันติภาพอันยั่งยืน เพราะว่าบรรดา รัฐบุรุษทั้งหลายบกพร่องต่อการก่อรูปสันติภาพอันถาวรขึ้นมาจากสภาวะต่างๆที่ปรากฏจากการขัดแย้งกันนั้น สิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นเมื่อเราดำเนินการต่างๆกันไปในการขจัดร่องรอยของยุคก่อนขณะที่เราอยู่ยุคใหม่ อนาคตของสันติภาพ...ในเอเชีย ในตะวันออกกลาง และในยุโรป... นั้นขึ้นอยู่กับความตั้งใจแน่วแน่ และความมุ่งหมายอันแน่นอนของนโยบายอเมริกันต่อทั่วโลกเป็นอย่างมากทีเดียว” (ริชาร์ด นิกสัน, 2515: 306)

ส่วนแนวคิดด้านกฎหมายกับการสร้างสันติภาพ เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์หลายชิ้น เนื่องมาจากการจัดประชุม “World Peace Through Law” ครั้งที่ 4 ที่กรุงเทพฯ ซึ่งการประชุมหัวข้อเดียวกันนี้ได้จัดขึ้นหลายครั้งทั่วโลก การประชุมดังกล่าวทำให้นักกฎหมายของไทยให้ความสำคัญต่อระบบกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยธำรงรักษาสังคมให้ดำเนินไปตาม

กฎเกณฑ์และเกิดความสงบสุข ตัวอย่างมโนทัศน์นี้ เช่น บทความ “สันติภาพกับบทบาทของนักกฎหมาย” ของมารุต บุณนาค ตีพิมพ์ในวารสารทนายความ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2512 บทความ “รายงานการประชุมสันติภาพแห่งโลกโดยกฎหมาย” ของประพนธ์ สาตะบาน ตีพิมพ์ในบทบัณฑิต เดือนตุลาคม พ.ศ. 2509 เป็นต้น

มโนทัศน์สันติภาพส่วนใหญ่ในวงการการศึกษาได้รับอิทธิพลจากยูเนสโก ทั้งแนวทางการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ (Education for World Understanding หรือ Education for international Understanding) และแนวทางการศึกษาต่างวัฒนธรรม โดยพยายามใช้การศึกษาทำให้คนที่มีความแตกต่างกัน สามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยมีความเข้าใจ เคารพ เป็นมิตร และคิดช่วยเหลือกัน และ นอกจากนี้ยังปรากฏแนวทางการศึกษาเพื่อสันติภาพผ่านประชากรศึกษา ซึ่งเกิดขึ้นจากความตระหนักถึงปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์ที่จะตามมาจากการที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การศึกษาจึงเข้าไปมีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาประชากร และการวางแผนครอบครัว หลักการสำคัญของนโยบายทางการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศของยูเนสโก จำนวน 6 ข้อปรากฏในบทความเรื่อง “แนวทางไปสู่สันติภาพ และสันติศึกษา” ของ วิชัย ตันศิริ (2529: 225) ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณค่าสันติภาพ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

หลักการข้อ 1 สร้างมิตรระหว่างชาติและการมองโลกอย่างกว้างๆ ในการศึกษาทุกระดับและในทุกรูปแบบ

หลักการข้อ 3 ก่อให้เกิดการตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่มีมากขึ้นระหว่างบุคคลและชาติต่างๆ ทั่วโลก

หลักการข้อ 2 ก่อให้เกิดความเข้าใจและการเคารพซึ่งบุคคลทุกชาติ ศาสนา วัฒนธรรม อารยธรรม ค่านิยมและแนวทางการดำรงชีวิต โดยสอนทั้งวัฒนธรรมและเชื้อชาติของตนและวัฒนธรรมของชนชาติอื่น

หลักการข้อ 4 ให้เกิดความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น

หลักการข้อ 5 การตระหนักถึงไม่เพียงแต่สิทธิ แต่คำนึงถึงหน้าที่ของบุคคล กลุ่มสังคม และชาติทั้งหลายจะต้องมีต่อกันและกัน

และ หลักการข้อ 6 ความพร้อมของแต่ละบุคคลที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนของตน ประเทศของตน และโลกโดยทั่วไป

รุ่งธรรม ศุภธรรมรักษ์ (2537: 8) ให้ความเห็นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติระหว่างวัฒนธรรมไว้ว่า “แม้จะมีเป้าหมายในการส่งเสริมความรักความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สันติภาพร่วมกัน แต่แนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าวนั้นก็ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของปัญหาสันติภาพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันสันติภาพโดยตรง เช่น

ปัญหาเรื่องความขัดแย้งและความรุนแรง ปัญหาเรื่องการบริหารความขัดแย้ง ปัญหาเรื่องสงคราม และแนวทางการได้มาซึ่งสันติภาพ ตลอดจนความหมายและขอบเขตของสันติภาพ”

ส่วนแนวทางการศึกษาเพื่อสันติภาพผ่านประชากรศึกษาส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนประชากรศึกษา เพื่อให้สังคมไทยเกิดการวางแผนครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหากการวางแผนประชากรไม่มีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมนานัปการตามมา ทั้งด้านการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหามลพิษ ปัญหาสุขภาพและโภชนาการ ปัญหาเศรษฐกิจ ทั้งระดับชาติ ในชนบท ปัญหาการจ้างงาน และการจัดบริการสาธารณะอย่างเพียงพอและมีคุณภาพ ซึ่งหากปัญหาต่างๆเหล่านี้เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งและสันติภาพของสังคม (Brahmawong, Chaiyong, 1972)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวคิดเรื่องสันติภาพจะเข้ามาสู่ระบบการศึกษาของไทยแล้วก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาในแบบเรียนของไทยพบว่าสาระในการปลูกฝังสันติภาพยังไม่ถูกประยุกต์ใช้กับแบบเรียนของไทย เช่น การนำเสนอมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้าน ในแบบเรียนเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “เพื่อนบ้านของเรา” ที่ถูกพัฒนาขึ้นในสมัยอุดมการณ์ชาตินิยมรัฐประชาชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481- 2485 และ พ.ศ. 2490-2499) ที่มีลักษณะดังนี้

“แนวย้ำถึงการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ชนชาติไทย ทั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่ในและนอกประเทศ เพื่อสร้างเอกภาพของรัฐด้วยวิธีการครอบครองเอาชัยชนะเหนือดินแดนต่างๆ ที่มีชนชาติไทยอาศัยอยู่ รวมถึงอินโดจีน ที่มีรัฐลาวและเขมร เนื่องจากถูกอธิบายว่าเป็นดินแดนในอาณัติของราชอาณาจักรไทยในอดีต ที่มีความหมายว่าเมืองขึ้น ไม่ใช่เพียงแคร์รัฐในอารักขาหรือประเทศราช อุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐ ยังย้ำความสำคัญของเสถียรภาพของรัฐที่มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างกำลังกองทัพให้เข้มแข็ง และปลูกเร้าสำนึกเรื่องความรักชาติในหมู่ประชาชน นโยบายรวมไทยจะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับรัฐประชาชาติและรวมชนเผ่าไทยทั้งหมดให้เข้ามาเป็นชาติยิ่งใหญ่ชาติเดียวกัน ชาตินิยมกระแสหลักนี้ได้รับการเรียกขานว่าเป็นชาตินิยมแบบเผ่าพันธุ์นิยม” (วารุณี โอสถารมย์, 2544: 28)

ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาว่าด้วย “ประเทศของเรา” ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมแบบใหม่ตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2500 – 2506) เรื่อยมาจนถึงสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.

2506-2516) ที่ปรับเนื้อหาแบบเผ่าพันธุ์นิยมให้เข้ากับนโยบายรัฐบาลในยุคเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ มุ่งเน้นความรักชาติและความมั่นคงแห่งชาติ มีลักษณะดังนี้

“คำอธิบายประวัติศาสตร์ชาติไทยในแบบเรียนมีความหมายที่แสดง ถึงความยิ่งใหญ่ของชนชาติไทย ที่มีเหนือดินแดนชนชาติอื่น แบบเรียนยัง ได้สร้างภาพอดีตให้กับ “ชนชาติอื่น” ที่มีฐานะเป็นคนอื่นไม่ใช่ “คนไทย” อยู่รายล้อมราชอาณาจักรไทยในทางลบอีกด้วย ขอมหรือเขมรโบราณถูก สร้างภาพให้เป็นเจ้าผู้ครองผู้กดขี่ ใช้อำนาจไม่เป็นธรรมและเป็นผู้ร้าย จน ทำให้กลุ่มคนไทยต้องลุกฮือขึ้นมาต่อต้านเพื่อความเป็นเอกราช พวกก็เป็น อีกชนชาติหนึ่งที่เป็นศัตรูถาวร เป็นคู่สงครามของกองทัพไทยตลอดสมัย ประวัติศาสตร์อยุธยาและต้นกรุงเทพฯ ในขณะที่ลาวและมลายู แม้จะไม่มี ข้อมูลในส่วนนี้ชัดเจนมากนัก แต่ก็ถือว่ามีสถานภาพด้อยกว่าเพราะมีฐานะ เป็นเมืองขึ้นของไทย เนื่องจากแพ้สงครามต่อไทยเช่นเดียวกับเขมรสมัย หลัง” (วารุณี โอสถารมย์, 2544: 41)

มุมมองต่อประเทศเพื่อนบ้านตามที่ปรากฏในแบบเรียนทั้ง 2 ฉบับ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศยังไม่ถูกนำมาใช้พัฒนา การศึกษาของไทยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วโลกและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำมาสู่การปลุกฝังทัศนคติที่หวาดระแวง กันและกันผ่านแบบเรียนฉบับต่างๆ

มิตินี้ 3 มิตเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับสันติภาพในมิติด้านสิ่งแวดล้อม

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 2: ยุคปัญญาชนนำทาง

พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพยุคที่ 2 ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534 หรือยุคปัญญาชนนำทาง มีรายละเอียดดังนี้

1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ

ปัญหาการปกครองโดยระบอบเผด็จการทหาร การคอร์รัปชัน ความเสมอภาคทางสังคม ตลอดจนปัญหาอันเนื่องมาจากความผิดพลาดด้านนโยบายเศรษฐกิจที่สั่งสมมานานหลายปี ทำให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ มีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น และมีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิของตน จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา และประชาชนเพื่อขับไล่เผด็จการทหาร ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 หลังได้รับประชาธิปไตย ปัญหาสังคมต่างๆ ที่เคยถูกปิดกั้นได้ถูกเปิดเผย ในรูปของการเดินขบวนเรียกร้อง การร้องเรียนต่อรัฐบาล การนัดหยุดงาน การร้องทุกข์ของชาวนา ฯลฯ ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่มีปัญหา และรัฐบาลก็ไม่สามารถตอบสนองข้อเรียกร้องที่มีมากมายได้ ทุกกรณี สภาพสังคมจึงเริ่มมีความตึงเครียด ประชาชนเกิดอุดมการณ์แตกต่างกันไปสองกลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดสังคมนิยมและกลุ่มแนวคิดประชาธิปไตย จนสุดท้ายเมื่อความขัดแย้งบานปลายจนกลายเป็นเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทหารกลับเข้ามาแทรกแซงและโค่นล้มระบอบประชาธิปไตย ด้านเศรษฐกิจแม้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) จะหันมาให้ความสนใจกับการกระจายรายได้และบริการทางสังคมให้กว้างขวางขึ้น การพัฒนาโดยรวมของประเทศยังคงประสบปัญหาเรื่องความเสมอภาคทางสังคมและการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน อันนำไปสู่ปัญหาการพัฒนาและความขัดแย้งในสังคมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา อำนาจของฝ่ายทหารและฝ่ายราชการได้ลดลง ฝ่ายนักธุรกิจเริ่มเข้ามามีบทบาทในการควบคุมอำนาจรัฐโดยตรงมากขึ้น ทั้งในลักษณะการร่วมปรึกษาหารือระดับนโยบาย หรือในลักษณะที่ผู้มีภูมิหลังทางธุรกิจเข้ามาเป็นนักการเมือง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองแยกออกจากกันได้ยาก (นวพร เรื่องสกุล, 2546: 334-335)

บริบททางสังคมระหว่างประเทศ ผลของสงครามเย็นระหว่างขั้วมหาอำนาจ 2 ฝ่าย ก่อให้เกิดสงครามตัวแทนในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ดังความขัดแย้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ รัฐบาลของนายพลพลตของกัมพูชาได้ใช้นโยบายผลักดันประชาชนคืนสู่ชนบท ในปี

พ.ศ. 2518 เกิดการปราบปรามปัญญาชน และเข่นฆ่าประชาชนชาวกัมพูชา รวมถึงชาวเวียดนามจำนวนมาก ทำให้รัฐบาลเวียดนามใช้กำลังทหารเข้าแทรกแซงปัญหาการเมืองของกัมพูชาในปลายปี พ.ศ. 2521 เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงโดยตรงต่อชายแดนไทยกับกัมพูชา ทั้งด้านการกระทบกระทั่งทางทหาร และปัญหาการอพยพของคนอินโดจีน ซึ่งใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 10 ปีกว่าจะคลี่คลายลง คือ เมื่อเวียดนามยอมถอนทหารออกจากกัมพูชาในปี พ.ศ. 2532 ส่วนสงครามเย็นสิ้นสุดลงเมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายปี พ.ศ. 2534 ส่งผลให้หลังจากนั้นสหรัฐอเมริกา กลายเป็นมหาอำนาจเพียงชาติเดียวของโลก ความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ เปลี่ยนจากเป้าหมายด้านความมั่นคง เป็นการพัฒนาไปสู่ความกินดีอยู่ดี และการแลกเปลี่ยนทางการค้า (ปรัชญา เวสารัชช, 2546: 223-301)

2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ

2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ

การเมืองโลกรวมทั้งการเมืองไทยที่อยู่ในบรรยากาศตึงเครียดของสงครามเย็น ทำให้การเผยแพร่ความรู้เรื่องสันติภาพเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคม โดยเฉพาะเมื่อได้รับแรงกระตุ้นจากองค์การสหประชาชาติซึ่งประกาศให้ปี พ.ศ. 2528 เป็นปีครบรอบ 40 ปีสงครามโลกครั้งที่ 2 และให้ปี พ.ศ. 2529 เป็นปีสันติภาพสากล ยิ่งส่งเสริมให้บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่ปัจจัยภายนอกประเทศเท่านั้นที่ทำให้การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทยเติบโตและรุ่งเรือง แรงกดดันที่สังคมไทยถูกปกครองโดยระบอบเผด็จการทหารอย่างยาวนาน ได้ส่งผลให้ประเด็นความไม่เป็นธรรมในสังคมได้รับความสนใจอย่างจริงจัง ทั้งเรื่องปัญหาความชอบธรรมทางการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาจริยธรรม ฯลฯ รวมถึงประเด็นด้านสันติภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งสันติภาพเชิงโครงสร้าง

กลุ่มปัญญาชน นักคิด และนักวิชาการผู้มีการศึกษาดี เป็นกลุ่มที่ตระหนักและมีบทบาทเป็นผู้นำในการชี้นำสังคมถึงปัญหาและทางแก้ไขต่างๆ ในเรื่องสันติภาพก็เช่นเดียวกัน ในยุคนี้เป็นช่วงเวลาที่ยุปัญญาชน นักวิชาการไทยสามารถสังเคราะห์ความรู้ด้านสันติภาพได้เช่นเดียวกับนานาชาติ และได้ร่วมมือกันเผยแพร่ความรู้นี้ออกสู่สังคมในวงกว้าง วัฒนาคำของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนี้ จึงเรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งปัญญาชนนำทาง

2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

1) การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพ

การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพถูกจัดขึ้นบ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งยูเนสโกประกาศให้เป็นปีสันติภาพสากล และมีทบวงมหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล เป็นปัจจัยกระตุ้นสำคัญที่ทำให้การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ดังเช่น โครงการ “ปาฐกถาสัญจร” (Lecture Tours) ซึ่งมีลักษณะการดำเนินการจัดปาฐกถาเป็นคณะ (Panel Lectures) เดินทางเป็นคณะไปแสดงปาฐกถาต่อที่ประชุม ณ ตำแหน่งศูนย์รวมต่างๆ ทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลางทั่วประเทศไทย รวมทั้งสิ้นกว่า 40 ครั้ง จากข้อมูลในบทความ “ประวัติการเสริมสร้างสันติภาพของไทย” ของประชุมสุข อาชวอรุณ (2530ก: 124-131) ประกอบกับการค้นคว้าหลักฐานเอกสารวิชาการประกอบการประชุมสันติภาพอื่นๆจากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ สามารถเรียบเรียงการประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพได้ดังนี้

ในปี พ.ศ.2525 สมาคมนักการศึกษานานาชาติเพื่อสันติภาพของโลก (IAEWP) สาขาประเทศไทยซึ่งมี ประชุมสุข อาชวอรุณเป็นประธานสมาคม ได้พัฒนาหลักสูตรครุศึกษา วิชาเอกสันติศึกษา ระดับประโยคปริญญาตรีครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ขึ้น และนำเสนอต่อที่ประชุม World Congress ครั้งที่ 3 ของสมาคม

วันที่ 10 – 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 Young President Organization จัดประชุมเรื่อง “ความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรมนานาชาติ”

วันที่ 4-11 มีนาคม พ.ศ. 2528 ยูเนสโกจัดการประชุมรัฐมนตรีศึกษาธิการของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ครั้งที่ 5 ซึ่งมีมติที่ประชุมเกี่ยวกับแผนการศึกษาเพื่อสันติภาพรวมอยู่ด้วย

วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2528 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดชุมนุมเพื่อสันติภาพ ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อร่วมระลึกถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในวันวิสาขบูชา ในงานมีการบรรยายและอ่านบทร้อยกรองทำนองเสนาะ พร้อมดนตรีพื้นเมืองของไทย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดสัมมนานิสิตมหาบัณฑิต เรื่อง “สันติภาพกับความหวังใหม่ในสังคมศึกษา” ระหว่างวันที่ 19-22 สิงหาคม พ.ศ. 2528

คณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร่วมตกลงกับคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมินิโซต้า สหรัฐอเมริกา จัดประชุมวิชาการระหว่างประเทศ เรื่องสันติศึกษา ในปี พ.ศ. 2529

วันที่ 26-27 พฤศจิกายน 2528 โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดการสัมมนากลุ่มผู้สนใจวิชามนุษย์กับสันติภาพ เพื่อเตรียมเปิดวิชาสันติวิทยาเป็นวิชาเลือกหมวดการศึกษาทั่วไป ในปีการศึกษา 2529

วันที่ 26-27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดประชุมวิชาการเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”

วันที่ 22-24 มกราคม พ.ศ. 2529 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดประชุมวิชาการเรื่อง “สันติศึกษากับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง” การประชุมเป็นการบรรยายอภิปราย เสนอบทความทางวิชาการ โดยเน้นองค์ประกอบที่จะนำไปสู่สันติภาพ การวิเคราะห์เหตุ กระทบการของความขัดแย้ง ความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม รวมทั้ง เสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ต่อมาระหว่างวันที่ 1-3 ธันวาคม พ.ศ. 2529 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดประชุมวิชาการระหว่างประเทศเรื่อง “Higher Education and the Promotion of Peace”

คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดประชุมวิชาการเรื่อง “อำนาจและยุทธวิธีไว้ ความรุนแรง” ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2529

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ใช้ประเด็นปีสันติภาพสากล เป็นเนื้อหาหลักในการจัดงานวัน ห้องสมุด ปี พ.ศ. 2529 ในวันที่ 2-12 ธันวาคม พ.ศ. 2529 ภายในงานมีการจัดนิทรรศการ เรื่อง “หนทางสู่สันติภาพ” การได้วาที การฉายวิดีโอเทป สไลด์ ภาพยนตร์เกี่ยวกับสันติภาพ

หลังสิ้นสุดการเฉลิมฉลองสันติภาพสากลใน พ.ศ. 2529 การศึกษาเพื่อสันติภาพได้เกิดขึ้น น้อยลง แต่ยังคงปรากฏให้เห็นเป็นระยะๆ ในวงวิชาการ เช่น โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยร่วมกับสมาคมสหประชาชาติแห่งประเทศไทย จัดประชุมวิชาการ “สันติภาพศึกษา” ในวันที่ 7-8 ธันวาคม พ.ศ. 2531 ประเด็นหลักของการประชุมในครั้งนี้ คือ บทบาทของ สหประชาชาติกับสันติภาพ และกองกำลังรักษาสันติภาพ

ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดปาฐกถาหัวข้อ “ความรักและ สันติภาพของคนหนุ่มสาวในทรรศนะของชาวพุทธ” ในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2532 โดยมี เจมานัน ทะเป็นองค์ปาฐก

วันที่ 30 พฤศจิกายน-1 ธันวาคม พ.ศ. 2533 โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนาสถาบันวิจัย สังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทาง สังคม : พลวัตของการเป็นนิกกับทางเลือกการพัฒนา”

วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดการ ประชุมวิชาการสันติภาพศึกษา เรื่อง สิ่งแวดล้อมศึกษา

ในปี พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีเยาวชนเพื่อสันติภาพ และปี พ.ศ. 2529 ซึ่งเป็นปีสันติภาพสากล ขององค์การสหประชาชาติ องค์การภาคประชาชนของไทยก็ได้มีการจัดประชุม สัมมนาด้าน สันติภาพขึ้นเช่นกับภาคส่วนอื่นๆของสังคม ได้แก่

องค์กรเอกชน 30 องค์กรร่วมจัดกิจกรรมสัปดาห์สันติภาพ เพื่อร่วมระลึกถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งได้ผ่านไปครบ 50 ปี กิจกรรมนี้จัดขึ้นระหว่างวันที่ 5-9 สิงหาคม พ.ศ. 2528

สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพ จัดประชุมสภาสตรีระหว่างประเทศ เรื่อง “บทบาทของสตรีต่องานสันติภาพ” ในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2528

วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2529 นักพัฒนาเอกชนร่วมกับ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดสัมมนาเรื่อง “สถาบันทางการศึกษากับการสร้างเสริมสันติสุขในสังคมไทย” และเรื่อง “องค์กรพัฒนาเอกชนกับการสร้างเสริมสันติสุขในสังคมไทย”

วันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2529 กรมไปรษณีย์โทรเลขจัดอภิปรายเรื่อง “การสื่อสารกับการเสริมสร้างสันติภาพ” เนื่องในวันสื่อสารแห่งชาติ 2529 และจัดอภิปรายเรื่อง “การสอนทางไกลกับการเสริมสร้างสันติภาพ” ในวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2529

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 โครงการสื่อเพื่อสันติภาพ ร่วมกับนิตยสารถนนหนังสือ จัดประชุมระดมความคิดเห็นเรื่อง “แนวทางการสร้างสรรค์สื่อเพื่อสันติภาพสำหรับเยาวชนไทย” เพื่อศึกษาหาแนวทางสร้างสรรค์สื่อเพื่อส่งเสริมสันติภาพสำหรับเด็กและเยาวชนอย่างมีหลักวิชาและมีประสิทธิผล

2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ

สิ่งพิมพ์วิชาการด้านสันติภาพในช่วงเวลานี้ มีทั้งสิ่งพิมพ์ประเภทบทความ หนังสือ เอกสารประกอบการสอน และเอกสารประกอบการประชุมด้านสันติภาพจำนวนมาก ปริมาณสิ่งพิมพ์สันติภาพในยุคนี้สามารถประเมินคร่าวๆจากเอกสารสารสนเทศเพื่อสันติภาพ เรื่อง “บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เรื่องสันติภาพ เล่ม 2” ของพวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ (2532) ซึ่งได้พยายามรวบรวมรายชื่อและรายละเอียดโดยย่อของสิ่งพิมพ์ด้านสันติภาพ ที่ตีพิมพ์ก่อน พ.ศ. 2525 จนถึงต้นปี พ.ศ. 2532 ซึ่งในจำนวนนี้เป็นสิ่งพิมพ์สันติภาพที่พิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2516 – 2532 มากกว่า 250 รายการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงก้าวหน้ารุ่งเรืองขององค์ความรู้ด้านสันติภาพในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นจากอดีต

สิ่งพิมพ์จำนวนมากได้รับแนวคิดสันติวิธีของนักคิดคนสำคัญของโลก ทั้งชาวตะวันตกและชาวตะวันออก ตัวอย่างรายชื่อหนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้องต่างจาก “บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เรื่องสันติภาพ เล่ม 2” มีดังนี้

“โลกทั้งผองพี่น้องกัน” ของ มหาตมา คานธี แปลโดย กรุณา - เรื่องอุไร กุศลาสัย ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเสนอความคิดของคานธีต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในโลกนี้ และแนวคิดเรื่องอหิงสาหรือการไม่ใช้ความรุนแรง

บทความของ ชาญณรงค์ เมฆินทรางกูร เรื่อง “วิโนภา ภาเว บิดา แห่งขบวนการภูทาน” ตีพิมพ์ในปาจารยสาร ปี พ.ศ. 2519 เกี่ยวกับ ประวัติของวิโนภา ภาเว ที่ได้รับการยกย่องจากมหาตมะ คานธี ว่าเป็น นักสัตยาเคราะห์คนที่ 1 นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวิธีการแก้ปัญหาเรื่องที่ดิน โดยการให้ที่ดินเป็นทาน หรือ ภูทาน ด้วยแนวทางแห่งสันติวิธี

บทความแปลของดิช นัท ฮันท์ เรื่อง “บทหนึ่งของการสร้างสรรค์ สันติภาพในเวียดนาม” ตีพิมพ์ในสานติสังคม ปี พ.ศ. 2527 เกี่ยวกับ ปัญหาสงครามเวียดนาม และหนทางแห่งสันติภาพตามแนวทางของกลุ่ม พุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม

บทความเรื่อง “ปฏิบัติการความรัก การต่อสู้แบบสันติวิธีเพื่อ สันติภาพในเวียดนาม” ของวิศิษฐ์ วังวิญญู และสันติสุข โสภณศิริ เกี่ยวกับบทบาทของพุทธศาสนาต่อชาวเวียดนามในศตวรรษที่สอง ซึ่งมี ส่วนสัมพันธ์กับการเริ่มต้นความคิดของชาวเวียดนามเกี่ยวกับการต่อสู้ ด้วยสันติวิธี ทำให้รูปแบบและวิธีการต่อสู้แตกต่างไปจากของคานธี เช่น การอดอาหาร การสวดมนต์ การสละชีวิตเพื่อเปิดความสว่างให้แก่ ประชาชน การตัดอวัยวะตนเองเพื่อตักเตือนรัฐบาลมิให้ใช้ความรุนแรง นำศาลไต้หวันบรรพบุรุษประจำตระกูลออกประจันหน้ากับรถบหนั่งถนน โกงสินธิระประท้วง การไม่ร่วมมือกับรัฐบาล ฯลฯ เป็นต้น ตีพิมพ์ในปา จารยสาร พ.ศ. 2517

“อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง” แปลจาก “Power, Struggle and Peace” ของ ชาร์ป ยินแปลโดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ คมสัน หุตตะ แพทย์ และไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2529 หนังสือเล่มนี้ อธิบายธรรมชาติการต่อสู้แบบไร้ความรุนแรง อันได้แก่ ทฤษฎีแห่ง อำนาจของการต่อสู้แบบไร้ความรุนแรง ประวัติศาสตร์และลักษณะของ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรง วิธีการในการต่อสู้ และพลวัตของการ ต่อสู้ในการค้ำจ้ำงระบบการกดขี่ ซึ่งใช้วิธีการปราบปรามด้วยความ รุนแรง ทั้งเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและเพื่อการป้องกันประเทศ

บทความของโบเชอร์น แอนเดอร์ส และ แมค แอนดรู เรื่อง “สันติ วิธีกับการต่อต้านรัฐประหาร” ถอดความจาก “Resistance Against Military Coups: The Algerian Generals in Revolt and the Kapp Putsch” ซึ่งเป็นตัวอย่างการใช้สันติวิธีของประชาชนในการต่อต้านรัฐประหาร ของนายพลเคอร์โกล์ ในอัลจีเรียปี พ.ศ. 2504 และรัฐประหารของ ดร.

วูล์ฟกัง แคปป์ และนายพล ฟอน ลูควิทซ์ ในเยอรมัน ปี พ.ศ. 2463
ตีพิมพ์ในปาจารย์สาร ปี พ.ศ. 2519

“ศัตราของผู้ไร้อาวุธ: สันติวิธีกับการปฏิวัติ” ของไพศาล วงศ์วร
สิทธิ์ ซึ่งประกอบด้วยบทความ 2 ชิ้น คือ 1) สันติวิธี เสรีประชาธรรม
และอำนาจของประชาชน 2) การปฏิวัติในฟิลิปปินส์: แบบฉบับของการ
ปฏิบัติการสันติวิธี ตีพิมพ์ พ.ศ. 2530

บทความแปลของ ลาคี จอร์จ เรื่อง “พลังแห่งการเปลี่ยนแปลง”
แปลจาก “Power to force Change in Strategy for a Living Revolution”
เกี่ยวกับการต่อสู้ใน 3 ประเทศ ที่ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดและความเป็นไปได้
ของวิธีการต่อสู้โดยใช้หลักอหิงสกรรม ได้แก่ การต่อสู้ของนักศึกษา
ฝรั่งเศส ที่ต่อต้านจักรวรรดินิยม ในปี พ.ศ. 2511 การต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จ
การในเอลซาวาดอร์ปี พ.ศ. 2486 และการประท้วงรัฐบาลเผด็จการใน
กัวเตมาลา ตีพิมพ์ในปาจารย์สาร พ.ศ. 2517

บทความแปลเรื่อง “ปฏิบัติการอย่างสันติ : ที่ข้าพเจ้าพบ” ของ
กอส อิลเดการ์ ตีพิมพ์ในสานติสังคม ปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นเรื่องเล่าถึง
ประสบการณ์ของผู้เขียนเมื่อครั้งเป็นทหารของประเทศฝรั่งเศสช่วง
สงครามโลกครั้งที่ 2 และถูกจับเป็นเชลยในค่ายกักกันของนาซีใน
ฝรั่งเศส ซึ่งผู้เขียนได้พยายามใช้แนวทางสันติวิธีหรือพลังแห่งความรัก
เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีขึ้นภายในที่คุมขัง

ผลงานแปลเรื่อง “ผลสำเร็จของการต่อสู้ด้วยสันติวิธี” ของ เกรก ริ
ชาร์ด บี ซึ่งเกี่ยวกับกรณีศึกษาการต่อสู้ของประชาชนที่ใช้แนวทาง
อหิงสากับอำนาจรัฐที่มีอาวุธทั้งที่เกิดขึ้นในอินเดีย อังการี
แอฟริกาใต้ เดนมาร์ก นอร์เวย์ และสหรัฐอเมริกา จัดพิมพ์โดยมูลนิธิ
โกลด์คิมทอง เมื่อ พ.ศ. 2519

ส่วนคู่มือด้านสันติภาพเล่มแรกๆ ที่ถูกเรียบเรียงขึ้นโดยคนไทย คือ “สร้างสันติด้วยมือเรา”
ของ ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ หรือพระไพศาล วิสาโลในปัจจุบัน ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2533 โดยกลุ่ม
ประสานงานศาสนาเพื่อสังคม มีเนื้อหาเกี่ยวกับสันติวิธีและปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ซึ่งรวมทั้ง
ประสบการณ์ วิธีการ และทักษะต่างๆ

ด้านสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษา กับสันติภาพ มีทั้ง สิ่งพิมพ์ที่กล่าวถึงความสำคัญ และความเป็นมาของการศึกษาเพื่อสันติภาพ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และการผลิตครูด้านสันติภาพ

การเสนอแนวคิดการศึกษาเพื่อสันติภาพในเชิงทฤษฎีที่สำคัญ เช่น บทความ “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ” ของ วิจิตร ศรีสอาน (2529: 190-193) และบทความเรื่อง “แนวทางไปสู่สันติภาพ และสันติศึกษา” ของ วิชัย ต้นศิริ (2529: 221-229) ที่กล่าวถึงการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพแนวทางต่างๆ 4 แนวทาง ทั้งการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education) การศึกษาสหวัฒนธรรม (Intercultural, Multicultural Study) การศึกษาระดับโลก (Global Education) และพัฒนาศึกษา (Development Education)

ส่วนการนำเสนอแนวทางการศึกษาเพื่อสันติภาพในเชิงปฏิบัติ เช่น บทความเรื่อง “การศึกษากับสันติภาพ: รูปแบบและการจัดการ” ของ ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2529ก: 194-207) ซึ่งแบ่งการศึกษาเพื่อสันติภาพว่าสามารถจัดโดยใช้รูปแบบสันติศาสตร์ และสันติศึกษา นอกจากนี้ ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2529ข: 207-220) ยังได้เสนอแนวทางและข้อควรพิจารณาสำหรับการฝึกหัดครูด้านสันติภาพ ไว้ในบทความเรื่อง “สถาบันฝึกหัดครูกับการพัฒนาอุดมการณ์ด้านสันติภาพให้กับนักศึกษาครู” นอกจากนี้ทัศนะของนักการศึกษาแล้วยังมีทัศนะของพุทธทาสภิกขุในหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เรื่อง “สันติภาพของโลก” ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาและศีลธรรมว่า

“ระบบการศึกษาที่เหมือนกับสุนัขหางด้วนนั้นมันไม่พอ คือ เรียนแต่วิชาหนังสือกับวิชาอาชีพ... ไม่ได้เรียนธรรมะธัมโมอะไร สำหรับความเป็นมนุษย์ คือไม่ได้เรียนสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์ เรียนหนังสือมากเฉลี่ยขวลาได้ในทางหนังสือหนังสือหาสติปัญญาพื้นฐานทั่วไป แล้วก็มีความรู้เรื่องวิชาชีพ ทางเทคโนโลยี ทางอะไรต่างๆก็ถึงที่หมด แต่แล้วมันก็เป็นคนที่มีความเห็นแก่ตัว เมื่ออยู่ตามลำพัง ก็มีจิตใจที่เต็มไปด้วยกิเลส อันเกิดจากความเห็นแก่ตัว ...ต้องมีการศึกษาที่สมบูรณ์ถูกต้อง รู้ว่าเป็นมนุษย์ทำไม มนุษย์ควรจะได้อะไร เมื่อธรรมชาติสร้างมนุษย์ให้ดีกว่าสัตว์แล้ว มนุษย์ควรจะมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรในการที่จะทำให้โลกมีสันติภาพ ต้องยอมรับสภาพที่ตัวเป็นมนุษย์ ที่จัดไว้ในฐานะสูงกว่าสัตว์” (2541: 386-387)

3) การเรียนการสอนด้านสันติภาพ

การเรียนการสอนด้านสันติภาพในระดับชั้นต่างๆมีการปรับปรุงแบบเรียนในระดับมัธยมศึกษา สำหรับการเรียนด้านสันติภาพในระดับอุดมศึกษา สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ วิชาเอกสันติศึกษา วิชาสันติศึกษา และวิชาสันติศาสตร์ รายวิชาด้านสันติภาพของมหาวิทยาลัย

ต่างๆที่ร่างขึ้นและเปิดสอนในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534 ได้แก่ วิชาเอกสันติศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชามนุษยศาสตร์กับสันติภาพของโครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชาสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และวิชาสันติศึกษาของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากนี้การเรียนการสอนในบางวิชา ได้กำหนดให้นักศึกษานำประเด็นสันติภาพเป็นหัวข้อประกอบกิจกรรมการเรียนด้วย รายละเอียดของการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพในแต่ละระดับชั้นมีดังนี้

3.1) ระดับมัธยมศึกษา

แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ถูกกล่าวถึงโดยนักวิชาการหลายท่านว่าเป็นแบบเรียนฉบับแรกที่จะสะท้อนถึงแนวคิดสันติภาพในการศึกษาไทย ประชุมสุข (2530ก: 124-131) วิเคราะห์ว่า วิชาสังคมศึกษา ส305 และ ส306 มีรายวิชาชื่อ “โลกของเรา” ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมหัวข้อ “ปัญหาการสร้างสันติภาพในโลกและหลักการของสหประชาชาติ” ส่วนวิชัย ต้นศิริ (2529: 221-229) วิเคราะห์ว่าหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 คล้ายกับแนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางไปสู่สันติภาพ ตามแนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education) คือศึกษาเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการปกครอง ในมัธยมศึกษาปีที่ 2 และเกี่ยวกับประเทศยุโรป ออสเตรเลีย ในประเด็นเดียวกัน ในมัธยมศึกษาปีที่ 3

วไล ฌ ป้อมเพชร (สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2551) หนึ่งในคณะผู้พัฒนาแบบเรียนชุดดังกล่าวชี้แจงว่า แบบเรียนหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 เกิดจากความตระหนักในจุดอ่อนของแบบเรียนในยุคก่อนนี้ ที่มีเนื้อหาแบ่งแยกกันไปเป็น ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม นักการศึกษาจึงต้องการสร้างแบบเรียนที่มีเนื้อหาสาระเช่นเดิม แต่ถูกเรียบเรียงใหม่ให้มีความสอดคล้องมากขึ้น ทำให้เกิดวิชาเช่น ประเทศของเรา ทวีปของเรา โลกของเรา ทั้งนี้แบบเรียนดังกล่าวมิได้ถูกสร้างโดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการสอดแทรกคุณค่าเรื่องสันติภาพโดยตรง แต่ภาพรวมของแบบเรียนชุดนั้นก็สามารถมองได้ว่าเอื้อต่อการให้นักเรียนเกิดมุมมองในทางสันติได้มากยิ่งขึ้น เพราะวิชาประเทศของเรา จะทำให้นักเรียนรู้จักรากเหง้าของตนเองมากขึ้น รู้จักหลักธรรมของพุทธศาสนาที่คุณค่าหลักของสังคมไทย วิชาทวีปของเรานักเรียนจะได้รู้จักประเทศใกล้เคียงในทวีปเอเชีย ได้เรียนรู้ถึงศาสนาฮินดู อิสลาม ขงจื้อ ซึ่งเป็นคุณค่าทางสังคมของประเทศต่างๆ และเมื่อเรียนวิชาโลกของเราก็จะได้รู้จักข้อมูลของประเทศอื่นๆที่อยู่ไกลออกไป รวมถึงคริสต์ศาสนาด้วย การที่นักเรียนรู้จักตนเอง และผู้อื่นถึงสังคม วิถีชีวิต และวิถีคิดหรือศาสนาส่วนนี้น่าจะมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจและมีสันติภาพต่อกัน

ในปี พ.ศ. 2525 ประเทศไทยได้เข้าร่วมการทดลองและวิจัยการจัดทำโครงการสอนปัญหาโลก เรื่อง ปัญหาสิทธิมนุษยชน การลดกำลังอาวุธ และการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ใหม่ โครงการนี้เกิดจากโครงการโรงเรียนเครือข่ายเพื่อส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างชาติที่ยูเนสโกได้ริเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2496 การวิจัยหัวข้อดังกล่าววิจัยกับโรงเรียนของประเทศในเครือข่ายยูเนสโกทั่วโลก ได้แก่ อินเดีย ฟิลิปปินส์ ไทย เซกโกสโลวเกีย สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน สหราชอาณาจักร อาร์เจนตินา ชิลี โคลัมเบีย และมอริเตเนีย โรงเรียนในประเทศไทยที่เข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้เป็นระยะเวลา 1 ปี ได้แก่ สตรีมหาพฤฒาราม สวนกุหลาบวิทยาลัย โยธินบูรณะ สามเสนวิทยาลัย สวนกุหลาบนนทบุรี ศิริชนศึกษา และสาธิตวิทยาลัยครูพระนคร (วีรบุช ไม้ไทย: 2530, 342-345)

3.2) ระดับอุดมศึกษา

การศึกษาเพื่อสันติภาพในระดับอุดมศึกษาที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534 ได้แก่การร่างหลักสูตรวิชาเอกสันติศึกษา การเปิดสอนวิชาสันติศึกษา วิชาด้านสันติวิทยา และการสอดแทรกเนื้อหาสันติภาพในกระบวนการเรียนการสอนวิชาต่างๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

- วิชาเอกสันติศึกษา

การศึกษาเพื่อสันติภาพในระดับอุดมศึกษาเคยถูกร่างเป็นหลักสูตรครุศึกษาประโยคปริญญาตรี วิชาสันติศึกษา โดย ศ.ดร. ประชุมสุข อาชวอำรุง ในฐานะประธานกรรมการสมาคมนักศึกษานานาชาติเพื่อสันติภาพโลก สำหรับใช้สอนในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่างหลักสูตรนี้ถูกนำเสนอต่อที่ประชุม World Congress ณ กรุงวอชิงตันด้วย แต่ท้ายที่สุดไม่ได้ถูกนำมาใช้สอนจริงในคณะครุศาสตร์ รายวิชาย่อยของวิชาเอกสันติศึกษา (ประชุมสุข อาชวอำรุง, 2530ข: 354) ได้แก่

วิชาบังคับ

สันติวิทยาขั้นนำ	3	หน่วยกิต
องค์การสหประชาชาติ	3	หน่วยกิต
นิวเคลียร์ฟิสิกส์	3	หน่วยกิต
การบริหารความขัดแย้ง	3	หน่วยกิต
กฎหมายระหว่างประเทศ	3	หน่วยกิต
รวม	15	หน่วยกิต

วิชาเลือก

ศาสนาและสันติภาพ	3	หน่วยกิต
การสื่อสารคมนาคมเชิงจิตวิทยา	3	หน่วยกิต
มหาสงครามในประวัติศาสตร์	3	หน่วยกิต
การวิจัยสันติภาพ	3	หน่วยกิต

องค์การสันติภาพระหว่างประเทศ 3	หน่วยกิต
เรื่องกตสรรเฉพาะในสันติวิทยา 3	หน่วยกิต
การศึกษาพิจารณาเป็นรายบุคคล 1-5	หน่วยกิต
วิชาชีพครู วิชาบังคับ	
วิธีวิทยาในสันติศึกษา 2	หน่วยกิต
สันติศึกษาภาคปฏิบัติ 5	หน่วยกิต

- รายวิชาสันติศึกษา

ความเป็นมาของสันติศึกษาในต่างประเทศ เริ่มต้นตั้งแต่การตื่นตัวเรื่องสันติภาพหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการสันติภาพขึ้นหลายรูปแบบในหลายส่วนของโลก สันติศึกษาเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการต่อต้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพ ด้วยการส่งเสริมความเข้าใจเรื่องสันติภาพและปลูกฝังทัศนคติเรื่องสันติภาพโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพและปลูกฝังทัศนคติที่ใฝ่สันติได้ แนวทางการศึกษาที่ยูเนสโกใช้เพื่อส่งเสริมสันติภาพในระยะแรก คือ การศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ และ การศึกษาต่างวัฒนธรรม โดยพยายามใช้การศึกษาทำให้คนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยมีความเข้าใจ เคารพ เป็นมิตร และคิดช่วยเหลือกัน แต่แนวทางการศึกษานี้ยังไม่ได้กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพโดยตรง จากนั้นจึงได้พัฒนาเป็นวิชาสันติศาสตร์ สันติวิทยา และสันติศึกษา ในเวลาต่อมา ในประเทศไทยมหาวิทยาลัยหลายแห่งได้ทยอยพัฒนารายวิชาสันติศึกษาเพื่อใช้สอนในคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ความหมายของสันติศึกษา คือ กระบวนการสอนสันติวิทยา เพื่อให้นักเรียนหรือประชากรของสังคมให้เกิดความเจริญงอกงามในความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของความขัดแย้ง วิธีป้องกันและแก้ไข มีทักษะความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีและมีทัศนคติอันดีงาม พร้อมทั้งจะตอบสนองเหตุการณ์ต่างๆที่จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคม เนื้อหาของสันติศึกษาจึงประกอบขึ้นจาก 2 ส่วน คือ ส่วนสันติวิทยาที่เป็นเนื้อหา (Subject Matter) และส่วนวิชาครูศึกษา (Teacher Education) (ประชุมสุข อาชาวำรุง, 2530ค: 325-327)

ไชยันต์ รัชชกุล (2537 : 33-28) ได้ระบุลักษณะสำคัญของวิชาสันติศึกษา ได้แก่

1. สันติศึกษามีลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary studies) เป็นการประมวลใช้ความรู้จากสาขาวิชาต่างๆมาช่วยทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ
2. สันติศึกษาเป็นวิชาประยุกต์ สันติศึกษาทำการศึกษาเรื่องที่เป็นปัญหา (problem oriented) โดยเริ่มที่เงื่อนไขของความไม่สันติ ศึกษาความขัดแย้งที่เริ่มก่อตัวอยู่และที่ปรากฏออกมา รวมไปถึงศึกษาการแก้ไขและการควบคุมความขัดแย้ง นั่นคือสันติศึกษามุ่งศึกษาเรื่องที่มีผลในทาง

ลบต่อความเจริญของมนุษย์ เพื่อที่จะพยายามหาวิธีปรับปรุง แก้ไข หรือทำให้ปัญหานั้นไม่ลุกลามออกไป

3. สันติศึกษายึดถือคุณค่าสันติภาพเป็นเป้าประสงค์แนวทาง (normative discipline) แวดวงวิชาการสันติภาพศึกษาคำนึงถึงการนำไปสู่สันติภาพเป็นแนวทางหลัก โดยที่สันติภาพนั้นจะต้องไม่ขัดกับผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาสและคุณค่าความเป็นมนุษย์

4. สันติศึกษาเป็นการศึกษาเรื่องต่างๆ ในหลายระนาบและต่างระดับ นอกจากระนาบทางสาขาวิชาต่างๆ (เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ) ยังรวมถึงระนาบอื่นๆ เช่น ระนาบเวลา โดยสันติศึกษาได้ศึกษาอดีตโดยอาศัยประวัติศาสตร์เป็นบทเรียน ศึกษาปัจจุบันในฐานะที่เป็นปัญหาซึ่งมีผลดำเนินอยู่ และศึกษาอนาคตในด้านที่ปรารถนาจะกำหนดความเป็นไปข้างหน้า (วิชาอนาคตวิทยา หรือ futurology สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสันติศึกษาด้วย) นอกจากนี้ยังศึกษาในระนาบของคุณค่า ตั้งแต่สันติของบุคคล (ด้านจิตใจ) การอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน (ด้านสังคม) การคงอยู่ของเผ่าพันธุ์ (ด้านกายภาพ) การดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ (ด้านวัฒนธรรม) ระดับระหว่างสังคม จนถึงระดับระหว่างประเทศ และระดับโลก

สถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกๆ ที่เปิดสอนรายวิชาสันติศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัย - สุนัขไทยธรรมราช และ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิชาสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชเกิดขึ้นเมื่อสาขาศิลปศาสตรของเปิดวิชาดังกล่าวเป็นวิชาเลือกให้นักศึกษาในปีการศึกษา 2532 โดยความช่วยเหลือของยูเนสโกและศูนย์ข่าวสารสันติภาพ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539: (8)) เอกสารประกอบการสอนวิชาสันติศึกษามีรายละเอียดหน่วยการเรียนทั้ง 15 หน่วย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2537) ประกอบด้วย

หน่วยที่ 1 สันติศึกษากับสันติภาพ

กล่าวถึง ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติศึกษา และความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ

หน่วยที่ 2 ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา

กล่าวถึง ความเป็นมา ลักษณะ และขอบเขตของสันติศึกษา สกฤตความคิดทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง และการประยุกต์ใช้แนวคิดทางสังคมวิทยาในสันติศึกษา

หน่วยที่ 3 ความรุนแรง

กล่าวถึง ภาพแห่งความรุนแรงในโลกปัจจุบัน ความหมายของความรุนแรง มายาคติเกี่ยวกับความรุนแรง และข้อสังเกตว่าด้วยผลของความรุนแรง

หน่วยที่ 4 สงคราม

กล่าวถึง ความเข้าใจเกี่ยวกับสงคราม และจริยธรรมการสงคราม

หน่วยที่ 5 อาวุธนิวเคลียร์กับชะตากรรมของโลก

กล่าวถึง อาวุธ ยุทธศาสตร์และสงครามนิวเคลียร์ และจริยศาสตร์ว่า
ด้วยอาวุธและสงครามนิวเคลียร์

หน่วยที่ 6 การแก้ไขความขัดแย้ง

กล่าวถึง วัฒนธรรมการและแนวคิดว่าการแก้ไขความขัดแย้ง การ
ควบคุมความขัดแย้งระหว่างรัฐ และกระบวนการแก้ไขและควบคุม
ความขัดแย้งระหว่างรัฐ

หน่วยที่ 7 กฎหมายและองค์การระหว่างประเทศกับการแก้ไข ความขัดแย้ง

กล่าวถึง กฎหมายระหว่างประเทศกับการแก้ไขความขัดแย้งและความ
รุนแรง องค์การระหว่างประเทศระดับโลกกับการแก้ไขความขัดแย้ง
และความรุนแรง ทบวงการชำนาญพิเศษและองค์กรหลักของ
สหประชาชาติกับการส่งเสริมสันติภาพ องค์การระหว่างประเทศ
ระดับภูมิภาคกับการส่งเสริมสันติภาพ และองค์การเอกชนกับการ
ส่งเสริมสันติภาพ

หน่วยที่ 8 การควบคุมอาวุธ

กล่าวถึง การแข่งขันสะสมอาวุธ และการลดและการควบคุมอาวุธ

หน่วยที่ 9 การไม่ใช้ความรุนแรง

กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เข้าสู่โลกแห่งการไม่ใช้ความ
รุนแรง อหิงสาของมหาตมะคานธี ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง และ
คุณูปการของการไม่ใช้ความรุนแรง

หน่วยที่ 10 การจัดระเบียบใหม่ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

กล่าวถึง หลักทั่วไปของการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
ระเบียบเก่าทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การจัดระเบียบใหม่ทาง
เศรษฐกิจระหว่างประเทศ ประเมินผลและข้อเสนอแนะ และหลัก
เศรษฐกิจระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพตามแนวพุทธศาสตร์

หน่วยที่ 11 วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสันติภาพ

กล่าวถึง ศักยภาพและบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อ
สันติภาพ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับปัญหาความอดอยากและหิว
โหย บทบาทและผลกระทบของอาวุธนิวเคลียร์ต่อสันติภาพ บทบาท

และผลกระทบของอาวุธตามแบบ อาวุธเคมี และอาวุธชีวภาพต่อ สันติภาพของโลก บทบาทและผลกระทบของอาวุธหุ่นยนต์ คอมพิวเตอร์และอาวุธในอวกาศต่อสันติภาพ เทคโนโลยีตรวจสอบ และควบคุมอาวุธและความเคลื่อนไหวทางการทหาร และการวิจัยทาง พันธุกรรมเพื่อขจัดปัญหาไฟ้ความรุนแรง

หน่วยที่ 12 การสื่อสารเพื่อสันติภาพ

กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสาร สันติภาพ และสงคราม อิทธิพลของเทคโนโลยีการสื่อสาร ระเบียบข่าวสารโลก สงคราม ข่าวสาร สิทธิในการสื่อสาร และ นโยบายและทางเลือกใหม่ๆ ของ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ

หน่วยที่ 13 ศาสนากับสันติภาพ

กล่าวถึง ศาสนาใหญ่ๆ ในโลกล้วนมุ่งสันติภาพ ศาสนาสัมพันธ์กับ วัฒนธรรมและการเมือง การประยุกต์สันติธรรมอย่างเหมาะสมกับ สังคมและการเมือง และวิถีชีวิตของศาสนิกในสังคมปัจจุบัน

หน่วยที่ 14 สิทธิมนุษยชนกับสันติภาพ

กล่าวถึง แนวคิดสิทธิมนุษยชน และสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

หน่วยที่ 15 การศึกษาเพื่อสันติภาพ

กล่าวถึง การศึกษากับสันติภาพและความขัดแย้ง การศึกษาเพื่อคุณค่า อันแท้จริงของชีวิต การศึกษาเพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย การศึกษาเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม และการศึกษาเพื่อความเข้าใจ อันดีระหว่างชาติ

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539: (9)) ได้วิจารณ์หนังสือชุดดังกล่าวไว้ว่า

“หนังสือเล่มนี้น่าสนใจ เพราะเป็นระบบการเขียนที่ดึงเอาผู้ชำนาญ ในสาขาต่างๆ ทั้งปรัชญา ศาสนา รัฐศาสตร์ การทหาร วิทยาศาสตร์ สื่อสารมวลชน และการศึกษาจากหลายสำนักหลายสถาบันมานำเสนอ “สันติศึกษา” อย่างรอบด้าน... สันติศึกษาจะพยายามนำเสนอแนวคิดสันติ ศึกษาที่เริ่มต้นจากการเข้าใจขอบข่ายของตัววิชาสันติศึกษา จากนั้นก็ สะท้อนความแตกต่างระหว่างความขัดแย้งกับความรุนแรง สงคราม และ อาวุธมหาประลัยปัจจุบัน หนทางแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งด้วยกฎหมายและองค์กร ตลอดจนการพิจารณาแก้ปัญหาความรุนแรง

เชิงโครงสร้าง (structural violence) ด้วยการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจใหม่
 ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนในฐานะมิติหนึ่งของปัญหาสันติภาพ
 คำนึงถึงคำสอนของศาสนา รวมตลอดถึงการศึกษาศึกษาเพื่อสันติภาพ”

รายวิชาสันติศึกษาของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเริ่มร่างขึ้นเมื่อประมาณ
 พ.ศ. 2534 เริ่มใช้สอนจริงประมาณปี พ.ศ. 2536 เป็นวิชาเลือกในหมวดวิชาชีพครู โครงสร้าง
 เนื้อหารายวิชาที่ใช้สอนในสมัยนั้น ยังคงเป็นโครงสร้างหลักที่ใช้สอนที่คณะครุศาสตร์ในปัจจุบัน
 โดยมีการปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน
 วัฒนธรรมสันติภาพ การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น (วลัย พานิช, สัมภาษณ์: 31 มีนาคม 2551)

เนื้อหารายวิชาสันติศึกษาของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550) ได้แก่
 ความหมายและความสำคัญของสันติศึกษา องค์ประกอบของสันติศึกษา บทบาทของสันติศึกษา
 ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การจัดการกิจกรรมสันติภาพ การสร้างบรรยากาศเพื่อส่งเสริมการแก้ไข
 ปัญหาโดยสันติวิธี วิธีการสอน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอนวิชาสันติศึกษา วิธีการวัด และ
 ประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสันติศึกษา รายวิชานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียน 1) วิเคราะห์
 ความสำคัญของสันติภาพที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม 2) อธิบายความหมาย ความสำคัญ และ
 องค์ประกอบของสันติศึกษา 3) อธิบายความสำคัญของสันติศึกษาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 4)
 วิเคราะห์ความสำคัญของโรงเรียน ครอบครัว และศาสนาที่มีต่อการสร้างเสริมสันติภาพ 5) วาง
 แผนการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนสันติศึกษา และกิจกรรมสันติภาพ

- รายวิชาสันติวิทยา

สันติศาสตร์ หรือ สันติวิทยา คือการศึกษาเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงลักษณะความ
 เป็นจริงของสันติภาพ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของสันติศึกษา (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2546: 247-275)
 รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์ (2537: 1-24) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันระหว่างสันติศึกษากับ
 สันติวิทยา หรือสันติศาสตร์ ไว้ว่า วัตถุประสงค์ของสันติศาสตร์ หรือ สันติวิทยานั้นการแสวงหา
 ความรู้ความเข้าใจเรื่องสันติภาพ เช่น การศึกษาความหมายของคำว่าสันติภาพ ความพยายามเข้าใจ
 ว่าอะไรเป็นสาเหตุของการไม่มีสันติภาพ ทำไมจึงมีการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง
 เป็นต้น เมื่อผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพแล้วจะมีทัศนคติที่ใฝ่สันติภาพหรือ
 ต้องการสร้างสันติภาพหรือไม่ มิใช่เป็นจุดประสงค์สำคัญของสันติวิทยาหรือสันติศาสตร์ แต่
 วัตถุประสงค์ของสันติศึกษานั้นการปลูกฝังทัศนคติใฝ่สันติ หรืออย่างน้อยก็มีสมมุติฐานว่า เมื่อรู้
 วิธีแก้ไขปัญหาคความรุนแรง รู้วิธีสร้างสันติภาพแล้วจะได้นำไปใช้แก้ปัญหา นำความรู้ไปสร้าง
 สันติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่เปิดสอนรายวิชาด้านสันติวิทยา โดยใช้ชื่อว่าวิชา “มนุษย์กับสันติภาพ” วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2528 โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัด “สัมมนากลุ่มผู้สนใจวิชา มนุษย์และสันติภาพ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวางโครงร่างหลักสูตรวิชามนุษย์กับสันติภาพ และรวบรวมผู้ที่สนใจวิชานี้ จากนั้นมหาวิทยาลัยอื่นๆจึงทยอยเปิดรายวิชาลักษณะดังกล่าว รายวิชาในร่างฉบับนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการการศึกษาทั่วไป, 2528) ได้แก่

1. ปัญหาในสังคม (ฆ่าตัวตาย การหย่าร้าง การเดินขบวน สงครามทั้งแบบจิตวิทยาและใช้กำลัง อุบัติภัยต่างๆ เช่น น้ำท่วม แห้งแล้ง เป็นต้น มนุษย์ยากจน HIV โหຍ อดอยาก แคน้องผู้ HIV โหຍ และอื่นๆ)

1.1 ในสังคมไทย

1.2 ในสังคมโลก

2. ความสำคัญและบทบาทของวิชาสันติภาพ ต่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ / การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

3. มโนทัศน์เกี่ยวกับสันติภาพ

3.1 absence of physical violence

3.2 fulfillment of basic human needs

4. รูปแบบการได้มาซึ่งสันติภาพ

4.1 โดยใช้กำลังบังคับ (by violence)

4.2 โดยการร่วมมือ (by cooperation)

5. ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง: เรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตและปัจจุบัน

5.1 ระดับบุคคล

5.2 ระดับครอบครัว

5.3 ระดับชุมชน

5.4 ระดับประเทศ

5.5 ระดับโลก

6. สิทธิมนุษยชนกับสันติภาพ

7. การลดอาวุธกับสันติภาพ

8. ความเคลื่อนไหวต่างๆเกี่ยวกับสันติภาพ

8.1 ในสังคมไทย

8.2 ในโลก

9. การเผยแพร่วิทยาการด้านสันติภาพ

9.1 โดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร: ชมรม

- 9.2 โดยการเรียนการสอน: ครู
- 9.3 โดยการศึกษาวิจัย: มหาวิทยาลัย
10. เทคนิคการศึกษาอนาคตภาพ
11. การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี
12. เทคนิคการสอนวิชาสันติภาพ: เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงด้วยความร่วมมือ
- 12.1 วิธีการสอนความรู้
- 12.2 วิธีฝึกทักษะ / การจัดกิจกรรมต่างๆ
- 12.3 วิธีอบรมปมนิสัยและพัฒนาทัศนคติเชิงสันติ / ค่านิยมเชิงสันติ (ลอกเลียนจากตัวแบบ)
13. การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ เพื่อการสอนวิชาสันติภาพ
14. วิธีการประเมินการเรียนการสอนวิชาสันติภาพ
- 14.1 ประเมินตามระบบอิงเกณฑ์
- 14.2 ประเมินผลงานการปฏิบัติ
- 14.3 ประเมินตนเอง (อย่างปรนัย)

ต่อมาภายหลัง หัวข้อเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาจนเป็นหนังสือประกอบการสอนรายวิชามนุษย์กับสันติภาพ ของโครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2534 โดยใช้ชื่อหนังสือว่า “มนุษย์กับสันติภาพ” ซึ่งแม้จะมีเนื้อหาแตกต่างออกไปจากร่างฉบับแรกบ้าง แต่ยังคงความเป็นสหวิทยาการที่ชัดเจน คือเน้นการวิเคราะห์สันติภาพจากศาสตร์ต่างๆที่หลากหลาย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539: (8-9)) ได้วิจารณ์ตำราเรียนเล่มนี้ว่า เป็นตำราที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพในภาษาไทยที่สำคัญเล่มหนึ่ง โดยให้เหตุผลประกอบข้อคิดเห็นไว้ว่า

“มีเนื้อหาค่อนข้างครอบคลุม เขียนโดยผู้เชี่ยวชาญจากสาขาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย... พยายามวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสันติภาพในแง่มุมวิชาการสาขาต่างๆ คือจิตวิทยา สังคมวิทยาการเมือง ปรัชญา-ศาสนา กฎหมาย เศรษฐศาสตร์(การเมือง) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การบริหารองค์การการศึกษา และจบลงด้วยประวัติศาสตร์การแสวงหาสันติภาพของมนุษย์”

- กิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับสันติภาพ

การศึกษาเพื่อสันติภาพในระดับอุดมศึกษาในช่วง พ.ศ. 2516-2534 ไม่เพียงอยู่ในลักษณะรายวิชา แต่ประเด็นด้านสันติภาพยังถูกสอดแทรกลงในกิจกรรมการเรียนการสอนของวิชาอื่นๆ ที่ไม่ใช่วิชาสันติศึกษาหรือวิชาสันติวิทยาด้วย ได้แก่ กิจกรรมในวิชาสัมมนาการศึกษา ของคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกิจกรรมสัมมนา เรื่อง “สันติภาพกับความหวังใหม่ในสังคมศึกษา” ของนิสิตมหาบัณฑิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิชาสัมมนาการศึกษา (401490) เป็นวิชาสำหรับนักเรียนชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเรียนการสอนวิชาสัมมนาการศึกษาก่อนการศึกษาด้าน ปีการศึกษา 2529 ได้ใช้สันติภาพเป็นประเด็นหลักสำหรับการเรียน กระบวนการในการเรียนคือ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มค้นคว้าข้อมูลสำหรับอ้างอิง เสนอความคิดเห็น วิเคราะห์ อภิปรายหาข้อสรุป และให้ข้อเสนอแนะจนเกิดเป็นรายงานการสัมมนา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, 2529)

ประเด็นการค้นคว้าเกี่ยวกับสันติภาพของนิสิตครุศาสตร์ ปีการศึกษา 2529 ได้แก่ การศึกษาเพื่อสันติภาพสู่มวลชน การศึกษากับการเสริมสร้างสันติภาพ: ครอบครัวยุโรป โรงเรียนสังคม บทบาทของครูในการเสริมสร้างสันติภาพในสังคม การศึกษาในระบบโรงเรียนจะส่งเสริมสันติภาพในสังคมไทยได้อย่างไร และ การเรียนการสอนเพื่อสร้างสันติภาพสำหรับเด็กประถมศึกษา

ทางด้านการเรียนการสอนของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่นำสันติภาพมาเป็นประเด็นในการเรียน ได้แก่วิชาสัมมนา (กศ.สศ.597) ของนิสิตสาขาการสอนสังคมศึกษาก่อนการศึกษาด้าน ปีการศึกษา 2528-2529 การจัดสัมมนาในวิชานี้ได้กำหนดหัวข้อคือ “สันติภาพกับความหวังใหม่ในสังคมศึกษา” โดยศึกษาตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. มโนคติ แนวพิจารณาหลักการและเหตุผลเกี่ยวกับสันติภาพ
2. สันติภาพ: ความเป็นมาและความเป็นไปในโลกปัจจุบัน
3. สันติภาพกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
4. สันติภาพกับการจัดการทางการศึกษา
5. สันติภาพกับหลักสูตรสังคมศึกษา

หลังสิ้นสุดการเรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ได้รวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าของนิสิต และคำบรรยายของวิทยากรที่ได้รับเชิญมาร่วมการสัมมนาจัดทำเป็นเอกสารชื่อ “สันติภาพกับความหวังใหม่ในสังคมศึกษา” (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะศึกษาศาสตร์, 2528)

4) การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา

องค์กรทางศาสนามีบทบาทอย่างยิ่งในการเผยแพร่คุณค่าด้านสันติภาพให้กับสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2529 ที่นานาชาติประศหันมาทำกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ เป็นโอกาส

อันที่ศาสนาิกชนในศาสนาต่างๆจะหันมาศึกษาและทำความเข้าใจแก่นแท้ของศาสนาตนเพิ่มมากขึ้น ดังคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุที่ว่า “ปีนี้เขาสมมติกันเป็นปีสันติภาพของโลกด้วย แต่เขาจะสมมติหรือไม่สมมติ มันไม่สำคัญ เรื่องสันติภาพนั้นมันสำคัญอยู่ในตัวมันเอง คือจำเป็นสำหรับชีวิตทุกชนิดด้วยซ้ำไป ไม่ว่าชีวิตในระดับไหน ล้วนแต่ต้องการสันติภาพ หรือมันอยู่ได้ด้วยควมมีสันติภาพ” (พุทธทาส, 2541: 1) พุทธทาสภิกขุมีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์ อธิบายสันติภาพ โดยอาศัยหลักทางพระพุทธศาสนาและสอดแทรกสาระสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการแสดงธรรมบรรยายตามสถานที่ต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 – พ.ศ. 2532 ตามเหตุการณ์ต่อไปนี้

ปี พ.ศ. 2517 พุทธทาสภิกขุได้จัดบรรยายธรรมชุด “มหิดลธรรม” ให้กับภิกษุมหาวิทยาลัยมหิดลที่อุปสมบทภาคฤดูร้อน ที่สวนโมกข์พลาราม จ.สุราษฎร์ธานี ธรรมบรรยายชุดนี้ประกอบด้วยธรรมะ 15 หัวข้อ ซึ่งได้รวมถึงหัวข้อธรรมเกี่ยวกับสันติภาพ เรื่อง “โลกย่อมมีสันติภาพได้ทุกยุคทุกสมัยที่ยังมีธรรมอยู่ในโลก” ซึ่งบรรยายในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2517

ปี พ.ศ. 2518 พุทธทาสภิกขุ จัดบรรยายธรรมชุด “ธรรมสังัจจิงเคราะห์” หนึ่งในหัวข้อธรรมในการบรรยายชุดนี้มีหัวข้อ “ธรรมสังจะกับสิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพ”

ในช่วงเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล ได้ปรากฏการจัดบรรยายธรรมเกี่ยวกับสันติภาพชุดใหญ่ คือธรรมบรรยายชุด “สันติภาพของโลก” ของพุทธทาส ซึ่งจัดบรรยายทั้งหมด 13 หัวข้อ ที่สวนโมกข์พลาราม จ.สุราษฎร์ธานี ระหว่างวันที่ 5 กรกฎาคม – 27 กันยายน พ.ศ. 2529 ประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ คือ

หัวข้อ “ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ” บรรยายวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “สิ่งที่เรียกว่าวิกฤตการณ์” บรรยายวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์” บรรยายวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ” บรรยายวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ: สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ” บรรยายวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาวาจา กัมมันตะ อาชีโว” บรรยายวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาวายามะ” บรรยายวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาสติ” บรรยายวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาสมาธิ” บรรยายวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาญาณะ” บรรยายวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาวิมุตติ” บรรยายวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2529

หัวข้อ “เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ): สัมมาวิหาโร” บรรยายวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2529

หัวข้อ “จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ” บรรยายวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2529

ปี พ.ศ. 2531 พุทธศาสนิกฯ จัดธรรมบรรยายชุด “อติมมยตาประยุกต์” ในการบรรยายธรรมครั้งนี้มีหัวข้อเรื่อง “อติมมยตากับสันติภาพ” รวมอยู่ด้วย

วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2532 พุทธศาสนิกฯ ได้แสดงปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หัวข้อ “อติมมยตากับสันติภาพของโลก”

วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2532 จัดธรรมบรรยาย หัวข้อ “พระคุณของแม่คือสันติภาพของโลก” เนื่องในโอกาสวันแม่แห่งชาติ

วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2532 แสดงปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หัวข้อ “อติมมยตากับสันติสุข”

วันที่ 26-27 พฤศจิกายน 2528 บรรยายธรรมหัวข้อ “การศึกษาที่นำไปสู่ความวิनाส” ในการประชุมวิชาการหัวข้อ “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ” ซึ่งจัดโดยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การบรรยายธรรมหัวข้อเกี่ยวกับสันติภาพ เป็นเพียงสิ่งหนึ่งซึ่งสะท้อนความสนใจ และการให้ความสำคัญเรื่องสันติภาพของพุทธศาสนิกฯ นอกจากนี้ท่านยังใช้วิธีการอื่นๆ เพื่อเผยแพร่หลักธรรมซึ่งรวมถึงสันติภาพด้วย อันได้แก่ การสร้างสวนโมกขพลาราม เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยาเพื่อให้เป็นที่ตั้งศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณวัดธารน้ำไหล ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นอกจากนี้พุทธศาสนิกฯ ยังจัดทำเอกสาร สิ่งพิมพ์ ภาพ แถบเสียง ใส่ดทัศน์ และวัสดุสิ่งของต่างๆ สำหรับเผยแพร่พุทธศาสนา ซึ่งมีปริมาณเบื้องต้นมากกว่า 27,347 รายการ (มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส, 2550) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือธรรมะชุด “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” ที่ถูกตีพิมพ์แล้ว 75 เล่ม และยังคงถูกเรียบเรียงจากใส่ดทัศน์อื่นๆ เป็นหนังสือชุดนี้เพิ่มขึ้นอีกจนกระทั่งปัจจุบัน แม้พุทธศาสนิกฯ จะมรณภาพแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2536 แต่หลักธรรมที่ได้แสดงไว้ได้เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา และแรงบันดาลใจที่สำคัญสำหรับผู้ที่ทำงานด้านสันติภาพในยุคสมัยต่อๆ มา ดังเช่นที่สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้จัดทำสถาบันพุทธทาสเพื่อสันติภาพ และกระบวนการเรียนรู้แบบจิตปัญญาศึกษาซึ่งกิจกรรมบางส่วนได้จัดขึ้นที่สวนโมกขพลาราม

นอกจากพุทธศาสนิกฯ ที่แสดงธรรมเกี่ยวกับสันติภาพแล้ว ยังมีพระราชวรมุนี (ประยูรธรรมจิตโต) ที่ได้แสดงธรรมด้านสันติภาพไว้เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2529 หัวข้อ “พระพุทธศาสนากับสันติภาพ” ในการประชุมนานาชาติ เรื่อง อุดมศึกษากับการส่งเสริมสันติภาพ (Higher education and the promotion of peace)

ด้านคริสต์ศาสนา สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทยได้ก่อตั้งคณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทยขึ้น ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 เนื่องมาจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ในวันที่ 6 มกราคม 2510 ซึ่งสมเด็จพระสันตะปาปา ปอล ที่ 6 ได้ตั้งคณะกรรมการ

ยุติธรรมขึ้นที่สำนึกวาติกัน เพื่อพัฒนาคนในด้านส่งเสริมความยุติธรรม และสันติสุขในสังคม จากนั้นสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทยได้สนับสนุนให้แต่ละประเทศจัดตั้ง คณะกรรมการยุติธรรมและสันติขึ้นในระดับประเทศ สำหรับคณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่ง ประเทศไทยภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและ สันติ (คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและสันติ, 2550)

5) การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง

ในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยเริ่มมีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพโดยการฝึกอบรม แต่ ยังมิได้จัดขึ้นอย่างแพร่หลาย คือมีเพียงการจัดอบรมสันติวิธีให้กับผู้นำสังคมโดยสถาบันสันติ ประชาธรรม ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาชนที่ให้ความสำคัญกับการปลูกมโนธรรมสำนึกทางสังคม มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ควบคู่ไปกับความเป็นธรรมในสังคม ตามแนวทางสันติ วิธีเป็นหลัก

การจัดอบรมสันติวิธีของสถาบันสันติประชาธรรมได้เชิญวิทยากรที่ชำนาญด้านนี้มาจาก ต่างประเทศเช่น ยอช วิลโลบี และ ยอช เล็ก เป็นต้น รวมทั้งยังจัดโครงการอบรมคนรุ่นใหม่ที่กำลัง จะจบมหาวิทยาลัยเพื่อให้ตื่นตัวทางสังคมการเมืองและเสริมทักษะและความเข้าใจในการทำงาน เพื่อสังคม การดำเนินงานในช่วงต่อมาขององค์กรได้ขยายการจัดอบรมเรื่องสันติวิธี ความเป็น ธรรมในสังคม และประชาธิปไตย ไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่นลาว เขมร เวียดนาม ศรีลังกาและ พม่า ด้วย (เสมสิกขา, 2550ก)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3 มโนทัศน์สันติภาพ

ตารางที่ 2 ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงพ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534

มโนทัศน์สันติภาพ	คำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ
มิติความเป็นมนุษย์	ธรรมชาติของมนุษย์, ความรัก, ศาสนา, ปรัชญา, เหตุผล, ปัญญา, ความรู้, อวิชา, ศิลปกรรม, อตัมมยตา, พระพุทธศาสนา, ธรรมสังฆะ, ธรรม, สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากรรมันตะ, สัมมาอาชีโว, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ, สัมมาญาณะ, สัมมาวิมุตติ, สัมมาวิहार, อหิงสา
มิติทางสังคม	ความขัดแย้ง, อำนาจ, ความรุนแรง, การไม่ใช้ความรุนแรง, ไร้ความรุนแรง, รัฐประหาร, การต่อสู้ด้วยสันติวิธี, สงคราม, มหาสงคราม, การควบคุมอาวุธ, สหประชาชาติ, อกิมหาอำนาจ, องค์กรระหว่างประเทศ, การบริหารระหว่างประเทศ, กองกำลังรักษาสันติภาพ, การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ, สิทธิมนุษยชน, สันติประชาธรรม, ยุติธรรม, ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ, ความเสมอภาคในการพัฒนา, ความยากจน, ปัญหาการเมือง, การพัฒนา, องค์กรพัฒนาเอกชน, นิค (NIC), ระเบิดนิวเคลียร์, การลดอาวุธนิวเคลียร์, อาวุธนิวเคลียร์, พลังงานนิวเคลียร์, นิวเคลียร์ฟิวชั่น, การบริหารความขัดแย้ง, มาตรการ-แห่งเอกถกษณ์, วิทยาศาสตร์, เทคโนโลยี, การสื่อสาร, ความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม, การศึกษาสหวัฒนธรรม, การศึกษาเปรียบเทียบ, พัฒนศึกษา, สถาบันฝึกหัดครู,
มิติด้านสิ่งแวดล้อม	มลพิษ, ความขัดแย้งทางทรัพยากร, สนามกอล์ฟ, นาเกลือ, อุตสาหกรรมท่องเที่ยว, จิตวิญญาณ, จิตสำนึก

มิติที่ 1 มิติความเป็นมนุษย์

ในหมู่นักวิชาการที่สนใจสันติภาพมีการถกเถียงกันว่าความรุนแรงเป็นธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่ ในประเด็นนี้อุทัย บุญประเสริฐ (2530: 177-181) เชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่สันติ อยากรอยู่อย่างสงบ แต่เนื่องจากเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ ทำให้มนุษย์ต้องละทิ้งพฤติกรรมเชิงสันติภาพอยู่เสมอ และแสดงออกในทางก้าวร้าวรุนแรง เช่นเดียวกับ

ความเห็นของพัทธา สายหู (อ้างถึงใน วลัย อารุณี, 2529: 27-29) ที่เสนอว่าไม่ว่าจะธรรมชาติของมนุษย์หรือธรรมชาติของสัตว์ หากอยู่ในสภาพธรรมชาติแท้ๆ ที่ต่างหากกันของคนได้ ย่อมจะหลบเลี่ยง ไม่ต่อสู้กันเองในสายพันธุ์เดียวกัน แต่มนุษย์ได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ผิดธรรมชาติมาตลอด อันเป็นเหตุของการขาดสันติในสังคมมนุษย์ รวมทั้งยังมีส่วนบีบบังคับสัตว์ให้ต้องดิ้นรนผิดธรรมชาติด้วย นอกจากนี้พฤทธิสาณ ชุมพล (2546: 40-79) ยังได้เชื่อมโยงวิวัฒนาการของมนุษย์ในด้านวัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดความสอดคล้องกันในการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ทำให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ

มโนทัศน์สันติภาพที่เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ด้านการใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่ ความคิดใน “ปรัชญาและศาสนาเพื่อสันติภาพ” ของกิริติ บุญเจือ (2546: 65-79) ที่อธิบายสาเหตุความขัดแย้งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ตามแนวคิดของ ฟรานซิส เบคอนว่า มนุษย์ขัดแย้งกันเพราะแต่ละคนล้วนมีอคติในตนเอง อคติเปรียบเทียบกับเทวรูป คือสิ่งที่คนอื่นเคารพบูชา แต่ตัวเราไม่เคารพบูชา ส่วนสิ่งที่เราเคารพบูชาเรียกว่ารูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้อื่นอาจจะไม่เคารพบูชา และเรียกรูปศักดิ์สิทธิ์ของเราว่าเทวรูป ประเภทของอคติหรือเทวรูป มี 4 ประเภท คือ เทวรูปแห่งตระกูล อคติอันเกิดจากครอบครัว เทวรูปแห่งถ้ำ อคติอันเกิดจากการศึกษาอบรม เทวรูปแห่งตลาดนัด อคติอันปลูกฝังอยู่ในโครงสร้างทางภาษา และเทวรูปแห่งโรงละคร คืออคติจากศาสนา และประเพณีของสังคมที่ตนถืออยู่ กิริติ บุญเจือ สรุปวิธีแก้ไขความขัดแย้งของมนุษย์ไว้ว่า ต้องอาศัยการยอมรับว่าตนเองมีเทวรูปของตน และผู้อื่นก็มีเทวรูปของตนเช่นกัน หากทุกคนอาศัยแนวทางแห่งเหตุผล จะทำให้ไม่มีการตัดสินเทวรูปของกันและกัน และเกิดการยอมรับความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นได้

มโนทัศน์สันติภาพที่ให้ความสำคัญกับปัญญา และคุณธรรมของมนุษย์ ได้แก่ มโนทัศน์สันติภาพตามแนวทางของศาสนา ซึ่งระวี ภาวิไล (2546: 1-15) ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงปัญญาอันสูงส่งของศาสนาแต่ละศาสนา ที่เข้าใจความจริงของสังคม และสรรพสิ่งอย่างชัดเจน ซึ่งหากสังคมดำเนินตามแนวทางแห่งปัญญาที่ศาสนาของแต่ละศาสนาได้ประกาศไว้สังคมมนุษย์ก็จะเกิดสันติภาพ สำหรับสาเหตุและเงื่อนไขของการขาดสันติภาพอยู่ที่ตัวมนุษย์ คือ ขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดที่มนุษย์มีต่อกัน ต่อชีวิตและต่อโลก การมองเพื่อนมนุษย์ในแง่ร้าย การไม่ยอมรับรู้สึกดีศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือเฉพาะพวกพ้องในวงแคบ การกดขี่ขูดรีดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างไม่เป็นธรรม ความหยาบกระด้างของจิตภาวะดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุทำลายวิถีทางชีวิตสงบสุขที่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ ทำให้โลก ผู้แสวงหาสันติภาพจึงต้องเรียนรู้ที่จะควบคุม ลดละสภาพจิตใจที่ไม่พึงประสงค์ดังกล่าว สิ่งที่มนุษย์จะต้องเร่งกระทำให้สมบูรณ์เพื่อให้เกิดศีลธรรมและสันติสุขถาวรในโลกนี้ คือความรู้และความรัก ความรู้ คือ รู้จักตน รู้เท่าทันตน รู้ศักยภาพสูงสุดในตน รู้จักควบคุมแก้ไขข้อบกพร่องของตน และรู้จักพัฒนาตนเองไม่หยุดหย่อน ส่วนความรัก คือ ความสัมพันธ์อันดีงาม ระหว่างตน

กับบุคคลอื่น ระหว่างตนกับสรรพสิ่งอันมีชีวิต และระหว่างตนกับอาณาภพอันครอบคลุมโลก ซึ่ง ทั้งความรักและความรู้นี้เป็นสิ่งเดียวกันกับศาสนา

ทางพุทธศาสนาได้อธิบายความเกี่ยวข้องระหว่างสันติภาพและปัญญาของมนุษย์ไว้ว่า สิ่งสำคัญสูงสุดที่จะสามารถสร้างสันติภาพ คือ “ปัญญา” หมายถึง การมีปัญญาเข้าใจความจริงของ ธรรมชาติจะทำให้มนุษย์รู้ว่าควรจะทำปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติอย่างไร อันจะนำมาซึ่ง การละวางตัวตน รวมทั้งความถูกต้องทางร่างกายคือไม่กระทำผิดต่อผู้อื่น ดังคำกล่าวของพุทธทาส ภิกขุ ที่ว่า

“เป็นอันว่าต้องรู้ความจริงของธรรมชาติ รู้ความจริงของ ธรรมชาติตามธรรมชาติ ที่มันเป็นอย่างตามธรรมชาติ รู้ๆๆจนใน ที่สุดรวมความได้ว่ายึดถือไม่ได้... นี่คือธัมมชุตินิยาม ต่อจากนั้นก็รู้ ความไม่ยึดถือ รู้จักทำความเข้าใจ รู้จักทำความเข้าใจ นี่คือ นิพพานญาณ มันต่อเนื่องหลังจากที่รู้ว่ายึดถือไม่ได้ มันก็ไม่กัด” (2541: 299)

“...สาวกของพระพุทธเจ้า...ต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน... บรรดาสิ่งที่ควรจะมี แล้วควรจะมีให้ครบ ที่เป็นปัญหาใหญ่ของ มนุษย์ก็คือเรื่องไม่มีสันติภาพ เรื่องมีแต่สิ่งตรงกันข้าม เราก็เรียกว่า วิกฤตการณ์ ฉะนั้นเราต้องรู้เรื่องของสันติภาพและสิ่งตรงกันข้าม คือวิกฤตการณ์ว่ามันมีอยู่อย่างไร มันเกิดมาเพราะเหตุไร เราจะมี ความสำเร็จในการมีสันติภาพได้อย่างไร เรียกว่ารู้สิ่งที่ควรจะมี แล้วก็ ตื่น ตื่นจากความไม่รู้ ตื่นเสียจากความผิดพลาด กลุ่มหลงงมงายใน เรื่องนั้นๆ ก็หมายความว่าละความถูกต้องได้ มีแต่ความถูกต้อง แล้วก็มาเป็นผู้เบิกบาน ตามอย่างพระพุทธเจ้า” (พุทธทาส, 2541: 3-4)

พระโสภณคณาภรณ์ (2529: 37-40) ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัญญากับความ ขัดแย้งของมนุษย์ไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นปัญหาระดับปัญญา ความโลภ ความโกรธ ความหลงของ มนุษย์มีพื้นฐานมาจากอวิชชา หากมนุษย์เพิ่มวิชาหรือปัญญาเพื่อสลวยความโลภ โกรธ หลงได้ มนุษย์ก็จะยอมรับสถานะของกันและกันมากขึ้น และมีการประนีประนอมกันมากขึ้น ปัญญา ในทางที่ถูกต้องจะต้องลดอัตตาหรือลดอหังการลง เมื่อนั้นความไม่โลภจะออกมาในรูปความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์กัน ส่วนความไม่โกรธก็จะสามารถปรับเปลี่ยนเป็นความเมตตา กรุณา

ยอมรับในความเป็นพวกพ้องกัน และความไม่หลงจะอยู่ในรูปของการใช้เหตุผล มีสติปัญญาเป็นเครื่องตัดสิน สามารถประนีประนอมกันได้

วิธีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ หรือสังคมที่มีความขัดแย้ง ให้เกิดสันติด้วยวิธีการที่ไม่รุนแรง เรียกว่าสันติวิธี ซึ่งสันติวิธีบางแนวทางมีศาสนาเป็นหลักสำคัญในการใช้สันติวิธี ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ (สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2550) ตั้งข้อสังเกตว่า หากเปิดกว้างนิยามของศาสนาว่ามีได้จำกัดเพียงคำสอนของศาสนา เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู แต่ให้คำจำกัดความไปถึงคุณค่าความดีที่คนคนหนึ่งยึดถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต ซึ่งทำให้กล้าหาญที่จะเผชิญหน้ากับความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อรักษาไว้ซึ่งความดีที่ตนนับถือ แม้ว่าจะเป็นหนทางที่ลำบากหรือให้ผลช้ากว่าการใช้ความรุนแรงก็ตาม ฉะนั้นแล้วการใช้สันติวิธีในอีกหลายๆกรณีก็สามารถมองได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกันอยู่กับเรื่องคุณค่า คุณธรรม ความดีไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

หลักของการมีสันติวิธีอยู่ที่ การมีจิตใจสูง ยึดมั่นในสัจจะ หรือสัตย์ นั่นก็คือความดี ดังนั้นสันติวิธีไม่ว่าจะอาศัยหลักธรรมทางศาสนาใดหรือไม่ ล้วนมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับมิติทางจิตวิญญาณ และคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวไว้ใน “สร้างสันติด้วยมือเรา” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2533 ว่า

“สันติวิธีไม่ใช่เรื่องของสัญชาตญาณ หรือเป็นเพราะสถานการณ์บีบบังคับ อีกทั้งพลังของสันติวิธีก็มีได้อยู่ที่การไม่จับอาวุธหรือการพร้อมที่จะตายอย่างวีรชนเท่านั้น แต่ประสิทธิภาพของปฏิบัติการสันติวิธีมีพื้นฐานอยู่ที่การศึกษอบรมด้วยเจตจำนงแน่วแน่ เพื่อพัฒนาความนับใจแจ่มชัดในทางปัญญา เสริมคุณภาพใหม่ให้แก่จิตใจ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ร่างกาย และเพิ่มความชัดเจนในการปฏิบัติโดยไร้ความรุนแรง” (2550: 224)

จากมโนทัศน์นี้จึงทำให้การเตรียมบุคคลากรที่ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ต้องมีการเตรียมด้านจิตใจ ได้แก่ การฝึกจิตใจให้เป็นผู้เคารพในชีวิตมนุษย์ มีเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น รู้จักให้อภัย ใฝ่ในสัจจะและความดีงาม มีใจเปิดกว้าง พร้อมรับฟังผู้อื่น กล้าหาญ มีความขยันขันแข็งใจสามารถอดกลั้นต่อความโกรธ เอาชนะความกลัวและอคติภายในตนได้ พร้อมจะเผชิญกับความทุกข์ยาก มีจิตใจเกื้อกูลแก่การทำงานเป็นหมู่คณะ (2550: 157)

มิติที่ 2 มิติทางสังคม

มโนทัศน์สันติภาพในมิติทางสังคมเป็นมโนทัศน์หลักๆนี้ มีทั้งประเด็นเกี่ยวกับสงคราม ความขัดแย้ง และความรุนแรง องค์กรระหว่างประเทศ ความยากจน และความเสมอภาคทาง

เศรษฐกิจ สื่อและเทคโนโลยี ภัยจากนิวเคลียร์ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากบริบทของสังคมโลก ในช่วงนี้ยังประสบกับปัญหาสงครามเย็น และสงครามภายในปรากฏอยู่ทั่วโลก ประเทศไทยเองก็เกิดความตึงเครียดจากความขัดแย้งทางการเมืองและสงครามภายในของประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งความขัดแย้งจากการพัฒนาประเทศด้วย

งานเขียนด้านสงคราม ความขัดแย้ง และความรุนแรงที่สำคัญระหว่างปี พ.ศ. 2516-2534 เช่น ได้แก่นงานเขียนของชัยวัฒน์ สถาอานันต์ ซึ่งให้ความสำคัญกับทั้งความรุนแรงทางกายภาพที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำร้ายร่างกาย การฆ่ากัน สงคราม และความรุนแรงทางโครงสร้าง ได้แก่ ปัญหาความไม่เสมอภาคทางสังคม การเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอันเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมที่ไม่สมบูรณ์ ในบทความเรื่อง “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์” ชัยวัฒน์ (2529: 68-83) ชัยวัฒน์ สถาอานันต์ ได้เชื่อมโยงการใช้ความรุนแรงระหว่างมนุษย์กับอัตรนิยมและการแยกประเภทเทียม อัตรนิยม (egocentric perspective) คือการสัมผัสรับรู้โดยมีตัวเองเป็นศูนย์กลาง ซึ่งอาจเปลี่ยนไปสู่ กลุ่มนิยม เชื้อชาตินิยม ชาตินิยม ศาสนานิยม และ ชนชั้นนิยม ได้ด้วย ส่วนการแยกประเภทเทียมนั้น คือการเข้าใจว่ามนุษย์แต่ละคนแตกต่างกัน โดยผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นมีสถานะที่ต่ำกว่ามนุษย์เช่นตน หรือกลุ่มของตน เหล่านี้เป็นต้นตอแห่งความขัดแย้ง ความรุนแรง และสงครามในสังคมมนุษย์

ในประเด็นที่ว่าความขัดแย้งจะนำไปสู่ความรุนแรงเสมอไปหรือไม่นั้น บทความเรื่อง “การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์” (ชัยวัฒน์, 2539: 18-34) ซึ่งเผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2529 อธิบายไว้ว่า จุดสำคัญอยู่ที่การตระหนักรู้ว่าความขัดแย้งนั้นสามารถแก้ไขได้หลายวิธี ทั้งการแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยความรุนแรง (Violent Conflict Resolution) และการแก้ไขข้อขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolent Conflict Resolution) ในที่นี้ความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งเลวร้าย แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่อาจเป็นแกนสำคัญในการจัดรูป สร้างเอกภาพ และธำรงรักษาโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นแล้วสันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกอดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหากที่เป็นชนวนไปสู่ความรุนแรง อันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับความขัดแย้งได้

ประเด็นเกี่ยวกับสงครามที่นักวิชาการในยุคนี้ให้ความสนใจมากประเด็นหนึ่งก็คือ เรื่องอาวุธนิวเคลียร์ เนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงได้ด้วยนิวเคลียร์ หลังจากนั้นประเทศมหาอำนาจต่างก็แข่งขันการพัฒนาและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ ท่ามกลางความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศ ความกังวลต่อปัญหาสงครามรุนแรงอันเนื่องมาจากนิวเคลียร์เห็นได้จาก บทความต่างๆ ได้แก่ “ภัยอันตรายจากระเบิดนิวเคลียร์และสงครามนิวเคลียร์” ของ จรัส สุวรรณเวลา (2530: 62-69) “สงครามล้างโลก” ของ อภิชาติ ชีระธีร (2530: 70-84) “การแสวงหาสันติภาพในเอเชีย: เขตปลอดภัยนิวเคลียร์” ของ ธีรารัง บัวศรี (2530: 85-87) “ฤดูหนาวนิวเคลียร์ ผลิตต่อโลกกว้างของนิวเคลียร์” ของ วิจิตร เส็งหพันธ์ และ สุวิชา ไศยานนท์ (2530: 104-110) ซึ่งคาดการณ์ถึงการ

เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงผิดปกติหากมีการใช้ระเบิดนิวเคลียร์ในอนาคต และ “อาวุธนิวเคลียร์กับสันติภาพของโลก” ของ มนัสวี อุณหนันทน์ (2530: 114-110) เป็นต้น

ประเด็นเกี่ยวกับนิวเคลียร์นั้นมิได้ถูกกล่าวถึงเพียงในแง่มุมของอาวุธ แต่ยังรวมถึงการผลิตพลังงานจากนิวเคลียร์ด้วย สาเหตุหลักเนื่องมาจากความวิตกกังวลถึงความไม่ปลอดภัยของการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ดังที่เพิ่งเกิดขึ้นกับโรงไฟฟ้าเชอร์โนบีลของโซเวียต ในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2529 การระเบิดในครั้งนั้นทำให้มีผู้เสียชีวิตทันที 19 คน อีก 28 คนเสียชีวิตภายใน 4 เดือนถัดมา และต่อมาอีก 9 คนเสียชีวิตด้วยอาการมะเร็งต่อมไทรอยด์ รวมสถิติผู้เสียชีวิตจากเหตุระเบิดครั้งนี้เมื่อปี ค.ศ. 2004 หรือ พ.ศ. 2547 จำนวนทั้งสิ้น 56 คน (World Nuclear Association, 2550)

ในช่วงเวลานี้มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพลังงานนิวเคลียร์อยู่หลายชิ้น ทั้งบทความที่เขียนขึ้นโดยนักวิทยาศาสตร์ และสำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ ทิศทางเนื้อหาที่เผยแพร่บางชิ้นมิได้แสดงความไม่เห็นด้วยต่อการมีโรงงานปรมาณู แต่มีความพยายามที่จะลดความกังวลของคนไทย รวมทั้งสร้างความเชื่อมั่นต่อการใช้พลังงานนิวเคลียร์ในประเทศไทย ดังเห็นได้จาก “พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติ: บทสัมภาษณ์” ของ อาทร ปทุมสูตร (2530: 99-103) นอกจากนี้ยังมีบทความที่ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของพลังงานนิวเคลียร์ด้วย เช่นเรื่อง “สันติภาพและพลังงานนิวเคลียร์” ของวิชัย หโยดม (2530: 58-61) ส่วนบทความที่นำเสนอประเด็นนิวเคลียร์ ทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์ รวมทั้งข้อถกเถียงทางศีลธรรมว่าด้วยอาวุธและสงครามนิวเคลียร์ ได้แก่ บทความ “อาวุธนิวเคลียร์กับชะตากรรมของโลก” ของ รุ่งธรรม ศุภธรรมรักษ์ และ สุรชาติบำรุงสุข (2530: 121-159)

งานเขียนหลายชิ้นที่มีขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534 ให้ความสำคัญกับบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศในการรักษาสันติภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทขององค์การสหประชาชาติที่กำลังได้รับความเชื่อถือจากทั่วโลก เนื่องจากขณะนั้นองค์การสหประชาชาติกำลังเป็นแกนนำในการรณรงค์ให้โลกมีสันติภาพอย่างจริงจัง ดังเห็นได้จากสิ่งพิมพ์สันติภาพที่เกี่ยวข้อง เช่น บทความเรื่อง “องค์การสหประชาชาติ ปัจจุบันและอนาคต” ของ ถนัด คอมันตร์ (2530 :1-12) ที่อธิบายถึงพัฒนาการ และหลักการปฏิรูปองค์การสหประชาชาติ ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับ “โปรแกรมการปฏิรูปและโครงสร้างใหม่ระบบองค์การสหประชาชาติ” ของ พรชูลี อาชาวำรุง (2530: 12-18) ในด้านกระบวนการทำงานขององค์การสหประชาชาติ สร้อยตระกูล ดิทยานนท์ อรรถมานะ (2530 : 19-45) ได้เขียนบทความเรื่อง “การบริหารระหว่างประเทศ: ลักษณะและปัญหาในการบริหารงานบุคคล” นอกจากนี้ในยุคนี้ยังให้ความสำคัญกับการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อจัดตั้งรัฐบาลโลกหรือสหรัฐโลก เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษา และจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในโลก ความคิดลักษณะนี้ได้แก่ บทความเรื่อง “สหรัฐโลกและความเคลื่อนไหว” ของประมุขสุข อาชาวำรุง (2530: 46-56)

นอกจากบทความวิชาการแล้ว นักวิชาการไทยยังให้ความสำคัญต่อองค์การสหประชาชาติโดยจัดการบรรยายเรื่อง “สหประชาชาติกับสันติภาพ” ซึ่งบรรยายโดย นาย ถนัด คอมันตร์ และ

การบรรยายเรื่อง “กองกำลังรักษาสันติภาพ สิทธิมนุษยชน และงานสภาวะแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ” บรรยายโดย ตัวแทนจากสำนักงานข้าวงค์การสหประชาชาติ การประชุมทั้งสองครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการประชุมวิชาการ สันติภาพศึกษา จัดโดยโครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ 7-8 ธันวาคม พ.ศ. 2531 (โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531)

ไม่เพียงมโนทัศน์สันติภาพในมิติทางสังคมจะถูกกล่าวถึงในด้านที่เป็นความขัดแย้ง ความรุนแรงทางกายภาพ อันสามารถมองเห็นผู้เป็นคู่กระทำความรุนแรงอย่างชัดเจน ดังรายละเอียดที่กล่าวไปแล้วข้างต้น สันติภาพในมิติทางสังคมยังรวมถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งไม่ปรากฏผู้ก่อความรุนแรงอย่างชัดเจน หากแต่เป็นความรุนแรงที่ถูกกระทำผ่านโครงสร้างสังคมที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งอาจพบในปัญหาความยากจน และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ดังเห็นได้จากตัวอย่างของสิ่งพิมพ์ ระหว่าง พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534 หลายชิ้นดังนี้

บทความของ เทียนฉาย กิระนันท์ (2529) เรื่อง “อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม” สามารถพิจารณาถึงตรรกะของความขัดแย้งกับความเสมอภาคทางเศรษฐกิจได้ 2 ด้าน ด้านหนึ่งมองได้ว่าความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสาเหตุของความขัดแย้งในสังคม ส่วนในอีกด้านหนึ่งคือ ความขัดแย้งในสังคมก็มีส่วนให้เกิดความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม สุทธิ ประศาสน์เศรษฐ (2529: 124-167) มองปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจกว้างไปถึงเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือการรวมกลุ่มของประเทศพัฒนาแล้วได้สร้างเงื่อนไขขึ้นเพื่อสกัดกั้นการค้าจากประเทศอื่นซึ่งส่งผลกระทบต่อประเทศที่มีอำนาจการต่อรองน้อยกว่า ซึ่งคือเหล่าประเทศกำลังพัฒนา

ปัญหาความเสมอภาคในการพัฒนา ที่ประชาชนบางกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจนยังคงเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และไม่ได้รับการกระจายทรัพยากรทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างพอเพียง จำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการทางสังคมอื่นๆ เข้ามาเติมเต็มช่องว่างระหว่างการพัฒนาของรัฐและประชาชน ในส่วนนี้องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นภาคส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว อนึ่ง การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน จะช่วยทำให้ความขัดแย้งในสังคม โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม ได้รับการบรรเทาให้รุนแรงน้อยลง อันเป็นการช่วยป้องกันปัญหาสันติภาพอีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2529 ได้มีการจัดประชุมวิชาการระหว่างผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงประเด็นดังกล่าวด้วย

หลักสูตรและนโยบายการศึกษาของไทยเริ่มบรรจุคุณค่าเรื่องสันติภาพ และสันติวิธีครั้งแรกในหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ข้อ 1 ที่ว่า เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม รู้จักสิทธิหน้าที่ รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ตลอดจนมีทักษะในการสร้างความเป็นธรรม

ในสังคมประชาธิปไตย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518: 1) หลักจากนั้นคุณค่าสันติภาพก็มีอยู่ในนโยบายและหลักสูตรการศึกษาฉบับอื่นเรื่อยมา ได้แก่

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520: 2) ในจุดหมายข้อที่ 10 ระบุว่า “เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีของมนุษยชาติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระบุจุดหมายของหลักสูตรที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ในข้อที่ 3 เกี่ยวกับชีวิตที่สงบสุข มีรายละเอียดคือ

3. ชีวิตที่สงบสุข

3.1 รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม
สิ่งแวดล้อม และวิทยาการใหม่ๆ

3.2 เข้าใจและศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ และนำ
หลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน

3.3 รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพ

3.4 มีความคิดริเริ่มที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

3.5 มีอิสระในการคิด แต่พร้อมที่ยอมรับความคิดของผู้อื่น
อย่างมีเหตุผล

3.6 รู้จักแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2521: 2)

เมื่อหลักสูตรฉบับนี้ถูกปรับปรุงในปี พ.ศ. 2533 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532: 1) ระบุจุดมุ่งหมายไว้ว่า การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็น และครองชีวิตอย่างสงบสุข

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2524: 1) ในจุดมุ่งหมายข้อที่ 7 ระบุว่า เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

สาระสำคัญของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการศึกษาไว้ว่า เร่งรัดพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

ให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมุ่งให้การศึกษาเป็นการเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ ความคิด และความสามารถในการประกอบอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรม ตลอดจนมีพละทานมีมนุษยสัมพันธ์ รักและซำรงศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยไว้ ตลอดจนก่อให้เกิดความสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525: 71)

มิติที่ 3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม

มโนทัศน์สันติภาพในมิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมักกล่าวถึงปัญหามลพิษ และความไม่สมดุลในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ ดังเช่นบทความของปริญญา นุตาลัย (2534:21-28) ที่ชี้ให้เห็นปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างไม่สมดุลของประเทศไทย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาดินเค็มในภาคอีสาน ปริมาณขยะ การขาดแคลนน้ำ ชายฝั่งถูกกัดเซาะ และมลพิษอื่นๆ ทิศนะในทิศทางเดียวกันนี้ยังปรากฏอยู่ในการอภิปรายทั่วไป ในการประชุมวิชาการสันติภาพศึกษา ครั้งที่ 3 เรื่อง “สิ่งแวดล้อมเพื่อสันติภาพ” ซึ่งจัดโดย โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งองค์การสหประชาชาติ ณ ภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการการศึกษาทั่วไป, 2534)

ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมของประเทศ นำมาสู่ปัญหาสันติภาพระหว่างคนกับคนในด้านสิทธิในการใช้ทรัพยากรของกลุ่มต่างๆ ดังจะเห็นประเด็นความขัดแย้งเพื่อแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ จากการสัมมนาทางวิชาการ “การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของการเป็นนิค กับทางเลือกการพัฒนา” (NIC-newly industrialized country) ซึ่งจัดโดยโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2535) ในวันที่ 30 พฤศจิกายน - 1 ธันวาคม พ.ศ. 2533 ในการสัมมนาครั้งนี้ มีการนำเสนองานวิจัยและการอภิปรายในประเด็นความขัดแย้งด้านแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ มานุษยวิทยาของความขัดแย้งทางทรัพยากร นิเวศปรัชญา สนามกอล์ฟระบาค อุตสาหกรรมกับหมู่บ้านประมง ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งทะเล และพื้นที่ป่าชายเลน กรณีบ้านสีเกา จังหวัดตรัง ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ปัญหานาเกลือ: การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และปัญหานาเกลือ: วัฒนธรรมการผลิตเกลือในอดีตกับการล่มสลายของชุมชนภาคอีสาน

ในช่วง พ.ศ. 2516-2534 ทิศนะด้านสันติภาพกับสิ่งแวดล้อมแนวคิดอื่น ที่ไม่ใช่ด้านความสมดุลในการใช้ทรัพยากร มีเพียงทิศนะของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยบราห์มา กุมารี (2534: 29-45) สาขาประเทศไทยเท่านั้น แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณ หรือจิตสำนึกของมนุษย์ การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้สามารถทำได้โดย การปลูกจิตสำนึก คือ ขบวนการสร้าง

ความคิดให้เป็นไปโดยธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความบริสุทธิ์และสงบสุข ซึ่งขึ้นอยู่กับการเรียนรู้
เมื่อชีวิตขึ้นอยู่กับความคิดและจิตสำนึก การชำระล้างจิตสำนึกให้บริสุทธิ์จึงเป็นขบวนการสำคัญที่
ดวงวิญญาณมนุษย์ต้องผ่านการสร้างกรรมดีบนพื้นฐานของจิตสำนึกที่เป็นดวงวิญญาณควบคู่ไปกับ
การสลายกรรมชั่วที่ได้สะสมมา และนำไปสู่การเข้าถึงกฎทางจิตวิญญาณ (Laws of Spirituality)
ในที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ยุคที่ 3: ยุคทองของภาคประชาชน

พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้านสันติภาพพบว่า มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพยุคที่ 3 ในช่วงเวลาดังกล่าวตั้งแต่ พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546 หรือยุคทองของภาคประชาชน มีรายละเอียดดังนี้

1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ

หลังจากความรุนแรงทางการเมืองในปี พ.ศ.2519 ประชาธิปไตยไทยค่อยๆเริ่มพัฒนาขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2531 จึงได้มีการเลือกตั้งทั่วไป ทำให้พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลชุดนี้ประสบกับปัญหาความไว้วางใจอันเนื่องมาจากปัญหาการคอร์ปชั่น และความขัดแย้งกับกลุ่มทหาร เปิดโอกาสให้คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เข้ามาแทรกแซงทางการเมือง ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 แม้หลังจากนั้นจะมีการเลือกตั้ง แต่ปรากฏว่านายณรงค์ วงศ์วรรณที่กำลังได้รับการเสนอชื่อเป็นนายกรัฐมนตรีได้รับข้อครหาจากต่างประเทศ พลเอกสุจินดา คราประยูรจึงขึ้นรับตำแหน่งแทน ทำให้ประชาชนไม่พอใจ จนนำไปสู่การเรียนร้องประชาธิปไตยในเดือนพฤษภาคม 2535 เมื่อวิกฤตทางการเมืองยุติ ระบบการเมืองไทยเป็นไปในแนวทางประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ทั้งในแง่กระแสความต้องการให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งและการเรียนร้องจากกลุ่มปัญญาชนให้มีการปฏิรูประบบการเมือง ในช่วงดังกล่าวจึงมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” เพื่อทำหน้าที่ศึกษาแนวทางการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ ตามด้วย “คณะกรรมการปฏิรูปการเมืองไทย” และเกิด “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ในที่สุด (สุวิทย์ ไททยวัฒน์ และ ปิยฉัตร สันธูสะอาด, 2546: 175-222)

สภาพเศรษฐกิจไทยที่ภาคธุรกิจได้รับการสนับสนุนให้กู้เงินทั้งจากในและต่างประเทศมาลงทุนมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยไม่สามารถหาผลตอบแทนกลับมาใช้หนี้ได้ทันตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ได้ส่งผลเป็นวิกฤติเศรษฐกิจครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2540 ที่ประเทศไทยมีหนี้ต่างประเทศจำนวนมาก ค่าเงินบาทลดลงถึง 40% และต้องทำตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของ IMF (International Monetary Fund) เศรษฐกิจที่ซบเซาลงรวมทั้งปัญหาภาวะราคาแพง ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ธุรกิจหลายประเภททยอยปิดกิจการ ลดขนาด เลิกจ้างพนักงาน ลดเงินเดือนและสวัสดิการ

วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้จึงกระทบต่อประชาชนในทางลบโดยทั่วหน้ากัน (วิทยากร เชียงกุล และคณะ , 2541)

ด้านบริบททางสังคมโลกในช่วงเวลาดังกล่าวโลกได้เข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึง กระบวนการที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงยุคสมัยจาก 1) เศรษฐกิจอุตสาหกรรมมาเป็นเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรม และเป็นระบบเดียวกันทั่วโลก 2) สังคมสมัยใหม่มาเป็นสังคมหลังสมัยใหม่ ระบบคิดหรืออุดมการณ์ของผู้คนกำลังปฏิวัติตนเอง จากระบบคิดแบบสมัยใหม่มาเป็นระบบคิดแบบหลังสมัยใหม่ 3) เทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่เน้นเครื่องจักรขนาดใหญ่มาเป็นเทคโนโลยีดิจิทัลของคอมพิวเตอร์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นผลให้เกิดการปฏิวัติการสื่อสารขนาดใหญ่ ที่สามารถเชื่อมโยงโลกทั้งโลกเข้ากันได้เหมือนเป็นหมู่บ้านเล็ก 4) และระบบการเมืองปรับตัวจากระบบที่ครอบงำด้วยความคิดแบบรัฐ-ชาติ มาเป็นระบบที่พรมแดนทางการเมืองของชาติลดความสำคัญลง แต่พรมแดนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หรือกลุ่มย่อยทวีความสำคัญขึ้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2538: 48-49)

ประเทศไทยซึ่งได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของยุคโลกาภิวัตน์ ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากกระแสโลกาภิวัตน์ นักวิชาการหลายคนได้วิเคราะห์ผลกระทบดังกล่าวไว้ว่า ในด้านผลกระทบต่อคนชั้นล่างของไทยนั้น หากโครงสร้างต่างๆ ที่มีอิทธิพลกำหนดความด้อยโอกาสของคนในสังคมมิได้มีการแก้ไขไปในทางที่ดีขึ้นแล้ว จะทำให้ช่องว่างระหว่างคนที่ได้เปรียบและเสียเปรียบน่าจะขยายตัวมากยิ่งขึ้น เหตุเนื่องมาจากความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของคนแต่ละกลุ่มไม่เท่าเทียมกัน คือกลุ่มที่มั่งคั่งมีโอกาสมิถิภพภาพในการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลได้มากกว่าคนยากไร้ เจ้าของทุนผู้มีทักษะการศึกษาจะได้ประโยชน์มากกว่าผู้มีการศึกษาน้อย เพราะคนกลุ่มแรกสามารถปรับตัวเพื่อเข้าหาผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจได้รวดเร็วกว่า ด้านแรงงานนักวิชาการมองว่า การที่ทุน สินค้าและบริการสามารถเคลื่อนไหวได้เสรีมากขึ้น ขณะที่แรงงานเคลื่อนไหวโยกย้ายได้ยากและช้ากว่า จะทำให้ทุนสามารถเอาเปรียบแรงงานได้มากยิ่งขึ้น ส่วนผลกระทบต่อชุมชน โลกาภิวัตน์จะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมบางส่วน ซึ่งอาจส่งผลให้การบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนอ่อนแอลง ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคมจะกลายเป็นประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งของไทย อันเนื่องมาจากปริมาณที่จำกัดและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ในอนาคตทรัพยากรที่เหลือจะถูกจัดสรรให้เป็นตามความต้องการของนักลงทุน ในขณะที่คนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ค่อนข้างน้อย ในอีกด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์จะส่งผลเชิงบวกต่อสังคมด้วย คือ โลกาภิวัตน์จะช่วยกระจายอุดมการณ์และค่านิยมในเรื่องสิทธิมนุษยชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเป็นสากลไปทั่วโลก รวมทั้งเครือข่ายของขบวนการประชาสังคมในระดับระหว่างประเทศจะเพิ่มขึ้น ในระดับองค์กรชุมชนจะรวมตัวกันได้ดีขึ้น และสามารถจัดการทรัพยากรของชุมชนได้ดียิ่งกว่าเดิมรวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีของระบบแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความมั่นคงในการทำงาน

สร้างอำนาจต่อรองของกลุ่มลูกจ้างให้เข้มแข็งขึ้น (สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2538)

บริบททางการเมืองระหว่างประเทศที่สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ เหตุการณ์การก่อการร้ายที่ประเทศสหรัฐอเมริกาในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตประมาณ 3,000 คน การก่อการร้ายในครั้งนี้มีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายอัลกออิดะห์ (al-Qaeda) ซึ่งมีสมาชิกจากหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในตะวันออกกลาง หลังเหตุการณ์ 9/11 ไม่นาน ประเทศมหาอำนาจและประเทศพันธมิตรหลายประเทศได้ร่วมมือกันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปราบปรามการก่อการร้ายสากล ซึ่งก่อให้เกิดสงครามกับประเทศอัฟกานิสถานในปีต่อมา และรวมถึงการก่อสงครามและแทรกแซงการเมืองในประเทศอิรักที่เริ่มต้นในปี ค.ศ. 2003 (พ.ศ. 2546) (Tom Gjelten, 2006)

2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ

2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ

แม้ว่าความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยหลัง พ.ศ. 2535 จะมีแนวโน้มว่าเป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้น รวมทั้งเป็นช่วงเวลาที่ปลอดจากความกังวลเรื่องภัยสงคราม แต่มิได้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยมีสันติสุข หากแต่กำลังเผชิญกับความขัดแย้งในสังคมรูปแบบอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งซึ่งเป็นผลจากทิศทางการพัฒนาสังคมที่ไม่สมดุลติดต่อกันมาหลายสิบปี นำมาซึ่งความขัดแย้งทั้งระหว่างรัฐกับประชาชน ระหว่างนายทุนกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วยังเป็นตัวเร่งให้ปัญหาความขัดแย้งปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น ด้วยปัจจัยทางสังคมดังกล่าวทำให้การศึกษาเพื่อสันติภาพยังคงมีความสำคัญ และยังคงดำเนินต่อไป ทั้งในด้านการถกเถียงเพื่อหาทางออกสำหรับปัญหาความขัดแย้งในสังคม การเผยแพร่ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์กับประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเรียกร้องและปกป้องสิทธิของตนอันเกิดจากความขัดแย้งในสังคมได้ และการให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง

เมื่อประเทศไทยมีกระบวนการประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ ทำให้ความเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ เป็นไปได้อย่างคล่องตัว ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาททางสังคมมากขึ้น รวมทั้งเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นจำนวนมาก ในวงการสันติภาพเองก็เช่นเดียวกัน ภาคประชาชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่สันติภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการสร้างหลักสูตรอบรมความรู้และทักษะสันติภาพที่มีความหลากหลาย การทำคู่มือเกี่ยวกับสันติวิธี และการจัดกิจกรรมเพื่อสันติภาพ ทั้งกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ นิทรรศการ และการรณรงค์ต่างๆ

พัชรี สิริโรต (2542) ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทยไว้ว่า ในอดีตที่ผ่านมา เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รัฐไทยจะเป็นผู้เข้ามาทำหน้าที่ตัดสินความขัดแย้ง ทั้งที่รัฐเป็นผู้สร้างนโยบายและนำนโยบายไปปฏิบัติที่มักนำไปสู่ความขัดแย้ง การที่รัฐบาลเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้จัดการความขัดแย้งและไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งที่ตนเป็นผู้สร้างจึงนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้น จนกลายเป็นการเผชิญหน้า อันสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่ว่า สังคมไทยขาดกลไกการแก้ไขความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกที่รวมผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามาเจรจาพูดคุยกันเพื่อหาทางออกสำหรับทุกฝ่าย

การศึกษาเพื่อสันติภาพที่แผ่ขยายมาสู่ภาคประชาชน เป็นโอกาสให้สังคมไทยเกิดกระบวนการสื่อสารใหม่ๆที่จะช่วยถ่ายทอดคุณค่าสันติภาพไปสู่กลุ่มประชาชนที่กว้างขวางขึ้น เช่น ครอบครัว ประชาชนที่กำลังเผชิญความขัดแย้งจากโครงการพัฒนาของรัฐ หรือความขัดแย้งในชุมชน นักพัฒนา ผู้นำชุมชน นักบวช ฯลฯ รวมทั้งเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพโดยใช้มุมมองใหม่ที่แตกต่างออกไปจากเดิม คือจากมุมมองแบบสั่งการหรือแบบแนวตั้ง ไปสู่มุมมองแนวนอนที่ให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะล่างของโครงสร้างอำนาจมากยิ่งขึ้น วิวัฒนาการของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนี้ จึงเรียกได้ว่าเป็นยุคทองของภาคประชาชน

ระหว่างปี พ.ศ. 2535 – 2546 ได้มีความร่วมมือด้านสันติภาพระหว่างประเทศขนาดใหญ่ 2 เหตุการณ์ คือ โครงการ “สานสัมพันธ์สู่สันติวัฒนธรรม” (Bridges Dialogues Towards a Culture of Peace) และโครงการอันเนื่องมาจากการที่องค์การยูเนสโกประกาศให้ระหว่างปี พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2554 ทศวรรษสากลเพื่อวัฒนธรรมแห่งสันติภาพและอิทธิพลสำหรับเด็กของโลก

โครงการ “สานสัมพันธ์สู่สันติวัฒนธรรม” จัดขึ้นโดยความร่วมมือกับ มูลนิธิสันติภาพนานาชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการสนับสนุนให้ไทยเป็นศูนย์กลางแห่งการส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ โครงการนี้จัดต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2546 - พ.ศ. 2548 มูลนิธิได้เชิญผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาต่างๆรวม 28 คนจากหลายสาขาเช่น เคมี การแพทย์ ชีววิทยา ฟิสิกส์และดาราศาสตร์ สังคม เศรษฐศาสตร์ สันติภาพ ดนตรี และศิลปะการแสดง มาร่วมกิจกรรม และแสดงปาฐกถา ซึ่งจัดขึ้นนับร้อยครั้งในสถาบันการศึกษา องค์กร กระทรวง สมาคมในจังหวัดต่างๆทั่วประเทศ โครงการสานสัมพันธ์สู่สันติวัฒนธรรมได้แบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ภาค ภาคที่ 1 จัดขึ้นระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ถึง เมษายน พ.ศ.2547 ภาคที่ 2 จัดขึ้นระหว่างเดือนธันวาคมพ.ศ. 2547 ถึงเมษายน พ.ศ. 2548 (มูลนิธิสันติภาพนานาชาติ, 2550)

ในปี ค.ศ. 1995 หรือ พ.ศ. 2538 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นปีวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ต่อมาปี ค.ศ. 2000 หรือ พ.ศ. 2543 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็น “ปีสากลเพื่อวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ” (International Year for the Culture of Peace) และประกาศให้ปีระหว่าง ค.ศ. 2001 – 2010 หรือ พ.ศ. 2544 – 2554 เป็น “ทศวรรษสากลเพื่อวัฒนธรรมแห่งสันติภาพและอิทธิพลสำหรับเด็กของโลก” (International Decade of Peace and Non-Violence for

the children of the world) ช่วงเวลานี้ประชาชาติได้ดำเนินการรณรงค์สร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมแห่งสันติภาพทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย

ระหว่าง ปี พ.ศ. 2535 — พ.ศ. 2546 มหาวิทยาลัยต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทด้านสันติภาพโดยการตั้งหน่วยงานวิชาการด้านสันติภาพ ดังเช่น การก่อตั้ง โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งทำหน้าที่จัดพิมพ์กฎหมายที่น่ารู้สำหรับประชาชนเพื่อแจกจ่ายเผยแพร่โดยได้รับอนุมัติจากสภาวิชาการมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช ให้ใช้เงินกองทุนรพิตพัฒนศักดิ์ของมหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์รับใช้ประชาชน และเพื่อเป็นบริการทางวิชาการแก่สังคม (กิตติพงษ์ หังสพฤกษ์, 2543)

สถาบันสันติศึกษา ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ก่อตั้งขึ้นด้วยการสนับสนุนจากองค์กรวิเทศพัฒนาของประเทศแคนาดา (Canadian International Development Agency หรือ CIDA) หน่วยงานนี้ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนและดำเนินการศึกษาวิจัย รวมถึงให้การฝึกอบรมในเรื่องความขัดแย้งโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และนโยบายของรัฐ รวมทั้งให้บริการด้านวิชาการ และด้านวิชาชีพในรูปแบบของการฝึกอบรม การบรรยาย การให้คำปรึกษา และเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางกับองค์กรอื่นๆ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สถาบันสันติศึกษา, 2550)

ด้านองค์กรภาคประชาชนด้านสันติภาพที่ก่อตั้งในช่วงเวลานี้ได้แก่ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2536 สืบเนื่องมาจากการประชุมของของสถาบันอาจารย์อุดมศึกษาเพื่อสันติภาพโลก (ประเทศไทย) ซึ่งเห็นว่าควรมีองค์กรนิติบุคคลที่สนับสนุนการดำเนินงานและประสานงานในด้านต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศและโลก บทบาทและหน้าที่ของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติ ได้แก่ การสนับสนุนการวิจัย การประชุม การสัมมนา จัดกิจกรรม และเอกสารด้านสันติภาพ รวมทั้งงานสาธารณประโยชน์ต่างๆ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติมีพันธกิจทั้งทางด้านครอบครัว สตรี เยาวชน วิชาการ และศาสนสัมพันธ์ ดังนั้นจึงมีการดำเนินงานในด้านต่างๆผ่านเครือข่ายย่อยที่ทยอยก่อตั้งขึ้นภายหลัง ได้แก่ สหพันธ์สตรีเพื่อสันติภาพโลกและ สหพันธ์เยาวชนคนหนุ่มสาวเพื่อสันติภาพโลกซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2537 สหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลกก่อตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2540 และ สหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลกก่อตั้งเมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2544 (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติ, 2550)

14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 เสมสิกขาลัย หน่วยงานการกุศลภายใต้ มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีจิตวิญญาณแบบองค์รวมได้ก่อตั้งขึ้น เสมสิกขาลัยได้จัดกระบวนการเรียนรู้หลายหลายหลักสูตรขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงเติบโตทั้งด้านสติปัญญา จิตใจ ทักษะและพฤติกรรม ชูวิชาของเสมสิกขาลัยที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ เช่น สร้างสันติด้วยมือเรา สร้างสันติภาพภายใน การสื่อสารอย่างสันติ ปฏิบัติการด้าน

สันติวิธี ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง การสื่อสารด้วยรักและสันติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานด้านสันติภาพอื่นๆ เพื่อเปิดอบรมด้านสันติภาพหลักสูตรอื่นๆอีกหลายหัวข้อ (เสมสิกขา, 2550ก)

มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2545 เพื่อส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม ส่งเสริมแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยสันติวิธี และเสริมสร้างศักยภาพของผู้ที่จะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างสันติ บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรมก่อตั้งขึ้น โดยได้รับความสนับสนุนด้านทรัพยากรจากกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) เนื่องจากวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกัน (มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม, 2550)

โครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรมก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2545 ทำงานสนับสนุนนักกิจกรรมรากหญ้าและองค์กรพัฒนาสังคมที่ทำงานด้านสันติภาพและความยุติธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ โดยมีแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการคือ สตรีนิยม การใช้สันติวิธี และการพัฒนาทางจิตวิญญาณ

ความเคลื่อนไหวที่สำคัญในแวดวงสันติภาพไทยยังได้แก่ การที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพแด่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในปี พ.ศ. 2537 ผู้ซึ่งให้ความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีสันติภาพผ่านกระบวนการศึกษาอบรมที่มีคุณภาพ ผลงานการเผยแพร่ธรรมะของท่านมีคุณูปการยิ่งต่อการศึกษาเพื่อสันติภาพโลก เงินรางวัลที่พระธรรมปิฎกได้รับถูกนำมาจัดตั้งเป็นกองทุนการศึกษาเพื่อสันติภาพสำหรับจัดงานประชุมวิชาการประจำปี เผยแพร่เอกสารการสนับสนุนการวิจัย การพิจารณาอบรมรางวัลเชิดชูคนดีที่ทำงาน ในแนวทางสร้างสันติภาพให้สังคม และการสร้างสื่อเพื่อการศึกษาค้นคว้าของ พระธรรมปิฎก (สำนักงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน, ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์, 2550)

อีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การที่สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีประกาศลงวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2538 ว่าคณะรัฐมนตรีมีมติให้วันที่ 16 สิงหาคม ของทุกๆปี เป็นวันสันติภาพไทย การจัดงานครบรอบ 50 ปีวันสันติภาพไทยในปี พ.ศ. 2538 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการงานวันสันติภาพเพื่อดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรมจากรัฐบาล หน่วยงานของรัฐ มหาวิทยาลัย และองค์กรภาคประชาชนจำนวนมากถึง 48 หน่วยงาน (คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทย, 2538)

2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

1) การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพ

การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพในยุคนี้มีจำนวนลดลงเมื่อเทียบกับยุคที่ผ่านมา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะไม่มีกระแสการรณรงค์สันติภาพจากต่างประเทศที่เด่นชัดเช่นเคย ซึ่งหมายถึงการที่รัฐบาลไทยลดการสนับสนุนด้านเงินทุน และทรัพยากรในการเผยแพร่สันติภาพให้กับมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งเป็นแกนหลักในการประชุม การสัมมนา และสิ่งพิมพ์วิชาการ แม้ว่าช่วงเวลานี้จะมีกระแสการส่งเสริมสันติภาพเนื่องในทศวรรษสากลเพื่อวัฒนธรรมแห่งสันติภาพและอิทธิพลสำหรับเด็กของโลก ระหว่างปี พ.ศ. 2544 – พ.ศ.2554 แต่มิได้ส่งผลต่อวงการการศึกษาเพื่อสันติภาพไทยชัดเจนเท่ากับปีสันติภาพสากลใน พ.ศ. 2529 ดังจะเห็นว่าการประชุม หรือสัมมนาวิชาการ และสิ่งพิมพ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการดังกล่าว มีอยู่อย่างจำกัด

อีกประการหนึ่งที่สำคัญซึ่งทำให้ประเทศไทยมีการประชุม การสัมมนา และสิ่งพิมพ์วิชาการลดลงสามารถเข้าใจได้ว่า ในขณะที่ความขัดแย้งในสังคมไทยปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากขึ้นเรื่อยๆ องค์กรความรู้สันติภาพในเชิงทฤษฎีสามารถนำมาใช้เป็นเพียงแนวคิดเบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้น ความจำเป็นในการแก้ปัญหาที่เร่งด่วนจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษาเพื่อสันติภาพที่มีลักษณะจำกัดเพียงแนวคิด และทฤษฎี ลดบทบาทลงไป แต่การศึกษาเพื่อสันติภาพโดยการวิจัยและการอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มบทบาทมากขึ้น การประชุม และการสัมมนาด้านสันติภาพ ได้แก่

วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2536 โครงการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสมาคมสตรีภาคพื้นแปซิฟิกและเอเชียอาคเนย์แห่งประเทศไทย และสมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย จัดประชุมสันติภาพศึกษา เรื่อง “การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ: สู่ความขัดแย้งหรือสันติภาพ”

7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2541 โครงการปริญญาโทสำหรับนักบริหาร สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดการสัมมนาวิชาการเรื่อง “ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ”

การเสวนาเรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” ซึ่งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ร่วมกับคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดขึ้นในวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2543

การสัมมนาเรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ : วิถีชาวพุทธที่ควรจะเป็นในสังคมปัจจุบัน” ซึ่งจัดโดยราชภัฏนครสวรรค์ ระหว่างวันที่ 24-25 มกราคม พ.ศ. 2544

วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2544 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จัดเสวนา เรื่อง “สันติภาพในสายตาชาวพุทธ” โดยมี พระไพศาล วิสาโลเป็นผู้ร่วมเสวนาหลัก

วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2544 สำนักส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดเสวนา เรื่อง “ความรักและสันติภาพในภูมิปัญญาล้านนา”

การสัมมนา “กระบวนการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทยกับรัฐธรรมนูญใหม่” วันที่ 24-25 กันยายน พ.ศ. 2541 ซึ่งจัดโดยสภาความมั่นคงแห่งชาติ

วันที่ 28-29 มีนาคม พ.ศ. 2546 สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่นจัดสัมมนาเรื่อง “ทิศทางการจัดการความขัดแย้งของสังคมไทย : ปัญหาภาคใต้แก้ได้ด้วยสันติวิธี”

การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของภาคประชาชนที่ขยายเครือข่ายความร่วมมือในระดับนานาชาติ ได้แก่ การประชุมนานาชาติ เรื่อง “การศึกษาทางเลือก: บทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่วัฒนธรรมสันติภาพและความไม่รุนแรงเพื่อเยาวชนของโลก” ซึ่งจัดขึ้นระหว่าง วันที่ 26 พฤศจิกายน – 1 ธันวาคม พ.ศ. 2544 โดยความร่วมมือของเสมสิกขาลัย โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ศูนย์ทรัพยากรการศึกษาทางเลือก บริษัทสวนเงินมีมา และมูลนิธิเครือข่ายนวัตกรรมนานาชาติ ประเทศเนเธอร์แลนด์

2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ

สิ่งพิมพ์สันติภาพระหว่าง พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546 ทั้งหนังสือและบทความต่างๆ มีจำนวนลดน้อยลงกว่ายุคที่ผ่านมา แต่สิ่งพิมพ์ประเภทคู่มือสันติภาพกลับมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคู่มือที่แปลมาจากต่างประเทศ ได้แก่ “กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง: ยุทธศาสตร์การนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้ง” ซึ่งแปลจาก “The mediation process: practical strategies for resolving conflict” ของ Christopher W. Moore จัดพิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2542 “ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง : คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ใฝ่สันติ” “Mindful mediation: a handbook for Buddhist peacemaker” เขียนโดย จอห์น แมคคอนเนลล์ พิมพ์ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2538 หนังสือเล่มนี้ใช้เป็นคู่มือประกอบการอบรมหลักสูตรศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง ของเสมสิกขาลัย ซึ่งจอห์น แมคคอนเนลล์เป็นวิทยากรของหลักสูตร “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาคข้อพิพาทที่เหมาะสม” (ADRP) แปลจาก “Primer : Appropriate dispute resolution process” ซึ่งต้นฉบับเป็นของกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประเทศฟิลิปปินส์ มูลนิธิทังกอล คาลิดาซาน ฮาริบอน และมูลนิธิอาเซียแห่งฟิลิปปินส์ จัดพิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2544 “คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท” แปลจาก “A source book, empowering dispute management processes” ของ James Kho แปลโดยศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ และคณะ หนังสือ “ขันติธรรม: ประตูลู่สันติภาพ” แปลจาก “Tolerance: the threshold of peace” ขององค์การยูเนสโก แปลโดยคณะผู้ร่วมประชุมปฏิบัติการฝึกทักษะการแปลเพื่อสร้างนักแปลรุ่นใหม่เครือข่ายภาคอีสาน ตีพิมพ์โดยกรมวิชาการ ในปี พ.ศ. 2542 หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือการเรียนการสอนเพื่อสันติภาพ สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย

นอกจากหนังสือแปลประเภทคู่มือสันติภาพแล้ว ยังมีงานแปลสันติภาพอื่นๆ เช่น “สันติภาพทุกอย่างก้าว” ของดิซ นัท ฮันท์ แปลจาก “Peace is every step” ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพในแง่มุมของพุทธศาสนานิกายมหายาน “สันติภาพนิรันดร์ เล่มที่ 1” ซึ่งมีเนื้อหาจากคำปราศรัยของไคซาคุ อิเคดะ นักคิดด้านสันติภาพคนสำคัญของญี่ปุ่น ครอบคลุมการปาฐกถาตั้งแต่ ค.ศ. 1917 – ค.ศ. 1981 อีกเล่มหนึ่งคือ “สนทนาเรื่องสันติภาพ” เขียนโดยจิมมี คาร์เตอร์ อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกล่าวถึงการสร้างสันติภาพจากประสบการณ์ที่ตนเป็นประธานาธิบดี เป็นต้น

สำหรับหนังสือรวมบทความด้านสันติภาพของไทย เช่น “สู่สันติเสรี: 50 ปี สันติภาพไทย 16 สิงหาคม 2488-2538” ตีพิมพ์โดยคณะกรรมการงานวันสันติภาพไทยในปี พ.ศ. 2538 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539) ได้วิจารณ์ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า เป็นงานที่ได้รับเชิญให้เขียนหรือนำเสนอจากองค์กรที่มีใช้สถาบันการศึกษาโดยตรง เช่นทางสถาบันปริดี พนมยงค์ และคณะกรรมการงานวันสันติภาพไทยที่รวมตัวกันขึ้นเป็นกรณีพิเศษ แต่มีข้อสังเกตว่าทางสายศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ที่เคยเป็นหัวแรงสำคัญในการจัดงานปีสันติภาพสากลเมื่อ พ.ศ. 2529 ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโอกาสนี้แต่อย่างใด

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ได้ตีพิมพ์งานเขียนด้านสันติภาพหลายเล่ม เช่น หนังสือรวมบทความเรื่อง “สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม” ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นการรวบรวมบทความที่สำคัญจำนวน 6 ชิ้น คือ “การเปลี่ยนแปลงโดยสันติ: เป้าหมายกับวิธีการ” จากกรอบอภิปรายเรื่อง “สันติภาพกับความหวังใหม่ในสังคมศึกษา” ที่จัดโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2538 บทความ “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์” ที่นำเสนอในการประชุมที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2529 บทความ “การวิจัยสันติภาพ: ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์” ซึ่งเคยตีพิมพ์วารสารวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ทฤษฎีสันติภาพ: พิจารณาจากบทเรียนของสงคราม” ที่นำเสนอในวาระครบรอบ 45 ปีวันสันติภาพไทย “ชาติพันธุ์และความขัดแย้ง: มรดกอันตราย ณ จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ” ซึ่งเป็นบทปาฐกถาในการประชุมทางวิชาการพฤติกรรมสุขภาพครั้งที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2537 และบทความ “สู่สันติวัฒนธรรมแห่งเอเชีย” ซึ่งนำเสนอครั้งแรกในงานสัมมนาวิชาการเรื่อง “สิ้นสงครามสู่สันติ” เมื่อปี พ.ศ. 2538 (ชัยวัฒน์, 2539) นอกจากนี้ยังมีหนังสือ “คำสั่ง 66/23? รัฐ ปัญหาวัฒนธรรมของรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษใหม่” ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2542 “อภัยวิธี: มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย” ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2443 “ท่วงทำนองดำเนินชีวิต: วัฒนธรรมแห่งสันติภาพ หรือวัฒนธรรมแห่งความรุนแรง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายงานฉบับที่ 6 “ประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทย” ของโครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2543 และหนังสือรวมบทความเรื่อง “อาวุธมีชีวิต?: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2546

3) การวิจัยด้านสันติภาพ

ก่อนหน้านี้นักการศึกษาปัญหาสันติภาพในสังคมไทยโดยการวิจัยมีอยู่จำนวนไม่มากนัก แต่เมื่อสังคมไทยเกิดความขัดแย้งเด่นชัดขึ้นโดยเฉพาะผลกระทบจากการพัฒนา การนำวิธีการวิจัยมาใช้เพื่อทำความเข้าใจ และแก้ปัญหาสันติภาพที่เกิดขึ้นในสังคมไทยจึงเป็นแนวทางที่นักวิชาการและหน่วยงานสันติภาพต่าง ๆ นำมาใช้มากขึ้น ดังตัวอย่างการวิจัย เช่น

งานวิจัยของของแก้วสรร อติโพธิ เรื่อง “กระบวนการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี: ศึกษากรณีเขื่อนแก่งเสือเต้น” ซึ่งนำเสนอในการสัมมนา กระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยกับรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งจัดโดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในวันที่ 24-25 กันยายน 2541

งานวิจัย และสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับกรณีความขัดแย้งซึ่งจัดทำโดยสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น เช่น “พลังงานและความขัดแย้ง (กรณีศึกษาของประเทศไทย, ลาวและกัมพูชา)” “กรณีศึกษาความขัดแย้งในประเทศไทย” “การมีส่วนร่วมของชุมชน และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง: กระบวนการ เทคนิค และกรณีศึกษา” และ “การป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐ และกิจกรรมของรัฐกับชุมชน” (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สถาบันสันติศึกษา, 2550)

การศึกษาของมูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม ได้แก่ “โครงการศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการมีส่วนร่วมกรณีของรัฐอนุญาตหรือดำเนินโครงการที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม” ซึ่งมูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรมร่วมงานกับ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันพระปกเกล้า คณะทำงานการมีส่วนร่วมสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ “โครงการสัมมนาสันติสังคมสัญจร: ยุทธศาสตร์ประชาสังคม” และ “การศึกษาความเข้าใจกรณีทอผ้าไทย-มาเลเซีย” (มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม , 2550)

การวิจัยเรื่อง “ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ” ของ จันทนา บรรพศิริโชติ และ การวิจัยเรื่อง “การเมืองของความขัดแย้ง: รัฐไทยกับคนเล็กคนน้อยในสังคมไทย” ของ ชลิดาภรณ์ ต่งสัมพันธ์

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำเขตอำนาจของ อบต. จังหวัดเชียงใหม่” ของ ธนัน อนุมานราชชน จันทนา สุทธิจารี และไพสิฐ พาณิชย์กุล คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งศึกษาประสิทธิภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งจากการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาง อ.แม่วาง และลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อ.หางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีองค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรง 4 แห่ง

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย: ศึกษากรณีโครงการก่อสร้างท่อส่งก๊าซชาดานา” ของศาสตราจารย์พิเศษ พงษ์เทพ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัย เรื่อง “แนวทางการปฏิบัติการจิตวิทยาและประชาสัมพันธ์ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนปากมูล” โดย นักศึกษาหลักสูตรการปฏิบัติการจิตวิทยา ฝ่ายอำนวยการ รุ่นที่ 79 คณะที่ 4 เสนอต่อ สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง

การวิจัยด้านสันติภาพก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการในแง่ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านสันติภาพของไทย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เฉพาะภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่ไม่สามารถทำความเข้าใจได้โดยอาศัยหลักการ หรือทฤษฎีสันติภาพของสากลเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการรับรู้ของคนภายในสังคมไทยที่มีต่อปัญหาความทุกข์ยากของคนร่วมสังคมเดียวกัน และเป็นฐานสำหรับการลงมือแก้ไขปัญหาสันติภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ

4) การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง

การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้งเป็นวิธีการที่ถูกลำนำเข้ามาใช้อย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ทั้งที่จัดโดยภาคประชาชนและสถาบันด้านสันติภาพของมหาวิทยาลัยต่างๆ เนื่องมาจากการศึกษาเพื่อสันติภาพที่มุ่งเน้นการเผยแพร่ความรู้เพียงอย่างเดียว ไม่มีศักยภาพเพียงพอสำหรับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมซึ่งนับวันจะยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้น การให้การศึกษาเกี่ยวกับทักษะสันติภาพ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มทักษะสันติภาพให้กับสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ตัวอย่างหลักสูตรอบรมด้านสันติภาพ ระหว่าง พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546 เช่น

การอบรม “การแปรเปลี่ยนขับเคลื่อนความขัดแย้งโดยสันติวิธี: Conflict Transformation” เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ให้กับเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากกรณีที่รัฐอนุญาตให้ดำเนินโครงการขนาดใหญ่ “การสื่อสารเพื่อสันติ: Nonviolent Communication” เพื่อเสนอแนวทางการสื่อสารเพื่อค้นหาความต้องการของตนเองและคู่กรณี และ “สันติวิธี ปฏิบัติการสันติวิธีและการจัดการความขัดแย้ง” ซึ่งจัดอบรมโดยมูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม (มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม, 2550)

การจัดอบรมของสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2550) ได้แก่

- เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 จัดฝึกอบรมด้านเทคนิคการแก้ปัญหาความขัดแย้ง
- เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2539 จัดฝึกอบรมกระบวนการมีส่วนร่วมและการบริหารความขัดแย้ง และกรณีศึกษา
- เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2539 จัดฝึกอบรมการแก้ปัญหาความขัดแย้งและกระบวนการมีส่วนร่วม ให้กับผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงมหาดไทย
- เดือนธันวาคม พ.ศ. 2539 จัดฝึกอบรมให้กับรัฐสภาของราชอาณาจักรกัมพูชา ร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนกัมพูชา ณ เมืองพนมเปญ (Workshop of National Assembly of the Kingdom of Cambodia)
- เดือนกุมภาพันธ์-เมษายน พ.ศ. 2540 จัดฝึกอบรม 4 ครั้ง ให้กับโครงการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร ขอนแก่น เชียงใหม่ และสงขลา
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2540 จัดฝึกอบรมกระบวนการมีส่วนร่วมและการบริหารความขัดแย้งให้กับสารวัตร สถานีตำรวจในกองบัญชาการตำรวจนครบาล
- เดือนกันยายน พ.ศ. 2541 จัดฝึกอบรมเรื่อง การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ ร่วมกับสภาความมั่นคงแห่งชาติ
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2543 จัดฝึกอบรมการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีแก่ องค์การบริหารส่วนตำบล
- เดือนตุลาคม พ.ศ. 2543 จัดฝึกอบรม Workshop on Mediation, Negotiation I and II
- เดือนเมษายน พ.ศ. 2544 จัดฝึกอบรม Training in Public Participation Techniques for Southeast Asian Practitioners of Dispute Resolution

นอกจากสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่นจะจัดฝึกอบรมเพื่อสร้างทักษะด้านสันติภาพให้กับภาคส่วนต่างๆในสังคมแล้ว ในบางกรณีสถาบันสันติศึกษาได้เข้าไปเป็นหน่วยงาน

กลางเพื่อไหล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วย ได้แก่ กรณีไกล่เกลี่ยกรณีความขัดแย้งการวางท่อก๊าซของ ปตท. ที่จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อเดือนสิงหาคม-ตุลาคม พ.ศ.2540

หลักสูตรการอบรมที่จัดโดยเสมสิกขาลัยระหว่างปี พ.ศ. 2538 – 2546 เช่น โครงการ ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสันติวิธี ซึ่งประกอบด้วย การอบรม 3 ชั้น คือ การอบรมความเข้าใจพื้นฐาน ของสันติวิธี การอบรมฝึกปฏิบัติการสันติวิธี และการอบรมฝึกเป็นผู้อบรมสันติวิธี ในปี พ.ศ. 2545 แผนวิจัยและพัฒนากระบวนการทัศน์สุขภาพไทย ชุดโครงการวิจัยสังคมและสุขภาพ สำนัก นโยบายและแผนสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ได้สนับสนุนให้เสมสิกขาลัย จัดโครงการอบรมเรื่อง “สันติวิธี: จากสุขภาพสู่สันติภาพ”

อย่างไรก็ตาม พรชัย บริบูรณ์ตระกูล (สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2550) ให้ความเห็น เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของเสมสิกขาลัยว่า ไม่เพียงแต่หลักสูตรสันติภาพของ เสมสิกขาลัยเท่านั้นที่เป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพ แต่ยังรวมถึงฐานคิดและการทำงานทั้งหมด ของเสมสิกขาลัยด้วยที่เป็นสันติภาพ งานอบรมอื่นๆของเสมสิกขาลัยที่มีได้ใช้คำว่าสันติภาพเป็น ชื่อชุดวิชา แต่มีฐานคิดแบบสันติภาพ ได้แก่

1. ชุดเข้าใจและเปลี่ยนแปลงชีวิต

1.1 ชุดเข้าใจชีวิตตามแนวพุทธธรรม

- 1) เข้าใจพุทธธรรมอย่างเป็นองค์รวม
- 2) ผู้ชีวิตที่ดั่งงามและเป็นสุข
- 3) ชีวิตและสังคมในอุดมคติ
- 4) ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ
- 5) ภาวนาเพื่อรับใช้สังคม

1.2 ชุด นพลักษณ์

1.3 เชนิญความตายอย่างสงบ

1.4 ผ่อนพักตระหนักผู้

1.5 ธรรมชาติบำบัด

2. ชุดสร้างสรรค์สัมพันธ์ภาพ

2.1 งาน พลังกลุ่ม และความสุข

2.2 การสร้างภาวะผู้นำที่เน้นพลังกลุ่ม

2.3 การฝึกเป็นวิทยากรแบบมีส่วนร่วม (Training for Trainer)

2.4 การให้การปรึกษาแนวเสริมสร้างศักยภาพ

2.5 การสื่อสารเพื่อสันติ

2.6 การสมานไมตรี

2.7 การวางแผนกลยุทธ์แบบเน้นผลสัมฤทธิ์

3. ชุดเข้าใจสังคม

3.1 ความเข้าใจโครงสร้างทางสังคม

3.2 ความเข้าใจสังคมไทย 1

3.3 ความเข้าใจสังคมไทย 2

3.4 ความเข้าใจเรื่องระบบโลก

3.5 การวางแผนกลยุทธ์แบบเน้นผลสัมฤทธิ์

4. ชุดเข้าใจธรรมชาติ

4.1 นิเวศวิทยาแนวลึก

5. ชุดเข้าถึงความงาม

6. ชุดวิธีการแสวงหาความรู้และความจริง

6.1 ทักษะการคิดวิเคราะห์แบบพุทธ

6.2 ทักษะการคิดและการจับประเด็น

(semศึกษา, 2550ก)

การอบรมของโครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรม (ม.ป.ป.) มีหลายหัวข้อ ได้แก่ สตรีนิยมและพุทธธรรมเพื่อรับใช้สังคม การสร้างสันติภาพแนวพุทธ สันติวิธีและการคลี่คลายความขัดแย้ง ความเป็นเพศและความหลากหลาย การพัฒนาภาวะผู้นำ การฝึกเป็นวิทยากรผ่านประสบการณ์ สมานภานาสำหรับนักกิจกรรมที่ทำงานเพื่อสังคม และพุทธธรรมสำหรับการเยียวยา กระบวนการอบรมของโครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรมให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงภายในและกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้แบ่งปันปัญญาญาณของตนเองโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมแบบผ่านประสบการณ์ เน้นความสมดุลของ หัว คือการคิดวิเคราะห์ ใจ คือการรับรู้และสำรวจอารมณ์ความรู้สึกเพื่อเข้าถึงปัญญา และ มือ/กาย คือการเคลื่อนไหวทางกาย ทำงานด้วยมือ และฝึกทักษะต่างๆ มีการจัดการฝึกสติและสมานภานาประจำวัน การสร้างความเป็นชุมชนและความไว้วางใจระหว่างผู้เข้าอบรม การทำงานชุมชน และการฝึกโยคะ เพื่อให้กระบวนการอบรมยังลึกลงไปถึงระดับจิตวิญญาณ

5) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

การศึกษาเพื่อสันติภาพที่มุ่งเน้นการปลูกฝังทัศนคติ และค่านิยมด้านสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นการเปิดโอกาสให้คนจำนวนหนึ่งได้มีกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในทางที่ดี เกิดความรัก ความสามัคคี และยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น ซึ่งเป็น

พื้นฐานประการหนึ่งของสันติภาพ หน่วยงานด้านสันติภาพที่ใช้วิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เป็นแนวทางหลักในการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ ได้แก่ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติ ซึ่งดำเนินงานด้านสันติภาพทางด้านผ่านหน่วยงานอื่นๆในเครือข่ายเดียวกัน ได้แก่ สหพันธ์สตรีเพื่อสันติภาพโลก สหพันธ์เยาวชนคนหนุ่มสาวเพื่อสันติภาพโลก สหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลก และสหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลก

กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ของหน่วยงานในเครือข่ายของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติ เช่น โครงการเพียวเลิฟ (PURE LOVE) ของ สหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลก ที่จัดกิจกรรมค่ายแก่นนำเยาวชน ค่ายครอบครัวรักบริสุทธิ์ ค่ายอนุรักษ์ธรรมชาติและมหกรรมครอบครัวคุณธรรม แข่งขันเดิน-วิ่งมินิมาราธอน (เครือข่ายครอบครัวคุณธรรม, 2550) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดครอบครัวคุณธรรม ซึ่งมีความรักในทางที่ถูกต้อง ไม่นอกใจคู่สมรส และไม่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร นำไปสู่ครอบครัวที่อบอุ่น และสังคมที่มั่นคง

โครงการค่ายอาสาวิทยาศาสตร์สัมพันธ์ ของสหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลก ซึ่งเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน หรือท้องถิ่นทุรกันดาร หน่วยงานนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆอีก เช่น โครงการกีฬาศาสนสัมพันธ์เพื่อสันติภาพ ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำปีของนักกีฬานานาชาติ นานาวัฒนธรรมจากทั่วโลกขององค์กรดังกล่าว เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี และน้ำใจนักกีฬา โครงการทูตสันติภาพ เป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ผู้เป็นทูตสันติภาพ ได้ทำงานที่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น วัฒนธรรม (สหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลก, 2550) นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพ ฝึกฝนภาวะผู้นำ บริการสังคม และส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวที่จัดโดย สหพันธ์เยาวชนคนหนุ่มสาวเพื่อสันติภาพโลก (2550) เป็นต้น

6) การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา

การสอดแทรกคุณค่าสันติภาพในงานเผยแพร่ศาสนาที่สำคัญในสมัยนี้ ได้แก่ การเผยแพร่ธรรมและงานเขียนของพระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต) ซึ่งปิยวัชร สุทธิวิช (2540) ได้วิเคราะห์สาระเรื่องการศึกษาเพื่อสันติภาพที่สอดแทรกอยู่ในงานเขียนของพระธรรมปิฎกตามหลักธรรมหัวข้อต่างๆ ได้แก่ หลักพรหมวิหาร4 การกำจัดปญจธรรม3 สังคหวัตถุ4 อริยฐานธรรม4 และการกำจัดมัจฉริยะ หลักธรรมดังกล่าวปรากฏในหนังสือจำนวน 46 เล่ม คือ

- 1) ค่านิยมแบบพุทธ 2) ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม 3) ลักษณะสังคมพุทธ 4) มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย 5) คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ 6) พุทธธรรม 7) เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ 8) ชาวพุทธต้องเป็นผู้ตื่น 9) เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า 10) พัฒนาคน 11) ลูอิสภาพด้วยอนิจจัง 12) ธรรมกับการศึกษาของไทย 13) การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย 14) ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป 15) ทางออกจากระบบ

เศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย 16) พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี 17) อารยธรรมไทย: ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา ในธรรมเพื่อชีวิตและการพัฒนาวัฒนธรรมไทย 18) รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย 19) ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย 20) ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง 21) มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา 22) องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ 23) การพัฒนาจริยธรรม 24) ธรรมะฉบับเรียนลัด 25) พรตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป 26) พระกับป่า มีปัญหาอะไร 27) พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ 28) กระแสธรรมเพื่อชีวิต และสังคม 29) การสร้างประชาธิปไตย 30) ความรัก จากวาเลนไทน์ สู่วิถีความเป็นไทย 31) งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข 32) พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 33) มองให้ลึก นึกให้ไกล 34) ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม 35) สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา 36) คนไทยกับป่า 37) ความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ 38) ชีวิตที่สมบูรณ์ 39) เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต 40) ลักษณะแห่งพุทธศาสนา 41) เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย 42) สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข 43) สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษาที่แท้ 44) อุดมธรรมนำจิตสำนึกของไทย 45) การศึกษาเพื่อสันติภาพ 46) หลักกรรมสำหรับคนรุ่นใหม่

7) การใช้เว็บไซต์เพื่อเผยแพร่สันติภาพ

ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ระบบอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยได้พัฒนาจนคนในสังคมสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างแพร่หลาย และทั่วถึงกัน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ไปสู่คนจำนวนมากได้ง่าย มีค่าใช้จ่ายต่ำ และมีประสิทธิภาพ หน่วยงานที่ทำงานด้านสันติภาพมากมายได้สร้างเว็บไซต์ของหน่วยงานตนขึ้นมาเพื่อใช้เป็นช่องทางสำหรับประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน กิจกรรมต่างๆที่หน่วยงานจัดขึ้น และเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบบทความ ทำให้ผู้ที่ต้องการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสันติภาพ ทำได้โดยง่าย เพียงแค่ใช้เวลาไม่กี่วินาที ยิ่งไปกว่านั้นระบบอินเทอร์เน็ตยังสามารถเชื่อมต่อองค์กรที่สนใจสันติภาพเข้าด้วยกัน จนกระทั่งเกิดเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และเกิดเครือข่ายหรือชุมชนด้านสันติภาพอย่างไม่เป็นทางการ ระบบอินเทอร์เน็ตจึงนับได้ว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อผู้สนใจหาความรู้สันติภาพ และผู้ที่ทำงานเผยแพร่สันติภาพ

ตัวอย่างเว็บไซต์ด้านสันติภาพที่น่าสนใจ ซึ่งพัฒนาขึ้นในช่วงเวลานี้ ได้แก่ เว็บไซต์ของเสมสิกขาลัย ชื่อ www.semsikkha.org ภายในเว็บไซต์มีประกาศเกี่ยวกับหลักสูตรการอบรมสันติภาพที่เสมสิกขาลัยจัดขึ้น เช่น โครงการนักประสานสันติ การสื่อสารเพื่อสันติ การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เป็นต้น หากผู้เข้าชมต้องการค้นหาบทความเกี่ยวกับสันติภาพ สามารถเข้าไปในคลังบทความ “สิกขาปริทัศน์” แล้วเลือกหมวดหมู่ “สร้างสันติด้วยมือเรา” อย่งไรก็ตาม ข้อมูลด้านสันติภาพอาจแทรกอยู่ในหัวข้ออื่นๆที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น “เครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา” หรือ “สัมผัสแห่งการตื่นรู้” เว็บไซต์นี้มีเครื่องมือช่วยค้นหา ซึ่งผู้เข้าชมสามารถเลือกพิมพ์คำสำคัญ

บางคำ เช่น “สันติ” “สันติภาพ” หรือ “सानติ” ลงไปในช่องเครื่องมือช่วยค้น โปรแกรมคอมพิวเตอร์จะคัดเลือบทความทั้งหมดที่มีคำดังกล่าวปรากฏอยู่ในทันที เว็บไซต์ของเสมสิกขาเป็นตัวอย่างที่ดีที่ทำให้เห็นว่า หากองค์กรด้านสันติภาพใส่ใจกับการเผยแพร่ข้อมูลด้านสันติภาพอย่างจริงจัง จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ค้นคว้าอย่างมาก เพราะเว็บไซต์หนึ่งๆสามารถจุข้อมูลได้มากมายมหาศาล การจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบเช่นการจัดหมวดหมู่เนื้อหา จะอำนวยความสะดวกให้ผู้ค้นคว้า ใช้เวลาค้นหาข้อมูลน้อยลง ยิ่งหากมีเครื่องมือช่วยค้น การเข้าถึงข้อมูลจะง่ายยิ่งขึ้น

2.3 มโนทัศน์สันติภาพที่ปรากฏในการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงพ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546

มโนทัศน์สันติภาพ	คำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ
มิติความเป็นมนุษย์	ขันติธรรม, อหิงสา, ศาสนา, ความสามัคคี, สันติภาพภายใน, ความรัก, วิถีชาวพุทธ, ภูมิปัญญา, คุณธรรม, ธรรม, สัจธรรม, อิสระ, ปัญญา, การไคร่ครวญ, สติ, ความเกลียดชัง, จิตวิญญาน, นิเวศแห่งจิต, ความสุข, พุทธสันติวิธี
มิติทางสังคม	Culture of Peace, Non-Violence, Mediation, Negotiation, Dialogue, วัฒนธรรม, สันติวัฒนธรรม, วัฒนธรรมสันติภาพ, วิถีวัฒนธรรม, วัฒนธรรมแห่งความรุนแรง, สันติสังคม, การไม่ใช้ความรุนแรง, ชาติพันธุ์, พหุลักษณะ, กฎหมาย, สิทธิมนุษยชน, การพัฒนา, ครอบครั้ว, การระงับความขัดแย้ง, ข้อพิพาท, อาวุธมีชีวิตร, การสื่อสาร, การเจรจา, การไกล่เกลี่ย, คนกลาง, จิตวิทยา, ประชาสัมพันธ์, การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ, วิกฤติเศรษฐกิจ, ความขัดแย้งในสังคม, การจัดการความขัดแย้ง, ชุมชน, การมีส่วนร่วมของชุมชน, ประชาสังคม, รากหญ้า, นโยบายของรัฐ, อกยวิถี, ประวัติศาสตร์บาดแผล, รัฐธรรมนูญ, การศึกษาทางเลือก, สุขภาพสังคม, โลกาภิวัตน์, เสรีภาพ, ความเสมอภาค, ประชาธิปไตย, หน้าที่พลเมือง, สมานฉันท์, เอื้ออาทร, สตรีนิยม
มิติด้านสิ่งแวดล้อม	เขื่อน, พลังงาน, ท่อก๊าซ, ทรัพยากรน้ำ, อนุรักษ์ธรรมชาติ,

มิตินี้ 1 มิตินี้ความเป็นมนุษย์

มโนทัศน์สันติภาพในมิตินี้ความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏ ระหว่าง พ.ศ. 2535 – 2546 มีทั้งการอธิบายโดยใช้หลักทางศาสนา แนวทางมนุษยนิยม และด้านสุขภาพสังคม กล่าวคือ ศาสนาเกี่ยวข้องกับสันติภาพในด้านปัญญา และความดี ส่วนแนวทางมนุษยนิยมมุ่งไปที่คุณค่าเรื่องความรัก ซึ่งสุดท้ายจะนำไปสู่ความดีเช่นเดียวกัน ส่วนด้านสุขภาพสังคมกับสันติภาพมีแนวคิดที่ว่าสุขภาพของสังคมเป็นผลลัพธ์มาจากสังคมที่ดีขึ้นอย่างเป็นองค์รวม ราชระเอียดของมโนทัศน์สันติภาพในมิตินี้ความเป็นมนุษย์ในด้านต่างๆ มีดังนี้

พุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับปัญญาในการเข้าใจความจริง อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและสอดคล้องกับหลักความจริงของธรรมชาติ พระธรรมปิฎก อธิบายถึงความจริงอันจะก่อให้เกิดสันติภาพว่า

“ในขั้นสูงสุด การพัฒนาคนจะนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม และความเข้าใจที่ตลอดถึงความสัมพันธ์อันอภัยกันของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งชีวิตเรา ทั้งสังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัว เมื่อปัญญารู้แจ้งสอดคล้องกับสัจธรรมแล้ว ก็จะทำให้เกิดความหลุดพ้นเป็นอิสระ และเมื่อนั้นสถานะแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย อันเป็นสามัญลักษณะของสังขารทั้งปวงในโลกนี้ ก็จะไม่สามารถก่อให้เกิดความเครียด ความกดดันวุ่นวายใจ และความทุกข์แก่เราได้อีกต่อไป นี่ก็คือการรู้แจ้งถึงสถานะที่เป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง และด้วยการตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์อันอภัยของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เราก็จะประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย คือทั้งบุคคล สังคม และระบบนิเวศ ให้กลมกลืนและเกื้อกูลกันและกัน” (2538: (27))

สาระเรื่องสันติภาพที่ปรากฏในงานนิพนธ์ของพระธรรมปิฎก ตามที่ปิยวัชร สุทธีวณิช (2540) ได้วิเคราะห์ไว้ ครอบคลุมหลักธรรม มีดังนี้

1) **พรหมวิหาร 4** คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ผู้ดำรงในพรหมวิหารย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา

2) การกำจัดปญฺญธรรม 3 คือการกำจัดกิเลสเครื่องเนิ่นช้าทั้ง 3 อันเป็นต้นเหตุของปัญหาความขัดแย้งในสังคมมนุษย์

ตัณหา คือ ความอยากได้ผลประโยชน์ การหาความสุข ทรัพย์สมบัติบำรุงตนเอง เมื่อทุกคนต่างหาประโยชน์เข้าตัว ก็จะเกิดความขัดแย้งแย่งชิง เบียดเบียนกัน เกิดการวิวาทระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ ตลอดจนสงครามล้างประเทศชาติ

มานะ คือ ออานาจ ความยิ่งใหญ่ การที่ถือตัวว่าจะต้องสูงเด่นกว่าผู้อื่น ดีกว่า เเด่นกว่า ทำให้เกิดความขัดแย้งชิงดีชิงเด่น การแสวงหาออานาจ

ทิฏฐิ คือ ความยึดถือในความเห็น ซึ่งขยายออกไปเป็นลัทธิศาสนา อุดมการณ์ คนจำนวนไม่น้อยขัดแย้งกันเพราะลัทธินิยมอุดมการณ์ความเชื่อ ศาสนาที่แตกต่างกัน

3) สังคหวัตถุ 4 คือ เรื่องการสงเคราะห์ เอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกันของหมู่ชน ซึ่งได้แก่ ทาน คือการช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ปิยวาจา ได้แก่ การช่วยด้วยถ้อยคำ การให้คำแนะนำตักเตือน อุตถจริยา หมายถึง การช่วยเหลือรับใช้บริการ และ สมานัตตตา หมายถึง การทำตัวให้เข้ากับเขาได้ เช่น การวางตนเสมอเข้ากันได้ ไม่ถือตัว มีความยุติธรรม ร่วมมือกัน

4) อธิษฐานธรรม 4 คือ ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของบุคคล เพื่อให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดที่กำหนดไว้ได้ ได้แก่ ปัญญา ความรู้ชัด คือการพิจารณาให้เข้าใจในภาวะของสิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง สัจจะ ความจริง คือ การดำรงมั่นในความจริงที่รู้ชัดด้วยปัญญา จาคะ ความสละ คือ การสละสิ่งอันเคยชิน ตั้งแต่อาภิมสจนถึงกิเลส และ อุปสมะ ความสงบ คือ ระวังข้อขัดข้องมัวหมองวุ่นวายอันเกิดจากกิเลส

4) การกำจัดมัจฉริยะ 5 หมายถึง ความตระหนี่ ความหวง ความคิดกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดี หรือมีส่วนร่วม ได้แก่ อาวาสมัจฉริยะ หวงที่อาศัย กุลมัจฉริยะ หวงสกุล ลาภมัจฉริยะ หวงผลประโยชน์ วัฒนมัจฉริยะ คือหวงผิวพรรณร่างกาย และ คำสรรเสริญคุณ ไม่พอใจให้ผู้อื่นสวยงามหรือมีคุณความดีแข่งกับตน และฉัมมมัจฉริยะ หวงวิชาความรู้

นอกจากพระธรรมปิฎกจะอธิบายถึงปัจจัยที่จะทำให้ขาดสติภาพแล้ว ยังกล่าวถึงข้อธรรมะที่จะนำพาให้มนุษย์เกิดความสะดวกจากภายในจิตใจได้ด้วย หลักการดังกล่าวเรียกว่าอริยฐานหรืออริยฐานธรรม มีหลักทั้งหมด 4 ข้อ (พระธรรมปิฎก, 2538: 26-29) คือ

1. ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย แปลว่าไม่พึงประมาทปัญญา คือ ต้องใช้ปัญญาอยู่เสมอ ไม่ทอดทิ้งปัญญา ไม่ละเลยปัญญา เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นต้องรู้จักใช้ปัญญาพิจารณา มีวิจารณ์ญาณ แก้ไขสถานการณ์ด้วยเหตุผล เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากอารมณ์ต่างๆ
2. สจฺจํ อานุรกฺขเยยฺย แปลว่าพึงอนุรักษ์สัจจะ พึงรักษาสัจจะ หรือเอาความจริงเป็นหลัก เมื่อมนุษย์ใช้ปัญญามีวิจารณ์ญาณแล้วจะทำให้ไม่ตกอยู่ใต้อนาจอารมณ์ ไม่เอนเอียง วินิจฉัยสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง คือเข้าถึงความจริง พอเข้าถึงความจริงก็พึงอนุรักษ์ความจริงเพื่อเป็นหลักที่มั่นคงทางปัญญาและนำไปสู่สัจจะต่อไป
3. จาคํ อานุพฺรุหเยยฺย แปลว่าพึงเพิ่มพูนจาคะ คือความเสียสละ หมายถึงทั้งการเสียสละทางวัตถุ คือไม่คิดยึด ไม่สยบอยู่ใต้วัตถุทั้งหลาย ทั้งยังหมายถึงการสละความยึดถือ ความพอใจ และความชอบใจของตนเอง
4. สนฺติเมว โส ลิกฺขเยยฺย แปลว่าพึงรักษาสันติ คือทำใจให้เข้าถึงความสะดวกได้อย่างเสมอ เมื่อมีความสงบมีความสุขในใจแล้ว การกระทำ ความดีต่างๆ ก็จะมีที่มั่นมั่นคง และจะเดินหน้าในความดีนั้นได้

หลักทางพระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสติภาพได้เป็นอย่างดี คือหลักอริยสัจสี่ ดังที่จอห์น แมคคอนเนล (2538) ได้นำไปประยุกต์ใช้ในการขจัดความขัดแย้ง โดยเปรียบเทียบว่านักสติภาพเป็นเหมือนเซนหมอบ ที่ต้องวิเคราะห์โรคและมุ่งค้นหาต้นตอของโรคมกกว่าการเยียวยารักษาอาการของโรค และจะต้องมีความละเอียดลออพอที่จะเห็นประเด็นที่จะแทรกกระบวนการสติภาพเข้าไปได้ หลักการของการนำอริยสัจสี่ในการแก้ไขความขัดแย้ง มีดังนี้

ทุกขสัจ : ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์

คือเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในทุกสังคมโดยทั่วไป เกิดจากความทุกข์สองระดับคือ ระดับที่หนึ่งเพราะมีความคิดเห็นที่ต่างกัน ระดับที่สองคือจะจัดการกับความแตกต่างนั้นอย่างไร

สมุทัยสัง : อะไรคือรากเหง้าของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งมักจะเป็นผลมาจากอกุศลมูลทั้งสาม คือ โภคะ โทสะ โมหะ ซึ่งก่อเกิดในจิตใจของคู่ขัดแย้ง โดยแสดงออกเป็นความคิด และการกระทำ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ช่วยให้เข้าใจความขัดแย้งได้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ปฏิจจสมุปบาท ที่จะทำให้เกิดความตระหนักรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางจิตที่ดำเนินเป็นกระบวนการต่อเนื่อง

นิโรจสัง : ความสงบเกิดขึ้นได้จากความขัดแย้ง

ทุกข์จะสิ้นสุดได้ก็ต่อเมื่อเราละความยึดมั่น กิจที่พึงทำในขณะนี้ คือ การมองความขัดแย้งว่าแม้จะก่อความยุ่งเหยิงและความเจ็บปวด แต่ก็ เป็นโอกาสสำหรับการขจัดรากเหง้าแห่งความขัดแย้งและเกิดการสร้างสรรค์สันติภาพ

มรรคสัง : สันติสุขเป็นวิถีชีวิต

การใช้ชีวิตให้เอื้อต่อการจางคลายและการสิ้นไปแห่งทุกข์ ทำได้โดยการปฏิบัติตามมรรคมองค์แปด นั่นคือ

- สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง ได้แก่ การเข้าใจในอริยสัง
- สัมมาสังกัปปะ คือ ความนึกคิดที่ดึงมปราศจากความทะยานอยาก คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย ความเห็นที่ถูกต้องและความนึกคิดที่ดึงม จักอยู่ในหมวดปัญญา

- สัมมาวาจา คือการไม่พูดโกหก ไม่ใช่คำหยาบหรือนินทาว่าร้าย

- สัมมากัมมันตะ คือการไม่ฆ่า ไม่ขโมย ไม่มั่วเมา หรือประพฤติผิดในทางเพศ

- สัมมาอาชีวะ คือการไม่ประกอบกิจการงานหรือกิจกรรมที่เบียดเบียนเป็นภัยต่อผู้อื่น

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ อยู่ในหมวดศีล

- สัมมาวายามะ คือ ความเพียรที่จะเอาชนะอกุศลกรรม และเสริมสร้างกุศลกรรม

- สัมมาสติ คือการตระหนักรู้ทั้งในด้านกายและจิต

- สัมมาสมาธิ คือการตั้งมั่นแห่งจิต เป็นฐานการทำสมาธิและรวมไปถึงคุณภาพจิตที่เป็นกุศล เช่น การมีเมตตา สันโดษ และรู้ตัวทั่วพร้อม ทั้งสัมมาสติ และสัมมาสมาธิอยู่ในหมวดสมาธิ

สำหรับสันติภาพในแง่ของพุทธศาสนานิกายมหายาน มีความเกี่ยวข้องกับการมีปัญญา ในการใคร่ครวญสิ่งต่างๆอย่างลึกซึ้งเช่นกัน แนวทางนี้จึงให้ความสำคัญกับการมีสติ อันจะช่วยให้ เข้าใจสรรพสิ่งได้อย่างชัดเจน ดังที่ศนะของดิช นัท ฮันท์ที่ว่า

“การฝึกสติในแต่ละปัจจุบันขณะแต่ละวัน เราจักสามารถ เพาะบ่มความสงบสันติของเราเอง ด้วยความชัดเจน ความมุ่งมั่น และความอดทน อันเป็นผลจากการภาวนา เราจะสามารถก้าวพ้นชีวิต กิจกรรม และเป็นเครื่องมืออันแท้จริงของสันติภาพ” (2537: 100)

“เราต้องการวิธีการที่สโตไซของเรามีศานติสุข ของการ สร้างสรรค์สันติภาพ นั่นคือเหตุที่ว่า ทำไมจึงเป็นสิ่งสำคัญนัก สำหรับเราที่จะฝึกสติ เพื่อที่จะแสวงหาวิธีการมอง เพื่อที่จะเห็นและ เพื่อที่จะเข้าใจ มันจะเป็นความมหัศจรรย์หากเราสามารถนำวิธีการ มองโดยไม่แบ่งแยก ให้เกิดแก่ขบวนการสันติภาพ มันเป็นวิธีการ เดียวที่จะทอนความเกลียดชัง ความก้าวร้าว งานสันติภาพหมายถึง ความมีศานติสุขเป็นประการแรกสุด เราต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เด็กๆของเราต้องพึ่งพิงเราเพื่ออนาคตของเขา” (2537: 112)

โยฮัน กัลดุง (2538) ได้วิเคราะห์จุดแข็งของพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการแสวงหา สันติภาพว่า หลักการพื้นฐานของพุทธศาสนาคือหลักอนัตตา ตามหลักนี้จิตจะสามารถก้าวผ่าน ระดับบุคคล มีเอกภาพกับมนุษยชาติ ข้ามพรมแดนแบ่งน่านปกครอง ไม่ว่าจะเป็นอายุ เพศ ชาติพันธุ์ ประเทศชาติ หรือชนชั้น และเป็นเอกภาพที่รวมธรรมชาติทั้งหมด นำมาซึ่งการที่ไร้ความรุนแรงต่อ ชีวิตทุกรูปแบบรวมถึงสรรพสัตว์ และการมีเมตตาธรรมต่อผู้อื่นด้วย นอกจากนี้พุทธศาสนายังมีจุด แข็งอยู่ที่การมีทัศนะแบบองค์รวม คือไม่มีการขีดแบ่งว่า “สิ่งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเรา” แนวทางของ พุทธศาสนาที่เชื่อว่าสรรพสิ่งนั้นไม่เที่ยง แต่เปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหล โลกจึงมิใช่โครงสร้างที่ ตายตัว ดังนั้นแผนการที่จะนำมาซึ่งการสร้างสรรค์สันติภาพจึงต้องเป็นแผนที่เป็นกระบวนการ ไม่ใช่แผนในรูปโครงสร้าง ทั้งยังต้องคำนึงถึงธรรมชาติของทั้งสี่ปริมณฑล คือธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก และการมีปฏิสัมพันธ์ภายใน และระหว่างกันและกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นปฏิสัมพันธ์ สองทาง นั่นคือขณะที่จิตสำนึกของมนุษย์กำลังสร้างสรรค์โลก โลกก็กำลังสร้างสรรค์จิตสำนึกของ มนุษย์ด้วย สิ่งที่จะต้องระลึกเสมอคือระบบจะมีปฏิริยาตอบโต้ภายในอันโยงใยซับซ้อนแห่ง ปฏิสัมพันธ์นั้น กัลดุงเสนอว่า แม้ว่าพุทธศาสนาจะมีจุดแข็งสอดคล้องกับการแสวงหาสันติภาพ แต่อีกด้านหนึ่งพุทธศาสนาก็มีจุดอ่อนบางประการที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพได้ เช่น

ขันติธรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่การมีขันติธรรมมากเกินไปก็อาจทำให้เกิดการเพิกเฉยต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงในเชิงโครงสร้าง นอกจากนี้องค์กรสงฆ์เป็นองค์กรที่จำกัดตนเอง และแยกมาดำรงอยู่ต่างหากในสังคมขนาดเล็กที่วิถีตรงจริง โดดเดี่ยวตนเอง ทำให้พุทธศาสนากลายเป็นเรื่องของเอกชน แทนที่จะเป็นเรื่องของมหาชน และพุทธศาสนามีลักษณะกลายเป็นเรื่องของพิธีกรรม มากกว่าจะเป็นแหล่งญาณทัศนะอันไม่รู้จักหมดสิ้น

นอกจากหลักธรรมของพุทธศาสนาแล้ว หลักธรรมของศาสนาอื่น ๆ ก็มีความสอดคล้อง และเอื้อต่อการนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาสันติภาพทั้งสิ้น ดังที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539ค : 88-118) ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาต่าง ๆ กับสันติภาพ เริ่มตั้งแต่ศาสนาอิสลามซึ่งถูกมองว่าเกี่ยวเนื่องใกล้ชิดกับการใช้ความรุนแรงมาโดยตลอด แต่เมื่อเปรียบเทียบกับศาสนาต่างๆ ในแง่การต่อต้านการใช้ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางโครงสร้าง ศาสนาอิสลามมีการใช้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างน้อยกว่าหลายศาสนา แม้จะมีการใช้ความรุนแรงทางตรงมากกว่าบางศาสนาก็ตาม องค์กรประกอบพื้นฐานทางวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม 2 ประการที่เกี่ยวพันต่อสันติภาพ ประการแรก คือหลักการของเอกภาพ ซึ่งแสดงออกในการสาบานตนทางศาสนาว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใด เว้นแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าและมุฮัมมัด เป็นผู้นำศาสน์ของพระองค์” ที่เน้นวิภาษวิธีเชิงปฏิบัติคือเริ่มต้นด้วยการปฏิเสธว่าจะไม่มีพระเจ้าองค์ใดอีกเลย การปฏิเสธนี้บังถึงวิญญาณซึ่งขบถต่อการจัดลำดับและโซ่ตรวนที่สร้างขึ้นขังล่ามมนุษยชาติ จากนั้นคือความเต็มใจที่จะยอมตนต่ออำนาจเดียว คือพระเจ้าผู้เป็นเจ้า เป็นการตอกย้ำเอกภาพของมนุษย์ ท้ายที่สุดวิธีการบรรลู่ทั้งการขบถและการยืนยันก็คือการดำเนินรอยตามศาสดาผู้นำศาสน์ ซึ่งประกาศจุดจบของการครอบงำมนุษย์ด้วยน้ำมือของมนุษย์เอง ประการที่สองคือ การไม่ยอมรับความอยุติธรรมที่ถูกประกาศอย่างชัดเจนในอัล กุรอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดของศาสนาอิสลาม ซึ่งสอนให้ชาวมุสลิมไม่นิ่งเฉยเมื่อเห็นการปฏิบัติที่ อยุติธรรม การที่ชาวมุสลิมมีแนวโน้มไม่เชื่อฟังบัญชาของมนุษย์และเน้นแนวทางปฏิบัติที่มีความสำคัญมากต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อสังคมที่ดีขึ้น และเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อสันติภาพ ซึ่งสามารถค้นหาได้ในธรรมเนียมของอิสลาม ด้านศาสนาฮินดู ชัยวัฒน์ วิเคราะห์อภิปรายของศาสนาฮินดูว่า คำสอนที่สำคัญที่สุดดูเหมือนจะเป็นคำสอนที่ปฏิเสธว่าโลกของธรรมชาติมีอยู่ด้วยตัวของมันเอง หากปราศจากพระเจ้าโลกย่อมถึงการล่มสลายโลกและสรรพสิ่งคือนาฏลีลาแห่งจักรวาล ซึ่งสะท้อนผ่านการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ในศาสนาฮินดูเทพและเทพีอาศัยอยู่ในธรรมชาติ ทั้งในดิน น้ำ ลม ไฟ เทพต่างๆ ล้วนประทับอยู่ในป่า โยคีผู้รู้ทั้งหลายก็ล้วนอาศัยอยู่ในป่า ทำให้เกิดการพัฒนาวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และกลายเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่นับถือพระเจ้าหลายองค์ และเชื่อว่าชีวิตมีอยู่ในทุกสิ่ง และทุกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเอื้อต่อหนทางสันติ ส่วนลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อของจีนก็สามารถพัฒนาสันติภาพได้เช่นเดียวกัน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์เสนอว่า ในโลกที่อัตลักษณ์ถูกก่อขึ้นอย่างเข้มแข็ง

มีการกำหนดเส้นแบ่งระหว่าง “ตัวตน” กับ “คนอื่น” อย่างชัดเจน จุดแข็งขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่โน้มนำสู่สันติภาพจากลัทธิเต๋าอยู่ที่ความตั้งใจที่จะทำให้เส้นแบ่งระหว่างตัวตนกับคนอื่นเลื่อนไป ทั้งยังมีหลักการเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของทั้งสองสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน กลับขึ้นอยู่กับการมีอยู่ของกันและกัน ดังนั้นแล้วความสัมพันธ์หยابๆแบบไม่สมดุลที่ก่อตั้งขึ้นผ่านอัตลักษณ์ที่แข็งตัว และการจำแนกเผ่าพันธุ์เทียมจะถูกทำให้อ่อนลง ด้วยเหตุนี้สันติภาพระหว่างบุคคลจึงสามารถบรรลุถึงได้จากองค์ประกอบทางวัฒนธรรมแห่งลัทธิเต๋า ส่วนลัทธิขงจื้อ ที่ปฏิเสธอำนาจเบ็ดเสร็จของสวรรค์และการยืนยันการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ ทำให้ลัทธิขงจื้อสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นกรอบจริยธรรมที่เข้มแข็งในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ได้ บรรดาคำสอนทั้งหลายในลัทธิขงจื้อ เหวิน เป็นคุณค่าที่มีความสำคัญที่สุด หมายถึงผลรวมของคุณค่าทั้งหมด ทั้งความรัก ความดี ความเมตตากรุณา ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ และความมีจิตใจดี แนวคิดทางจริยศาสตร์นี้เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรักของมนุษย์ต่อเพื่อนมนุษย์และความนับถือตนเอง รวมถึงนัยของความมีเกียรติของมนุษย์ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์กล่าวว่าศาสนาหลักทั้งห้าของเอเชีย คือ พุทธ ฮินดู อิสลาม เต๋า และขงจื้อ เป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมในเอเชียซึ่งมีศักยภาพในการให้ความชอบธรรม และก่อให้เกิดทางออกที่สันติ เพื่อเผชิญกับปัญหาความรุนแรงต่างๆได้

สำหรับการศึกษาเพื่อสันติภาพที่ยึดหลักมนุษยนิยมให้ความสำคัญกับเรื่อง ความรัก และ ความดี พบตัวอย่างการใช้มนต์ศักดิ์สิทธิ์นี้ได้จากการดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาและสันติ และองค์กรในเครือข่าย ซึ่งได้แก่ สหพันธ์สตรีเพื่อสันติภาพโลก สหพันธ์เยาวชนคนหนุ่มสาวเพื่อสันติภาพโลก สหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลก และสหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลก ตัวอย่างค่านิยมเรื่องความรักตามแนวทางการดำเนินงานขององค์กรในกลุ่มนี้ เช่น ความเชื่อของสหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลก ที่ว่า

“แก่นแท้ของมนุษย์ คือ จิตวิญญาณ หัวใจ และความรักที่แท้จริง มวลมนุษยชาติล้วนเป็นพี่น้องที่มาจาก “พ่อแม่เริ่มแรก” เดียวกันซึ่งมีความสมบูรณ์ นิรันดร์ และไม่เปลี่ยนแปลง และเป็นแหล่งที่มาของจิตวิญญาณแห่งหัวใจและความรักที่แท้จริงนั้น ครอบครัวคือโรงเรียนแห่งความรัก ที่เราสามารถมีประสบการณ์เรียนรู้ และพัฒนาหัวใจและความรักใน 4 มิติ เรียกว่า สี่ห่วงแห่งหัวใจและความรักที่แท้จริง ได้แก่ หัวใจและความรักในฐานะลูก พี่น้อง สามีภรรยา และพ่อแม่ ครอบครัวเป็นสถาบันที่สืบทอดประเพณีแห่งความรัก ชีวิต และสายเลือด โดยผ่านสามชั่วอายุคน

ได้แก่ ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และลูกหลาน อันเป็นรากฐานของการสร้าง
ชุมชน สังคม ชาติ และโลกที่เปี่ยมด้วยความสามัคคีและสันติภาพ”
(สหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลก, 2550)

มโนทัศน์แบบมนุษยนิยมอีกตัวอย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรักและ
สันติภาพ พบได้จากจุดมุ่งหมายของสหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลกว่า

“เพื่อมุ่งหวังที่จะเห็นความรัก ความสามัคคี ในบรรดา
ประชาชน ทุกเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว เผ่าพันธุ์ และภาษา อันจะนำมา
ซึ่งสันติภาพโลกที่จะเกิดขึ้นอย่างถาวร” (สหพันธ์นานาชาติและ
ศาสนาเพื่อสันติภาพโลก , 2550)

เมื่อสันติภาพเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ การพัฒนามนุษย์ให้มีสันติภาพตามมโนทัศน์
นี้จึงไม่ได้เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการให้ข้อมูล หรือความรู้แก่สันติภาพ แต่อยู่ที่
กระบวนการพัฒนาทัศนคติ และทักษะในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นในด้านบวก อันจะนำไปสู่
คุณค่าเรื่องความเข้าใจ และความรักระหว่างมนุษย์ ในกรณีการพัฒนาสันติภาพของมูลนิธิเพื่อการ
พัฒนาและสันติและองค์กรเครือข่าย ได้ใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เช่น การเข้าค่าย การแข่งขันกีฬา
และการพัฒนาสังคม เป็นวิธีการในการพัฒนาคุณค่าดังกล่าว

มิติที่ 2 มิติทางสังคม

การไม่ใช้ความรุนแรงเป็นมโนทัศน์สันติภาพชุดหนึ่งที่นิยมถูกนำมาใช้ในการอธิบาย
ปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคม ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2537: 283-329) ได้จำแนกและอธิบาย
แนวความคิดการไม่ใช้ความรุนแรงไว้ว่า การไม่ใช้ความรุนแรง หรือ สันติวิธี สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2
ลักษณะ คือ ลักษณะแรก การไม่ใช้ความรุนแรงที่เน้นพื้นฐานทางศาสนาธรรม ได้แก่สันตินิยม
ทางยุโรป และอหิงสาของคานธี อีกลักษณะหนึ่งเป็นการไม่ใช้ความรุนแรงแบบเน้นพื้นฐานทาง
ทฤษฎีแห่งอำนาจ คือการปฏิบัติการไร้ความรุนแรง สันตินิยมมักมีคริสต์ศาสนาเป็นหลักธรรม
รองรับ ได้แก่ความเข้าใจที่ว่าอำนาจไม่มีความสำคัญ รวมทั้งพยายามนำคำสอนของพระเยซูมาใช้
ในชีวิตจริงโดยให้ความสำคัญกับความรักในเพื่อนมนุษย์ ทั้งนี้โดยถือว่าความรักเป็นไปไม่ได้หาก
ศรัทธาชนใช้ความรุนแรงกับผู้อื่น นักสันตินิยมมุ่งต่อต้านสงครามโดยใช้การแสดงความคิดเห็นต่อ
สาธารณชน ส่วนแนวทางของคานธีเกี่ยวข้องอยู่กับหลักคิด 3 ประการ ได้แก่ สัจย์ (satya) หมายถึง
พระเจ้า อหิงสา (ahimsa) คือการไม่ใช้ความรุนแรง และสัตยาเคราะห์ (satyagraha) คือพลังแห่ง
จิตวิญญาณแห่งสัจจะ ซึ่งมีหัวใจอยู่ที่การอุทิศชีวิตให้กับสิ่งที่ตนเชื่อว่าถูกต้อง สุดท้ายคือ

ปฏิบัติการไว้ความรุนแรง มีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎีแห่งอำนาจที่ว่า อำนาจดำรงอยู่ได้ด้วยการยินยอม เชื้อฟัง การที่ประชาชนจะคุมอำนาจของผู้ปกครองได้ก็โดย การยุติการเชื้อฟังยินยอม การที่ประชาชนปฏิเสธที่จะให้หรือยอมตนเป็นฐานรองรับอำนาจของผู้ปกครองสืบไปก็คือ การตัดรากแห่งอำนาจทิ้งคือ การต่อต้านอำนาจด้วยอำนาจด้วยการไม่ให้ความร่วมมือหรือการคือแ่ง

ความรุนแรงทางการเมืองในสังคมไทยที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า นับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลา 6 ตุลา จนกระทั่งถึง เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดกับผู้ที่อยู่ใน เหตุการณ์ ทั้งที่รอดชีวิต เสียชีวิต ทูพลภาพ สติปัญญา รวมถึงครอบครัวของคนเหล่านั้นด้วย มโนทัศน์หนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อให้สังคมยังคงดำเนินต่อไปได้ คือเรื่อง “การเมืองแห่งอภัยวิถี” (politics of forgiveness) ซึ่งชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2543) กล่าวว่าการเมืองแห่งอภัยวิถีมิได้เป็น เพียงข้อกำหนดทางศีลธรรม แต่เป็นความจำเป็นทางการเมือง (political necessity) ความหมาย ของคำว่าอภัยในภาษาอังกฤษ คือ forgiveness ว่าหมายถึง ยกเลิกสิทธิที่จะเรียกร้องและระงับความ ไม่พอใจใดๆลง เมื่อเหยื่อให้อภัย หมายความว่า เหยื่อผู้ถูกระงับตัดสินใจว่าจะไม่แก้แค้น ไม่ คาดหวังว่าผู้อื่น ฝ่ายอื่นจะลงโทษผู้กระทำผิด ตัดสินใจจะไม่เรียกร้องสิ่งใดๆมาชดเชยสิ่งที่ตนเสีย ไปไม่ว่าจะทางวัตถุหรือทางจิตใจ เริ่มลดความรู้สึกและรับรู้ด้านลบของอีกฝ่าย และเริ่มสถาปนา ความสัมพันธ์ระหว่างกันใหม่ทั้งในความรับรู้และอารมณ์ในเชิงบวก ทั้งนี้เกิดการแก้แค้น โดย อดีตเหยื่อกลายเป็นผู้กระทำ และอดีตผู้ก่อความรุนแรงกลายเป็นเหยื่อ จะส่งผลต่อความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ คือ เป็นการผลักดันให้เหยื่อกลายเป็นสิ่งที่ตัวเหยื่อเองเคยเกลียดชังมาแต่เดิม และวัฏ จักรแห่งการทำลายล้างด้วยความรุนแรงจะดำเนินต่อไปไม่รู้จบ วิถีแห่งการปลดปล่อยตนจาก พันธนาการแห่งความทรงจำที่เต็มไปด้วยบาดแผลคือ การอภัยยอมให้ความทรงจำดังกล่าวเป็น อุปสรรคมิให้ชีวิตปัจจุบันเป็นไปได้ แต่ควรอยู่กับอดีตอย่างเป็นธรรมชาติด้วยพลังแห่งความทรง จำที่มีอิสระเสรี

มโนทัศน์สันติภาพในมิติทางสังคมมีวิวัฒนาการไปสู่วิธีคิดอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างจาก วิธีคิดเดิมค่อนข้างมาก นั่นคือ จากมโนทัศน์สันติภาพที่อิงอยู่กับเรื่องสงคราม ความขัดแย้ง หรือ ความรุนแรงทางกายภาพ มโนทัศน์สันติภาพได้ขยายครอบคลุมไปถึงวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงว่า ความรุนแรงไม่จำเป็นต้องเกิดจากทหาร ผู้ปกครองเผด็จการ โดยมีประชาชนที่มีอำนาจน้อยกว่า เป็นเหยื่อของความไม่มีสันติภาพ แต่ความมีหรือไม่มีสันติภาพ แท้ที่จริงแล้วแทรกซึมอยู่ในวิถี ชีวิตและวิธีคิดของมนุษย์ทุกคน อาจเกิดขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน ในสื่อสารมวลชน และในทุกๆที่ มุมมองที่สำคัญมากประการหนึ่งของมโนทัศน์ลักษณะนี้คือ คล้ายจะเป็นการยอมรับด้วยว่าตัวเรา ทุกคนเองมีโอกาสตกเป็นเหยื่อของความไม่มีสันติภาพ พอๆกันกับโอกาสที่จะเป็นผู้กระทำให้มี หรือผู้ทำลายสันติภาพได้เช่นกัน นับได้ว่าเป็นมโนทัศน์ที่มีความรอบคอบ และระมัดระวังในการ คิด และการกระทำต่อผู้อื่นอย่างละเอียดลึกซึ้ง

มโนทัศน์ด้านวัฒนธรรมสันติภาพได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีจากนักสันติภาพทั่วโลก รวมถึงจากองค์การระหว่างประเทศ ดังปรากฏเป็นคำประกาศว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ คำประกาศว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ (Declaration on a Culture of Peace) ขององค์การสหประชาชาติ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2543ก) แสดงความเห็นเกี่ยวกับคำประกาศนี้ไว้ว่า วัฒนธรรมสันติภาพมิได้หมายความว่าเพียงภาวะที่ปลอดจากการเป็นปรปักษ์ (Conflict) หากหมายถึงกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงบวกอย่างคึกคักในการสนับสนุนการเจรจา (Dialogue) และการแก้ไขการเป็นปรปักษ์โดยเจตนาารมณ์แห่งความเข้าใจและร่วมมือระหว่างกัน คำประกาศนี้ชี้แจงวัฒนธรรมแห่งสันติภาพว่า หมายถึงชุดของค่านิยม ทักษะ ประเพณี และแบบแผนของพฤติกรรมและวิถีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน 9 ประการ ได้แก่ 1) เคารพในชีวิต 2) เคารพในหลักการแห่งอำนาจอธิปไตย บูรณภาพเหนือดินแดน และความเป็นอิสระทางการเมืองของรัฐต่างๆ และการไม่เข้าไปแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศต่างๆ 3) ความเคารพและสนับสนุนสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐาน 4) พันธกิจในการแก้ไขความเป็นปรปักษ์อย่างสันติ 5) เพียรพยายามเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้สำหรับอนุชนปัจจุบันและในอนาคต 6) เคารพและสนับสนุนสิทธิเพื่อการพัฒนา 7) เคารพและสนับสนุนสิทธิเท่าเทียมกันและความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย 8) เคารพและสนับสนุนสิทธิในการแสดงออก เสนอความเห็นและการได้รับข่าวสารสำหรับทุกคน 9) ยึดมั่นในหลักการแห่งเสรีภาพ ยุติธรรม ประชาธิปไตย ใจกว้าง ความเป็นปึกแผ่น พหุทัศนะ (Pluralism) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเจรจา และการเข้าใจกัน ในทุกระดับของสังคมและระหว่างประชาชาติ

มโนทัศน์สันติภาพที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพสังคม หรือที่เรียกว่า “สุขภาพสังคม” เป็นมโนทัศน์ใหม่ที่เพิ่งปรากฏขึ้นในแวดวงสาธารณสุข รวมทั้งแวดวงสันติภาพ แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าสุขภาพดีเป็นผลจากการมีสังคมที่ดี คือสังคมที่เป็นธรรม เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ไม่กดขี่หรือเอาัดเอาเปรียบกัน เคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์เสมอกัน ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ การสร้างสังคมแห่งสุขภาพจะต้องอาศัยทัศนะใหม่ที่เข้าใจชีวิตที่เป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษย์ มีพลังทั้งในเชิงเหตุผล มนุษยธรรมและจิตสำนึกที่เพียงพอ (เสมสิกขา, 2545)

ประเวศ วะสี (2545) เสนอแนวทาง 10 ประการเพื่อดำเนินไปสู่การสร้างสุขภาพสังคมผู้สังคมสันติภาพ ประกอบด้วย

1. การสร้างจิตสำนึกใหม่ และศีลธรรมพื้นฐาน
2. ความเสมอภาค ภารดรภาพ และความยุติธรรม
3. ทิศทางการพัฒนาประเทศที่สมดุลยั่งยืน
4. นโยบายสาธารณะที่เป็นธรรม (Healthy Public Policy)

5. ธรรมรัฐ
6. ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม
7. การปฏิรูประบบสุขภาพ
8. ความรู้และการเรียนรู้ที่ถูกต้อง
9. โลภวิวัฒน์แบบอารยะ
10. สันติภาพและสันติวิธี

ด้านระบบการศึกษาไทยกับสันติภาพ ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 - 2559 มีกรอบแนวทางในการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสันติภาพให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย ดังที่ปรากฏในบทนำว่า

“...การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม อย่างทัดเทียมกับทุนด้านเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมเป็นระบบความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตในสังคมไทย ซึ่งมีจุดเด่นหลายประการ อาทิ ความสัมพันธ์ของครอบครัวและชุมชนที่เข้มแข็ง อบอุ่น เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีศาสนาเป็นหลักธรรมประจำใจ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สมานฉันท์ เอื้ออาทร และสัมพันธ์กลมกลืนพึ่งพิงซึ่งกันและกันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 2)

กรอบแนวคิดด้านการเรียนรู้ การศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของนโยบายการศึกษาฉบับนี้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ว่า

“พัฒนาการที่เป็นบูรณาการจะต้องมุ่งพัฒนาจิตใจให้ยึดมั่นในสันติสุข อยู่ในกรอบของศีลธรรมของแต่ละศาสนา ขจัดอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของทั้งมนุษย์และธรรมชาติ และความรู้นั้นได้พัฒนาไปโดยการฝึกฝนจนรู้แจ้ง ชัดเจนเป็นสัมมาทิฐิ มีอิสรภาพ เข้าใจในแก่นแท้ที่เป็นหัวใจแห่งศาสนธรรมของพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ที่ศรัทธาความดีงามของจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้น

เพื่อให้บูรณาการแห่งกรอบแนวคิดนี้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นจริงในการอยู่ร่วมในสังคมต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จึงต้อง

เรียนรู้วิถีชีวิตของระบบที่ตนประสงค์ เรียนรู้ความคิดความเชื่อ และคุณค่าของสังคมที่เป็นวัฒนธรรมร่วมกัน สร้างคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน

บูรณาการแห่งชีวิตต้องเป็นไปอย่างยั่งยืน สอดคล้องกลมกลืน และอยู่ได้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชีวิตจึงต้องเรียนรู้ความจริงของธรรมชาติ เรียนรู้ความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันทำให้เกิดจินตนาการเห็นความงาม และสุนทรียภาพของชีวิต คำว่าศาสตร์ จึงหมายถึงธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 4)

เมื่อพิจารณาประกอบกับเจตนารมณ์ของแผนในข้อ 3 จาก 3 ข้อ พบว่ามีความคิดที่สอดคล้องไปในทางเดียวกัน คือ เจตนารมณ์ที่ว่า

“สังคมแห่งความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เป็นสังคมซึ่งมุ่งฟื้นฟู สืบสาน และธำรงไว้ซึ่งคุณค่า เอกลักษณ์ ศิลปะ และวัฒนธรรมของไทย ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและพึ่งพากันไว้ให้มั่นคง รักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว มีการพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้น มีเจตคติ และค่านิยมของสังคมที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นแกนหลักของสังคม และให้ความสำคัญกับการดูแลผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และคนยากจน คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีความยุติธรรม และความเสมอภาคทั่วหน้ากัน” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 6-7)

สันติสุขที่ถูกกล่าวไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ มีความสัมพันธ์กับหลักของศาสนธรรม ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางสังคม ได้แก่การพึ่งพาอาศัยกัน ความสมานฉันท์ เอื้ออาทร วัฒนธรรมของสังคม ความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งยังเชื่อมโยงครอบคลุมมิติเกี่ยวกับธรรมชาติ ในการที่จะต้องเรียนรู้วิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระที่ 2: หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ได้ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพไว้ใน “มาตรฐาน ส 2.1 ปฏิบัติตนตามหน้าที่ ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข” (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2544)

ส่วนในสาระอื่นๆ แม้จะไม่ได้ระบุรายละเอียดของสาระ หรือมาตรฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับ สันติภาพโดยตรง แต่วลัย พานิช (2550: 349-353) วิเคราะห์ว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในหลักสูตรนี้ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาสันติวัฒนธรรมหรือ วัฒนธรรมเพื่อสันติภาพได้ โดยมีเนื้อหาสอดคล้องกับหัวเรื่องของสันติวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรม เพื่อสันติภาพคือ

1. สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ได้แก่ สิทธิ มนุษยชน การอยู่ร่วมกันในสังคมโดยปฏิบัติตามหลักคุณธรรม ความแตกต่างของวัฒนธรรมภาคต่างๆของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ความแตกต่างของการบริหารเศรษฐศาสตร์ในครัวเรือน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ
2. สาระเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ สิทธิและการคุ้มครองผู้บริโภค การพึ่งพาสินค้าและการแลกเปลี่ยนบริการ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระดับประเทศไทยกับภูมิภาคต่างๆทั่วโลก การประยุกต์ใช้ระบบและวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียงกับชีวิตประจำวันอย่างมีคุณภาพ
3. สาระประวัติศาสตร์ ได้แก่ การเปรียบเทียบวิถีชีวิตของคนไทย กับประเทศในซีกโลกตะวันออกและตะวันตก เหตุการณ์สำคัญในภูมิภาคต่างๆที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของโลก เหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในประเทศสมัยต่างๆ
4. สาระภูมิศาสตร์ ได้แก่ ความแตกต่างทางกายภาพ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในพื้นที่โลกแต่ละแห่ง วิถีชีวิตของสังคมไทยและสังคมอื่นที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยรวมของประเทศไทยและประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การเกิดสิ่งแวดล้อมใหม่ทางสังคมซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

การเรียนการสอนวิธีการหนึ่งเพื่อให้นักเรียนเข้าใจถึงคุณค่าเรื่องสันติภาพสามารถทำได้โดย สอดแทรกคุณค่านั้นอยู่ในการเรียนการสอนทุกวิชา ดังการยกตัวอย่างในหนังสือ “ขันติธรรม: ประตุ สู่สันติภาพ” ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (2542) ที่กรม วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ มีประกาศอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน เพื่อเป็นหนังสือเสริม ประสบการณ์สำหรับครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาขึ้นไป แนวทางในการเชื่อมโยงขันติ ธรรมลงในแต่ละรายวิชา ได้แก่

ภาษา: สื่อกลางในการศึกษาหลากวัฒนธรรม การใช้ภาษาที่ เชี่ยวชาญจะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้องและถ่องแท้ ทั้ง ยังเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

วรรณคดี: สื่อกลางในการศึกษาค่านิยม วรรณคดีจาก วัฒนธรรมอื่น และวรรณกรรมแปล สามารถสร้างความเข้าใจ ค่านิยม และประสบการณ์ได้อย่างมีชีวิตชีวา และมีความเป็นมนุษย์ มากกว่าการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างย่อจากประสบการณ์ทาง สังคมของมนุษย์

ประวัติศาสตร์: ทักษะที่รวมประสบการณ์แห่งมวลมนุษย การสอนประวัติศาสตร์มักจะเป็นต้นเหตุให้เกิดเจตคติที่เป็น ปฏิปักษ์ต่อกัน การขัดขวางและความรังเกียจเดียดฉันท์ผู้อื่น ประวัติศาสตร์ของชาติส่วนมากมักจะนำเสนอต่อประชาชนเฉพาะ แต่สิ่งที่ปรากฏในมุมมองของฝ่ายตนเท่านั้น และให้ความสนใจ เล็กน้อยหรือไม่ให้ความสนใจเลยต่อเหตุการณ์ที่เกิดกับกลุ่มคนอื่น นอกจากนี้ประสบการณ์ของสตรีและชนกลุ่มน้อยก็มักจะไม่มี การกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ ส่วนมากจะสนใจการสงคราม และ ปัญหาข้อขัดแย้งมากกว่าสันติภาพ และความร่วมมือซึ่งกันและกัน ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้เกิดขันติธรรมจึงต้องมีมาตรการพิเศษ มีการ ทบทวนและเพิ่มเติมมาตรฐานของประวัติศาสตร์

สังคมศึกษาและหน้าที่พลเมือง: การเรียนรู้เรื่องบรรทัดฐาน ของขันติธรรม การศึกษาเพื่อขันติธรรมควรจะมีพื้นฐานมาจาก มาตรฐานสากลของสิทธิมนุษยชน ซึ่งวิชาสังคมศึกษาและหน้าที่ พลเมืองสามารถเป็นพื้นฐานเหล่านี้เพื่อประชาชนได้

วิทยาศาสตร์: ปัญหาศีลธรรมและความรับผิดชอบ อาจ เริ่มต้นจากการสำรวจประเด็นที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบที่จะ

นำไปสู่การเรียนรู้ เช่น เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 แล้วพบว่า วิทยาศาสตร์ได้นำไปใช้เพื่อการทำลายการไร้ชั้นชั้นธรรม และช่วยบรรเทาความทุกข์ทรมานและความอยุติธรรม

คณิตศาสตร์: สถิติแห่งสมดุล ชั้นธรรมอันทรงคุณค่าสามารถเรียกร้องให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ และความยุติธรรมที่กระจายอย่างทั่วถึง ความตระหนักในคุณค่าทั้งสองประการดังกล่าว ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในเรื่องปริมาณทรัพยากรว่าจะใช้กระจายและแบ่งปันส่วนกันอย่างไร

ศิลปะ: สื่อสากลของมนุษย์ ศิลปะถือว่าเป็นวิชาที่หวังได้มากที่สุดในการศึกษาด้านชั้นธรรม ศิลปะเป็นสื่อกลางที่สามารถแสดงความเป็นสากลของมนุษย์ออกมาให้เห็น ได้อย่างแจ่มชัดที่สุด

แนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าวสามารถเป็นตัวอย่างได้ดีเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพในระดับก่อนอุดมศึกษาว่า อาจไม่จำเป็นต้องสร้างรายวิชา หรือหลักสูตรด้านสันติภาพขึ้นโดยเฉพาะ แต่สามารถทำได้โดยการสอดแทรกคุณค่าเรื่องสันติภาพลงไปในวิชาทุกวิชาในโรงเรียน การเรียนการสอนเพื่อสันติภาพโดยวิธีดังกล่าวเป็นประโยชน์ทั้งในแง่ การลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาและการเรียนการสอนอันจะเกิดจากการสร้างวิชาขึ้นมาใหม่ รวมทั้งการปลูกฝังเรื่องสันติภาพให้กับเด็กนักเรียนระดับประถมและมัธยมโดยการสอดแทรกคุณค่า จะทำให้นักเรียนการเรียนรู้อุบัติกว่าการให้นักเรียนเรียนเนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพ

ระบบการศึกษาไม่เพียงถูกกล่าวถึงในแง่ของสถาบันสำคัญที่ช่วยปลูกฝังสันติภาพ ในอีกด้านหนึ่งระบบการศึกษากลับเป็นสถาบันที่มีโอกาสสร้างความรุนแรงเชิงโครงสร้างต่อสังคมด้วยในการเสวนา “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เมื่อปี พ.ศ. 2543 นิธิ เอียวศรีวงศ์ อภิปรายในประเด็นนี้ว่า การศึกษาในปัจจุบันเป็นการศึกษาเพื่อตนเอง คนที่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยมักคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจหลังสำเร็จทางการศึกษา แต่ไม่มีการคำนึงถึงว่าสำเร็จการศึกษาแล้วจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างไร นอกจากนี้เนื้อหาการเรียนที่ไม่พยายามเชื่อมโยงทุกอย่างเข้าหากัน แต่เน้นความถนัดเฉพาะด้าน ก็นับเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างลักษณะหนึ่ง เพราะไม่สามารถเชื่อมโยงผู้เรียนเข้ากับสังคมได้ และไม่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับมิติทางจิตใจได้ นอกจากนี้ในการเสวนาครั้งนี้ยังอภิปรายถึงการศึกษาที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของความรุนแรงในประเด็นนี้ วาญณี ภูริสินธิ์ เสนอว่าโครงสร้างของการศึกษาสมัยใหม่เน้นเรื่องการแข่งขันให้ตนอยู่เหนือคนอื่นเพื่อให้สังคมยอมรับ ไม่ว่าจะระบบตัดเกรด หรือแพ็คเกจออก ล้วนทำให้มนุษย์ไม่สามารถเป็นอยู่ หรือมีสันติกับใครได้เลย วัฒนธรรมความรุนแรงต่อเด็กยังรวมถึงการที่

ครู และพ่อแม่ลงโทษเด็กอย่างรุนแรง ความรุนแรงเหล่านั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะไม่หายไป แต่สะสมอยู่ที่ตัวเด็ก ซึ่งเมื่อโตขึ้นเขาก็จะใช้ความรุนแรงนั้นกับผู้อื่น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากวัฒนธรรมไทยในเรื่องอำนาจนิยม ที่แบ่งแยกผู้มีอำนาจมากกว่ากับผู้มีอำนาจน้อยกว่า ซึ่งรวมถึงความคิดที่ว่าผู้ใหญ่มีอำนาจเหนือเด็กด้วย (มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 2550)

สำหรับการศึกษาที่จะสามารถพัฒนามนุษย์อย่างมีคุณภาพ พระธรรมปิฎก (2538) เสนอว่าการศึกษจะต้องพัฒนาให้คนมีความสามารถ มิใช่เพียงความสามารถแสวงหาวัตถุ แต่รวมถึงความสามารถในการแสวงหาความสุขด้วย ถ้าคนมีความสุขง่ายขึ้น ความต้องการเสพวัตถุก็ลดลงตามไป และมีจิตใจน้อมเอียงไปในทางที่จะช่วยให้คนอื่นมีความสุข การปรับการศึกษาให้เกิดสมดุลการศึกษาทั้งที่บ้านและโรงเรียนจะต้องปลูกจิตสำนึกในการให้ เพราะการฝึกให้รู้จักให้จะสอนเด็กให้เกิดความสุขจากการให้และก่อให้เกิดเมตตาธรรม ด้วยความสุขเช่นนี้จะทำให้คนต้องการหาความสุขแบบเห็นแก่ตัวต่างๆลดน้อยลง ความตึงเครียดในสังคมก็จะลดลงด้วย ในระดับที่สูงขึ้นไปกว่านี้การพัฒนาคนจะนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม และความเข้าใจถึงความสัมพันธ์อิงอาศัยกันของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งชีวิตของเรา สังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เมื่อเกิดปัญญาารู้แจ้งสอดคล้องกับสัจธรรมดังกล่าวแล้วจะเกิดความหลุดพ้นเป็นอิสระ เกิดเป็นการประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายทั้งคน สังคมและระบบนิเวศน์ให้ดำรงอยู่อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน

มิตินี้ 3 มิตินี้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่ธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด ความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์กับธรรมชาติที่มีอยู่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง หรืออีกด้านหนึ่ง การทำลายธรรมชาติเพื่อใช้ในการพัฒนา อาจไม่ได้ให้ประโยชน์แก่คนในชุมชน หากแต่ยังสร้างมลพิษ และทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ดังจะเห็นมโนทัศน์เหล่านี้ได้จากงานวิจัยหลายๆชิ้นที่พยายามเข้าไปศึกษาปัญหาดังกล่าว เพื่อหาหนทางแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น กรณีแก่งเสือเต้น ปัญหาด้านพลังงานระหว่างประเทศไทยกับลาว และกัมพูชา การจัดสรรทรัพยากรน้ำในเชียงใหม่ กรณีท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย และเขื่อนปากมูล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามมโนทัศน์สันติภาพในมิตินี้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ถูกขยายความให้พ้นไปจากกรอบของปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งแน่นหนาของชีวิตมนุษย์และชีวิตธรรมชาติ มโนทัศน์ลักษณะนี้นำไปสู่ข้อเสนอให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงทัศนคติและจิตสำนึกให้มีความเคารพต่อธรรมชาติ

พระไพศาล วิสาโล (2538: 24-41) วิจารณ์ผู้ที่ชอบขำสังคมนั้นมีความหมายเลยพ้นขอบเขตพรมแดนประเทศออกไปจนครอบคลุมทั้งโลกว่า สันติภาพเองก็ได้ขยายจากระดับสังคมกลายเป็น

สันติภาพระดับโลก หรือเชื่อมโยงกันจนไม่อาจแยกจากกันได้ และด้วยเหตุที่โลกของมนุษยชาติ และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สันติภาพในโลกจึงเชื่อมโยงกับสันติภาพในธรรมชาติด้วย การสร้างสันติภาพที่แท้จริงจึงจำต้องครอบคลุมถึงการจัดการความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทั้งนี้ความรุนแรงด้านสิ่งแวดล้อมมี 3 ประเภท คือ

- 1) การทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุและผลทางเศรษฐกิจ ทั้งในระดับบุคคล และระดับประเทศ จนส่งผลถึงสิ่งแวดล้อมระดับโลก
- 2) การทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อผลทางการเมืองและการทหาร เช่น กรณีการเผาปนํ้ามันในคูเวตโดยกองทัพอิรัก
- 3) ความขัดแย้งบาดหมางในสังคมอันเนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังที่รัฐและชุมชนหลายแห่งกำลังมีปัญหาระบาด และรัฐบาลหลายประเทศเช่น อิสราเอลกับจอร์แดนมีปัญหาระบาดน้ำ และแคนนาดากับสเปนมีปัญหาระบาดน้ำ

พระไพศาล วิสาโล ได้เสนอทางออกสำหรับปัญหาสันติภาพต่อธรรมชาติไว้ว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเสียใหม่ โดยการปลูกจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมีการเปลี่ยนแปลงแผนการผลิต การบริโภคและการตัดสินใจในเรื่องทรัพยากรอีกด้วย คือการปรับปรุงโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง ที่ไม่เน้นการเจริญเติบโตเป็นเป้าหมายสูงสุด การผลิตและการบริโภคไม่ได้เป็นเป้าหมายในตัวมัน แต่มุ่งความเจริญงอกงามในด้านคุณภาพชีวิตและความกลมกลืนราบรื่นในสังคม การเมืองจะต้องไม่รวมศูนย์ แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ธรรมชาติดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ทัศนะดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับความเห็นของชัชววัฒน์ สถาอานันท์ (2539) ที่เห็นว่า การแก้ปัญหาความรุนแรงที่มีสาเหตุจากความสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จะทำได้ก็ด้วยการเปลี่ยนทัศนคติที่มีอยู่ ให้คนเคารพธรรมชาติ และเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติรอบตัว ชัชววัฒน์ สถาอานันท์ ยังเชื่อมโยงให้เห็นว่า สังคมดั้งเดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเคยมองธรรมชาติอย่างให้ความเคารพ เช่นคำว่า “แม่นํ้า” ในภาษาไทย “แม่” คือผู้ให้กำเนิดมนุษย์ สำหรับคนอินเดีย แม่นํ้าคงคาได้รับการเรียกขานด้วยความรักและเคารพว่า “พระแม่คงคา” เมื่อใดก็ตามที่แม่นํ้าไม่ใช้แม่อีกต่อไป โอกาสที่ธรรมชาติจะถูกคุกคามย่อมมีมากขึ้น การไม่เคารพต่อธรรมชาติจะนำมาซึ่งการทำลายล้างระบบนิเวศ

สันติภาพในทางศาสนาก็มีความใส่ใจในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมด้วย โดยนำประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมมาเชื่อมโยงเข้ากับมิติทางจิตใจ เรียกว่านิเวศแห่งจิต ดิข นัท ฮันท์ ให้ทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า

“เราต้องการเห็นความกลมกลืน เราต้องการเห็นความสงบ
สันติ ความสงบสันติตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพชีวิตจิตใจซึ่งมี
ความอ่อนน้อมยำเกรงต่อสรรพชีวิต ไม่ใช่แค่เพียงเคารพชีวิตของ
มนุษย์เท่านั้น แต่ต้องเคารพชีวิตสัตว์ พืชผัก และแร่ธาตุ ก้อนหินก็มี
ชีวิตในการดำรงอยู่ของมัน ซึ่งอาจถูกทำลายได้เช่นกันกับพื้นโลก
การเสื่อมโทรมของสุขภาพเราเนื่องจากสภาวะเป็นพิษของอากาศ
และน้ำ เชื่อมโยงกับการทำลายแร่ธาตุ วิธีการทำเกษตรของเรา วิธีที่
เราจัดการกับขยะ สิ่งเหล่านี้ย่อมโยงใยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

นิเวศวิทยาควรเป็นนิเวศวิทยาที่ลุ่มลึก ไม่ใช่แค่เพียงลึกซึ่ง
เท่านั้น แต่จักต้องเป็นสากลด้วย เพราะว่ามีสิ่งเป็นพิษในความนึก
คิดของเราด้วย ยกตัวอย่างเช่น โทรทัศน์เป็นรูปแบบหนึ่งของมลพิษ
ที่ส่งผลต่อเราและเด็กๆของเรา โทรทัศน์ได้เพาะพืชพันธุ์ของความ
รุนแรงและความกระวนกระวายในเด็กๆของเรา และทำให้ความนึก
คิดเป็นพิษเช่นเดียวกับที่เราใช้สารเคมีทำลายสิ่งแวดล้อม การตัดไม้
และการทำให้น้ำเน่าเสีย เราต้องปกป้องนิเวศวิทยาแห่งจิต มิฉะนั้น
ความรุนแรงและความเสี่ยงจะคงต่อเนื่อง ที่จะไหลทะลักเข้าในพื้นที่
ต่างๆของชีวิต” (2537: 115)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ ช่วงที่ 4: ยุทธพลังแก้ปัญหาภาคใต้

พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ด้านสันติภาพพบว่า มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพยุคที่ 4 ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน หรือยุทธพลังแก้ปัญหาภาคใต้ มีรายละเอียดดังนี้

1. บริบททางสังคมไทยและต่างประเทศ

การเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งโดยมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 374 คน ทำให้ พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่ 2 แต่เนื่องจากปัญหาในการบริหารประเทศ ประกอบกับการประสบกับวิกฤติความเชื่อมั่นต่อจริยธรรม และความซื่อสัตย์ของนายกรัฐมนตรี ทำให้ภาคประชาชนเริ่มรวมตัวกันขับไล่พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่กลางปี 2547 ซึ่งเป็นปลายรัฐบาลสมัยแรก และขยายวงกว้างในปลายปี พ.ศ. 2548 ในรูปแบบการชุมนุมอย่างยืดเยื้อ ขณะนั้นความเห็นของประชาชนได้แบ่งออกเป็น 2 ขั้วอย่างชัดเจน คือ ฝ่ายขับไล่ และฝ่ายสนับสนุน ซึ่งหมิ่นเหม่อย่างยิ่งต่อการบานปลายเป็นการเผชิญหน้าด้วยความรุนแรง ฝ่ายทหารนำโดยพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ได้ใช้ความอ่อนไหวของสังคมในช่วงดังกล่าว เป็นเหตุผลในการทำรัฐประหาร ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โดยมี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลที่มาจากรัฐประหารประสบกับปัญหาประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ รวมทั้งข้อวิจารณ์ว่าด้วยความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจ หลังจากการเลือกตั้งเพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2550 ผู้เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคือ นายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งมีโอกาสเผชิญกับความวิตกกังวลของชนชั้นกลาง เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมืองกับอดีตหัวหน้าพรรคไทยรักไทย

นอกจากประเด็นทางการเมืองแล้ว ประเด็นที่สำคัญมากของประเทศไทยประเด็นหนึ่งในช่วง พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน คือ ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากบทความของชิตชนก ราฮิมมูลา (2548: 3-63) เรื่องวิกฤติการชายแดนใต้สรุปได้ว่า ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะบริเวณ 3 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เคยเกิดขึ้นแล้วมาตั้งแต่อดีต แต่บางช่วงเวลาปัญหาได้สงบลง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายและยุทธศาสตร์ที่นำมาแก้ไขปัญหา ภายหลังจากปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ความมั่นคงในสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ โดยการยกเลิกศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต) และ กองบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหาร ที่ 43 (พตท.43) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เคยดำเนินงานมาอย่าง สัมฤทธิ์ผลในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ประกอบกับปัจจัยภายนอกประเทศเกี่ยวกับการ ก่อการร้าย และนโยบายการต่อต้านการก่อการร้ายของประเทศมหาอำนาจ รวมทั้งการปรับ ยุทธศาสตร์ใหม่ของการแบ่งแยกดินแดนที่มีพัฒนาการทันสมัย สลับซับซ้อน และรุนแรง มากยิ่งขึ้น ทำให้ปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้กลับมาเป็นปัญหาใหญ่อีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่เหตุการณ์ปล้นอาวุธปืนในฐานปฏิบัติการทักษิณพัฒนา ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 หลังจากนั้นเป็นต้นมาความขัดแย้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ลุกลาม และขยายวงกว้าง ออกไป ดังเห็นจากเหตุการณ์ลอบยิง วางระเบิดรายวัน ซึ่งผู้รับผลจากความรุนแรงไม่เพียงเป็น ทหาร แต่รวมถึงข้าราชการ พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไป

สถานการณ์ความรุนแรงเช่นนี้ทำให้รัฐบาลประกาศใช้กฎหมายและนโยบายหลายฉบับ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (คำสั่งนายกรัฐมนตรี 206/2549) นโยบายการ บริหารราชการในจังหวัดภาคใต้ (คำสั่งนายกรัฐมนตรี 207/2549) ยุทธศาสตร์การสนับสนุน การศึกษาไทยมุสลิมในต่างประเทศ รวมฉบับที่ประกาศก่อนหน้าปี พ.ศ. 2547 ได้แก่ นโยบายการ จัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (คำสั่งนายกรัฐมนตรี 187/2546) นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2542 – 2546)

ด้านบริบททางสังคมโลก กระแสการก่อการร้ายสากลที่เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ยังคง ดำเนินอยู่จนถึงปัจจุบัน และแพร่กระจายไปยังประเทศต่างๆหลายประเทศ สภาพการณ์เช่นนี้ได้ สร้างความหวาดระแวงต่อบางชาติพันธุ์ และบางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในตะวันออก กลาง และเอเชียใต้บางประเทศ และผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม แม้แต่ความรุนแรงในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ของไทย ก็ถูกเชื่อมรวมกับอคติทางทางชาติพันธุ์และศาสนาดังกล่าวด้วย ปัญหา สันติภาพในปัจจุบันจึงเกี่ยวเนื่องกันอยู่ระหว่างความรุนแรงที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การก่อการร้าย การวางระเบิด การลอบสังหาร กับความรุนแรงแบบนามธรรม ได้แก่ อคติ ความเกลียดชัง และ ความหวาดระแวง ในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เกิดปัญหาความรุนแรง ในปลายปี พ.ศ. 2550 คือเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในประเทศพม่า อันเนื่องมาจากการชุมนุมประท้วงของ พระสงฆ์ นักศึกษา และประชาชน กว่าแสนคน ที่ไม่พอใจการขึ้นราคาน้ำมันของรัฐบาลพม่า รวมทั้งปัญหาประชาธิปไตยที่ยืดเยื้อมายาวนาน รัฐบาลพม่าได้ตัดสินใจใช้กำลังเข้าปราบปราม จับกุม และมีผู้เสียชีวิตเบื้องต้น 9 คน

พระไพศาล วิสาโล (ปาฐกถา, 2 พฤศจิกายน 2550) ได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและ สรุปเป็นประเด็นท้าทายสำหรับการพัฒนาสันติวิธีในประเทศไทยไว้ 4 ประเด็นคือ

1. ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสะท้อนความล้มเหลวของรัฐในการคุ้มครองสวัสดิภาพของประชาชน หรือช่วยให้ความขัดแย้งคลี่คลายไปในแนวทางสันติ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น คือทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีอยู่ไม่มีพลังเพียงพอสำหรับระงับความรุนแรง แต่กลับถูกใช้เป็นเครื่องมือขยายความรุนแรงของทั้งสองฝ่าย

2. รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2550 ได้ปิดโอกาสไม่ให้สังคมไทยได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะก้าวผ่านความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในอีกด้านหนึ่งยังไม่สามารถทำให้ปัญหาทางการเมืองหมดไปได้อย่างสิ้นเชิง เช่นปัญหาความแตกแยกทางการเมือง หรือการทุจริตถดถอยโค่นระบอบทักษิณ และการสกัดกั้นการคอร์รัปชัน ทั้งการทำรัฐประหารยังเป็นการก่อปัญหาใหม่ๆเพิ่มเติมขึ้นอีก เช่น การกลับมาของรัฐบาลทหาร หรือ อำมาตยาธิปไตย และสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดตามมา คือ การแบ่งขั้วทางการเมืองอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มทุนใหญ่ หรือกลุ่มทุนโลกาภิวัตน์ซึ่งมีกลุ่มชายขอบเป็นพันธมิตร และอีกฝ่ายหนึ่งคือกลุ่มทหาร ข้าราชการ และชนชั้นกลาง

3. การแย่งชิงทรัพยากรผ่านโครงการขนาดใหญ่ของรัฐและนายทุนซึ่งกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่นการประทุพ้วยเรื่องท่อก๊าซ หรือโรงงานโปแตส ก่อให้เกิดการเผชิญหน้าโดยตรงระหว่างฝ่ายที่มีอำนาจกับฝ่ายที่ไม่มีอำนาจ ซึ่งปัญหาลักษณะนี้เป็นปัญหาสืบเนื่องมานับสิบปีแล้ว แต่ยังไม่มิตีท่าว่าจะคลี่คลายลง

4. ความรุนแรงจากอาชญากร ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มอำนาจนอกระบบที่ไม่ประสบความสำเร็จจากกลุ่มทุนในระบบ หรือการจัดสรรทรัพยากร เกิดเป็นกลุ่มเจ้าพ่อในท้องถิ่น

พระไพศาล วิสาโล (ปาฐกถา, 2 พฤศจิกายน 2550) ไม่ได้มองสถานการณ์ดังกล่าวว่าเป็นปัญหาสำหรับการพัฒนาสันติวิธีในสังคมไทยเสียทีเดียว แต่สถานการณ์ดังกล่าวควรถูกมองในแง่เป็นความท้าทายที่สังคมจะร่วมมือกันเพื่อที่จะเปลี่ยนผ่านการใช้ความขัดแย้งไปสู่สันติวิธี ขณะเดียวกันพระไพศาลได้วิเคราะห์ว่าสังคมไทยในปัจจุบันสามารถมีความหวังด้านสันติภาพได้เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่

1. สังคมไทยมีความคืบหน้า และมีประสบการณ์ที่น่าจะเป็นความหวังได้ เช่น ประสบการณ์และความสำเร็จในการระงับสงครามอย่างสันติ จากคำสั่งนายกรัฐมนตรี 66/23 ที่สามารถช่วยคลี่คลายความขัดแย้งที่เคยติดตันระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วยสันติวิธี กรณีนี้จึงถือเป็นทุนทางประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งที่คนในยุคปัจจุบันได้รับเป็นมรดก

2. สำนักทางการเมืองของประชาชนระดับรากหญ้าที่ต้องการมีสิทธิมีเสียงมากขึ้น เช่น การเกิดขึ้นของสมัชชาคนจน หรือเกิดองค์กรชาวบ้านมากมาย เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสำนักทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจชะตากรรมของตนมากขึ้น นำไปสู่การจัดสมดุลทางอำนาจของคนในสังคมอย่างสันติมากขึ้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนสวนทางกับระบอบอำนาจนิยม

3. ภาครัฐมีความสนใจในสันติวิธีมากขึ้นในฐานะเป็นวิธีระงับความขัดแย้งของประชาชน มีหลายกรณีที่สามารถเห็นได้ถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่ในระดับท้องถิ่นหลายหน่วยงาน ที่เห็นว่าอาวุธและความรุนแรงไม่ใช่คำตอบ แต่การใช้ความละมุนละม่อมหรือการเอาชนะใจประชาชนคือคำตอบ ดังจะเห็นตัวอย่างเหตุการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4. สันติวิธีมีความคืบหน้า มีพื้นที่ มีสถานะในระดับหนึ่ง เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของรัฐอย่างไม่เคยมีมาก่อน เช่น คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546 เป็นนโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ที่แสดงให้เห็นว่ามี การให้ความสำคัญเรื่องสันติวิธีมากขึ้นในภาครัฐ รวมทั้งมีนโยบายให้ก่อตั้งศูนย์สันติวิธีตามสถาบันการศึกษาให้มากขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถจะเป็นความหวังได้ แม้ว่าสันติวิธีในสังคมไทยที่ผ่านมามีพลังมากพอที่จะต่อต้านการรัฐประหาร 19 กันยา แต่ก็มากพอที่จะทำให้คณะรัฐประหารต้องคืนอำนาจให้แก่ประชาชน

5. สังคมไทยเป็นสังคมที่มีทุนทางวัฒนธรรมพอสมควร อย่างน้อยการที่สังคมไทยไม่ต้องการเผชิญหน้าที่จะนำไปสู่การนองเลือดอีกต่อไปจะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นความหวังได้

2. มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพ

2.1 บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ช่วง พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นผลสะสมภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม ที่ซับซ้อนยาวนาน ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมีผลให้เกิดความสูญเสียชีวิต และทรัพย์สินของคนจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้นยังส่งผลกระทบต่อทางจิตวิทยาอย่างรุนแรง ทั้งต่อครอบครัวผู้สูญเสีย ประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งลุกลามไปยังประชาชนโดยทั่วไปด้วย ดังจะเห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นที่เจ็บปวดด้วยความโกรธแค้น หวุดหาว และเกลียดชังตามสื่อต่างๆ ดังนั้นแล้วปัญหาสันติภาพของประเทศไทย ณ ขณะนี้เกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมิใช่เพียงความรุนแรงในการฆ่ากัน แต่ครอบคลุมไปถึงความรู้สึกรังเกียจของชาวไทยที่มีต่อปัญหาในพื้นที่ ซึ่งไม่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้จึงเป็นปัญหาสันติภาพเร่งด่วน ที่สังคมไทยจะร่วมมือกันทั้งทางพลกำลังทางกาย และสติปัญญา ให้ปัญหาดังกล่าวผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ดังที่การศึกษาเพื่อสันติภาพในหลายรูปแบบ โดยหลายหน่วยงาน ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาภาคใต้เป็นปัญหาต้นๆ วิกฤตการณ์ของการศึกษาเพื่อสันติภาพยุคนี้ จึงเรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งการรวมพลังแก้ปัญหาภาคใต้

นอกจากปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ความขัดแย้งในสังคมที่เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากอดีตนับสิบปี ก็ยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปจาก ช้ำยังเพิ่มพูน และซับซ้อนขึ้นตามปัจจัยทางสังคม บทบาทสำคัญของการศึกษาที่จะเข้ามาช่วยลดความขัดแย้งในสังคมที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน คือ การสร้างและถ่ายทอดกระบวนการสำหรับเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง รวมทั้งการศึกษาวิจัยความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ในปัจจุบันหลายหน่วยงานได้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม และแก้ไขปัญหาด้านสันติภาพ ได้แก่ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข ของกระทรวงสาธารณสุข ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งมีรายละเอียดการก่อตั้งดังนี้

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (The National Reconciliation Commission) เป็นคณะกรรมการเฉพาะกิจที่เกิดจากคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 104/2548 ลงวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2548 โดยมีหน้าที่เสนอนโยบาย วิจัยและพัฒนา และให้การศึกษาระเบิดรู้แก่สาธารณชนเกี่ยวกับปัญหาสันติภาพในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติประกอบด้วยคณะอนุกรรมการ 6 ชุดคือ คณะอนุกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี คณะอนุกรรมการศึกษาวิธีการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ คณะอนุกรรมการส่งเสริมพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย คณะอนุกรรมการเพื่อ

ความปรองดองและความสมานฉันท์ในพื้นที่ และคณะอนุกรรมการสื่อสารกับสังคม (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549) การทำงานของคณะกรรมการชุดนี้ ลึกลงพร้อมการยุบสภาผู้แทนราษฎรในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549

สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า พัฒนารูปร่างจากศูนย์สันติวิธีเพื่อ ประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2549 โดยมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการศึกษาวิจัย จัดการศึกษา อบรมหลักสูตรประกาศนียบัตร สัมฤทธิบัตรและวุฒิปัตร จัดบรรยายวิชาการ ให้บริการและ คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และ ส่งเสริมเครือข่ายพัฒนาประชาธิปไตย สำหรับหลักสูตรอบรมด้านการจัดการและแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มี 3 หลักสูตร คือ หลักสูตรประกาศนียบัตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการ จัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะโดยสันติวิธี หลักสูตรประกาศนียบัตรนักเจรจาไกล่ เกลี่ย และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิทยาการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (สถาบันพระปกเกล้า, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล, ม.ป.ป.)

ศูนย์สันติวิธีสาธารณะสุข ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2547 เพื่อแสวงหาและ พัฒนาองค์ความรู้การจัดการความขัดแย้งในระบบการแพทย์และสาธารณสุขด้วยสันติวิธี โดยการ เจริญไกล่เกลี่ย ซึ่งได้ดำเนินงานทั้งในรูปแบบหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรประกาศนียบัตร การพัฒนา ทักษะและแนวคิดพื้นฐานการไกล่เกลี่ยด้านสาธารณสุขด้วยสันติวิธี และหลักสูตรประกาศนียบัตร ชั้นสูง การพัฒนาศักยภาพนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางด้านสาธารณสุข รวมทั้งให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับการเจรจาไกล่เกลี่ยแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (กระทรวงสาธารณสุข, ศูนย์สันติวิธี สาธารณะสุข, 2550)

ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 เป็นศูนย์เฉพาะกิจแบบสหสาขาวิชาที่ระดมนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับ สันติวิธีและความขัดแย้ง เพื่อรวบรวมและพัฒนาองค์ความรู้และประสบการณ์การแก้ไขความ ขัดแย้งโดยสันติวิธีจากต่างประเทศ และภายในสังคมไทย ประสานงานเครือข่ายความร่วมมือเพื่อ จัดฝึกอบรมสันติวิธี และพัฒนาหลักสูตรและโครงการฝึกอบรมด้านสันติภาพ (จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2547)

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้งขึ้นเมื่อพฤศจิกายน พ.ศ. 2547 เพื่อให้การศึกษาเรียนรู้แก่สาธารณชนเกี่ยวกับแนวทางการใช้สันติวิธีแก้ไขความขัดแย้ง และ ส่งเสริมความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งการนำเสนอนโยบาย สาธารณะ

ส่วนสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2547 เพื่อสร้าง องค์ความรู้ในกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในท้องถิ่นภาคใต้ สร้างผู้เชี่ยวชาญที่ สามารถเป็นผู้ฝึกอบรมหรือวิทยากรให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องสันติวิธีแก่คนในสังคม จัดการ

เรียนการสอนด้านสันติภาพให้แก่นักศึกษา และวิจัยด้านสันติภาพ (สถาบันสันติศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2550)

ระหว่างปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบันมีกิจกรรมด้านสันติภาพที่น่าสนใจขึ้นหลายกิจกรรม เช่น โครงการสันติภาพนานาชาติ “สานสัมพันธ์สู่สันติวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างมูลนิธิสันติภาพนานาชาติ และรัฐบาลไทย โครงการนี้ได้เริ่มต้นโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โครงการทศวรรษแห่งวัฒนธรรมสันติภาพ ของยูเนสโก ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ยังคงดำเนินโครงการเรื่อยไปจนถึงปี พ.ศ. 2553

กิจกรรมวันครบรอบ 60 ปีวันสันติภาพไทย เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2548 ซึ่งภาคส่วนต่างๆของสังคม ทั้งรัฐบาล มหาวิทยาลัย และภาคประชาชนได้ร่วมกันจัดงานฉลอง งานส่วนหนึ่งเป็นกิจกรรมด้านพิธีกรรมและสัญลักษณ์ ได้แก่ การประกาศสดุดีเสรีไทย พิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ และพิธีเปิดประติมากรรม อีกส่วนหนึ่งเป็นกิจกรรมด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดนิทรรศการ และการปาฐกถา บรรยาย และอภิปรายด้านสันติภาพภายในหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งาน “มหกรรมสันติวิธี” ที่จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 14 – 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ซึ่งจัดโดยคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ร่วมกับองค์กรสันติวิธีทั้งจากภาครัฐและเอกชนกว่า 60 องค์กร กิจกรรมในงานประกอบด้วย การเสวนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ ปาฐกถา และการแสดงทางวัฒนธรรม

งาน “มหกรรมสันติวิธี ครั้งที่ 2” ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องจากงานมหกรรมสันติวิธีที่จัดขึ้นที่จังหวัดปัตตานี เมื่อปี พ.ศ. 2548 สำหรับครั้งนี้มีศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นเจ้าภาพ ร่วมกับเครือข่ายมหกรรมสันติวิธี 53 องค์กร จัดเมื่อวันที่ 2 - 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ร่วมกันจัดงานในครั้งนี้ประกอบด้วยการนำเสนอผลงานทางวิชาการ กรอบรมเชิงปฏิบัติการ กิจกรรมเสวนานโยบายสู่สันติสุข และการออกร้าน นิทรรศการ และการแสดงเพื่อสันติภาพ สถานที่จัดงาน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2.2 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

1) การประชุม และสัมมนาด้านสันติภาพ

การประชุม และเสวนาวิชาการด้านสันติภาพ ที่จัดขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ การปาฐกถาเรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จัดโดยบัณฑิตวิทยาลัยและการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยพายัพ ในปี พ.ศ. 2547 องค์ปาฐกของการบรรยายในครั้งนี้คือบิซ็อบคาร์ลอส ฟิลิป ซิเมเนส เบโล ซึ่งได้เผยแพร่แนวคิดการศึกษาเพื่อสันติภาพตามแนวทางขององค์การสหประชาชาติ ตามที่ได้ประกาศ

ให้ปี ค.ศ. 2001 - 2010 (พ.ศ. 2543-2553) เป็นทศวรรษแห่งวัฒนธรรมเพื่อสันติภาพโลก และตามแนวทางของศาสนจักรคาทอลิก

วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 กลุ่มเสขิยธรรม สภาก่อการมุสลิมแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและสันติร่วมจัดสัมมนาหัวข้อ “ศาสนธรรมสอนสันติภาพ” ที่ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย จัดอภิปรายเรื่อง “พระพุทธศาสนากับสันติภาพโลก” เนื่องในโอกาสวันต้อนรับพระนักศึกษาใหม่

การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ในวันที่ 23-25 มีนาคม พ.ศ. 2548 หัวข้อ “วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง” จัดขึ้นโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2548 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดสัมมนาหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับสันติภาพของโลก” (Buddhism and World Peace) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชา

วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2548 สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มูลนิธิเอเชีย และสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกันจัดสัมมนา เรื่อง “สมานฉันท์บนพื้นฐานของการใช้ความรู้: แนวทางแก้วิกฤติชายแดนใต้”

ตัวอย่างการประชุมทางวิชาการด้านสันติภาพที่น่าสนใจได้แก่ การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4 หัวข้อ “วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง” ในวันที่ 23 – 25 มีนาคม พ.ศ. 2548 ซึ่งจัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2549) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความขัดแย้งและความรุนแรงในวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมแนวคิด ทฤษฎี กระบวนทัศน์ และทัศนคติของมนุษย์ในมิติต่างๆ ดังนี้

- โครงสร้างความรู้ในวัฒนธรรมไทย
- อคติและความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งทางศาสนา เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์
- อคติและการปฏิบัติต่อผู้หญิง วัยรุ่น และเพศที่สาม
- ความรุนแรงที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ตำนาน ภาพยนตร์ ดนตรี ศิลปะ และเกมคอมพิวเตอร์
- ความรุนแรงที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ และสื่อสารมวลชน
- ความขัดแย้งที่เกิดจากการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติ
- กรณีศึกษาความรู้ในประเทศเพื่อนบ้าน
- การใกล้เคียง ประนีประนอมกับความรุนแรง และทางออกของสันติภาพ

ในการประชุมครั้งนี้มีการนำเสนอผลงานวิจัยของนักวิชาการจากหลายสาขาที่พยายามทำความเข้าใจเรื่องความรุนแรงและการแสวงหาสันติภาพ โดยมีการปาฐกถาและการบรรยาย 6 เรื่อง และการนำเสนอบทความย่อยที่เป็นกรณีศึกษา 48 เรื่อง

ตัวอย่างการประชุมวิชาการนานาชาติด้านสันติภาพ คือ กิจกรรมภาคที่สองของโครงการสานสัมพันธ์สู่สันติวัฒนธรรมซึ่งจัดขึ้นระหว่างธันวาคม พ.ศ. 2547 – เมษายน พ.ศ. 2548 ในภาคที่สองนี้มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรมได้เชิญผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาต่างๆ 18 คน เป็นวิทยากรและจัดกิจกรรมให้ความรู้ในหลายด้านกว่า 150 ครั้งทั่วประเทศไทย เรื่องที่จัดปาฐกถาในภาคที่สองของโครงการมีดังนี้

วันที่ 6-9 ธันวาคม พ.ศ. 2547 เรื่อง “เศรษฐศาสตร์แห่งสันติ” โดย ไคลฟ์ เกรนเจอร์ ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์เมื่อพ.ศ. 2546

วันที่ 7-9 ธันวาคม พ.ศ. 2547 เรื่อง “การจัดอะตอมด้วยแสง” โดย โคเฮน ทันนุคจิ ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาฟิสิกส์ พ.ศ. 2540 จากการค้นคว้าเรื่องวิธีการที่จะดักจับและทำให้อะตอมเย็นลงด้วยแสงเลเซอร์ทำให้เข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการแผ่รังสีกับสสารที่นำความรู้ไปประยุกต์ได้อย่างกว้างขวางเช่นการสร้างนาฬิกาอะตอมและเลเซอร์อะตอม

วันที่ 13-17 ธันวาคม พ.ศ. 2547 เรื่อง “โครงสร้างโมเลกุลแห่งชีวิต: ผลกระทบที่มีต่อการวิจัยด้านชีวแพทยยุคใหม่” โดยเคิร์ต วูทริช ผู้เชี่ยวชาญสาขาชีวฟิสิกส์ ที่ได้รับรางวัลโนเบลพ.ศ. 2545 ทางเคมี

วันที่ 14-20 ธันวาคม พ.ศ. 2547 เรื่อง “วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสันติในโลก” โดย ยุน ลี ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเคมีพ.ศ. 2520

วันที่ 4-7 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “จากสสารสู่ชีวิต: วิทยาศาสตร์และสังคม” โดย ซอง-มารี เลห์น ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเคมีพ.ศ. 2530

วันที่ 5-7 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “การฝึกอบรมนักวิทยาศาสตร์สำหรับอนาคต: ทำอย่างไรจึงจะคลอใจและฝึกคนเพื่อแก้ปัญหาของโลกในศตวรรษที่ 21” โดย โรเบิร์ต ริชาร์ดสัน ผู้ได้รับ

รางวัลโนเบลสาขาฟิสิกส์ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสถานะเป็นของเหลวของฮีเลียม-3 สามารถใช้ทดสอบเชื่อกอสมิกว่าเกิดขึ้นได้อย่างไรในเอกภพ ที่อาจสำคัญในการก่อตัวของดาราจักร อาจเกิดภายในเสี้ยววินาทีหลังบิกแบง

วันที่ 10-14 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์” โดย ริคคาร์โด จิอาโคนี ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาฟิสิกส์ พ.ศ. 2545 กรรมการสถาบันวิทยาศาสตร์กล้องโทรทรรศน์อวกาศ หัวหน้าวิจัยหลายโครงการของนาซา ผู้อำนวยการESO เป็นผู้ค้นพบแหล่งกำเนิดรังสีเอ็กซ์นอกระบบสุริยะเป็นคนแรกและแหล่งกำเนิดรังสีเอ็กซ์ในบริเวณหลุมดำเป็นคนแรกที่พัฒนากล้องโทรทรรศน์รังสีเอ็กซ์คนแรก วางรากฐานการศึกษารังสีเอ็กซ์ทางดาราศาสตร์

วันที่ 10-15 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “วิทยาศาสตร์พื้นฐานผลักดันความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีได้อย่างไร” โดยเชลดอน กลาสโชว์ ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาฟิสิกส์ จากการคิดค้นทฤษฎีไฟฟ้าแรงอ่อน วิจัยฟิสิกส์ของอนุภาคมูลฐานและจักรวาลวิทยา สร้างแบบจำลองมาตรฐานของฟิสิกส์อนุภาค

วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “โลกาภิวัตน์และลัทธิเฉพาะเขต” โดย เจมส์ เฮคแมน ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ พ.ศ. 2545

วันที่ 24-29 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” โดยซีเมเนส เบโลผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ

วันที่ 31 มกราคม -5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 เรื่อง “การแก้ไขความขัดแย้งในโลกสมัยใหม่” โดยจอห์น ฮูม ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ

วันที่ 7-9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 เรื่อง “สันติภาพและการลดอาวุธ-อนาคตหลังอิรัก” โดย ฮานส์ บลิคซ์ ผู้ได้รับรางวัลมากมายจากการมีตำแหน่งเป็นหัวหน้าในการลดอาวุธในอิรัก เป็นที่ปรึกษากฎหมายระหว่างประเทศเป็นต้น

วันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 เรื่อง “สานสัมพันธ์สู่สันติภาพ: มุมมองจากตึ่เจ” โดย นักจัดรายการวิทยุ มารูซา

วันที่ 22-24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 เรื่อง “ความท้าทายในการ

ผลงานข้อกำหนดทางชีวภาพและวัฒนธรรมในการแสวงหาค้นคว้า
และความยั่งยืน” โดย ปีเตอร์ โคเฮอร์ตผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขา
การแพทย์ พ.ศ. 2539

วันที่ 1-4 มีนาคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “ความเชื่อ สถาบันและการ
ควบคุมความรุนแรง” โดย ดักลาส นอร์ธ ผู้ได้รับรางวัลโนเบล
สาขาเศรษฐศาสตร์ พ.ศ. 2536

วันที่ 7-11 มีนาคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “ผลกระทบของกิจกรรม
มนุษย์ต่อสภาพทางเคมีของชั้นบรรยากาศ” โดย มารีโอ โมรินา ผู้
ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเคมีในพ.ศ. 2538

วันที่ 14-18 มีนาคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “วิทยาศาสตร์และการ
พิทักษ์สิทธิมนุษยชน” โดยปีเตอร์ เอเกอผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขา
เคมีในพ.ศ. 2546

วันที่ 16-21 มีนาคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “วิทยาศาสตร์: สะพาน
เชื่อมสันติ” โดย เจโรมี ฟรีดแมน ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาฟิสิกส์
ด้านโครงสร้างภายในของโปรตอนและนิวตรอนในนิวเคลียส

วันที่ 21-25 มีนาคม พ.ศ. 2548 เรื่อง “วิทยาศาสตร์และความ
เกี่ยวเนื่องกับความร่วมมือระหว่างประเทศและสังคมที่สันติ” โดย
บารุค บลุมเบิร์ก ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขากการแพทย์

วันที่ 10-11 เมษายน พ.ศ. 2548 เรื่อง “ความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมและประชาธิปไตย” โดย ชีริน อีบาดิ สตรีผู้ได้รับรางวัล
โนเบลสาขาสันติภาพในพ.ศ. 2546

ครั้งสุดท้ายวันที่ 19-20 เมษายน พ.ศ. 2548 เรื่อง “การปฏิรูป
องค์การสหประชาชาติ” โดยบุญไตรส บุญไตรส กาลี อดีตเลขาธิการ
องค์การสหประชาชาติ เป็นผู้นำในการเจรจาเพื่อสันติภาพของ
สหประชาชาติมานาน 40 ปี และปัจจุบันเป็นประธาน South Center
ของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา 46 ประเทศ
(มูลนิธิสันติภาพนานาชาติ, 2550)

2) สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ

สิ่งพิมพ์สันติภาพที่ปรากฏระหว่างปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบันจำนวนมาก ให้ความสำคัญกับ
ประเด็นปัญหาสันติภาพที่เกิดกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีทั้งสิ่งพิมพ์ที่มุ่งนำเสนอ
ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหา และสิ่งพิมพ์ที่เสนอวิธีการเผชิญกับความขัดแย้ง และความรุนแรง เช่น

“การก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทย” ของ สุรชาติ บำรุงสุข “การดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข” ของ จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ จัดพิมพ์โดยสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี “การแสวงหาจิตวิญญาณและภูมิปัญญาท้องถิ่น: สังคมศาสตร์ไทยกับปัญหาภาคใต้” ของ ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย” ของ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ซึ่งจัดพิมพ์โดยโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ “ความรู้ 3 จังหวัดภาคใต้ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์” ของ ชุติพร วิรุณหะ พิมพ์โดย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง : กรณีวิกฤตการณ์ชายแดนภาคใต้” ของ อุทัย ดุลยเกษม และเลิศชาย ศิริชัย จัดพิมพ์โดยสำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ “สันติวิธีวิถีแห่งอารยะ” ของ พระไพศาล วิสาโล เป็นต้น

งาน “มหกรรมสันติวิธี ครั้งที่ 2” มีการนำเสนอบทความด้านสันติภาพหลายชิ้น ได้แก่ “สื่อทางเลือกเว็บไซต์ Mindanews กับความขัดแย้งในแคว้นสื่อ กรณีการนำเสนอความขัดแย้งในมินดาเนา ฟิลิปปินส์” ของกอกแก้ว วงษ์พันธุ์ “The Philosophical Reconstruction of Peace Concept” ของ เอกพันธุ์ ปิณฑวนิช “วงจรความขัดแย้ง” ของ สุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ “วัฒนธรรมกับความรุนแรงในสังคม” โดยงานศุภร์ รัตนเสถียร “สวนของประชาชนผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่สีแดง” ของนพพล อาษามาสา “ไร้ความสมานฉันท์หากปราศจากความจริงและความยุติธรรม” โดยธนัย เกตวงกต “สันติวิธีในงานเยียวยา: มุมมองจากผู้หญิงทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของอลิสสา หะสามะ “ศิลปะ ความรัก และสันติวิธี” ของอารียา โมราญญ์ และ “จับหมู่ โจรได้หมดจริง???” ของมัทนี จีอนารา (องค์กรผู้จัดงานมหกรรมสันติวิธี, 2550)

ส่วนหนังสือแปล ได้แก่ “การเพาะกล้าแห่งปัญญาเพื่อได้มาซึ่งสันติ” ซึ่งแปลโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. 2549 สิ่งพิมพ์ดังกล่าวนำเสนอสาระสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างสันติสุขในสังคม ซึ่งได้มาจากการสัมมนานานาชาติ เรื่อง “Cultivating Wisdom, Harvesting Peace” ซึ่งจัดโดยศูนย์พหุความเชื่อ มหาวิทยาลัยกริฟฟิท ประเทศออสเตรเลีย ระหว่างวันที่ 10-13 สิงหาคม พ.ศ. 2548 “อารยธรรมโลก: พุทธ อิสลาม สันตนาธรรม สานสัมพันธ์สู่สันติ” เรียบเรียงมาจากบทสนทนาของไฉซาซู อีเคตะ และมาจิตเตหะราเนี่ยน ซึ่งกินเวลาทั้งสิ้น 8 ปี

ช่วงเวลา พ.ศ. 2547 – พ.ศ. ปัจจุบัน แม้จะเป็นระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี แต่ก็ได้มีการตีพิมพ์คู่มือการสร้างสันติภาพ และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหลายเล่ม ได้แก่ “การจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์” “From conflict to creativity” ผู้แต่งคือ Sy Landau Barbara Landau และ Daryl Landau และ “การสร้างสันติภาพ: คู่มือภาคสนาม” “peace building : a field guide” เขียนโดย Luc Reyhler และ Thania Paffenholz “กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน ที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ทำงาน และทุกแห่งในโลก” “Getting to peace : transforming conflict at home, at work, and in

the world” ของ วิลเลียม ยูรี “การจัดการความขัดแย้ง และการขอโทษ” มอริส แคทเธอริน และ “คู่มือการเจรจาไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา” เรียบเรียงโดยวันชัย วัฒนศัพท์และคณะ

3) การวิจัยด้านสันติภาพ

ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปัจจุบันทั้งความขัดแย้งจากการพัฒนาและปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความซับซ้อนยากแก่การเข้าใจมากยิ่งขึ้นทุกขณะ สถานการณ์เช่นนี้จะคลี่คลายลงได้จึงต้องอาศัยความรู้และความคิดที่ลึกซึ้ง และอยู่บนฐานของความจริงมากที่สุดเพื่อแก้ปัญหา จากการเรียบเรียงการศึกษาเพื่อสันติภาพที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2547 - ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าหลายๆภาคส่วนในสังคมเกิดความตระหนักกับปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงดังกล่าว โดยดำเนินงานอยู่บนฐานของวิชาการที่เป็นระบบระเบียบ อันได้แก่การศึกษาวิจัยพร้อมไปกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์สันติวิธี สาธารณสุข ในที่นี้จะได้ยกตัวอย่างกระบวนการวิจัยและพัฒนาที่ถูกนำมาใช้เพื่อสันติภาพอย่างชัดเจนของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล (2550) ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. งานขั้นแรกคือการรวบรวมคณะผู้วิจัยชุดเริ่มงาน เพื่อศึกษาลำรวจสภาพงานศึกษาวิจัยในเบื้องต้น โดย
 - จัดทำตารางแผนที่ (mapping) ทรัพยากรทั้งที่มีอยู่ ที่จำเป็นต้องหาเพิ่มเติม และความเป็นไปได้ที่จะหาเพิ่มเติม ทั้งด้านบุคลากร ทุนทางความรู้ ทุนทางสังคม และงบประมาณ
 - ทำการวิเคราะห์ SWOT เพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคในการศึกษาวิจัย
 - ศึกษากรอบทฤษฎีเบื้องต้น รวบรวมผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ รวบรวมข้อมูลว่ามีบุคคลหรือหน่วยงานใดทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องอยู่ในปัจจุบัน หรือทำการศึกษาที่ใกล้เคียงหรือซ้ำซ้อนหรือไม่
 - จัดทำแผนงานศึกษาและพัฒนา กรอบการพัฒนา โครงการตามแผนงานศึกษาวิจัย และจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนา ต่าง ๆ ตามลำดับ
 - นำเสนอแผนงานสู่สาธารณะ (project launching)

2. งานที่ทำควบคู่กันไป คือการประสานและขอความร่วมมือผู้เกี่ยวข้อง (stakeholders) ทั้งที่เป็นภาคีหุ้นส่วนหลักและภาคีหุ้นส่วนอื่น ประกอบด้วยภาคพลเมือง เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด องค์กรชุมชน องค์กรประชาสังคมและภาครัฐ เช่น กองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สภาความมั่นคงแห่งชาติ คณะกรรมการที่ปรึกษายุทธศาสตร์ความมั่นคงกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาความเป็นไปได้ที่ผู้เกี่ยวข้องจะร่วมเป็นภาคีหุ้นส่วน และยอมรับบทบาทของ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี ในการเป็นสื่อกลางประสานระหว่างภาคพลเมืองและภาครัฐ ตลอดจนการที่ภาคีหุ้นส่วน จะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการสานเสวนา เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

3. แผนงานศึกษาวิจัยได้กำหนดเค้าโครงไว้ดังนี้

- ระยะสั้น (1ปี) เน้นการสร้างควมไว้วางใจ (Confidence building) การสื่อสารกับสังคม และมุ่งประเด็นความมั่นคงปลอดภัย
- ระยะกลาง (2ปี) เน้นการสานเสวนากับกลุ่มเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาโดยเริ่มจากประเด็นที่เล็กหรือง่ายก่อน พร้อมทั้งติดตามผลและส่งเสริมกิจกรรมร่วมระหว่างราชการและพลเมืองเพื่อความมั่นคงปลอดภัย
- ระยะยาว (3ปี) เน้นการเปิดพื้นที่ทางความคิด และการแสวงความเห็นพ้องต้องกันนโยบายสาธารณะ รวมทั้งนโยบายทางการเมืองการปกครอง ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีคาดหวังว่างานศึกษาและพัฒนาข้างต้น จะนำมาซึ่งความไว้วางใจต่อกัน ความร่วมมือแก้ปัญหา การลดหรือเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งและนโยบายสาธารณะที่สะท้อนความต้องการของคนท้องถิ่น โดยจะมีผู้ทรงคุณวุฒิและคณะผู้ศึกษาวิจัยจำนวนหนึ่ง ทำการติดตามผลข้อเสนอแนะ รวมทั้งนโยบายสาธารณะที่เสนอ รวมทั้งขยายผลโครงการนำร่องที่ประสบความสำเร็จ และเสนอแนะแผนงานศึกษาวิจัยต่อเนื่องตามความจำเป็น

กระบวนการวิจัยและพัฒนาได้ถูกนำมาใช้กับทุกๆภารกิจของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี ได้แก่ภารกิจด้านการสานเสวนา การสื่อสารกับสังคม การสร้างความไว้วางใจโดยการปฏิบัติชอบ การส่งเสริมเวทีวัฒนธรรม ผู้ความเข้าใจระหว่างชาวไทยภาคใต้และทั่วประเทศ การเปิดพื้นที่ทางความคิดเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน และการนำเสนอนโยบายสาธารณะ รายละเอียดภารกิจของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล (2550) มีดังนี้

สานเสวนา

การสานเสวนา เป็นการเรียนรู้เพื่อเข้าใจความแตกต่างหลากหลาย เป็นทั้งเครื่องมือ และ วิธีการ ในการเสริมสร้างสันติวิธีแบบหนึ่ง ด้วยทำที่ที่ผู้นำซึ่งมีจุดยืนต่างกัน ได้ ฟังและสร้างความสัมพันธ์อย่างใหม่ที่จะเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น สานเสวนาประกอบด้วยโครงการย่อย 2 โครงการคือ โครงการฝึกอบรมวิทยากรการสานเสวนา และโครงการสานเสวนาเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

- โครงการฝึกอบรมวิทยากรการสานเสวนา (Training for Trainers on Dialogue)เป็นการฝึกอบรมทหาร ตำรวจ ข้าราชการ ผู้นำนักศึกษา ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการเตรียมการสานเสวนา ผู้การนำไปใช้ในสถานการณ์จริงเพื่อช่วยลดปัญหา ความรุนแรงในภาคใต้ กิจกรรมการฝึกอบรมวิทยากรการสานเสวนา

- โครงการสานเสวนาเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ด้วยการจัดการสานเสวนาในระดับปฏิบัติ (Dialogue of Life in Action) เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่มีความคิด ความเชื่อ จุดยืนต่างกัน มีโอกาสพบปะพูดคุยแสดงความรู้สึก ฟังเงื่อนไขปัจจัยของกันและกันอย่างลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจกันอย่างเห็นอกเห็นใจมากขึ้น โดยที่สองฝ่ายยังมีจุดยืนที่ต่างกัน ได้ แต่การฟังเพื่อเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจกันนั้น ต้องมองข้ามกรอบอ้างอิงของตนไป เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจสถานการณ์ของเพื่อนที่เชื่อต่างจากตน กระทั่งอาจเปลี่ยนแปลงความเข้าใจผิด ความขัดแย้ง ไปเป็นความเข้าใจและเห็นใจกันมากขึ้น

กลุ่มเป้าหมายของโครงการสานเสวนาเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ได้แก่ ตัวแทนจากสถานักเรียน โรงเรียนมัธยม 3

จังหวัดชายแดนภาคใต้ เจ้าหน้าที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และเจ้าหน้าที่ศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 จังหวัดสงขลา เยาวชนคุมประพฤติจากจังหวัด ตรัง พัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา สตูล และผู้นำสตรีจากหมู่บ้านต่างๆในอำเภอจะแนะ จังหวัดนราธิวาส

โครงการนี้ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานจาก โครงการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อสุขภาพของบุคคลและชุมชน มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม คณะกรรมการพัฒนาสตรีอำเภอ และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ผู้รับผิดชอบโครงการนี้ คือ ปารีชา สุวรรณบุบผา ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การสื่อสารกับสังคม

มีจุดประสงค์เพื่อลดอคติ และทัศนคติลบด้านประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการภายใต้มนทัศน์นี้ ได้แก่ โครงการเสริมสร้างจินตนาการใหม่ความเป็นไทย และ โครงการเล่าขานตำนานใต้

- โครงการเสริมสร้างจินตนาการใหม่ความเป็นไทย เกิดขึ้นมาจากแนวคิดที่ว่า จินตนาการความเป็นไทย ที่รัฐไทยสร้างขึ้นมากว่า 100 ปี ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างออกไปรู้สึกแปลกแยก เป็นรากเหง้าของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี ต้องการกระตุ้นให้เกิดความคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับรัฐชาติไทย และความเป็นไทย ทั้งโดยการสื่อสารกับคนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และสังคมไทย ผ่านวิธีการจัดกลุ่มสนทนาทั้งในระดับการพูดคุยเชิงลึกกับชาวบ้านหลายๆกลุ่ม เวทีสนทนาขนาดใหญ่ และในสังคมระดับกว้างออกไป รูปแบบการสื่อสารกับสาธารณะ เน้นการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ เช่น เพลง การแสดง ละคร ภาพยนตร์ และหนังสือเล่ม ที่มีลักษณะเป็น popular culture

การพัฒนาโครงการดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากนักวิจัยหลายๆหน่วยงาน ได้แก่ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม คณะ

สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ และโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนา สังคม ของมหาวิทยาลัยมหิดล และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

- โครงการเล่าขานตำนานใต้ ใช้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์และตำนานพื้นบ้านในการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน เนื่องมาจากความคิดว่าเรื่องเล่าจะก่อสายใยผ่านความรู้จักและเข้าใจ เผยให้เห็นมิติทางวัฒนธรรมแบบผสมผสานระหว่างชนเชื้อชาติต่างๆ ในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพ ไม่แบ่งฝักฝ่าย และเพื่อนำเรื่องเล่าเหล่านี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำ ให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วไป อันจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจ และลดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกันได้

โครงการเล่าขานตำนานใต้มีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมประวัติศาสตร์และตำนานเกี่ยวกับ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างนักประวัติศาสตร์ นักเขียน นักนิเทศศาสตร์ เพื่อผลิตสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออื่นที่สามารถเข้าถึงประชาชนส่วนมาก ตลอดจนอนุวัตตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการเลือกนับถือหรือปฏิบัติตามความเชื่อของตน ผู้รับผิดชอบโครงการนี้คือ ศรีศักร วัลลิโภดม เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การสร้างควมไว้วางใจโดยการปฏิบัติชอบ

มีวัตถุประสงค์เพื่อลดละการปฏิบัติที่ก่อความร้ายแรงแรง โกรธเคือง หวาดระแวง และสนับสนุนการปฏิบัติโดยชอบต่อกัน เพื่อความสมานฉันท์และความยุติธรรม ประกอบด้วย โครงการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริง โครงการเยียวยาครอบครัวผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ โครงการสานสัมพันธ์นำสันติสุข และโครงการจัดทำหลักสูตรและคู่มือการอบรมเรื่อง "การใช้มิติทางจิตวิญญาณในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมกับภาวะความเครียดและความขัดแย้ง"

- โครงการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริง มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ

1. รวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุการณ์ และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะนับแต่ต้นปี 2547 เป็นต้นมา

2. จัดระบบข้อมูลที่มีอยู่ให้เป็นเอกภาพ ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอต่อสาธารณะ ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานสำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการแสวงหาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา

3. สร้างเสริมศักยภาพแก่องค์กร กลุ่ม หรือบุคคล โดยเฉพาะเครือข่ายประชาชนในพื้นที่ ในการแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง จัดเก็บ และนำเสนออย่างเป็นระบบได้

ลักษณะของความจริงที่ต้องการศึกษา คือ

1. มีคุณภาพ คือถูกต้อง เชื่อถือได้และมีรายละเอียดเพียงพอ
2. มีช่องทางที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข้อมูลและข้อเท็จจริงที่แสวงหามาได้ เพราะข้อมูลที่มีคุณภาพจะไม่มีประโยชน์หากถูกเก็บไว้

เฉพาะกับผู้แสวงหาข้อมูลมา หรือองค์กรที่เก็บรักษาข้อมูล และข้อเท็จจริงไว้

3. ต้องมีมาตรฐานร่วมบางประการที่จะทำให้การใช้ประโยชน์ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกิดขึ้นได้ กับทั้งสามารถป้องกันการซ้ำซ้อนหรือละเลยข้อมูลและข้อเท็จจริงบางประการซึ่งอาจมีความสำคัญ

แผนการทำงานของคณะผู้วิจัยได้แก่

1. สํารวจตรวจสอบหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคล ที่ได้แสวงหาข้อมูลและข้อเท็จจริง (Stock taking)

2. รวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงที่มีอยู่ เพื่อนำมาจัดระบบ รวมทั้งศึกษาว่ามีข้อมูลข้อเท็จจริงที่จำเป็นต้องแสวงหาเพิ่มเติมหรือไม่

3. จัดการประชุมองค์กรและบุคคลที่มีข้อมูลข้อเท็จจริงอยู่ในครอบครอง

4. สร้างเครือข่ายและแสวงหาแนวร่วมในการดำเนินโครงการแสวงหาข้อเท็จจริงร่วมกัน โดยเน้นการทำงานกับคนในพื้นที่

5. ร่วมกันจัดทำโครงการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริง เพื่อดำเนินการในระยะที่สอง

ผู้รับผิดชอบประสานงานโครงการเบื้องต้น ได้แก่ นักวิชาการจากโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชน มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาสังคมศาสตร์การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และ Human Rights Watch

- โครงการเยียวยาครอบครัวผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ ต้องการบำบัดทุกข์ทางจิตใจจิตใจของครอบครัวผู้เสียชีวิตทั้งจากกรณีหรือชะกรณีตากใบ และจากความรุนแรงรายวัน ให้กลับมามีสภาพจิตใจที่เป็นปกติอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งยังจะมีผลต่อการลดความรู้สึกบาดเจ็บทาง ก่อให้เกิดซึ่ง อันจะกลายเป็นเชื้อพันธุ์แห่งความรุนแรงต่อไปไม่สิ้นสุด โครงการนี้จัดทำโดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเยียวยาตนเองและผู้อื่น การจัดทำคู่มือการดูแลตนเอง การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้ทำหน้าที่เยียวาด้านจิตใจ เช่น ประชาชน นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และจัดตั้งเครือข่ายระหว่างกลุ่มทั้ง 3

เครือข่ายการดำเนินโครงการนี้ประกอบด้วยนักวิชาการจากโรงพยาบาลศูนย์จังหวัดยะลา สำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่องและภาควิชาาระบาดวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

- โครงการสานสัมพันธ์นำสันติสุข โดยโครงการดับบ้านดับเมือง และหน่วยเฉพาะกิจที่ 36 สนับสนุนโดย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มีพื้นที่เป้าหมายอยู่ที่ตำบลเกาะสะท้อน และตำบลเจ๊ะเห อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส ดำเนินงานโดยคัดเลือกผู้นำกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่เป้าหมาย ทั้ง

จากภาครัฐและภาคประชาชน ให้มาทำความรู้จักกันอย่างลึกซึ้ง ยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ทั้งทางชาติพันธุ์ ภาษามนุษยธรรมนิยมประเพณีความเชื่อ และในวัฒนธรรมการทำงานของภาครัฐและภาคประชาชน

- โครงการจัดทำหลักสูตรและคู่มือการอบรมเรื่อง "การใช้มิติทางจิตวิญญาณในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมกับภาวะความเครียดและความขัดแย้ง" มีวัตถุประสงค์ในการใช้มิติทางจิตวิญญาณเป็นเครื่องมือปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมในการจัดการกับความวิตกกังวลและความเครียดที่เกี่ยวข้องกับสภาวะความกลัวในจิตใจ รวมทั้งใช้แนวคิดและหลักปฏิบัติของพุทธศาสนา ตลอดจนมุมมองของศาสนาอิสลาม เพื่อนำไปสู่การรู้จักกับหลักการและเหตุผลใหม่ที่ทำให้สามารถเข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้งได้อย่างถึงรากเหง้า

หลักสูตรการอบรมนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้พัฒนาแนวทางการฝึกสติและการสวดภาวนาที่เหมาะสมกับประสบการณ์ความเครียดของตน ส่วนเนื้อหาในหลักสูตรการอบรมประกอบด้วยการประยุกต์ใช้มิติทางจิตวิญญาณอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มต้นจากสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งรวมถึงความทุกข์และความยุ่งยากทั้งปวงที่ได้ประสบ หลักสูตรการอบรมโดยรวมในช่วงแรก จะเป็นการประยุกต์ใช้วิธีสัจสี่กับความวิตกกังวล และในช่วงที่สองจะเป็นการประยุกต์ใช้วิธีสัจสี่กับความขัดแย้ง

วิธีการอบรม

1. ผู้เข้ารับการอบรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความยากลำบาก ความเครียด ความวิตกกังวลของตนเอง ซึ่งประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมจะเป็นวัตถุดิบ สำคัญของการอบรมต่อไป
2. ภาคทฤษฎี นำเสนอในรูปแบบการพูดคุยและสนทนาในกลุ่ม
3. ภาคปฏิบัติเป็นการใช้บทบาทสมมติ และการจำลองสถานการณ์จากประสบการณ์จริงของผู้เข้ารับการอบรม โดยทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติจะควบคู่กันไปพร้อมกับการทำสมาธิและการสวดภาวนา ทั้งนี้ การจำลองสถานการณ์จะอยู่บนพื้นฐานประสบการณ์จริงของผู้เข้ารับการอบรม เท่านั้น ดังนั้นทั้งภาคทฤษฎีและระลึกู้ที่เกิเกิดขึ้น จะเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงประสบการณ์การตระหนักรู้ภายในกับประสบการณ์ ความขัดแย้งจริงของผู้เข้ารับการอบรมโดยตรง

ผู้รับผิดชอบโครงการและวิทยากร คือ จอห์น แมคคอนเนล เป็นชาวอังกฤษผู้มีความเชี่ยวชาญพิเศษในการประยุกต์มิติทางจิตวิญญาณไปใช้จัดการกับความยากลำบากในแง่มุมต่างๆ ของชีวิต

ส่งเสริมเวทีวัฒนธรรม

ดำเนินงานผ่าน โครงการพัฒนาและฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน ภาคใต้ ดำเนินงานโดย โดย โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ร่วมกับ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

วัตถุประสงค์

1. สนับสนุนและส่งเสริมการริเริ่มและการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนทางด้านต่างๆ
2. ศึกษาความเป็นไปได้ อุปสรรคและเงื่อนไขความสำเร็จของการฟื้นฟูความสมานฉันท์ของชุมชน
3. สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจต่อประชาชนทั่วประเทศ และศึกษาวิธีการส่งเสริม การขยายตัวของความสมานฉันท์ในอนาคต

แผนการดำเนินงานประกอบด้วย

1. แผนงานด้านการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจโดยผ่านกิจกรรมการประชุม สัมมนาเชิง ปฏิบัติการ และเวทีสานเสวนา
2. แผนงานด้านการสนับสนุนบทบาทของโรงเรียน ประถมศึกษา และร้านน้ำชา (ก๊อดากอปี)
3. แผนงานด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่ไม่ขัดต่อหลักการทางศาสนาและ สนับสนุนการสร้าง ความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน
4. แผนงานด้านการสนับสนุนบทบาทของผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำศาสนา
5. แผนงานด้านการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาที่ก่อให้เกิด ความสมานฉันท์ของชุมชน
6. แผนงานด้านการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้

เปิดพื้นที่ทางความคิด

ดำเนินงานผ่าน โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่นจังหวัดที่มี
หลายชาติพันธุ์ กรณีศึกษา จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่อ

1. ศึกษารูปแบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีประชาชนหลายชาติพันธุ์อาศัยร่วมกัน
2. สานเสวนาระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (inclusive dialogue) เพื่อรับทราบความห่วงใยและความมุ่งหวัง ผู้การร่วมกันหารูปแบบการปกครองท้องถิ่นที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย
3. จัดให้มีการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องของรูปแบบการปกครองท้องถิ่นที่เหมาะสมกับจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส
4. จัดทำข้อเสนอนโยบายสาธารณะเพื่อพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

5. เผยแพร่ข้อเสนอ นโยบายสาธารณะเพื่อพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้และนำเสนอต่อรัฐบาล รวมทั้งติดตามผล ตลอดจนความเป็นไปได้ที่รัฐบาลจะรับข้อเสนอ และพิจารณาจัดทำนโยบายและดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว

คณะทำงานด้านการรับฟังความคิดเห็นและนโยบายสาธารณะประกอบด้วยนักวิชาการจาก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยอิสลามยะลา ด้านการรับฟังความคิดเห็นและนโยบายสาธารณะได้แก่นักวิชาการจากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และนักวิชาการอิสระ จังหวัดปัตตานี

นำเสนอโยบายสาธารณะ

ดำเนินนโยบายผ่าน โครงการวิจัยเรื่อง “ภาษามลายูท้องถิ่นในประเทศไทย : การพัฒนาภาษา การวางแผนและการกำหนดนโยบายเพื่อการศึกษาและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้”

โครงการวิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสำรวจการใช้ความรู้ ความสามารถ และทัศนคติต่อภาษาต่างๆ ในชีวิตประจำวันของคนไทยมุสลิม

2. เพื่อพัฒนาภาษามลายูท้องถิ่นในประเทศไทย รวมทั้งบุคลากรและเครือข่ายให้สามารถใช้อัตลักษณ์ทางภาษาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือจัดการศึกษามาตรฐานคุณภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตเยาวชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (เป็นสะพานสู่การศึกษาด้วยภาษาราชการอย่างเต็มรูปแบบ) และเพื่อการสื่อสารมวลชนที่มีประสิทธิภาพ

3. เพื่อกำหนดบทบาทของภาษาในท้องถิ่น และภาษาอื่นๆ ในชีวิตของคนไทยมลายู ในการจัดการศึกษาแบบพหุภาษาต่อเยาวชน
วิธีการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1. การศึกษาและสำรวจสถานการณ์ทางภาษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ภาษาต่างๆ ในชีวิตคนไทยมุสลิม ในแง่การใช้ทัศนคติ ความสามารถ ในกลุ่มคนต่างอาชีพ อายุ เพศ การศึกษา ฯ

2. การศึกษาวิจัยปฏิบัติการ เพื่อให้เจ้าของภาษาได้มีส่วนร่วมพัฒนาภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งเป็นภาษาแม่ของคนส่วนใหญ่ ให้มีสถานะความเป็นมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับของทางราชการ โดยการพัฒนาระบบตัวเขียนเพื่อให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างสื่อการเรียนการสอนในการจัดการ

ศึกษาแก่เยาวชนในพื้นที่ โดยพัฒนาทั้งระบบอักษรยาวี ระบบอักษรไทย และระบบอักษรรูมี (ตัวเขียนอังกฤษ) รวมทั้งดำเนินการทดสอบประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความพอใจของผู้ใช้ เช่นในสื่อมวลชนและในการติดต่อการค้าชายแดน ฯลฯ รวมทั้งความเหมาะสมในการ

นำไปใช้ในบริบทต่างๆ เช่น ในการจัดการศึกษา การเขียนหนังสือ เรื่องเล่า นิทาน คำสอน ฯลฯ จากนั้นนำเข้าสู่โครงการทดลองในโรงเรียน ในชุมชน เพื่อจัดทำหลักสูตรและสอนในโรงเรียนในกลุ่มเด็กที่เริ่มหัดเรียนและอ่านเขียนเพื่อการรู้หนังสือก่อนเข้าสู่การเรียนการสอนในภาษาราชการ ดั่งขั้นตอนต่อไปนี้

- พัฒนาระบบภาษาเขียน ภาษามลายูถิ่น (ทั้งระบบอักษรยาวี รูมี และไทย) รวมทั้งการฝึกหัดเขียนและการทดสอบประสิทธิภาพใน

กลุ่มประชากรต่างอายุ เพศ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ ของระบบอักษรแต่ละชนิด

- ศึกษาศักยภาพ โอกาส และความเหมาะสม ในการนำระบบอักษรแต่ละชนิดไปใช้ เช่น การจัดการศึกษาสำหรับเด็กเริ่มเรียน เพื่อการรู้หนังสือ การศึกษาศาสนา การค้าชายแดน ฯลฯ

- พัฒนารวบรวมและสร้างวรรณกรรมหรือหนังสืออ่านด้วยภาษามลายูถิ่น (แต่ละระบบ)

- พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้ภาษาแม่เป็นเครื่องมือ

- พัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ภาษามลายูถิ่น (ระดับเบื้องต้น)

- ฝึกครูเจ้าของภาษา

- โครงการทดลองการจัดการเรียนการสอนแบบพหุภาษา (multilingual education) ซึ่งเริ่มจากการเรียนการสอน โดยใช้ภาษาแม่หรือภาษาที่หนึ่งของผู้เรียนเป็นสื่อ

3. สรุปข้อมูลเชิงวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายภาษาสู่การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพแก่ประชากรไทยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และครอบคลุมประชากรไทยทั่วประเทศ ซึ่งจะเป็นโยบายที่สามารถรักษาความหลากหลายของภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นใน

ประเทศไทย ตลอดจนช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนและประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นประชากรไทยที่มีคุณภาพต่อไป

คณะทำงานประกอบด้วยนักวิจัยจากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาลัยอิสลามยะลา วิทยาเขตปัตตานี

บทบาทด้านการวิจัยสันติภาพนอกจากจะดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยต่างๆแล้ว ในปัจจุบันประเด็นสันติภาพยังได้รับความสนใจจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ขณะนี้โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกำลังอยู่ระหว่างการดำเนินงานโครงการวิจัยหัวข้อ “สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย” (Nonviolence, Violence and Thai Society) งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจปัญหาความรุนแรงในสังคมไทยที่ได้

เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตไม่น้อย ทั้งองค์ความรู้ในประเทศไทยและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ในงานมหกรรมสันติวิธีครั้งที่ 2 มีการนำเสนองานวิจัยที่น่าสนใจหลายชิ้น ได้แก่ “รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในระบบการสอน” ของนางเยาว์ แจ่งเพ็ญแข “The Implement of President Gorge W.Bush’s Foreign Policy toward North Korea and the Interaction between the United States and North Korea” โดยสัญญารัตน์ มีสุวรรณ “อ่านสันติวิธีในสังคมไทย” โดยชาญชัย ชัยสุขโกศล “การใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง: ศึกษากรณีโครงการทอส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2546” ของจิตราภรณ์ สมยานนทนากุล “ยุทธศาสตร์การเข้าใจเข้าถึงและพัฒนาชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของอับดุลชะกูร์ บินซาฟิอีย์ และงานวิจัยรวบรวม “บรรณนิทัศน์ (bibliography) หนังสือที่เกี่ยวข้องกับความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของโชคชัย วงษ์ตานี (องค์กรผู้จัดงานมหกรรมสันติวิธี, 2550)

4) การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง

ตัวอย่างการจัดอบรมสันติภาพ ระหว่างปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน เช่น

“โครงการฝึกอบรมนักประสานสันติ” ที่จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งมีองค์กรที่รับผิดชอบ ได้แก่ เสมสิกขาลัย มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม และศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล โครงการนี้มีวัตถุประสงค์คือ

- 1.เสริมสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการสันติ ทั้งในระดับชีวิต ความสัมพันธ์ และโครงสร้างทางสังคม และการนำกลับไปประยุกต์ใช้งานได้จริง
- 2.สร้างพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มองค์กรและผู้นำชุมชน ที่ทำงานเพื่อสังคมให้ใช้วัฒนธรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการสันติ
- 3.แลกเปลี่ยนและรวบรวมพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดการอบรม เป็นคู่มือหรือชุดองค์ความรู้สำหรับใช้เรียนรู้ต่อไป

เนื้อหาการอบรมประกอบด้วย 4 วิชา คือ การให้การปรึกษา : แบบพัฒนาศักยภาพ การสมานไมตรี การสื่อสารเพื่อสันติ ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง และนักฝึกอบรมด้านประสานสันติ

กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย

1. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เน้นกระบวนการวิธีผ่านประสบการณ์ โดยมุ่งให้ผู้ร่วมอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสมอง (Head) หัวใจ (Heart) และทักษะ (Hand)
2. เป็นการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติ โดยดึงเอาประสบการณ์ของผู้อบรมมาเป็นตัวอย่างของการเรียนรู้
3. อยู่บนฐานของการภาวนา โดยนำการฝึกสติ-สมาธิ มาปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในมิติลึก ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและอคติของผู้อบรมต่อเรื่องต่างๆ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคของสันติวิธี
4. จัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น ให้มีช่วงเวลาของการผ่อนคลาย ทัศนคติ การได้ชื่นชมกับธรรมชาติหรือชุมชนรอบข้าง มีการจัดปรับวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดสุขภาวะ เช่น การฝึกโยคะ การกินอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ การนวดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น (เสมสิกขาลัย, 2549)

ในปี พ.ศ. 2550 ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล เสมสิกขาลัย และโครงการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อการพัฒนา ร่วมกันจัด “โครงการฝึกอบรมความรู้และทักษะสันติวิธี โดยมีแผนพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพสนับสนุนโครงการ กลุ่มเป้าหมายของโครงการนี้คือ ครู อาจารย์ ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือสถานพินิจที่ต้องการเรียนรู้หรือจัดการเรียนการสอนเนื้อหาด้านสันติภาพ หลักสูตรของโครงการนี้ประกอบด้วย เวทีพบปะและทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน รายวิชา 5 วิชา คือ สร้างสันติด้วยมือเรา สร้างสันติภายใน การสื่อสารอย่างสันติ ปฏิบัติการด้านสันติวิธี การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และจบกระบวนการอบรมด้วย เวทีถอดบทเรียนการเข้าร่วมโครงการ (เสมสิกขาลัย, 2550ข)

โดยทั่วไปแล้วการจัดอบรมทักษะด้านสันติภาพมักจัดให้กับผู้ทำงานด้านสันติภาพหรือผู้ที่มีความสนใจด้านสันติภาพเป็นพิเศษ การสร้างทักษะเหล่านี้จึงใช้เวลาหลายวัน แต่กิจกรรมในมหกรรมสันติวิธี ทั้ง 2 ครั้ง เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านสันติภาพสามารถนำมาเป็นกิจกรรมเสริม นอกเหนือไปจากกิจกรรมประเภทปาฐกถา หรือการนำเสนอบทความวิชาการและงานวิจัย

กิจกรรมอบรมในงานมหกรรมสันติวิธี ปี พ.ศ. 2548 ได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการ “ผู้นำสันติวิธีและสร้างสรรค์ชุมชน” การอบรมเชิงปฏิบัติการ “ค่ายอบรมเยาวชนเพื่อสันติภาพ” การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ธรรมาภิบาลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” อบรมเชิง

ปฏิบัติการ “การสื่อสารด้วยรักและสันติ” ประชุมเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในระบบการสอน” การสานเสวนา “ปัจจัยที่ทำให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จ” การอบรมเชิงปฏิบัติการ “ค่ายเยาวชนเพื่อสันติภาพ” (มหาวิทยาลัยมหิดล, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, 2550)

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการในงานมหกรรมสันติวิธีครั้งที่ 2 ใช้ชื่อว่า “กิจกรรมอบรมปฏิบัติการห้องย่อยเพื่อการเรียนรู้: สันติวิธีที่เราทำได้” จัดขึ้นในช่วงบ่าย ตั้งแต่เวลา 13.30 น. – 16.30 น. ของวันที่ 2 และ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550

กิจกรรมบางห้องเป็นหัวข้อที่ใช้เวลาอบรมต่อเนื่อง 2 วัน ได้แก่ “การจัดการความขัดแย้ง” ของสถาบันพระปกเกล้า “สื่อละครเพื่อความเข้าใจความขัดแย้ง” โดยกลุ่มละครมะขามป้อม “การสานเสวนา” ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และ “สันติวิธีในสถานพินิจ” ของศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน บ้านกาญจนาภิเษก

กิจกรรมบางหัวข้อใช้เวลาอบรมเพียงหนึ่งวัน ได้แก่ โดยมูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม “สื่อสารสันติในครอบครัว” โดยมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว “ประสบการณ์เดินธรรมยาตรา” ของธรรมยาคู่มต่าง ๆ “การสื่อสารอย่างสันติ” โดย ไพรินทร์ โชติสกุลรัตน์ และ “ประสบการณ์สันติอาสาสมัครจิตพิชิต” โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (2 พฤศจิกายน 2550) ในกิจกรรมหัวข้อ “สันติวิธีกับชีวิตที่ต้องเผชิญกับความรุนแรง” ผู้ร่วมกิจกรรมแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เกิดความขัดแย้ง ซึ่งอาจเกิดหรือไม่เกิดความรุนแรงตามมา โดยร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์เหล่านั้น ถึงปัจจัยที่จะคลี่คลายความขัดแย้งไม่ให้เป็นปลายจนกลายเป็นความรุนแรง มีกิจกรรมให้ศึกษาค้นคว้าความขัดแย้งและวิเคราะห์สันติวิธีจากบทความ เรื่อง “กรณีศึกษา: การต่อต้านการถือวรรณะในไวคัม” ซึ่งเกี่ยวกับปัญหาสิทธิมนุษยชนของวรรณะจัณฑาลในอินเดีย กิจกรรมสุดท้ายเป็นการศึกษาบทเรียนจากการมของมีค่าที่จมอยู่กันอย่างแข็งมันซึ่งจับตัวแข็งถึงการให้ความนุ่มนวลในการแก้ไขปัญหา

ส่วนกิจกรรมหัวข้อ “การสื่อสารอย่างสันติ” (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 3 พฤศจิกายน 2550) มีกิจกรรมเพื่อฝึกการสังเกตความรู้สึก การวิเคราะห์ความต้องการ และทักษะการร้องขอเพื่อสนองความต้องการ โดยมีฐานคิดว่า หากมนุษย์สามารถสื่อสารถึงความรู้สึก และความต้องการเล็กๆ ของตนเองอย่างเข้าอกเข้าใจทั้งฝ่ายตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งมีทักษะในการสื่อสารร้องขออย่างถูกต้อง จะทำให้ความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างกันมีน้อยลง

กิจกรรมอบรมปฏิบัติการในงานมหกรรมสันติวิธี ครั้งที่ 2 นี้ ใช้เวลาอบรมเพียง 3 – 6 ชั่วโมงเท่านั้น แม้ว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่ได้มีเวลามากพอที่จะฝึกฝนทักษะสันติภาพจนชำนาญ แต่ก็นับเป็นโอกาสที่ดีที่จะให้ผู้ร่วมงานได้เข้าใจหลักการ และฝึกสร้างทักษะด้านสันติภาพให้กับตนเองอย่างกระชับ และทำให้การจัดงานสันติภาพมิได้มีเพียงการให้ข้อมูลความรู้ด้านสันติภาพ

โดยการปาฐกถาหรือการบรรยาย อย่างที่งานสันติภาพงานอื่นๆนิยมจัดกัน แต่ได้ให้ความสำคัญกับการให้ผู้ร่วมงานได้สัมผัสบรรยากาศแห่งสันติภาพด้วยตนเองอีกด้วย

5) การเรียนการสอนด้านสันติภาพ

ในปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน สถาบันการศึกษาหลายแห่งให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ โดยได้พัฒนาหลักสูตรและการสอนด้านสันติภาพขึ้น ได้แก่ หลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการบริหารและการจัดการความขัดแย้ง (Conflict Resolution and Management) ที่สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ร่วมมือทางวิชาการกับ Royal Roads University ประเทศแคนาดา มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสถาบันพระปกเกล้าจัดขึ้น หลักสูตรนี้เริ่มเปิดสอนครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548

หลักสูตรประกาศนียบัตร การพัฒนาทักษะและแนวคิดพื้นฐานการไกล่เกลี่ยด้านสาธารณสุขด้วยสันติวิธี และหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การพัฒนาศักยภาพนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางด้านสาธารณสุข ซึ่งจัดโดยศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข นอกจากการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพโดยการพัฒนาหลักสูตรด้านสันติภาพแล้ว

สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ริเริ่มการใช้กระบวนการจิตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน จิตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์ให้มีข้อมูลเชิงประจักษ์ ข้อมูลเชิงเหตุผล การเข้าพินิจความจริงด้วยจิตอันสงบ โดยใช้หลักของทุกศาสนาและศิลปะแขนงต่างๆ เป็นแกนในการเรียนรู้ รายละเอียดของหลักสูตรและการสอนเกี่ยวกับสันติภาพของสถาบันการศึกษาต่างๆ มีดังนี้

หลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการบริหารและการจัดการความขัดแย้ง (Conflict Resolution and Management) เกิดขึ้นจากความร่วมมือของสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กับ Royal Roads University ประเทศแคนาดา มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสถาบันพระปกเกล้า เริ่มเปิดสอนครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 โครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย

Year 1 : First intensive courses 3 weeks in Thailand (with Canadian students)

CAM 500: Theory of Conflict Analysis

CAM 520: Conflict Management Processes

CAM 510 (7 weeks) : Legal Framework

CAM 530 (12 weeks) : Multicultural Systems Design

CAM 575 (12 Weeks) : Research Methods

CAM 521 (7 Weeks) : Skill Practicum

Year 2 : First intensive courses 4 weeks in Victoria

CAM 600: Advanced Issues

CAM 650: Ethno-Political Conflict

Thesis in Thailand

CAM 690: (44 Weeks) : Major Project

(มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2550)

หลักสูตรประกาศนียบัตร การพัฒนาทักษะและแนวคิดพื้นฐานการไกล่เกลี่ยด้าน
สาธารณสุขด้วยสันติวิธี และหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การพัฒนาศักยภาพนักเจรจาไกล่
เกลี่ยคนกลางด้านสาธารณสุข พัฒนาขึ้นโดยศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข
(2550) เพื่อรองรับปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้รับบริการทางสาธารณสุข และแพทย์ พยาบาล ที่
เพิ่มมากขึ้น หัวข้อการบรรยายของหลักสูตรประกาศนียบัตร การพัฒนาทักษะและแนวคิดพื้นฐาน
การไกล่เกลี่ยด้านสาธารณสุขด้วยสันติวิธี ได้แก่

1. นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
2. สุขภาพและสันติภาพ
3. สภาพการณ์และปัญหาความขัดแย้งในระบบสาธารณสุข
และแนวทางการแก้ไข
4. สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้ง สาเหตุ ประเภท
หลักการวิเคราะห์ความขัดแย้งและกลยุทธ์การจัดการความขัดแย้ง
5. เครื่องมือการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง (Negotiation) และ
การใช้คนกลาง (Mediation)
6. แนวคิดการจัดการความขัดแย้งทางเลือก (ADR) การไกล่
เกลี่ยในศาลยุติธรรมและนอกศาล
7. ทักษะการสื่อสารและการรับฟัง (Communication and
Listening Skill)
การกล่าวทวน (Paraphrasing) การปรับปรุงคำพูด (Reframing)
8. การสร้างสัมพันธภาพและความไว้วางใจ
9. กรอบแนวคิดและบุคลิกภาพผู้ไกล่เกลี่ย
10. การพัฒนาความสามารถการไกล่เกลี่ยด้านสาธารณสุข :
แนวทางและวิธีการที่ควรพัฒนา
11. การเจรจาต่อรองในภาวะวิกฤติและการให้คำปรึกษา

หรือ ข้อแตกต่างกับการไกล่เกลี่ยคนกลางในภาวะปกติ

12. กระบวนการและวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการจัดการความขัดแย้งด้านสาธารณสุข

13. หัวข้ออื่นๆตามความจำเป็นเหมาะสม

รายละเอียดหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การพัฒนาศักยภาพนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางด้านสาธารณสุข แบ่งออกเป็นวิชา ดังนี้

1. การพัฒนาจิตแนวสันติวิธี มิตិความเป็นมนุษย์ และความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ย

2. ภาพรวมของกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาไกล่เกลี่ยในศาล และนอกศาล กฎหมายที่เป็นอุปสรรคและที่ยังขาด

4. ขั้นตอนดำเนินการไกล่เกลี่ย(นอกศาล)

5. การวิเคราะห์ความขัดแย้งที่มีประสิทธิผลและการทำแผนที่เหตุการณ์ความขัดแย้ง

6. การประเมินปัจจัยและการเตรียมตัวเจรจาไกล่เกลี่ย

7. การสร้างบุคลิกภาพผู้ไกล่เกลี่ยโดยการจับอารมณ์ความรู้สึกและการแสดงออกอย่างมีเหตุผล (Assertiveness)

8. การเจรจาไกล่เกลี่ยที่มีบุคคลเกี่ยวข้องหลายฝ่าย (Multi-Stakeholder)

9. การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (Conflict Transformation)

10. ทางเลือกและข้อควรระวังในการไกล่เกลี่ย และสถานการณ์ที่ยากต่อการไกล่เกลี่ย

11. การฝึกทักษะของผู้ไกล่เกลี่ยในข้อ 8.5 ถึง 8.10 ที่เกี่ยวกับกรณีขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุข

12. การศึกษาดูงานและการฝึกเป็นผู้ช่วยไกล่เกลี่ยในสถานการณ์จริงในศาล

นอกจากการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพโดยการพัฒนาหลักสูตรด้านสันติภาพแล้ว ยังมีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเพื่อสันติภาพโดยใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษา โดยสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการที่เน้นกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ให้ผู้ศึกษาย้อนกลับไปหารากของคุณค่าและความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ สะท้อนคิดให้เห็นความเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง สามารถมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยใช้หลักคำสอนทางศาสนา ดนตรี ศิลปะ ธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นเครื่องมืออย่างดีที่สามารถทำให้เกิดการหยั่งรู้ภายในจิตใจ เป็นอิสระจากภพมายา ก้าวพ้นสู่การสัมผัสความจริง ความดี ความงามของชีวิต จนก่อให้เกิดการค้นพบแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขสงบอย่างแท้จริงด้วยตัวของตัวเอง และสามารถสัมผัสคุณค่าของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความมีคุณลักษณะของสรรพสิ่ง

วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาคือ เพื่อที่จะผสมผสานเชื่อมโยงการเรียนรู้ด้านวิชาการ วิชาชีพ และด้านมิติจิตใจ อันจะนำไปสู่การศึกษาที่เป็นองค์รวมได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้นักศึกษาเข้าใจสภาพองค์รวมของชีวิต เข้าใจตนเอง เข้าใจศาสตร์ที่ตนเองศึกษาอย่างลึกซึ้ง และสามารถสะท้อนคิดถึงหลักความจริง ความดี ความงามของชีวิตและธรรมชาติ ทำให้นักศึกษาเกิดการตื่นรู้เปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุข

การเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษา ที่จัดโดยสถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้แก่

1. เปิดรายวิชา 902-125 “ชีวิตและความสุข” จำนวน 3 หน่วยกิต (1-2-4) เป็นวิชาเลือกเสรีที่วิทยาลัยชุมชนสุราษฎร์ธานี เขตการศึกษาสุราษฎร์ธานีตั้งแต่ภาคฤดูร้อนปีการศึกษา 2547
2. เปิดรายวิชา 640-631 “ชีวิตและความสุข” จำนวน 3 หน่วยกิต (1-6-3) เป็นวิชาเลือกเสรีที่คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ตั้งแต่ภาคการศึกษาที่ 2/2549

นอกเหนือจากการเปิดสอนเป็นรายวิชาแล้ว กระบวนการจัด
 ปัญหาศึกษายังเปิดเป็นหลักสูตรกิจกรรมฝึกอบรมระยะสั้นเพื่อ
 พัฒนานักศึกษา การจัดปฐมนิเทศแนวใหม่ ปัจฉิมนิเทศแนวใหม่
 ด้วย หลักสูตรกิจกรรมฝึกอบรมระยะสั้น และโครงการพัฒนา
 นักศึกษาแกนนำได้แก่

1. รู้จักชีวิต รู้จักรัก รู้จักตน ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน เป็น
 หลักสูตรที่ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องชีวิต คุณค่าชีวิต เป้าหมายชีวิต
2. องค์กรร่วมแห่งชีวิตและสุขภาพ ระยะเวลา 3 วัน 3 คืน
 เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แนวคิดภูมิปัญญาตะวันออกและการดูแลสุขภาพ
 สุขภาพแบบองค์กรร่วม
3. รู้จักธรรมชาติ รู้จักชีวิต ระยะเวลา 2 วัน 2 คืน เป็น
 หลักสูตรที่นักศึกษาจะได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ ความสัมพันธ์
 ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงคุณค่าของการอยู่
 ร่วมกัน
4. คุณคือโลก ระยะเวลา 2 วัน 2 คืน เป็นหลักสูตรที่ทำให้เกิด
 ความเข้าใจหลักการเปลี่ยนแปลงภายใน (จิตใจ) และภายนอก (โลก)
5. ชีวิตกับการเรียนรู้ ระยะเวลา 2 วัน 2 คืน เป็นหลักสูตรที่
 ให้เข้าใจคุณค่าของชีวิตและการเรียนรู้
6. เฝซิชูหน้ากับวิกฤต ระยะเวลา 2 วัน 2 คืน เป็นหลักสูตรที่
 ให้นักศึกษาได้เรียนรู้และการตัดสินใจเมื่อเผชิญหน้ากับความสับสน
 ความขัดแย้ง
7. ชีวิตกับการเข้าถึงความจริง ความดี และความงาม
 ระยะเวลา 2 วัน 2 คืน เพื่อศึกษากฎธรรมชาติให้เข้าใจหลักแห่ง
 ความจริงของชีวิต หลักแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีงามทั้งของตนเอง
 และสรรพสิ่ง
8. การศึกษาแบบบูรณาการ ระยะเวลา 2 วัน 2 คืน เป็น
 หลักสูตรที่ทำให้เกิดความเข้าใจ ความเชื่อมโยงกันระหว่างศาสตร์
 ต่างๆอย่างมีความหมาย
9. วิถีแห่งพลัง ปรีชาญาณของธรรมชาติ ระยะเวลา 3 วัน 2
 คืน เป็นหลักสูตรที่ต้องการเติมเต็มเรียนรู้ชีวิตด้านจิตวิญญาณ
 โดยตรงจากธรรมชาติ

10. สุนทรียสนทนา ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน เป็นหลักสูตรที่นำพาให้เราได้มีโอกาสเรียนรู้การเข้าสู่ภูมิปัญญาของจักรวาล โดยผ่านการฟังอย่างไม่ตัดสิน และเท่าเทียม

11. ชีวิตทางเลือก ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน เพื่อค้นหาสาระของชีวิต เพื่อเกิดความรัก ความเข้าใจ การเรียนรู้ชีวิตอย่างตื่นรู้ และเบิกบาน ด้วยตระหนักในคุณค่าและเป้าหมายชีวิตอันแท้จริง

12. คุณภาพของชีวิต ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการปรับ และเปลี่ยนแปลงจิตใจที่เป็นทุกข์ให้เติบโตเบิกบานขึ้นอย่างมีคุณภาพ

ปฐมนิเทศแนวใหม่ เป็นการฝึกอบรม ระยะเวลา 1-2 วัน เพื่อให้นักศึกษาชั้นปีที่ 1 มีแนวคิดในการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย และมีทักษะในการดำรงชีวิตที่ดี หลักสูตรที่จัดอบรม เช่น รู้จักชีวิต รู้เป้าหมายชีวิต รู้หน้าที่วิธีเรียน เรียนรู้เรื่องรัก

ปัจฉิมนิเทศแนวใหม่ เป็นการฝึกอบรม 2-3 วัน เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้รูปแบบการพัฒนาคนให้เต็มคน เกิดการเรียนรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสังคม เพื่อจะได้เรียนรู้ทักษะการดำเนินชีวิตที่ดี นำไปสู่เป้าหมายชีวิตที่งดงาม หลักสูตรที่จัดอบรม เช่น การรู้จักตนเอง เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต การจัดการความขัดแย้ง และทำงานเป็นก็มีความสุข

โครงการพัฒนานักศึกษาแกนนำจิตตปัญญาศึกษา เป็นการจัดโครงการฝึกอบรมนักศึกษาแกนนำเพื่อให้มีความรู้ มีทักษะในการเป็นผู้นำ เป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนานักศึกษา ตัวอย่างหลักสูตร เช่น การเรียนรู้ทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตาม การแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในตนเองและผู้อื่น รู้จักธรรมชาติ รู้จักชีวิต รู้จักตน การทำงานอย่างมีความสุข การพักกายพักใจเพื่อคลายเครียด เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา (ม.ป.ป.))

ปัจจุบันสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กำลังก่อตั้งสถาบันพุทธทาสเพื่อสันติภาพ ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับการอบรม และปฏิบัติธรรมของนักศึกษา ขณะนี้การจัดกิจกรรมประกอบรายวิชา หรือการอบรม พัฒนานักศึกษาแบบจิตตปัญญาศึกษาบางกิจกรรมได้จัดขึ้นภายในสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และได้ใช้หลักทางพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาปัญญาให้กับนักศึกษา

อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ อธิบายถึงการนำศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสันติภาพให้กับนักศึกษาว่า

แท้จริงแล้วคำว่าปัญญาไม่มีความเป็นศาสนาแต่มีความเป็นสากล มีเหตุมีผล มีหลักการ และสามารถตรวจสอบได้ในความเป็นวิชาการ สำหรับหลักการเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของทางพุทธศาสนา ได้แก่เรื่อง อิทัปปัจจยา ซึ่งคือความเป็นเหตุปัจจัยที่อยู่ภายนอก และปฏิจสมุปบาท ซึ่งคือความเป็นเหตุปัจจัยที่อยู่ภายใน ศาสนาเน้นให้เกิดความสุขจากภายใน เน้นให้เกิดความลงตัว ความพอดีตามเหตุปัจจัย ซึ่งถ้าเมื่อปัญญาเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ก็จะทำให้เกิดสันติภาพ ทั้งสันติภาพภายในตัวเรา สันติภาพกับธรรมชาติ สันติภาพกับสิ่งแวดล้อมคน สัตว์ สิ่งของรอบตัว มนุษย์จะเคารพสิ่งเหล่านั้นในฐานะที่เราเป็นหนึ่งเดียวกัน (สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2550)

นอกจากนี้อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ ได้กล่าวถึงการพัฒนากระบวนการจิตปัญญาศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในอนาคตไว้ว่า

ปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ยังคงอยู่ในช่วงหารูปแบบและวิธีการให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงทั้งวิชาการ วิชาชีพ และมีจิตทางจิตใจ โดยคาดหวังว่าในอนาคตมหาวิทยาลัยจะสามารถสร้าง Contemplative Educator ที่สามารถนำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ไม่ว่าจะในการเรียนการสอนวิชาใดก็ตาม ปัจจุบันมหาวิทยาลัยได้รับความร่วมมือด้านกระบวนการและผู้เชี่ยวชาญจากองค์กรอื่นๆหลากหลายองค์กร เช่น ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล เสมสิกขาลัย โรงเรียนสัตยาไส สถาบันอาศรมศิลป์ กลุ่มจิตวิวัฒน์ สถาบันขวัญเมือง และมหาวิทยาลัยจากต่างประเทศ เป็นต้น (สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2550)

การศึกษาเพื่อสันติภาพในลักษณะที่เป็นการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาปัจจุบัน นับว่ามีวิวัฒนาการมากจากในอดีตทั้งในแง่วิธีการและวิธีคิด จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนได้

พัฒนาจนกระทั่งเกิดหลักสูตรที่เน้นศึกษาจากพื้นที่จริงที่มีปัญหาสันติภาพดังเช่น หลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการบริหารและการจัดการความขัดแย้ง นอกจากนี้การเรียนการสอนของหลายๆสถาบันยังได้พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือออกไปอย่างกว้างขวางร่วมกับมหาวิทยาลัยอื่น องค์กรภาคประชาชน รวมถึงมหาวิทยาลัยจากต่างประเทศ ซึ่งจะเป็นผลดีในแง่การถ่ายทอดและพัฒนาองค์ความรู้ด้านสันติภาพที่แตกต่างหลากหลายระหว่างกันและกัน อันจะนำมาซึ่งความก้าวหน้าของการศึกษาเพื่อสันติภาพต่อไปในอนาคต

ข้อนำสังเกตคือการศึกษาเพื่อสันติภาพได้ยกระดับจากวิชาที่เน้นหนักไปทางวิชาการ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดสันติภาพ แต่เริ่มมีการพัฒนาให้มีความเชื่อมโยงเข้ากับวิชาชีพ และการดำรงชีวิตมากขึ้น ดังเช่นในหลักสูตรประกาศนียบัตร การพัฒนาทักษะและแนวคิดพื้นฐานการไกล่เกลี่ยด้านสาธารณสุขด้วยสันติวิธี และหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การพัฒนาศักยภาพนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางด้านสาธารณสุข ของกระทรวงสาธารณสุข ที่นำหลักการและทฤษฎีด้านสันติภาพมารองรับปัญหาความขัดแย้งในวิชาชีพสาธารณสุข ส่วนการเรียนการสอนของสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้พยายามก้าวพ้นจากการเรียนเพื่อเกิดความรู้แต่มุ่งสร้างกระบวนการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัญญา อันจะนำมาซึ่งการเป็นอิสระ การสัมผัสถึงความจริง ความดี และความงามของชีวิต อันเป็นรากฐานของสันติภาพต่อไป

6) การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา

การพัฒนาสันติภาพให้กับมนุษย์นั้น นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ และทักษะการเผชิญกับความขัดแย้งแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันก็คือ การพัฒนาศีลธรรม ความดีงาม และจิตใจที่มีความสุขสงบ ซึ่งจะเป็นรากฐานอันดีในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้เป็นอย่างดี มีความพร้อมที่จะเผชิญความขัดแย้งโดยสันติ ทั้งยังช่วยลดการก่อปัญหาการเบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น แต่ช่วยสร้างสังคมที่คนมีความเมตตาต่อกัน

การเผยแพร่ศาสนาที่สอดแทรกเนื้อหาสันติภาพ เช่น ธรรมกถาเรื่อง “ความรุนแรงเกิดจากความอ่อนแอ” ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้แสดง ที่วัดญาณเวศกวัน ในวันอาสาฬหบูชา วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2549 ภายหลังการแสดงธรรมหัวข้อดังกล่าวได้ถูกตีพิมพ์คู่กับเรื่อง “เมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป” ซึ่งได้แสดงไว้ในวันมาฆบูชา พ.ศ. 2547

นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ศาสนาของคณะสงฆ์ จากหมู่บ้านพลัม เมืองดิวลิโว ประเทศฝรั่งเศสที่ให้ความสำคัญกับสันติภาพ โครงการที่จัดขึ้นในประเทศไทย ได้แก่ โครงการ “สู่สันติสมานฉันท์” และ “ศิลปะแห่งสันติ” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นสากลของคุณค่าสันติภาพ เชื้อชาติ ศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเกื้อกูลสันติภาพต่อกัน รายละเอียดของกิจกรรมมีดังนี้

เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2550 สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ร่วมกับศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติ หมู่บ้านพลัม โครงการ “สู่สานติสมานฉันท์” ระหว่างวันที่ 20 -31 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 เนื่องในโอกาสวันวิสาขบูชา โดยนิมนต์ ดิษ นัท ฮันท์ และคณะสงฆ์ จากหมู่บ้านพลัม นำภาวนาและแสดงปาฐกถาธรรม กิจกรรมในโครงการ “สู่สานติสมานฉันท์” ประกอบด้วย

ปาฐกถาธรรม “ความสุขอันเป็นหนึ่งเดียวในครอบครัวและสังคม”
วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ที่สวนลุมพินีวัน

ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ชีวิต มีชีวา” (Live, Alive) ที่วัดสวนดอก
จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

กิจกรรมภาวนา “สู่สานติ สมานฉันท์” ที่ศูนย์พัฒนาทรัพยากร
มนุษย์ล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 23-27 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

ปาฐกถาธรรมเนื่องในวันวิสาขบูชาโลก ที่องค์การสหประชาชาติ
ประจำประเทศไทย วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

วันที่ 29 พฤษภาคม ปาฐกถาธรรม “สู่สานติสมานฉันท์: ความรัก
อันไม่แบ่งแยก” ที่มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ปาฐกถาธรรม “พุทธธรรมร่วม
สมัย พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ที่องสนามหลวง กรุงเทพฯ

วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ปาฐกถาธรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา
“สันติภาพทุกอย่างก้าว” พุทธมณฑล จ. นครปฐม (มูลนิธิหมู่บ้านพลัม,
2550)

ส่วนกิจกรรมในโครงการศิลปะแห่งสานติ (The Art of Peace) ตามแนวทางของท่านดิษ นัท ฮันท์ ซึ่งมีคณะภิกษุภิกษุณีจากหมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศสและเวียดนาม ร่วมนำปาฐกถา และภาวนา ระหว่างวันที่ 6 - 23 ตุลาคม พ.ศ. 2550 มีดังต่อไปนี้

กิจกรรมภาวนา วันแห่งสติ (Day of Mindfulness) วันอาทิตย์ที่ 30
กันยายน 2550

6 ตุลาคม พ.ศ. 2550 ปาฐกถาธรรม "ศิลปะแห่งสานติ" (The Art of
Peace) ณ ห้องประชุม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันพุธที่ 10 - 14 ตุลาคม 2550 กิจกรรมภาวนา "ศิลปะแห่งการอยู่
ร่วมกัน" (The Art of Living Together) จังหวัดสระบุรี

วันศุกร์ที่ 19 - 23 ตุลาคม 2550 กิจกรรมภาวนา "ศิลปะแห่งการดูแลอารมณ์" (Taking Care of Our Emotions) ณ ศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ (มูลนิธิหมู่บ้านพลัม , 2550)

2.4 มโนทัศน์สันติภาพ

ตารางที่ 4 ตารางแสดงคำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ ช่วงพ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน

มโนทัศน์สันติภาพ	คำสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพ
มิติความเป็นมนุษย์	Wisdom, ศาสนธรรม, พระพุทธศาสนา, อคติ, จิตวิญญาณ, เยียวยา, ศิลปะ, ความรัก, ปัญญา, พุทธ, พุทธธรรม, อิสลาม, การสวดภาวนา, พัฒนาจิต, สติ, อริสัจสี่, จริยธรรม, สันติภายใน, ธรรมยาตรา, จิตปัญญาศึกษา, การดูแลอารมณ์, ความต้องการ, ความรู้สึก, การอุทิศตน, การร้องขอ, การฟังอย่างลึกซึ้ง
มิติทางสังคม	foreign policy, multicultural, ethno-political conflict, ธรรมภิบาล, ความขัดแย้ง, การควบคุมความรุนแรง, สมานฉันท์, สาธารณสุข, สันติวัฒนธรรม, การอยู่ร่วมกัน, ชุมชน, วัฒนธรรมชุมชน, สันติวิธี, วิกฤติชายแดนใต้, ความไม่สงบในภาคใต้, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้, ดำเนินได้, ชุมชนมุสลิม, ข้อเท็จจริง, ความเครียด, เชื้อชาติ, เผ่าพันธุ์, พหุความเชื่อ, พหุภาษา, อัตลักษณ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผู้หญิง, วิจัย, เพศที่สาม, วรรณกรรม, สื่อสารมวลชน, สื่อละคร, ประเทศเพื่อนบ้าน, เศรษฐศาสตร์, วิทยาศาสตร์, เทคโนโลยี, โลกาภิวัตน์, การลดอาวุธ, อิรัก, ชีวิต, สถาบัน, สิทธิมนุษยชน, กระบวนการยุติธรรม, องค์การ, สหประชาชาติ, อารยธรรมโลก, การขอโทษ, การเจรจาไกล่เกลี่ย, การใช้คนกลาง, สถานศึกษา, สถานเสวนา, ศูนย์สนทนา(dialogue), ความไว้วางใจ, การสื่อสารกับสังคม, จินตนาการใหม่ความเป็นไทย, เปิดพื้นที่ทางความคิด, นโยบายสาธารณะ, ยุติธรรมสมานฉันท์, สถานพินิจ
มิติด้านสิ่งแวดล้อม	การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ, ชั้นบรรยากาศ, ท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซ, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มิตินี้ 1 มิตีความเป็นมนุษย์

มโนทัศน์สันติภาพในมิตีความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏในการศึกษาเพื่อสันติภาพในช่วง พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน มีทั้งการให้ความสำคัญกับปัญหาซึ่งทางศาสนาหมายถึงการเข้าถึงความจริง ส่วนทางวิชาการอาจหมายถึงการมีความรู้ที่ถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีกรให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามแนวทางจิตวิทยา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นด้านปัญหาในทางวิชาการ ที่สื่อความถึงความรู้ที่ถูกต้องอันจะนำมาซึ่งสันติภาพตามทัศนะของอุทัย คุลยเกษม และเลิศชาย ศิริชัย คือ

“การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่มีรากเหง้าสลับซับซ้อน ไม่สามารถแก้ไขได้โดยการใช้อำนาจไม่ว่าอำนาจที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาจะมีมากเพียงใด การแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนมีความเชื่อมโยงกับบริบทต่างๆที่มีลักษณะเป็นพลวัตสูง ดังนั้นกรณีของความขัดแย้งในพื้นที่สามสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น การแก้ปัญหาที่ดีที่สุดและยั่งยืนที่สุดต้องเป็นการแก้ปัญหาด้วยการใช้สติปัญญา (Wisdom-Based Approach) และสติปัญญาที่ดีที่สุดต้องเป็นสติปัญญาร่วมกัน (Collective Wisdom) ของทุกฝ่าย มิใช่สติปัญญาของผู้รัฐหรือของใครคนใดคนหนึ่ง แต่สติปัญญาใช้ว่าจะเกิดขึ้นได้ง่ายๆ โดยเฉพาะกับผู้ที่คิดว่าตนเองรู้หมดทุกเรื่อง ด้วยเหตุนี้การสร้างองค์ความรู้ขึ้นใหม่และการนำมาผสานกับองค์ความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้วทั้งที่เป็น Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge เข้าด้วยกันจึงน่าจะเป็นหนทางนำไปสู่สติปัญญาได้ การที่มีสติปัญญาก็จะช่วยให้เราให้เห็น “ความเป็นจริง” ที่ใกล้กับความจริงแท้มากขึ้น นอกจากนี้การสร้างองค์ความรู้และการนำเอาองค์ความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้พัฒนาขึ้นไปจนถึงขั้นมีทั้งสติและปัญญา เมื่อเกิดมีปัญญาที่แท้แล้วการแก้ปัญหาคความขัดแย้งก็จะประสบความสำเร็จทำให้ความขัดแย้งลดน้อยลงและอาจหมดไปในที่สุด” (อุทัย คุลยเกษม และ เลิศชาย ศิริชัย, 2548: (6) – (7))

ส่วนปัญหาคอีกลักษณะหนึ่งเป็นปัญหาคตามแนวคิดของพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ในบริบททางสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันที่กำลังเกิดปัญหาคสันติภาพ ที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับชาติพันธ์และศาสนา พระไพศาล วิสาโล มีมโนทัศน์ต่อเรื่องนี้ว่า

“มีเรื่องของความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และสีผิว เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น... ได้ทำให้สิ่งที่เรียกว่าการเมืองที่ซู ประเด็นอัตลักษณ์ (Politics of identity) กลายเป็นเรื่องโดดเด่นขึ้นมา ในปัจจุบัน แต่ที่เกิดขึ้นควบคู่กัน ไปด้วยก็คือ การทำให้ “วัฒนธรรมแห่ง ความเกลียดชัง” มีบทบาทมากขึ้นจนกำลังเป็นกระแสใหญ่ทั่วทั้งโลก ...

วัฒนธรรมดังกล่าวนอกจากจะเอาความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และสีผิวมาเป็นเส้นแบ่งผู้คนในประเทศเดียวกัน ออกเป็น 2 ฝ่าย (คือ “เรา” กับ “เขา”) หากยังสร้างภาพให้คนที่อยู่อีก ด้านของเส้นแบ่งนั้นเป็นตัวเลวร้าย เห็นแก่ตัว ไม่รักชาติ ต่ำทราม ล้าหลัง หรือมีความเป็นมนุษย์น้อยกว่า อีกทั้งมีพฤติกรรมที่เป็นภัย คุกคาม “พวกเรา” บ่อยครั้ง วัฒนธรรมดังกล่าวได้อาศัยลัทธิ ชาตินิยมมาเป็นเครื่องมือกระตุ้นเร้าให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้าน และต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายต่างปลุกเร้าวัฒนธรรมแห่ง ความเกลียดชังให้เพิ่มมากขึ้น ผลก็คือต่างเป็นปฏิปักษ์ต่อกันมากขึ้น และตกอยู่ในวังวนแห่งความขัดแย้งซึ่งลุกลามเป็นความรุนแรงยิ่งขึ้น ทุกที” (2548: 172-173)

พระไพศาล วิสาโล ได้เสนอทางออกสำหรับปัญหาสันติภาพในประเทศไทยไว้ว่า สามารถใช้พระพุทธศาสนาเป็นสะพานแห่งสันติภาพต่อสู้กับวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชัง เพราะ พุทธศาสนานอกจากจะสอนเรื่องความเมตตาแล้ว ยังเน้นถึงปัญญาเพื่อการเข้าถึงความจริง ซึ่งเป็น ปฏิปักษ์กับความเกลียดชัง ส่วนความเกลียดชังนั้นมีพื้นฐานอยู่การบิดเบือนความจริง การมี ปัญญาช่วยให้มนุษย์มองพ้นอคติทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา สีผิว ประจักษ์ถึงความจริงว่ามนุษย์ นั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน แม้แต่คู่กรณี หรือปฏิปักษ์ก็มีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน (2548: 174)

หนทางแห่งสันติภาพแนวทางของดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการฝึกสติ เพราะสติจะช่วยทำให้มนุษย์ตื่นรู้ในความจริง รู้ทันอวิชชาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ดังนั้นการ สร้างสันติภาพจึงใช้กระบวนการเจริญสติควบคู่กันไปด้วย แม้แต่ในการปาฐกถาธรรมด้าน สันติภาพ ตัวอย่างเช่น ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ชีวิต มีชีวิต” (Live, Alive) โดย ดิช นัท ฮันท์ ที่วัดสวน ดอก จังหวัดเชียงใหม่ (สังเกตอย่างมีส่วนร่วม, 22 พฤษภาคม 2550) และปาฐกถาธรรม “ศิลปะ แห่งสันติ” (The Art of Peace) โดยภิกษุ Phap Hai ณ ห้องประชุม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย (สังเกตอย่างมีส่วนร่วม, 6 ตุลาคม 2550) และการบรรยายธรรมะหัวข้อต่างๆใน

กิจกรรมภาวนา หัวข้อ “ศิลปะในการดูแลอารมณ์” (สังเกตอย่างมีส่วนร่วม, 19-23 ตุลาคม 2550) พบว่าปัญญาสำหรับการมีสติภาพตามแนวทางของดิช นัท ฮันห์ มิใช่เพียงการบรรยายให้ความรู้ ว่าสติภาพคืออะไร สติภาพสร้างขึ้นได้อย่างไร แต่การปาฐกถาหรือการบรรยายธรรมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เจริญสติควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้ได้สัมผัสบรรยากาศแห่งสติภาพที่มาจากจิตใจอันสงบ และเบิกบาน ดังนั้นกิจกรรมปาฐกถาจึงประกอบเอาการนั่งสมาธิ การร้องเพลงภาวนา รวมทั้งการเชิญเสียงระฆังเพื่อตั้งสติเป็นระยะระหว่างการฟังบรรยายด้วย

สำหรับกิจกรรมภาวนาด้านสติภาพก็เน้นการเจริญสติเช่นเดียวกัน ในกิจกรรมภาวนา หัวข้อ “ศิลปะการดูแลอารมณ์” (สังเกตอย่างมีส่วนร่วม, 19-23 ตุลาคม 2550) ประกอบด้วย การสวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม การกราบสัมผัสพื้น การร้องเพลงภาวนา การออกกำลังกายด้วยสติ การรับประทานอาหารหรือการเข้านอนก็เป็นไปด้วยการมีสติและความเงียบเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งกลุ่มตามช่วงอายุเพื่อสนทนาธรรม และมีการบรรยายเกี่ยวกับการทำงานของจิต และการดูแลอารมณ์ทั้งบวกและลบที่เกิดขึ้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีคิดเช่นนี้ก็คือ เป็นการมองอารมณ์ลบที่เกิดขึ้นภายในจิตใจด้วยความเมตตา คือไม่พยายามไปกำจัด ควบคุม ทำลายอารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดด้านลบ แต่ให้ค่อยๆพิจารณาด้วยความเอาใจใส่และทะนุถนอมจนค่อยๆคลี่คลายลงไปเอง เพราะการกำจัด ควบคุม ทำลายอารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดด้านลบ แม้จะให้ผลดีในแง่การทำให้สิ่งเหล่านั้นหมดไป แต่ถือได้ว่าเป็นวิธีที่ไม่สอดคล้องต่อจิตใจของตนเอง

การประยุกต์แนวทางแห่งศาสนาและจิตวิญญาณเข้ามาผสมผสานกับการพัฒนาสติภาพ ยังพบได้ในการดำเนินงานของหลายองค์กร เช่น โครงการจัดทำหลักสูตรและคู่มือการอบรมเรื่อง “การใช้มิติทางจิตวิญญาณในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมกับภาวะความเครียดและความขัดแย้ง” ของ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งจัดให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติการอยู่แนวหน้าในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อจัดการกับความวิตกกังวลและความเครียดในจิตใจ โดยใช้แนวทางทางจิตวิญญาณทั้งหลักของพุทธศาสนา และหลักศาสนาอิสลาม มีกระบวนการที่ช่วยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจได้พัฒนาแนวทางการฝึกสติและสวดภาวนาที่เหมาะสมกับประสบการณ์ ความเครียดของตน รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจสี่กับความวิตกกังวล ได้แก่ อริยสัจข้อ 1 คือ การพยายามรู้จัก เข้าใจ มองเห็นความทุกข์ของตน และพยายามเข้าไปสัมผัสกับทุกข์นั้น อย่างใกล้ชิด อริยสัจข้อ 2 คือ การพยายามแยกแยะ และชี้ให้เห็นนิสสัยบางอย่างของจิต ซึ่งคอยกำจุนความทุกข์เอาไว้อย่างต่อเนื่อง อริยสัจข้อ 3 เกี่ยวข้องกับการเข้าไปสำรวจกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการใช้มิติทางจิตวิญญาณ เช่น หากความวิตกกังวลมีสาเหตุจากนิสสัยบางอย่างของจิต อริยสัจข้อ 4 เกี่ยวข้องกับการพิจารณาว่าจะสามารถนำมิติทางจิตวิญญาณเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันได้อย่างไร (มหาวิทยาลัยมหิดล, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, 2550)

มโนทัศน์สันติภาพมิตีความเป็นมนุษย์ในปัจจุบันยังประกอบด้วยแนวทางทางจิตวิทยา เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการความต้องการ ความรู้สึก ความขัดแย้ง และอคติภายในจิตใจของมนุษย์ โดยในบางกรณีมิได้ใช้แนวทางจิตวิทยาเพียงอย่างเดียว ซึ่งในบางครั้งมีการผสมผสานควบคู่ไปกับคุณค่าด้านความเมตตา กรุณาตามแนวทางของศาสนาด้วย การนำมโนทัศน์ลักษณะนี้ มาใช้ในการพัฒนาสันติภาพ ได้แก่ โครงการเยียวยาครอบครัวผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการบรรเทาทุกข์ทางจิตใจอันเกิดจากการสูญเสียบุคคลใกล้ชิดจากเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรักษาสุขภาพทางจิตใจให้กลับมาเป็นปกติ ลดความรู้สึกลบด่าง ขมขื่น และสร้างสายใยแห่งความเกื้อกูลกันระหว่างประชาชนในชุมชน เครือข่ายการทำงานในโครงการนี้จึงประกอบไปด้วยนักสันติวิธี และแพทย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และโรงพยาบาลศูนย์จังหวัดยะลา (มหาวิทยาลัยมหิดล, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, 2550)

นอกจากนั้น ยังมีหลักสูตรของเสมสิกขาลัย ที่ได้นำแนวทางทางจิตวิทยามาประยุกต์เข้ากับการอบรมสันติภาพ ร่วมกับแนวทางอื่นๆเช่นแนวทางมนุษยนิยม และแนวทางทางจิตวิญญาณ ดังเช่น ในรายวิชาการสื่อสารด้วยรักและสันติได้ใช้กระบวนการการสื่อสารเพื่อสันติ (Nonviolent communication -NVC) ที่มาแชล โรเซนเบิร์กพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นวิถีทางให้มนุษย์สามารถสื่อสารสัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล บนพื้นฐานแห่งการมนุษยธรรม โดยให้ความสำคัญกับความกระจำซัดของการแสดงออกต่อผู้อื่นในเรื่องการสังเกต (observations) ความรู้สึก (feelings) ความต้องการ (needs) และการร้องขอ(requests) หลักการนี้เชื่อว่า

“ทุกๆการกระทำล้วนมีแรงกระตุ้นมาจากการขวนขวายให้
ได้มาซึ่งความสมปรารถนา ทว่าในการเข้าถึงความต้องการเหล่านั้น
พวกเขาพึงหลีกเลี่ยงการใช้ความกลัว ความรู้สึกผิด ความเขินอาย การ
ตำหนิตะเยียน การบีบบังคับ หรือการข่มขู่คุกคาม เป้าหมายสูงสุด
ของการสื่อสารเพื่อสันติก็คือความต้องการของเราได้รับการ
ตอบสนอง ในขณะที่เดียวกับที่คนอื่นก็บรรลุถึงความปรารถนาของเขา
เช่นกัน การสื่อสารด้วยรักและสันติจึงนับเป็นการสร้างความสัมพันธ์
ให้มีลักษณะแบบที่เอื้อต่อการทำให้ความต้องการของทุกคน

บรรลุผล

กุญแจดอกสำคัญที่เอื้ออำนวยให้สิ่งเหล่านี้เป็นไปได้ก็คือ
สมรรถนะในการสำแดงความเป็นตัวเราออกมาอย่างจริงใจ โดย
ปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์ตัดสินว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด การ

สื่อสารเพื่อสันติเน้นย้ำความสำคัญของการแสดงออกถึงความรู้สึก
และความต้องการของเราออกมาให้คนอื่นได้รับทราบ

การสื่อสารให้ผู้อื่นรับรู้ความต้องการของเรา และการแสดง
ความเข้าใจ (Empathy) ทั้งกับตนเองและผู้อื่น จึงนับว่าเป็นหัวใจของ
การสื่อสารด้วยรักและสันติ (NVC) ในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งซึ่ง
จะช่วยให้เรามีทักษะในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะ
การรับฟังและแสดงความเข้าใจ เป็นการสื่อสารที่มีพลัง สร้างสรรค์
บรรยากาศที่เกื้อกูลให้บุคคลติดต่อสัมพันธ์กันอย่างเป็นตัวของตัวเอง
โดยไม่มัวแต่คอยระแวงระวังหวาดกลัวกัน พื้นฐานของการสื่อสาร
เพื่อสันติคือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยปราศจากการจ้องเล็งเพ่ง
ร้าย ซึ่งจะนำไปสู่การแบ่งปันความรู้สึกจนเป็นเนื้อเดียว กระทั่ง
สามารถบอกเล่าความต้องการในภายในได้อย่างกระจ่างแจ้ง กับทั้ง
อาจร้องขอโดยมิพักต้องหวังเกรงว่าความประสงค์ของตนจะถูกผู้อื่น
ปฏิเสธ การสื่อสารฯ เช่นนี้นำเสนอกระบวนการวิธีอย่างง่าย ๆ แต่มี
ประสิทธิภาพของการรู้เท่าทันสภาวะจิตใจของเรา เพื่อสัมผัส
สัมพันธ์กับคนอื่นอย่างหมั่นจดและเปิดเผย” (เสมสิกขาลัย, 2549)

นอกจากนี้ในหลักสูตรการให้การปรึกษาแบบเสริมศักยภาพ หนึ่งในรายวิชาของโครงการ
อบรมนักประสานสันติของเสมสิกขาลัย (2550ก) ก็ได้ประยุกต์แนวทางของจิตวิทยาการปรึกษาใน
การอบรมเช่นกัน หลักของการให้การปรึกษาแบบเสริมสร้างศักยภาพวางอยู่บนพื้นฐานที่ว่า มนุษย์
ทุกคนต่างมีปัญหาและศักยภาพ ที่จะช่วยให้ตนเองหาทางออกจากปัญหานั้นๆ ได้ ทักษะที่
หลักสูตรนี้จัดอบรมได้แก่ 1.การใช้ภาษากาย (Body language) และสร้างความสัมพันธ์
(Relationship building) 2.การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) 3.การสะท้อน (Reflection or
Mirroring) 4.คำถามแบบปลายเปิด (Open questions) 5.แสดงความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) 6.การ
แสดงการรับรู้ (Minimal Encouragers) และ 7.รูปแบบการแก้ปัญหา (Problem Solving model)

ส่วนในวิชาการสมานไมตรีของเสมสิกขาลัย ก็มีหลักการสำคัญอยู่ที่การใช้วิธีสนทนา
วิสาสะอย่างเปิดใจกว้างรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยความเอาใจใส่อย่างลึกซึ้ง คล้ายคลึงกับในรายวิชา
อื่นๆ ฤกษ์แจสำคัญของการสมานไมตรี ได้แก่ การลดละอคติ (Prejudices) ของตนเองลง การ
ยอมรับความจริง (Truth) จากข้อเท็จจริงต่างๆ และ ความกล้าที่จะให้อภัยอย่างจริงจังใจ (Moral
Courage)

มิตีที่ 2 มิติต่างสังคม

พระไพศาล วิสาโล ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญของสังคมและการใช้สันติวิธีไว้ว่า

“สันติวิธีเป็นตัวชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของสังคม ไม่ใช่แค่ความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียว แต่หมายถึงความผาสุกของคนในสังคม เพราะว่ามันเป็นตัวแสดงว่าคนในสังคมนั้นใช้สติปัญญาและเหตุผลมากกว่ากำลังในการแก้ปัญหา และแสดงว่าสังคมนั้นมีระบบที่ดีพอที่จะรับมือกับปัญหาความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามจนกลายเป็นการใช้ความรุนแรงต่อกัน และแสดงให้เห็นว่าสังคมนั้นไม่ได้ถูกรบงำ หรือต้องแบกรับมรดกแห่งความเกลียดชัง หรือความโศกเศร้าเอาไว้ หรือถึงแม้จะแบกรับมรดกนั้นก็สามารที่จะคลี่คลาย จัดการกับมันได้ และที่สำคัญก็คือว่าสังคมนั้นได้เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายได้ เพราะฉะนั้นการพยายามเสริมสร้างศักยภาพของสังคมในการใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา เป็นหัวใจสำคัญของการทำให้สังคมนั้นมีความเจริญงอกงาม มีอารยะ และเกิดความผาสุกแก่ประชาชน”
(ปาฐกถา, 2 พฤษภาคม 2550)

ในปัจจุบันมโนทัศน์สันติภาพเกี่ยวกับสังคมถูกพิจารณาในแง่มุมทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ในฐานะที่ในบางขณะความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อ อคติ เพศสภาพ คนตรี ศิลปะ วรรณกรรม ตำนาน การใช้ชีวิตในครอบครัว สื่อสารมวลชน ฯลฯ ดังจะพบได้ว่ามีงานวิจัยหรือสิ่งพิมพ์หลายชิ้น รวมถึงโครงการพัฒนาสันติภาพในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาทำความเข้าใจสภาวะการณ์การใช้ความรุนแรงในกลุ่มต่างๆของสังคมไทย หรืออาจใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงที่จะขัดแย้งกัน

การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 4 ของศูนย์มานุษยวิทยา (2548) ซึ่งใช้หัวข้อใหญ่ว่า “วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง” ได้มีการนำเสนองานวิจัยและบทความหลายหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพและความรุนแรงในแง่มุมทางวัฒนธรรม เช่น

ประเด็นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ มีการนำเสนอบทความและงานวิจัย ตัวอย่างเช่น เรื่อง “กระบวนการควบคุมและวิธีการจัดการปัญหาความ

ขัดแย้งทางสังคมของชาวมุเซอแดง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ของพิมพ์ชาอุษณะวัฒน์ “ปิดคนสร้างฐาน: ผลพวงของอคติทางชาติพันธุ์กับการไม่กล้าแสดงตัวตนของคนบนที่สูง” ของประสิทธิ์ ลีปรีชา และบรรยง ตระการธำรง “การอดข้าวประท้วงของชุมชนกะเหรี่ยง: ประท้วง หนีหนี หรือบ้ำลัทธิ” ของขวัญชีวัน บัวแดง “พรมแดน อัตลักษณ์และกระบวนการกลายเป็นสินค้า: การเมืองวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว” ของทวิช จตุรพฤกษ์ “ชาวเล: อัตลักษณ์ที่ถูกสาป” ของสิริรัตน์ กตัญชสิทธิ์กุล

ประเด็นเกี่ยวกับเพศและความรุนแรง เช่น “หญิงชรา ความจน คนชายของ: ชีวิตริมฟุตบาทของหญิงชราขอทาน” ของ จุฑามณี สมบูรณ์สุทธิ “การรับรู้ความรุนแรงทางเพศในกลุ่มหญิงบริการชาวลาวที่ทำงานในเขตชายแดนอีสานใต้ของไทย” ของเนตรดาว เถาฉวิล “กะเทยมุสลิม: ความรุนแรงในเพศที่สาม” ของสมฤดี สงวนแก้ว

ประเด็นเกี่ยวกับสันติภาพและความรุนแรงในงานสุนทรียศิลป์ เช่น “ความรุนแรงในปัญญาสชาดก” ของโฆมลี แสนจิตต์ “เสื่อโค: ความรุนแรงและการสืบทอด” ของ

บาหยัน อิมสำราญ “ความขัดแย้งและความรุนแรงในเรื่องสั้นร่วมสมัย: ศึกษาจากเรื่องสั้นของนักเขียนภาคใต้” “ความรุนแรงในวรรณกรรมจินตนาการวิทยาศาสตร์ไทย: อันตรายที่น่าหวั่น”

ประเด็นเกี่ยวกับครอบครัว มีผลงานที่นำเสนอในการประชุม ได้แก่ “มิติทางสังคมวัฒนธรรมของการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด” ของ รณภูมิ สามัคคีคารมย์ “พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น: ผลผลิตจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างของวัฒนธรรมดั้งเดิมกับความทันสมัย กรณีศึกษาในบริบทสังคมอีสาน” ของสร้อยบุญ ทรายทอง “ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่: ปัญหาที่ซ่อนเร้น” ของวิลาสินี พนานครทรัพย์

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสื่อ เช่น “เกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัว: กรณีศึกษาในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร” ของวรรณรัตน์ รัตนวารรงค์ “การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์: ศึกษาการรายงานข่าวแบบพิพากษา ก่อน” ของ มาลินี สมภพเจริญ “สื่อมวลชนกับบทเรียนความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา: กรณีเหตุการณ์ความรุนแรงในประเทศกัมพูชา พ.ศ. 2546” ของชนกพร พัวพัฒนกุล “ความรุนแรงในข่าวอาชญากรรม” ของพิมพ์ฉัตร รสสุธรรม

จากความสัมพันธ์เกี่ยวข้อระหว่างสันติภาพและวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสามารถนำมาใช้เป็นตัวกลางในการทำความเข้าใจระหว่างผู้คนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างผู้ที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ดังที่โครงการ “เสริมสร้างจินตนาการใหม่ความเป็นไทย” ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ได้วางแนวทางส่วนหนึ่งสำหรับคิดค้นรูปแบบการสื่อสารกับสาธารณะโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เช่น เพลง การแสดง ละคร ภาพยนตร์ หนังสือเล่ม ที่มีลักษณะ pop culture เพื่อแก้ไขปัญหาสันติภาพของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ชาญชัย ชัยสุขโกศล (2550) ได้นำเสนอแผนผังเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงพัฒนาการของแนวคิดสันติวิธีในสังคมไทย ผังดังกล่าวสามารถเห็นได้ถึงพัฒนาการของสันติวิธีในไทยได้ 2 สายสายแรก คือ แนวคิดเรื่องความขัดแย้งนำไปสู่ความรุนแรง อันได้แก่ อหิงสา สัตยาเคราะห์ และปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นแนวคิดสันติวิธีก่อนความรุนแรง (Before-violence Nonviolence) ซึ่งเชื่อว่าสันติวิธีคือทางเลือกในการแก้ไขความขัดแย้ง ก่อนที่ความรุนแรงจะถูกนำมาใช้เป็นทางออก แนวคิดสำคัญของหัวข้อนี้ คือ civil disobedience ซึ่งสมชาย ปรีชาศิลปะกุล แปลคำนี้ว่า การถือแพ่งต่อกฎหมาย ส่วนชัยวัฒน์ สถาอานันท์เรียกว่า อารยะขัดขืน พัฒนาการอีกสายหนึ่ง มีแนวคิดเกี่ยวกับผลของการใช้ความรุนแรง อันนำมาซึ่งแนวคิดประวัติศาสตร์บาดแผล แนวคิดประวัติศาสตร์และการจัดการความจริง ทั้งหมดนี้พัฒนาการไปสู่แนวคิดสันติวิธีหลังความรุนแรง (After-violence Nonviolence) คือ ในกรณีที่ความรุนแรงได้เกิดขึ้นกับคนในสังคมและผ่านพ้นไปแล้ว แต่ยังคงก่อบาดแผลที่เจ็บปวดแก่เหยื่อความรุนแรงนั้น สันติวิธีลักษณะนี้พยายามแสวงหาทางออกให้คนทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ แนวคิดที่แตกตัวมาจากสายความคิดนี้ ได้แก่ แนวคิดอภัยวิถี แนวคิดสมานฉันท์ กระบวนการสานเสวนา และแนวคิดยุติธรรมสมานฉันท์ สังเกตได้ว่าแนวคิดสันติวิธีหลังความรุนแรงนี้พบเห็นได้บ่อยครั้งในสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วทุกวันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันก่อให้เกิดความสูญเสีย และความเจ็บปวดทั้งต่อฝ่ายทหาร คนในพื้นที่ ครอบครัวของทั้ง 2 ฝ่าย รวมทั้งอคติและความเกลียดชังของผู้คนทั่วประเทศ ในสถานการณ์เช่นนี้คำว่าสมานฉันท์ หรือการให้อภัย จึงเป็นคำที่สามารถได้ยินอยู่บ่อยครั้งในสื่อ หรือวงสนทนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ด้านนโยบาย และหลักสูตรการศึกษาในยุคนี้ยังคงใช้นโยบาย และหลักสูตรชุดเดียวกันกับยุคทองของภาคประชาชน (พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546) คือ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 – 2559 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งได้ระบุคุณค่าสันติภาพไว้ในแผน และหลักสูตรนั้นด้วย

การกำหนดกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551–2565) ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้ตระหนักถึงการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แผนดังกล่าววิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า

“มูลเหตุพื้นฐานมาจากการศึกษา ซึ่งมีสองระบบควบคู่กัน คือ การศึกษาสามัญสำหรับนักเรียนพุทธและมุสลิม และการศึกษาศาสนา สำหรับนักเรียนมุสลิมในระดับประถมนั้น นักเรียนพุทธ นักเรียนพุทธ/มุสลิม(มิดิศาสนา) นักเรียนไทย/มลายู(มิดิชาติพันธุ์) เรียนร่วมกันในวิชาสามัญในโรงเรียน สพฐ. นักเรียนมุสลิมเรียนศาสนาเพิ่มเติมในสถานศึกษาของมัสยิด ปอเนาะ ระดับมัธยม ส่วนมากเรียนแยกกัน นักเรียนพุทธและมุสลิมเรียนศาสนาเพิ่มเติมในสถานศึกษาของมัสยิด ปอเนาะ ระดับมัธยม ส่วนมากเรียนแยกกัน นักเรียนพุทธและมุสลิมบางส่วนเรียนในโรงเรียนรัฐ นักเรียนมุสลิมจำนวนมากเรียนในโรงเรียนเอกชนและเอกชนสอนศาสนา มีฐานทางวิชาการอ่อน ทำให้นักเรียนพื้นฐานอ่อนทางวิชาการ ไม่สามารถหางานนอกพื้นที่ได้ ไม่สามารถเรียนต่อในอุดมศึกษาไทยได้ นักเรียนที่ไปเรียนต่างประเทศส่วนมากเรียนด้านศาสนาและวัฒนธรรมอันสืบเนื่องกับอิสลาม จนกลับมาเป็นครูสอนศาสนา เป็นวงจรต่อเนื่อง นักเรียนที่ได้โควตาไปเรียนนอกพื้นที่มีปัญหาเรื่องเรียนภาษาไทย ความรู้วิชาการ

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การแก้ปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวคงไม่สามารถกระทำได้ด้วยมาตรการด้านความมั่นคงเพียงอย่างเดียว แต่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาจะเป็นกลไกสำคัญต่อการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน ทั้งนี้อาจต้องใช้เวลาค่อนข้างยาว ตลอดทั้งช่วงเวลาของแนวอุดมศึกษาจึงจะเห็นความสงบและพัฒนาที่ยั่งยืนได้” (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2551: 17-18)

แนวทางการพัฒนาการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง และนัยยะต่ออุดมศึกษาตามแนวทางของแผนอุดมศึกษาลับดังกล่าว มีรายละเอียด คือ

“65 ความขัดแย้งในโลกปัจจุบันส่งต่อถึงกันหมดและรวดเร็วด้วยกลไกโลกาภิวัตน์ ความทันทีของการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระเบิดขึ้นในปี ๒๕๔๗ หลังจากมีเหตุการณ์

ความรุนแรงต่อเนื่องในระดับเล็กน้อยปี ด้วยปัจจัยสะสมหลายร้อยปี ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แก้ด้วยความเด็ดขาดในเบื้องต้น การสร้างความเข้าใจและโอกาสทางการศึกษาและอาชีพในปัจจุบัน และการสร้างความเข้าใจและโอกาสอย่างถาวรในอนาคตด้วยการศึกษา ทั้งนี้ อุดมศึกษาจะเป็นปัจจัยชี้ขาดในระยะกลางและยาว ต้องใช้เวลาหนึ่งถึงสองชั่วอายุคนถ้าวิเคราะห์และดำเนินการถูกต้อง

66 เนื่องจากสังคมไทยทั้งประเทศ สังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขาดความเข้าใจ ได้รับข้อมูลและการแสดงความเห็นบนฐานของความเขลาความไม่รู้ อคติ ภัยาคติ อุดมศึกษาต้องสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจสำหรับสังคมไทยโดยรวมและในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประเด็น

: สังคมพหุลักษณะ พหุวัฒนธรรม ทั้งเผ่าพันธุ์ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อฯ ในประเทศไทยโดยรวม และในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คนในประเทศต้องตระหนักว่าประเทศไทยประกอบด้วยชนหลากหลายเผ่าพันธุ์ หลากภาษาท้องถิ่น หลากศาสนา หลากวัฒนธรรม และหลากหลายความเชื่อ พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประชากรส่วนใหญ่เชื้อชาติมาเลย์ไม่ใช่ไทยสยามไทยลาวหรือไทยโยนก ภาษาหลักไม่ใช่ภาษาไทย มีอิสลามเป็นศาสนาหลักซึ่งมีวัฒนธรรมต่างจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับอิสลามแล้วยังมีวัฒนธรรมมาลาญ ความเชื่อมาลาญ

การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุลักษณะ พหุวัฒนธรรม ประชากรต้องมีความเข้าใจความแตกต่าง ยอมรับความแตกต่าง จัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี โดยมีตัวอย่างชุมชน พหุลักษณะวัฒนธรรมจำนวนมากทั่วประเทศที่เป็นต้นแบบได้

: มีการศึกษาคู่ขนานในสามจังหวัดภาคใต้ด้านวิชาโลกและศาสนาอิสลาม เพื่อรักษาความเป็นมาลาญและอิสลาม

: ความซับซ้อนประเด็นศาสน์ในพื้นที่และผลต่อเนื่อง นับตั้งแต่ก่อนอาณาจักรปัตตานีประมาณเกือบพันปีที่เป็นสังคมฮินดูและพุทธ อาณาจักรปัตตานีที่ประชาชนนับถือฮินดู พุทธในลำดับต่อมา และอิสลามเมื่อประมาณห้าร้อยปีที่ผ่านมา สยามรัตนโกสินทร์ และการปราบปราม

: ประวัติศาสตร์การถูกทอดทิ้งและการขาดโอกาส

67 เนื่องจากครูที่สอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอ่อนทางวิชาการ ขาดการเตรียมตัวการใช้ชีวิตเพื่อสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม วัฒนธรรม อุดมศึกษาจึงต้องพัฒนาครูและผลิตครู ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และสื่อ สำหรับการ สร้างและการดำรงสังคมพหุวัฒนธรรม

68 เนื่องจากเด็ก เยาวชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ขาดโอกาส และการพัฒนาทางวิชาการ การประกอบอาชีพในโลกที่กว้างขวาง การมี โลกทัศน์ที่หลากหลาย อุดมศึกษาต้องเป็นกลไกหลักเพื่อการเพิ่ม mobility ทางกายภาพ ความคิดและโลกทัศน์ ให้เด็กและเยาวชนได้ออกนอกพื้นที่ทั้ง กายภาพและเทคโนโลยีสารสนเทศ (และการเข้าพื้นที่ของเด็กและ เยาวชนจากภายนอก), ส่งเสริมการเรียนวิชาการเพื่ออาชีพในโลก, ช่วย สร้างอาชีพในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ และเพิ่มโอกาสจะออกไปประกอบ อาชีพในประชาคมอาเซียน และโลกอิสลาม

69 อุดมศึกษาส่งเสริมการสร้างประสบการณ์การจัดการความ ซัดแย้งโดยสันติวิธี ส่งเสริมสันติศึกษา ในสถานศึกษาทุกแห่ง โดยอาศัย การถอดบทเรียนจากต้นแบบชุมชนในประเทศและเรียนรู้จากประเทศที่มี ประสบการณ์ (18-19)

แนวทางการพัฒนาอุดมศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัด ชายแดนภาคใต้

155 การพัฒนาอุดมศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ต้องมองภาพรวมหลายมิติ

: ทั้งทางสังคม ศาสนา ประวัติศาสตร์ การเมือง ระบบการศึกษา วิชาโลกและศาสนาแบบคู่ขนาน

: การแก้ปัญหาหระยะสั้น กลาง และยาว รวมถึงเป้าหมายศาสตร์และ เป้าปฏิบัติ

: ในเบื้องต้น สร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาทั้งรัฐ และเอกชน วิทยาลัยชุมชนในพื้นที่ และรวมถึงการระดมสรรพกำลังของ สถาบันอุดมศึกษาในภาคใต้ ๔ จังหวัดและทั้งประเทศในลำดับต่อมา

: การพัฒนาอุดมศึกษาครอบคลุมทั้งการพัฒนาเด็กเยาวชนและ นักศึกษา พัฒนาครูและบุคลากรในพื้นที่ การสร้างความเข้มแข็งของ สถาบันอุดมศึกษา และการพัฒนาอุดมศึกษาสู่อาเซียน

156 ด้านการพัฒนาเด็กเยาวชนและนักศึกษา ต้องเร่งสร้างโอกาส ด้านการศึกษาให้กับเยาวชนให้สามารถเรียนรู้วิชาที่เชื่อมต่อกับอาชีพ, พัฒนาทักษะทางภาษาโดยเฉพาะภาษาไทย ภาษาบาฮาซามามาเลเซีย และ อินโดนีเซีย. พัฒนาทักษะด้านวิชาการและวิชาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต, ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเยาวชนเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรม, ส่งเสริมความ เข้าใจสันติศึกษา

157 ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรในพื้นที่ อุดมศึกษาจำเป็นต้อง ให้ความสำคัญสูงยิ่งในการพัฒนาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสังคม พหุลักษณะ พหุวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาระบบการเรียนการสอน สื่อ ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้, นำโครงการครูสหกิจแก้ปัญหา ความขาดแคลนครู, เสริมสร้างความรู้และทักษะอาชีพให้กับประชาชนใน ท้องถิ่น, สร้างความเข้าใจในการเชื่อมโยงวิชาการ วิชาชีพกับศาสนา วัฒนธรรม และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

158 ด้านการสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันอุดมศึกษา สร้างและ พัฒนาอาจารย์มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยชุมชนที่มีคุณภาพโดยเงื่อนไขพิเศษ , ส่งเสริมการทำงานในระบบเครือข่ายอุดมศึกษา ทั้งในและนอกพื้นที่, ใช้ ประโยชน์อย่างเหมาะสมจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, จัดให้ มีกองทุนพัฒนาอุดมศึกษาของพื้นที่เฉพาะ, เรียนรู้จากประสบการณ์การ บริหารการศึกษาพิเศษของประเทศอื่น โดยเฉพาะสร้างความเชื่อมต่อ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับโลกมุสลิม

159 ด้านการพัฒนาการศึกษาสู่ภูมิภาคอาเซียน เร่งพัฒนาพื้นที่ ไปสู่ความร่วมมือในภูมิภาคของอาเซียน, Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle IMT-GT, Joint Development Strategy, JID, สร้างโอกาส ในการประกอบอาชีพ การส่งออก และภาคบริการ กับมาเลเซีย อาเซียน และโลกมุสลิม, สร้างความเข้มแข็งของวิทยาลัยชุมชนให้จัดหลักสูตรระยะ สั้นและอนุปริญญาเพื่อผลิตแรงงานความรู้ (Knowledge workers) ป้อน ภูมิภาค, เชื่อมโยงอุดมศึกษาไทยกับสถาบันอุดมศึกษาในมาเลเซีย (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551: 42-43)

นางเยาว์ แข่งเพ็ญแขและคณะ (2549: 11-19) ได้เสนอเสนอยุทธศาสตร์ด้านคุณภาพ การศึกษาขั้นพื้นฐานภายใต้สมมุติฐานที่ว่า นักเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนต่ำเนื่องมาจากอุปสรรคทางภาษา ความล้มเหลวทางการเรียนนี้ทำให้เด็กสร้างอัตมโนทัศน์ในแง่ลบ ซึ่งเชื่อมโยงไปยังการถูกชักจูงให้ก่อความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยุทธศาสตร์ด้านคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานนงเยาว์ แจ่งเพ็ญแขและคณะ มี 3 ประการคือ หนึ่ง การสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในบุคลิกภาพนักเรียน สอง เทคนิคการสอนภาษาไทย เป็นภาษาที่สองแบบรับภาษา และ สาม การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชุมชน

สายสวาท ปัจวิทย์ (2549) ได้วิจัยเรื่อง “ทิศทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับโลกทัศน์เกี่ยวกับสันติภาพในพื้นที่ชายแดนสามจังหวัดภาคใต้” ผลการวิจัยพบว่า

โลกทัศน์ที่ส่งเสริมให้เกิดสันติภาพในระดับบุคคลและสังคมในพื้นที่ชายแดนสามจังหวัดภาคใต้ นั้น ปรากฏในโลกทัศน์ทุกด้าน ได้แก่ โลกทัศน์ทางด้านความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรม โลกทัศน์ทางการเมืองการปกครอง โลกทัศน์ทางด้านสังคม โลกทัศน์ทางการศึกษา โลกทัศน์ทางด้านเศรษฐกิจ โลกทัศน์ทางด้านธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ ที่เป็นสาระต่อความจริง ๆ นั้น ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งและแนบแน่นจากศาสนาอิสลาม ศาสนาเป็นแม่พิมพ์ในการหล่อหลอมโลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิม โลกทัศน์ทำหน้าที่เป็นตัวการในการกำหนดระบบคิดในการดำรงชีวิตในทุกๆ ด้าน โดยการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญ ในการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ด้านศาสนาไปสู่การกำหนดโลกทัศน์ของบุคคลโดยเฉพาะ โลกทัศน์ที่ส่งเสริมให้เกิดสันติภาพ ทิศทางของนโยบายการจัดการศึกษาสอดคล้องกับโลกทัศน์ในพื้นที่ชายแดนสามจังหวัดภาคใต้ คือ การจัดการศึกษาจะต้องไม่สร้างปัญหาต่อวิถีชีวิตของคน ช้อยุดิของนโยบายจะต้องมาจากความเข้าใจร่วมกัน การศึกษาจะต้องช่วยให้คนมีสติปัญญา มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงจะสามารถอธิบายอุดมคติของสันติภาพได้ เป้าหมายของการศึกษาคือการศึกษาที่ผู้เรียนเป็นคนดีตามหลักศาสนา เน้นให้ผู้เรียนเกิดระบบคิดแบบอนาคต เสริมด้วยความเข้าใจทางศาสนา การศึกษาจะต้องช่วยให้คนเข้าใจกระบวนการทำงานของจิตใจตนเอง เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ อันจะนำมาซึ่งสังคมที่สงบสุข และทำให้เกิดสันติภาพในที่สุด

นอกจากปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้นักการศึกษาพยายามเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาแล้ว ปัญหาความรุนแรงในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้กระทำที่เป็นเยาวชนก็เป็นอีกมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้นักการศึกษาในปัจจุบันให้ความสำคัญกับสันติศึกษา และเสนอแนวทางการสอนสันติศึกษาแบบใหม่ให้กับสังคมไทย อมรวิรัช นาคทรพรพ และ จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร (2549) ได้เสนอตัวอย่างทางเลือกในการสอนสันติศึกษา ซึ่งแท้จริงแล้วมิได้มีเพียงกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนเท่านั้น แต่ยังสามารถทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมในโรงเรียนได้อีกด้วย ตัวอย่างทางเลือกดังกล่าว ได้แก่

1. สอนสันติศึกษาผ่านภาษา สันติศึกษาเป็นหัวข้อที่ดีในการนำมาสอนเกี่ยวกับการใช้ภาษา เพราะเป็นเรื่องที่เข้าถึงชีวิตของเด็กในปัจจุบัน การเรียนภาษาจะทำให้เด็กได้มีโอกาสพูดคุยอภิปรายถึงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง ความเข้าใจคุณค่า และการตระหนักในความแตกต่าง การนำสันติศึกษามาใช้ในชั้นเรียนสามารถทำได้หลายวิธี เช่น ยกหัวข้อที่ชูประเด็นเกี่ยวกับสันติภาพและความเข้าใจในวัฒนธรรมซึ่งครูผู้สอนภาษาสามารถให้ข้อมูลพื้นฐานกับเด็กเพื่อช่วยพัฒนาทัศนคติด้านบวกและพัฒนาค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ หรือใช้กิจกรรมที่เสริมสร้างความร่วมมือ การสร้างฉันทามติ และการฟังอย่างไตร่ตรองจะช่วยให้เด็กได้พัฒนาทักษะที่จำเป็นในการจัดการความขัดแย้ง กิจกรรมยังสามารถรวมถึงการสร้างพจนานุกรมที่ใช้สำหรับการอ่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ

2. สอนสันติภาพผ่านศาสนาและวัฒนธรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ อาจอยู่ในรูปแบบการเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ต่างศาสนาและลัทธิ เช่น การฟังนิทาน หรือเรื่องเล่าในศาสนาอื่นๆ การไปเที่ยวชมเทศกาลที่จัดโดยศาสนาอื่น รวมทั้งการเน้นให้เด็กได้พูดคุยและเขียนเล่าความรู้สึกของตนเอง เพื่อให้สามารถมองเห็นคุณค่าทั้งศาสนาตนและศาสนาอื่นๆ อย่างทัดเทียมกัน

3. ใช้ระบบการประเมินผลจาก “ความร่วมมือ” และจากกระบวนการทำงานของนักเรียน ทำให้นักเรียนในชั้นได้ทำงานด้วยความสันติและเป็นพื้นฐานของการจัดการที่ดี รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนมุมมองที่ยึดติดในเรื่องความฉลาด ความสามารถ ที่เป็นแบบ “เหลือขอ” ไปเป็นแบบ “รักดี” ระบบการประเมินนี้ให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง

กัน แนวทางหลักของระบบการประเมินนี้คือ หนึ่ง ให้กลุ่มประเมินระดับของตนเองในแต่ละวันตอนช่วงท้ายของกิจกรรม ตรวจสอบว่าได้ทำอะไรดีบ้าง และอะไรที่จะทำให้ดีขึ้น สอง เพิ่มองค์ประกอบที่ไม่เป็นทางการของการมีส่วนร่วมในการให้คะแนนงานกลุ่ม และสาม ให้รางวัลกลุ่มที่ทำงานได้ระดับดีสุด ให้มุ่งเน้นที่ตัวพฤติกรรมไม่ใช่สมาชิกหรือกลุ่ม ทั้งนี้บทบาทของครูคือผู้อำนวยความสะดวกเรียนรู้ ไม่ใช่ผู้พิพากษา พยายามใช้คำถามนำ หลีกเลี่ยงที่จะใช้การบรรยาย การต่อรอง หรือการข่มขู่

4. การจัดการความขัดแย้ง สอนให้รู้จัก “ชนะ” โดยไม่ใช้ความรุนแรง ในหลักสูตร “การจัดการความโกรธ” ของ Indiana Prevention Resource Center ได้ทำขึ้นเป็นวิดีโอ มีการสอนวัยรุ่นให้แสดงอารมณ์ต่อตนเองและผู้อื่น โดยไม่มีการข่มขู่ให้เกิดการทะเลาะวิวาท มีวิธีการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ให้เหมาะสม และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น สอนให้รู้จักประนีประนอมโดยจัดทำเป็นเรื่องสั้นๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่กลายเป็นการวิวาทหรือการตีกัน บางเรื่องแสดงให้เห็นถึงการใช้ทักษะการจัดการความขัดแย้ง และให้แสดงบทบาทสมมุติที่ใช้ประสบการณ์ส่วนตัวในการคลายความขัดแย้ง จากนั้นให้เพื่อนแสดงความคิดเห็น อีกทักษะหนึ่งที่สำคัญคือการสอนให้นักเรียนชั่งน้ำหนักถึงประโยชน์หรือโทษจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง สิ่งที่มีคุณค่าที่สุดสำหรับการทำกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าว คือ การให้นักเรียนได้เรียนรู้ว่าการควบคุมพฤติกรรมของตนเองสำคัญกว่าการควบคุมพฤติกรรมของคนอื่น

5. การสอนสันติศึกษาแบบบูรณาการในวิชาต่างๆ สามารถทำได้ในรูปแบบบูรณาการโดยสอดแทรกเป็นเนื้อหา แนวคิด หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสันติศึกษาในวิชาต่างๆ โดยไม่จำเป็นต้องแยกออกจากการเรียนการสอนตามปกติ แต่ครูควรทำให้การสอนสันติศึกษาเป็นการสอนตามปกติ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2549) ได้สรุปสาระสำคัญจากการสัมมนานานาชาติหัวข้อ “Cultivating Wisdom, Harvesting Peace” ซึ่งถูกส่งมายังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายจาตุรนต์ ฉายแสง) เพื่อให้ นำข้อเสนอแนะดังกล่าวบูรณาการเข้ากับนโยบายด้านการศึกษาของไทย ข้อเสนอดังกล่าวมี 5 ประเด็น คือ

1. หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน

ให้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการออกแบบหลักสูตร จากเดิมที่มุ่งเน้นการเรียนการสอนเนื้อหาสาระ และประเมินผลโดยดูจากเกรดที่ได้จากการสอบมากขึ้นไป มาเน้นการพัฒนาคุณภาพภายในของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม การปลูกฝังความมีเมตตา รักสันติ รวมถึง การมีทักษะชีวิต ซึ่งหลักสูตรเหล่านี้จะสอนทักษะที่สำคัญในเรื่องกระบวนการคิดวิเคราะห์ การคิดทบทวน และการเจรจาสื่อสาร และได้เสนอแนะเนื้อหาสาระที่หลักสูตรควรกำหนดไว้ในลักษณะองค์รวมที่ประกอบด้วยศาสตร์หลากหลายสาขา ซึ่งประกอบด้วย การระงับสงครามและความรุนแรงด้วยรูปแบบต่างๆ การเปลี่ยนแปลงชุมชน และสังคมผู้โลกแห่งความยุติธรรมและความเมตตา การศึกษาเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน การปลูกฝังเรื่องสิทธิมนุษยชน การถักทอความสงบราบรื่น และความสามัคคีเป็นปึกแผ่น และการเพาะบ่มสันติภาพภายในจิตใจ

โดยที่การเรียนการสอนเพื่อเพาะกล้าแห่งปัญญาที่จะนำไปสู่ความสันติสุขนั้น จะต้องใช้วิธีการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การฝึกประสบการณ์ และความเป็นองค์รวมของค่านิยม คุณธรรม หลักการแห่งสันติสุข และความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ด้วยรูปแบบการสอนต่างๆและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเฉพาะหลักสูตรและการเรียนการสอนด้านกีฬา จะต้องให้ความสำคัญกับความยุติธรรม การไม่ใช้ความรุนแรง การให้ความเคารพซึ่งกันและกัน การสอนด้วยศิลปะการแสดง ดนตรี การเล่านิทาน การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิด การสนทนาสัมพันธ์ ตลอดจนการสร้างเสริมประสบการณ์ เช่นการเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนต่างๆ การจัดทำโครงการหรือค่ายเพื่อความสามัคคี การรักษาคຸ້ມครองสิ่งแวดลຸ່ມทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ การรณรงค์เพื่อให้เกิดการค้าขายที่ยุติธรรม จริยธรรมในการบริโภค การไม่ทำของเล่นที่เป็นอาวุธสงคราม โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาทุกรูปแบบที่รวมถึงวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โดยที่ผู้สอนควรเป็นต้นแบบของการสร้างวัฒนธรรมของความสันติ ทั้งในระดับห้องเรียน โรงเรียน และชุมชน

2. การผลิต และการพัฒนาครู คณาจารย์

สถาบันฝึกหัดครูควรจะต้องจัดให้มีหลักสูตรเพื่อให้ครูได้รับการฝึกฝนวิธีการเรียนการสอน ทั้งครูที่อยู่ระหว่างประจำการ และก่อน

ประจำการ รวมถึงเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้า นำไปสู่เป้าหมายของการศึกษาตามที่ยูเนสโกได้เสนอไว้คือ การเรียนเพื่อรู้ การเรียนเพื่อชีวิต การเรียนเพื่อปฏิบัติ และการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน (Learning to know; Learning to be; Learning to do ; and learning to live together)

ในการพัฒนาวิชาชีพครู ควรมีการระบุดึงการให้ครูเป็นแบบอย่างของการผสมผสานค่านิยม และนำหลักการของการใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดความมีสันติไปใช้ในชีวิตประจำวัน ขณะที่ผู้บริหาร พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เรียน และสังคม มีหน้าที่จะต้องส่งเสริม สนับสนุนครูให้ทำหน้าที่ด้วยการนำค่านิยมดังกล่าวไปปฏิบัติในชีวิตส่วนตัวและสังคมเช่นเดียวกับครู

3. บทบาทของสถานศึกษา

โรงเรียนต้องทบทวนและกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย และแนวปฏิบัติที่ชัดเจน มีแผนงาน โครงการ หรือโปรแกรม กิจกรรมเป็นการเฉพาะ และสอดแทรกอยู่ในการเรียนการสอนทุกรูปแบบ รวมถึงการทำให้พ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังและเป็นแบบอย่างที่ดีของการสร้างวัฒนธรรมแห่งสันติสุข

สำหรับสถาบันอุดมศึกษา ควรทบทวนวิสัยทัศน์ในการผลิตบัณฑิต จากที่มุ่งแต่ตอบสนองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การแข่งขันทางตลาด ให้หันมาเน้นการพัฒนาค่านิยม ทักษะคิด ทักษะของบัณฑิต เพื่อสร้างบัณฑิตที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมในวิชาชีพของตน ที่นำไปสู่ความดีงามของมวลมนุษย และสิ่งแวดล้อม การเปิดกว้างให้มีการประเมินหรือวิเคราะห์สถาบัน ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร ดำเนินการวิจัย และให้บริการที่นำไปสู่การช่วยเหลือปรับเปลี่ยนแก้ไขแก่นของปัญหา ความขัดแย้งของประชาชนและชุมชนในระดับรากหญ้า ส่งเสริมสิทธิของคนจน ชนกลุ่มน้อย บนพื้นฐานของความยุติธรรม การประสานสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรมทั้งของนักศึกษาและประชาชน โดยอาศัยความร่วมมืออย่างเป็นสหวิทยาการขอคณาจารย์ในสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญในหลากหลายสาขา ทั้งทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ จิตวิทยา ชีววิทยา ประสาทวิทยา ฯลฯ

ในการประเมินคณาจารย์ ควรมีเกณฑ์ว่าด้วยสมรรถนะของการปลูกฝังนักศึกษาให้เกิดพลังปัญญาเพื่อนำไปสู่สันติธรรม การมีเจตนาธรรม และความกล้า ที่จะยกปัญหาวิกฤตขึ้นมาแก้ไข และระดับความสามารถในการแปลงทฤษฎีสู่การปฏิบัติว่ามีมากน้อยเพียงใด

4. บทบาทกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการต้องให้ความสำคัญกับการปฏิรูปหลักสูตร และกำหนดแนวทางปฏิบัติ ในการเพาะต้นกล้าแห่งปัญญาเพื่อนำไปสู่ ความสงบสุขของประชาชน ประเทศชาติ รวมถึงตระหนักว่าการศึกษานั้น มีความหมายกว่าการเรียนรู้วิชาการและการอบรมทักษะ รวมถึงไม่ลืมว่า เด็กและเยาวชนต้องการเล่นเพื่อสุขภาพทางอารมณ์ และพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ การมีตารางเรียนที่เข้มงวด และหลักสูตรที่อัดแน่นจะเป็นตัว สกัดกั้นการเจริญเติบโตด้านความคิด และความร่าเริงของเด็ก กระทรวง ศึกษาต้องกำหนดภาระการเรียนการสอนของทั้งนักเรียนและครู พิจารณา ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการออกแบบหลักสูตร จากที่เน้นด้านวิชาการ และการแข่งขัน มาเป็นการเน้นผู้เรียนให้มีความคิดแบบมีเหตุมีผล ให้ความสำคัญกับความมีมนุษยธรรม การพัฒนาบุคลิกภาพทางจริยธรรม การมีทักษะชีวิต และพุ่มพื้หน่อกล้าของสันติและความเมตตาให้เกิดขึ้น ในมนุษย์ทุกคน

มิติที่ 3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม

มโนทัศน์สันติภาพในมิติเกี่ยวกับธรรมชาติให้ความสำคัญกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งอันจะเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรที่ มีอยู่จำกัด ในงานมหกรรมสันติวิธี พ.ศ. 2548 คณะอนุกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ร่วมกับองค์กรด้านสันติวิธี (2549: 81-85) ได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “ธรรมาภิบาลการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ประเด็นหลักของการพูดคุยในครั้งนี้คือการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดธรรมาภิบาลผ่านกระบวนการสร้างความ เข้มแข็งของประชาสังคมที่เป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดกระบวนการตัดสินใจที่เหมาะสม ทั้งระดับ นโยบายและการปฏิบัติที่ดีในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในการประชุมมีการ ยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งของสังคมเกี่ยวข้องกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ จากการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นโดยการตัดสินใจของหน่วยงาน รัฐ ความขัดแย้งดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลเสียหายหลายประการ ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขใน สังคมไทยทุกระดับ ทั้งในเขตพื้นที่ ระหว่างผู้สนับสนุนและผู้คัดค้าน และในสังคมวงกว้าง วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือต้องเพิ่มศักยภาพการรับรู้ข้อมูลให้กับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่ การคิดร่วมกันก่อนที่จะไปสู่การตัดสินใจ

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย
มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย หนึ่ง ศึกษาความเป็นมา มโนทัศน์ สภาพของการศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย และบริบททางสังคมจากเอกสาร สอง เก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพมาจัดแบ่งเป็นยุคต่างๆ ตั้งชื่อยุคตามลักษณะเด่นของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนั้นๆ จากนั้นสรุปสาระและนำเสนอมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในสามหัวข้อคือ บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพ

สรุปผลการวิจัย

มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพของประเทศไทยมีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยและสังคมโลก โลก ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคที่ 1: ยุครับวิทยาการจากต่างประเทศ ตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2515) ยุคที่ 2: ยุคปัญญาชนนำทาง พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534 ยุคที่ 3: ยุคทองของภาคประชาชน พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546 และยุคที่ 4: ยุครวมพลังแก้ปัญหาภาคใต้ พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน บริบททางสังคมต่างๆ ได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพทั้งด้านบทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ และมโนทัศน์สันติภาพ ดังมีรายละเอียด คือ

บทบาทของการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ในยุคแรก (พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2515) สงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งสิ้นสุดลงและเริ่มเกิดสงครามเย็นระหว่างมหาอำนาจ สังคมโลกได้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาแนวทางสู่สันติภาพ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การระหว่างประเทศขนาดใหญ่ เช่น องค์การสหประชาชาติ และ UNESCO ปัจจัยดังกล่าวได้ทำให้หุดความคิดเกี่ยวกับสันติภาพของประเทศทางตะวันตกแพร่กระจายไปทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย การศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนั้นจึงมีบทบาท

มุ่งเน้นการถ่ายทอดวิทยาการความรู้ด้านสันติภาพจากต่างประเทศ ยุคดังกล่าวจึงสามารถเรียกได้ว่าเป็นยุครับวิทยาการจากต่างประเทศ

ต่อมาในยุคที่ 2 (พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534) เป็นรอยต่อทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่เปลี่ยนผ่านจากการปกครองระบอบเผด็จการซึ่งยาวนานราว 30 ปี มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ความตึงเครียดจากการปกครองแบบเผด็จการรวมทั้งความแตกต่างด้านอุดมการณ์ทางการเมืองช่วงสงครามเย็น ส่งผลให้การศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียกร้องประชาธิปไตยและความเป็นธรรมทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงและความไม่เสมอภาคอันเกิดจากนโยบายของรัฐ กลุ่มคนที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมรวมทั้งบุกเบิกเรื่องการศึกษาเรื่องสันติภาพมักเป็นกลุ่มปัญญาชน นักคิด นักวิชาการ มโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพยุคนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นยุคปัญญาชนนำทาง

ในยุคที่ 3 (พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546) สังคมไทยได้เผชิญปัญหาความไม่สมดุลในการพัฒนาประเทศท่ามกลางกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งปัญหาเศรษฐกิจปัญหาสังคมทั้งในระดับมหภาค เช่น วิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 และระดับจุลภาคคือเศรษฐกิจชุมชน ปัญหาความเสื่อมโทรมและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหารอบด้านที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกกลุ่มส่งผลให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ในด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพก็เช่นเดียวกัน ในยุคก่อนหน้าที่ประเด็นสันติภาพจำกัดวงอยู่ในกลุ่มปัญญาชน แต่ในยุคนี้ภาคประชาชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่สันติภาพ ทั้งด้านการสร้างหลักสูตรอบรมความรู้และทักษะสันติภาพที่มีความหลากหลาย การทำคู่มือเกี่ยวกับสันติวิธีและการจัดกิจกรรมเพื่อสันติภาพ ทั้งกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ นิทรรศการ และการรณรงค์ต่างๆ การศึกษาเพื่อสันติภาพที่แผ่ขยายมาสู่ภาคประชาชนจึงทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารใหม่ๆ เพื่อถ่ายทอดคุณค่าสันติภาพไปสู่กลุ่มประชาชนที่กว้างขวางขึ้น เช่น ครอบครัว ประชาชนที่กำลังเผชิญความขัดแย้งจากโครงการพัฒนาของรัฐ หรือความขัดแย้งในชุมชน นักพัฒนา ผู้นำชุมชน นักบวช ฯลฯ รวมทั้งเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพโดยใช้มุมมองใหม่ที่แตกต่างออกไปจากเดิม คือจากมุมมองแบบสั่งการหรือแบบแนวตั้ง ไปสู่มุมมองแนวนอนที่ให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะล่างของโครงสร้างอำนาจมากยิ่งขึ้น วิวัฒนาการของการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนี้ จึงเรียกได้ว่าเป็นยุคทองของภาคประชาชน

ในยุคที่ 4 (พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน) เป็นยุคที่สังคมไทยกำลังประสบปัญหาการใช้ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เกิดเหตุการณ์ลอบยิงและวางระเบิดรายวัน ซึ่งผู้รับผลจากความรุนแรงมีทั้งทหาร ข้าราชการ พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไป ยิ่งไปกว่านั้นเหตุการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสันติภาพของคนพื้นที่ หากแต่ได้ลุกลามเป็นปัญหาสันติภาพของคนในพื้นที่อื่นๆ ในลักษณะของอคติและความหวาดระแวงต่อบางศาสนาและชาติพันธุ์ นอกจากนี้ปัญหาด้านการพัฒนาประเทศที่สืบเนื่องมาจาก

อดีตก็ยังคงไม่หมดไป ทว่ายิ่งซับซ้อนและก่อให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้น บทบาทสำคัญของการศึกษาที่จะเข้ามาช่วยลดความขัดแย้งในสังคมที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน คือ การสร้างและถ่ายทอดความรู้และทักษะสำหรับเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อคลี่คลายปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในฐานะที่เป็นทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาที่มีรากเหง้าฝังลึกมายาวนาน วัตินาการของการศึกษาเพื่อสันติภาพยุคนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งการรวมพลังแก้ปัญหาคาใจได้

วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ในยุคแรก (พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2515) การศึกษาเพื่อสันติภาพมักจัดขึ้นโดยวิธีประชุมวิชาการและการเผยแพร่ทางสิ่งพิมพ์ การประชุมด้านสันติภาพส่วนใหญ่เป็นการประชุมวิชาการนานาชาติที่มีองค์กรต่างประเทศเป็นแกนนำและมีมหาวิทยาลัยของไทยเป็นเจ้าภาพจัดประชุม เนื่องจากขณะนั้นเป็นช่วงเริ่มต้นของการเปิดรับความรู้ด้านสันติภาพจากต่างประเทศ ส่วนสิ่งพิมพ์สันติภาพมักเป็นหนังสือและบทความที่ประมวลความรู้ที่ได้จากการประชุมสันติภาพแต่ละครั้ง ส่วนหนังสือสันติภาพที่แปลจากต่างประเทศมีจำนวนไม่มากนัก

ในยุคที่ 2 (พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534) มีการประชุมสัมมนาวิชาการและการตีพิมพ์หนังสือด้านสันติภาพเป็นจำนวนมาก สาเหตุส่วนหนึ่งเนื่องมาจากองค์การยูเนสโกประกาศให้ปี พ.ศ. 2529 เป็นปีสันติภาพสากล ซึ่งรัฐบาลไทยได้ขานรับโดยการจัดกิจกรรมวิชาการต่างๆ ขึ้นมากมาย นอกจากการประชุมและสิ่งพิมพ์แล้ว การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคนี้มีวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การจัดการเรียนการสอนด้านสันติภาพในระดับชั้นต่างๆ ทั้งการปรับปรุงแบบเรียนในระดับมัธยมศึกษา และการเรียนด้านสันติภาพในระดับอุดมศึกษาซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ วิชาเอกสันติศึกษา วิชาสันติศึกษา และวิชาสันติศาสตร์ นอกจากนี้ยังได้แก่การสอดแทรกสันติภาพในการเผยแพร่ศาสนา ดังเช่นการบรรยายธรรมเกี่ยวกับสันติภาพของพุทธศาสนิกชนที่จัดขึ้นนับสิบครั้ง และในยุคนี้เริ่มมีการจัดอบรมด้านสันติวิธีแม้จะยังไม่แพร่หลายนัก

ต่อมาในยุคที่ 3 (พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546) การจัดประชุมสัมมนาด้านสันติภาพและสิ่งพิมพ์สันติภาพทั้งประเภทหนังสือและบทความ มีจำนวนลดน้อยลง แต่การอบรมเกี่ยวกับสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้งกลับเป็นวิธีการที่เป็นที่นิยมมากขึ้น ทั้งที่จัดโดยหน่วยงานด้านสันติภาพของมหาวิทยาลัยและองค์กรภาคประชาชน ส่วนการทำวิจัยด้านสันติภาพก็มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน การสอดแทรกสันติภาพผ่านการเผยแพร่ทางศาสนาที่สำคัญได้แก่ การเผยแพร่ธรรมและงานเขียนของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) นอกจากนี้ในยุคดังกล่าวยังมีการนำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มาใช้ในการปลูกฝังสันติภาพ และการนำเว็บไซต์มาใช้เป็นช่องทางสำหรับให้ความรู้ด้านสันติภาพ

ในยุคที่ 4 (พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน) การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพยังคงใช้วิธีการเช่นในยุคที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกันได้ปรับแนวทางที่ยืดหยุ่นแตกต่างไปจากเดิมด้วย เช่น การจัดกิจกรรม

สันติภาพในลักษณะ “มหกรรม” ที่เป็นการรวมการปาฐกถา การนำเสนอบทความและงานวิจัยด้านสันติภาพ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในช่วงเวลาสั้นๆ และกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ เข้าไว้ในงานเดียวกัน ด้านการเรียนการสอนเพื่อสันติภาพได้มีการจัดทำหลักสูตรที่ประยุกต์ความรู้และทักษะสันติภาพเข้าไว้ในงานด้านสาธารณสุข มีการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาเป็นวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีสันติภาพ ด้านกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพก็มีความเปิดกว้างมากขึ้น โดยมีกิจกรรมที่ศาสนิกชนต่างนิกายปฏิบัติเพื่อเพาะบ่มสันติภาพร่วมกัน

มโนทัศน์สันติภาพ

ในยุคที่ 1 (พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2515) มโนทัศน์สันติภาพมักเป็นเรื่องสงคราม เนื่องจากเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองไม่นานนัก ประกอบกับความตึงเครียดระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองของมหาอำนาจสองฝ่ายในรูปของสงครามเย็น ส่วนมโนทัศน์สันติภาพด้านอื่นๆ มีหลักฐานไม่มากนัก แต่พอทำให้เห็นว่าในยุคนั้นมีการให้ความสำคัญกับเรื่องกฎหมายในฐานะที่เป็นกฎระเบียบให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีหลักฐานเอกสารที่เชื่อมโยงถึงแนวคิดของพระพุทธศาสนากับสันติภาพ และแนวคิดอหิงสาของมหาตมะ คานธี

ในยุคที่ 2 (พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2534) ปรากฏหลักฐานว่ามโนทัศน์สันติภาพในสังคมไทยมีความหลากหลายอย่างยิ่ง ด้านมิติความเป็นมนุษย์มีแนวคิดด้านธรรมชาติของมนุษย์กับสันติภาพ การใช้เหตุผลตามแนวทางปรัชญา การใช้ปัญญาตามแนวทางของศาสนาต่างๆ และการใช้สันติวิธีอันมีฐานมาจากคุณค่าที่ฝังงายในจิตใจ ด้านมิติทางสังคมมีทั้งมโนทัศน์สันติภาพเกี่ยวกับสงคราม ความขัดแย้ง และความรุนแรง องค์กระระหว่างประเทศ ความยากจน และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สื่อและเทคโนโลยี ภัยจากนิวเคลียร์ นอกจากนี้ยังพบว่าหลักสูตรและนโยบายการศึกษาของไทยเริ่มบรรจุคุณค่าเรื่องสันติภาพ และสันติวิธีครั้งแรกใน พ.ศ. 2518 มิติด้านสิ่งแวดล้อมมักเกี่ยวข้องกับปัญหาลพิษ และความไม่สมดุลในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

ถัดมาในยุคที่ 3 (พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2546) มโนทัศน์สันติภาพยังคงมีความหลากหลายเช่นเดียวกับยุคที่ผ่านมา ในมิติความเป็นมนุษย์มีแนวทางที่เพิ่มเติมจากเดิมคือแนวทางมนุษยนิยมที่เน้นความรักของมนุษย์ และด้านสุขภาพสังคมที่เห็นว่าสุขภาพดีเป็นผลจากการมีสังคมที่ดี คือสังคมที่เป็นธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มโนทัศน์สันติภาพในมิติทางสังคมได้ขยายครอบคลุมไปถึงวัฒนธรรมสันติภาพซึ่งแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตและวิถีคิดของทุกคน แนวคิดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมสันติภาพขององค์การสหประชาชาติด้วย ส่วนมโนทัศน์สันติภาพในมิติด้านสิ่งแวดล้อมมักเกี่ยวข้องกับปัญหาลพิษและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติซึ่งนับวันจะยิ่งมีอยู่อย่างจำกัด ได้แก่ กรณีแก่งเสือเต้น ปัญหาด้านพลังงานระหว่างประเทศไทยกับลาวและกัมพูชา การจัดสรรทรัพยากรน้ำ กรณีท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย และเขื่อนปากมูล เป็นต้น

และในยุคที่ 4 (พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน) มโนทัศน์สันติภาพที่แตกต่างจากยุคอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ การให้ความสำคัญต่อสันติภาพในวัฒนธรรมซึ่งสังคมไทยได้ขยายองค์ความรู้ออกไปอย่างกว้างขวาง จนครอบคลุมทั้งความเชื่อ อคติ เพศสภาพ คนตรี ศิลปะ วรรณกรรม ดำเนิน การใช้ชีวิตในครอบครัว สื่อสารมวลชน ฯลฯ ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนด้านสันติภาพ ที่เป็นการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาปัจจุบันนับว่ามีวิวัฒนาการมากจากในอดีตทั้งในแง่วิธีการและวิธีคิด การเรียนการสอนได้พัฒนาจนเกิดหลักสูตรที่เน้นศึกษาจากพื้นที่จริงที่มีปัญหาสันติภาพ นอกจากนี้การเรียนการสอนของหลายๆ สถาบันยังได้พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือออกไปอย่างกว้างขวางร่วมกับมหาวิทยาลัยอื่น องค์กรภาคประชาชน รวมถึงมหาวิทยาลัยจากต่างประเทศ ซึ่งจะเป็นผลดีในแง่การถ่ายทอดและพัฒนาองค์ความรู้ด้านสันติภาพที่แตกต่างหลากหลายระหว่างกัน และกัน นอกจากนี้การศึกษาเพื่อสันติภาพได้ยกระดับจากวิชาที่เน้นหนักไปทางวิชาการ คือเน้นความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดสันติภาพ แต่เริ่มมีการพัฒนาให้มีความเชื่อมโยงเข้ากับวิชาชีพและการดำรงชีวิตมากขึ้น รวมทั้งใช้แนวทางจิตปัญญาศึกษาที่พยายามจะก้าวพ้นจากการเรียนเพื่อเกิดความรู้ แต่มุ่งสร้างกระบวนการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัญญา

เมื่อเปรียบเทียบมโนทัศน์สันติภาพของไทยกับของสังคมตะวันตกแล้วพบว่า วิวัฒนาการทางความคิดบางส่วนมีทิศทางที่แตกต่างกัน คือ มโนทัศน์สันติภาพของตะวันตกวิวัฒนาการจากมโนทัศน์เชิงลบเป็นมโนทัศน์เชิงบวก และจากสันติภาพภายนอกสู่สันติภาพทั้งภายในและภายนอก ในขณะที่มโนทัศน์สันติภาพของไทยมีการให้ความสำคัญกับสันติภาพภายใน และสันติภาพเชิงบวกมาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้ว โดยเฉพาะแนวทางทางพระพุทธศาสนา ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เรื่องการไม่เบียดเบียน การเมตตาเอื้อเฟื้อ การมีจิตใจที่บริสุทธิ์ เป็นต้น หลักพุทธศาสนาดังกล่าวเป็นหลักการที่รัฐสังคมไทยให้สงบสุขมายาวนาน และถูกนำมาอธิบายเรื่องสันติภาพโดยตรงอย่างน้อยที่สุดก็ตั้งแต่ พ.ศ. 2496 ในการบรรยายธรรมของสุชีโวภิกขุหัวข้อ “Buddhism and the world peace”

อภิปรายผลการวิจัย

การดำรงชีวิตอย่างปลอดภัย สุขสงบเป็นความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ การอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมก็เพื่อธำรงรักษาเสถียรภาพด้านนี้เป็นสำคัญ ปრაกฏการณ์ความรุนแรงมากมายในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่า สังคมมนุษย์มีข้อบกพร่องจนคนบางกลุ่มไม่สามารถบรรลุเจตนารมณ์แห่งการอยู่ร่วมกันได้ ตัวอย่างที่สังเกตได้ง่าย ได้แก่ สงครามและความรุนแรง การแย่งชิงทรัพยากร ความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา การละเมิดสิทธิมนุษยชน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกินพอดี

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็ไม่อาจทำให้วัฒนธรรมถึงความตกต่ำทางสังคมได้ง่ายๆ เพราะในอีกด้านหนึ่ง สังคมไทยได้มีความพยายามที่จะก้าวไปสู่ความเป็นอารยธรรมนั้น โดยการพัฒนาระบบคิด ระบบสังคมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างสงบสุข นับตั้งแต่สมัยโบราณที่สังคมยึดโยงอยู่กับความศรัทธาทางศาสนา และวิถีชีวิตแบบชุมชน สู่ยุคพัฒนาแบบสมัยใหม่ ที่มีการเปิดรับแนวคิดสันติภาพจากต่างประเทศ ยุคที่สันติภาพแพร่หลายในกลุ่มปัญญาชน ขยายไปยังภาคประชาชน จวบจนถึงยุคปัจจุบันที่ทั้งสังคมรวมพลกำลังแก้ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเรียนรู้สันติภาพร่วมกันของสังคมไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา มีวิวัฒนาการทางความคิดที่ก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับในเรื่องสันติภาพ ทั้งที่มีความละเอียดลุ่มลึก และประเด็นที่กว้างขวางขึ้น ความน่าสนใจของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพของไทยมีหลายประการ ดังข้อสังเกตต่อไปนี้

1. สังคมไทยมีพื้นฐานการเรียนรู้สันติภาพทั้งบวกและลบ

ทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สันติภาพของไทยมีอยู่หลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าองค์กรและบุคลากรทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณค่าสันติภาพให้กับสังคม ผลงานของพุทธทาสภิกขุและพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ปยุตโต) เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมถึงการให้ความสำคัญกับหลักพุทธศาสนาในการสร้างสังคมให้มีสันติภาพ

ลักษณะสังคมไทยที่มีความเปิดกว้างทางศาสนา ทำให้ประเทศไทยไม่ต้องประสบความขัดแย้งทางศาสดาความเชื่อเช่นสังคมอื่น แต่หลักทางศาสนาหลายศาสนาได้มีส่วนช่วยค้ำจุนสันติภาพ ในปีพ.ศ. 2520 องค์กรคริสต์ศาสนาในประเทศไทยได้ตั้งคณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทยขึ้น ซึ่งนับเป็นเรื่องก้าวหน้าไม่น้อยทีเดียวในยุคนั้น หลายปีมานี้ในประเทศไทยมีการตีพิมพ์คำสอนของดิช นัท ฮันท์ ภิกษุชาวเวียดนามนิกายมหายาน มีหนังสือจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพด้วย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2550 ที่ขณะนั้นบวชจากหมู่บ้านพลัมประเทศฝรั่งเศสและเวียดนาม เดินทางมาจัดโครงการ “สู่สถานติสมานฉันท์” และ “ศิลปะแห่งสันติ” ปรากฏว่ามีชาวไทยเข้าร่วมกิจกรรมนับพันคน เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงการเปิดกว้างทางศาสนาและพร้อมที่จะยอมรับแก่หลักที่สำคัญแม้จะต่างศาสนาต่างนิกายที่ตนนับถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารกันในเรื่องสันติภาพอันเป็นคุณค่าสากลไม่ว่าของมนุษย์เชื้อชาติศาสนาใด

พื้นฐานทางศาสนาของสังคมไทยซึ่งเอื้อต่อการเรียนรู้สันติภาพตามที่วิเคราะห์มานี้ สอดคล้องกับทัศนะของชัชวรัตน์ สถาอนันท์ (2539ค) ที่ได้วิเคราะห์ศาสนาหลักทั้งห้าของเอเชียคือ พุทธ ฮินดู อิสลาม เต๋า และขงจื้อ ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมในเอเชียซึ่งมีศักยภาพในการให้ความชอบธรรม และก่อให้เกิดทางออกที่สันติ เพื่อเผชิญกับปัญหาความรุนแรงต่างๆ ได้

นอกจากศาสนาหลักดังกล่าวแล้ว คติความเชื่อแบบวิญญาณนิยม (animism) ของชนกลุ่มน้อยต่างๆในประเทศไทย รวมถึงที่ผสมผสานอยู่ในวิถีของชาวพุทธบางกลุ่ม ก็มีส่วนในการเรียนรู้เรื่องสันติภาพของกลุ่มชนนั้นๆอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น โลกทัศน์ของชาวปกากะญอที่สืบทอดผ่านอ้อทา หรือเพลงพื้นบ้าน สื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งคุ้มครองตามธรรมชาติ และตัวมนุษย์ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จุดร่วมของความเชื่อแบบวิญญาณนิยมในหลายๆกลุ่มชน คือความเชื่อที่ธรรมชาติไม่ใช่ของมนุษย์ แต่เป็นของเจ้าฟ้า เจ้าน้ำ รุกขเทวดา พระแม่โพสพ โลกทัศน์ดังกล่าวทำให้คนเหล่านั้นปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความอ่อนน้อม บ่อยครั้งที่ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านและนายทุน ถูกตอบโต้ด้วยพิธีกรรมบวชป่าตามคติความเชื่อแบบดั้งเดิม และในบางกรณีความเชื่อแบบวิญญาณนิยม ได้ถูกสร้างเป็นกระบวนการควบคุมทางสังคม โดยการให้การอบรมสั่งสอน การสร้างกฎจารีตประเพณีและพิธีกรรม เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามขอบเขตที่สังคมคาดหวังไว้ เช่น สังคมของชาวมูเซอแดงที่พิมุข ชาญุทธะวัฒน์ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2548) ได้ศึกษาวิจัย

นอกจากทุนทางสังคมในด้านศาสนาแล้ว วิธีการดำรงชีวิตแบบชุมชนที่มีความแน่นแฟ้น ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยประคับประคองสังคมขนาดเล็ก ให้ยืนหยัดอยู่ได้ในกระแสความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ เช่นตัวอย่างวิกฤตทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้คนจำนวนมากตกงานหรือมีหนี้สิน ชาวชนบทที่มาจากแรงงานในเมืองเลือกที่จะกลับถิ่นฐานบ้านเกิด เพราะยังมีที่ทำกินในต่างจังหวัด หรือหากไม่มีที่ทำกินก็สามารถอาศัยอยู่กับญาติท่ามกลางเพื่อนบ้านชุมชนที่คุ้นเคย การรู้สึกถึงความมีตัวตนและกำลังใจ ทำให้ชนชั้นแรงงานโคดเดียนน้อยกว่าชนชั้นเจ้าของทุนซึ่งมักมีความสัมพันธ์กับคนรอบข้างแบบทศนิยม จากตัวอย่างนี้ได้หมายความว่าคนจนโซคติกว่าคนรวย เพราะแท้ที่จริงแล้วคนจนต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอยู่มาก แต่ตัวอย่างนี้เป็นอุทาหรณ์ว่าความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของคนในครอบครัว และชุมชนเป็นสิ่งสำคัญระดับหนึ่งในการเกื้อกูลสันติภาพภายในบุคคล

ทุนทางสังคมไทยด้านอื่นๆที่จะช่วยสนับสนุนต่อการมีสันติภาพมีอีกหลายประการ ดังที่พระไพศาล วิสาโล (ปาฐกถา, 2 พฤศจิกายน 2550) ได้วิเคราะห์ไว้ ทั้งในด้านสำนักทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่ขยายตัวมากขึ้น ภาครัฐมีความสนใจเรื่องสันติวิธีมากขึ้นทั้งในนโยบายและการปฏิบัติ และสังคมไทยมีประสบการณ์และความสำเร็จในการระงับความขัดแย้งไม่ให้เกิดเป็นความรุนแรงได้หลายครั้ง

ทั้งนี้สิ่งที่เปี่ยมมรดกตกทอดทางสังคมก็เชื่อว่าจะมีแต่ด้านดีเสมอไป วัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมของสังคมไทย ถูกหยิบยกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์เสมอว่าเป็นรากเหง้าที่สนับสนุนให้เกิดความรุนแรงทั้งทางกายภาพ และเชิงโครงสร้าง รวมทั้งการยอมรับว่าทุกข์คือผลจากกฎแห่งกรรม ก็เป็น

ปัจจัยเสริมให้ความรุนแรงดำเนินได้ต่อไปโดยไม่ได้รับการแก้ไข ค่านิยมแบบแข่งขันโดยเฉพาะในด้านความมั่งคั่ง จะยังเป็นปัจจัยเร่งให้ความเหลื่อมล้ำทางสังคมยิ่งห่างออกไป

โดยสรุปก็คือพื้นฐานทางสังคมไทยมีทั้งด้านบวกที่ช่วยหนุนส่งเสริมให้การเรียนรู้สันติภาพให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และด้านลบที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพ หรือกระทั่งก่อปัญหา ทางออกของสังคมไทยก็ต้องสามารถวิเคราะห์จุดแข็ง แล้วดึงปัจจัยบวกมาใช้ให้เต็มศักยภาพ และรักษาปัจจัยเหล่านั้นให้ยังคงเป็นหลักทางสังคมต่อไป ขณะเดียวกันก็ควรตระหนักถึงความเสื่อมถอยของปัจจัยบวกดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นศาสนา และความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ต่างก็ถูกกระทบกระเทือนโดยค่านิยมใหม่ๆ ที่ฉาบฉวยล่อใจกว่ากัน หากสังคมไทยมีศักยภาพมากพอ การสร้างระบบคิด ระบบทางสังคมอื่นๆ นอกเหนือจากปัจจัยบวกเหล่านี้ ก็จะทำให้หนทางแห่งสันติภาพไทยดำเนินไปบนหนทางที่ไม่ประมาท สำหรับพื้นฐานด้านลบก็จำเป็นจะต้องแก้ไขให้หมดไป และป้องกันไม่ให้เกิดเพิ่มขึ้น

2. การศึกษาเพื่อสันติภาพมีความเป็นพหุวิทยาการของศาสตร์ ที่เน้นหนักไปในมิติด้านระบบสังคม

จากการวิเคราะห์ตีความมโนทัศน์สันติภาพในสังคมไทย โดยแบ่งกรอบคิดหลักสำหรับศึกษาไว้ 3 ประเภท คือ มิติความเป็นมนุษย์ มิติทางสังคม และมิติเกี่ยวกับธรรมชาติ พบว่ามโนทัศน์สันติภาพที่ถูกถ่ายทอดในสังคมไทยมีความหลากหลาย มโนทัศน์สันติภาพมิติความเป็นมนุษย์ เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามต่อธรรมชาติของมนุษย์ด้านการใช้ความรุนแรง เกี่ยวข้องกับศาสนาต่างๆ แนวคิดมนุษยนิยม เหตุผลนิยม จิตวิทยา รวมทั้งสุขภาพ มโนทัศน์สันติภาพมิติทางสังคม เกี่ยวข้องกับ สงคราม ความขัดแย้ง ความรุนแรง กฎหมาย องค์กรระหว่างประเทศ ความยากจน ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สิทธิมนุษยชน สื่อและเทคโนโลยี วัฒนธรรม และมโนทัศน์สันติภาพในมิติเกี่ยวกับธรรมชาติ เกี่ยวข้องความสมดุลในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความเคารพและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกมโนทัศน์ออกเป็นแต่ละมิติแล้ว มโนทัศน์สันติภาพในมิติทางสังคมเป็นชุดมโนทัศน์หลักของสังคมไทยและของต่างประเทศตั้งแต่ยุคแรกๆของการสร้างศาสตร์สันติภาพจนปัจจุบัน มโนทัศน์ชุดนี้มีความเกี่ยวข้องอยู่กับความผาสุกทางกายภาพเป็นหลัก อันมีลักษณะสังเกตได้จับต้องได้ ได้แก่ การไม่มีสงคราม การไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน การกินคืออยู่ดี ฯลฯ ภาวะไม่มีสันติภาพดังกล่าวคงยังไม่ได้รับการแก้ไขให้หมดสิ้นไป และยังคงดำเนินต่อไป กระแสการก่อการร้ายสากล อคติทางชาติพันธุ์และศาสนา และการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของผู้นำประเทศโลกที่สาม

ส่วนสันติภาพมิตีความเป็นมนุษย์ถูกกล่าวถึงน้อยกว่าอย่างเห็นได้ชัด ลักษณะของมิติด้านนี้สังเกตจับต้องได้ยากกว่า เป็นเรื่องของความความสงบ ความเป็นอิสระ ความมั่นคงทางจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ มิใช่แต่เพียงในแวดวงสันติภาพเท่านั้น แม้แต่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั่วไปมิตีภายในเช่นนี้ก็ได้รับความใส่ใจน้อยกว่ามิตีภายนอก ความนิยมในการหาความสุขจากผัสสะภายนอก อาจทำให้มนุษย์จำนวนมากถอยห่างจากสันติภาพอันละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไปอีก แต่ในขณะเดียวกันความทุกข์ และความติดตันทางปัญญา ก็มีโอกาสนำพามนุษย์ให้กลับมาใส่ใจมิตีภายในนี้มากขึ้นในอนาคตเช่นกัน

ด้านมนโทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมปรากฏน้อยมากในวงการสันติภาพไทย อาจไม่ใช่เพราะสังคมไทยไม่ใส่ใจปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เป็นไปได้ว่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดำเนินไปอย่างเป็นอิสระจากประเด็นทางสังคมอื่นๆ เป็นเรื่องที่มนุษย์เข้าไปมีบทบาทในการปกป้องมิให้ธรรมชาติถูกทำลายอย่างเกินพอดี ส่วนในแวดวงสันติภาพนั้นให้ความสำคัญไปที่ความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่ไม่ค่อยกล่าวถึงจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติเท่าใดนัก ในปัจจุบันนี้เวทีสันติภาพสากลให้ความใส่ใจกับสันติภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ภายใต้กระบวนคิดสันติภาพแบบองค์รวม (holistic peace) ที่เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ จึงมีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตมนโทัศน์นี้จะค่อยๆ เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทย ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมกลายเป็นประเด็นหลักของสังคมและของโลกก็คือ ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศโลก สถานการณ์นี้จึงเป็นโอกาสอันดีที่สังคมไทยจะเร่งกระตุ้นจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งการเผยแพร่กระบวนทัศน์แบบองค์รวม

จากความเป็นพหุวิทยาการของมนโทัศน์สันติภาพไทยทั้ง 3 มิติ มีข้อสังเกตว่า การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพแต่ละครั้ง รวมถึงสิ่งพิมพ์ด้านสันติภาพต่างๆ มโนทัศน์สันติภาพเหล่านี้มักมีสภาพแยกขาดจากกัน นักคิดด้านสันติภาพที่สนใจเรื่องสงคราม หรือความรุนแรงก็มักไม่ให้ความสำคัญกับมิติจิตวิญญาณ นักคิดสันติภาพที่สนใจเรื่องศาสนาก็มักอธิบายสันติภาพดั้งเดิมไปในแนวทางธรรมะ การพัฒนาการศึกษาสันติภาพที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้มิตีสันติภาพที่ครบถ้วนจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในอนาคต

ปัจจุบันสิ่งพิมพ์ที่รวบรวมมนโทัศน์สันติภาพไว้มากกว่า 1 มิติมักเป็นหนังสือรวมบทความ และหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียน หนังสือรวมบทความเช่น ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ สันติศึกษากับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง สูสานติเสรี เป็นต้น ส่วนหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาได้แก่ เอกสารการสอนวิชาสันติศึกษา ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา และ หนังสือมนุษยกับสันติภาพ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตัวอย่างของการอบรม การวิจัยและพัฒนาสันติภาพ ซึ่งสามารถเป็นความหวังด้านการใช้มนโทัศน์ที่หลากหลาย ได้แก่ การอบรมในหลายๆหลักสูตรของเสมสิกษาลัย ที่ให้ความสำคัญกับการ

สื่อสารระหว่างมนุษย์ การใช้หลักอริยสัจสี่ แนวทางจิตวิทยาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ความรู้สึก และความต้องการ และการใช้หลักความเมตตา ด้านการวิจัยและพัฒนาของศูนย์ศึกษา สันติภาพและความขัดแย้ง ของมหาวิทยาลัยมหิดล ที่เข้าไปแก้ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ให้มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องจากหลายภาคส่วน นอกจากนี้ใช้ มโนทัศน์สันติภาพทั้งแนวทางจิตวิญญาณและศาสนา การเยียวยาทางจิตใจ การใช้วัฒนธรรมเป็น สื่อกลางในการทำความเข้าใจและลดอคติ การให้ความสำคัญกับการค้นหาความจริง รวมไปถึง การนำเสนอนโยบายระดับรัฐ ส่วนการเรียนและกิจกรรมอบรมนักศึกษา ของศูนย์จิตตปัญญา ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้นำคำสอนของศาสนา คนตรี ศิลปะ ธรรมชาติ มาเป็น เครื่องมือสำหรับให้เกิดการหยั่งรู้ภายในจิตใจ เพื่อให้ผู้เรียนสัมผัสความจริง ความดี ความงาม ของชีวิต

ธรรมชาติของสันติภาพมีความสัมพันธ์กับมิติทั้งภายใน ภายนอก สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็น ธรรมชาติและที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นอย่างไม่สามารถจะแยกขาดออกจากกัน การศึกษาที่การศึกษา นำเสนอสันติภาพให้กับสังคมเพียงด้านเดียว จะส่งผลต่อการรับรู้สันติภาพของคนในสังคมแคบ และไม่สมบูรณ์ ซึ่งท้ายที่สุดจะนำมาซึ่งสังคมที่มีสันติภาพอย่างไม่สมบูรณ์ด้วยเช่นกัน

3. การศึกษาเพื่อสันติภาพเน้นลักษณะความรู้ที่เป็นข้อมูล ข่าวสาร มากกว่าความรู้ที่จะ นำไปสู่ความเข้าใจ

สังคมไทยได้สร้างวิธีการเรียนรู้สันติภาพขึ้นหลายวิธี ซึ่งมีศักยภาพในการทำให้คนใน สังคมรู้และเข้าใจสันติภาพในระดับที่แตกต่างกันออกไป หากเรียนรู้สันติภาพโดยอาศัยตำรา และ การบอกกล่าวจากผู้รู้ โดยการประชุม สัมมนา หรือการสอน ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เนื้อหาว่า อะไรคือ สันติภาพ หรือแนวทางที่จะทำให้เกิดสันติภาพเป็นอย่างไร ความรู้อันจะเกิดจากกระบวนการ เหล่านี้จึงอยู่ในระดับที่เป็นข้อมูล และข่าวสาร แต่หากการเรียนรู้สันติภาพเป็นกระบวนการที่เปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าไปสัมผัสกับสันติภาพโดยตรง เช่น การศึกษาเข้าไปมีประสบการณ์ในพื้นที่ ขัดแย้ง การอบรมโดยสร้างสถานการณ์จำลอง ใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็นกรณีศึกษา การทำ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ หรือกิจกรรมภาวนาของศาสนา กิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้จะก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงต่อผู้เรียน ไม่เพียงแคในระดับข้อมูลข่าวสาร แต่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้สึก นึกคิด หรือวิถีในการดำรงชีวิต อันเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

การศึกษาเพื่อสันติภาพของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่ เป็นข้อมูล ข่าวสารเป็นหลัก โดยเฉพาะในยุคต้นๆที่เต็มไปด้วยการประชุม สัมมนา ปาฐกถา และ สิ่งพิมพ์สันติภาพ ส่วนการศึกษาที่จะนำไปสู่การเข้าใจสันติภาพอย่างแท้จริง จนกระทั่งซึมซาบ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตนั้นมีน้อยกว่าอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังๆที่ผ่านมาได้ เกิดการอบรม การจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชน กิจกรรมทางศาสนา และกระบวนการสอนแบบ

ใหม่ๆ ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่การเรียนรู้ประสบการณ์สันติภาพด้วยตนเอง การศึกษาเพื่อสันติภาพในลักษณะนี้แพร่หลายมากขึ้นเรื่อยๆตามระยะเวลา

สำหรับการศึกษาในระดับก่อนอุดมศึกษาของไทยมีความเกี่ยวข้องระหว่างการศึกษากับสันติภาพไม่มาก แม้ว่านโยบายการศึกษาจะปรากฏถ้อยคำที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสันติภาพ แต่กลับไม่ปรากฏแผนงานที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติ

งานวิจัย และบทความวิชาการด้านการศึกษาหลายชิ้น เสนอให้มีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเกี่ยวกับสันติภาพ เช่น งานของวาริ พิศาลภัทรคุณ (2531) วิจิตร ศรีสะอาด (2529) วิชัย ตันศิริ (2529) และวีระนุช ไม้ไทย (2530) ซึ่งหากเป็นดังนั้นการศึกษาเพื่อสันติภาพ จะมีลักษณะที่มุ่งให้ความสำคัญกับเนื้อหา ส่วนการศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้สันติภาพในระดับที่เป็นความเข้าใจ ยังสามารถจัดได้ในลักษณะอื่นๆ เช่น

3.1 การเชื่อมโยงเป้าหมายของทุกรายวิชาไปยังสันติภาพ ความรู้แต่ละแขนงที่มนุษย์คิดค้นกัน เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ถ้าการศึกษาสามารถจัดให้บรรลุเป้าหมายของแต่ละอย่างแท้จริง ก็จะทำให้การศึกษาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพได้โดยไม่ต้องอาศัยการสร้างรายวิชาใหม่ ผู้วิจัยได้ลองประยุกต์เป้าหมายของ “สาระและมาตรฐานการเรียนรู้” จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆของหลักสูตรการศึกษา พ.ศ. 2544 พบว่าการศึกษาไทยสามารถกำหนดเป้าหมายของวิชาต่างๆให้เอื้อต่อการสร้างสันติภาพได้ดังนี้

วิชาในกลุ่มสังคมศาสตร์ให้ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จริยธรรม การเมือง เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ต้องการให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกันบนโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ เกิดเจตคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ เคารพสิทธิผู้อื่น มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมในศาสนา เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ฯลฯ

วิชาในกลุ่มวิทยาศาสตร์เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจโลกธรรมชาติและเทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น และนำความรู้ไปใช้อย่างมีเหตุผล สร้างสรรค์ มีคุณธรรม ความรู้วิทยาศาสตร์ไม่เพียงแต่นำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ยังต้องการให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา ตลอดจนพัฒนาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ในส่วนของวิชาคณิตศาสตร์เน้นให้มนุษย์รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์ได้อย่างถี่ถ้วนรอบคอบ รวมทั้งการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องเหมาะสม

วิชาในกลุ่มมนุษยศาสตร์ ทั้งวิชาภาษาไทย และภาษาต่างประเทศเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารสำหรับสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และวิชาศิลปะมีเป้าหมายเพื่อฝึกการเรียนรู้การสังเกตที่ละเอียดอ่อนอันนำไปสู่ความรักและเห็นคุณค่าต่อสิ่งรอบตัว ทั้งยังกล่อมเกลาจิตใจให้งดงาม มีสมาธิ มีสุขภาพจิตที่สมดุล

3.2 การสร้างวิถีแห่งสันติภาพขึ้นภายในโรงเรียน ระบบการศึกษาไทยได้รับข้อวิพากษ์วิจารณ์เสมอเกี่ยวกับการเพาะบ่มความรุนแรงทั้งทางกายภาพ และเชิงโครงสร้าง ทั้งจากข่าวการลงโทษนักเรียนอย่างรุนแรง การล่อลวงละเมิดทางเพศนักเรียน การใช้กำลังตัดสินปัญหา ระหว่างเด็กนักเรียน ค่านิยมการแข่งขันที่ถูกปลูกฝังจากโรงเรียน ฯลฯ ซึ่งอาจเสี่ยงที่นักเรียนจะเรียนรู้เอาวิถีของการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความรุนแรงไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเมื่อเติบโตขึ้นก็มีโอกาสที่จะถ่ายทอดความรุนแรงนั้นเป็นมรดกแก่รุ่นถัดๆ ไป การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในโรงเรียนจึงเป็นสำคัญเหนือการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้

ข้อเสนอจากการสัมมนานานาชาติหัวข้อ “Cultivating Wisdom, Harvesting peace” ซึ่งตีพิมพ์โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ได้นำเสนอแนวทางการบูรณาการสันติภาพเข้ากับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน การผลิตและพัฒนาครู บทบาทของสถานศึกษา และบทบาทของกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนอมรวิรัช นาคทรพรพ และจิรัฐกาล พงศ์ภักดิ์ (2549) ได้เสนอทางเลือกในการสอนสันติศึกษา ได้แก่ การสอนสันติศึกษาผ่านภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม การใช้ระบบการประเมินผลแบบร่วมมือ และการสอนโดยบูรณาการเข้ากับวิชาต่างๆ

นักการศึกษาหลายท่าน เช่น ไพฑูรย์ ลินลารัตน์ (2529) อภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ (สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2550) และ วไล ฌ ป้อมเพชร (สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2551) มีทัศนะว่าการพัฒนาการศึกษาให้เป็นที่สันติภาพต้องเริ่มตั้งแต่ การพัฒนาครู รวมทั้งสถาบันการศึกษาที่ผลิตครูด้วย เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศสันติภาพขึ้นในโรงเรียนและห้องเรียน ครูเองจึงต้องเป็นผู้ที่มีสันติภาพ ภูมิปัญญาการจัดการเรียนการสอน และบรรยากาศของโรงเรียนให้มีสันติภาพ ตัวอย่างเช่นในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เริ่มต้นการพัฒนาอาจารย์ โดยมิโนบายให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยลาหยุดเพื่อปฏิบัติธรรมตามแนวทางของศาสนาตนโดยไม่คิดเป็นวันลาราชการ รวมทั้งจัดอบรมการเป็นกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษาให้กับอาจารย์ที่มีความพร้อมและสนใจ หากการศึกษาไทยต้องการพัฒนาสันติภาพให้กับครู ก็จำเป็นต้องกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนเช่นเดียวกัน

3.3 การส่งเสริมสันติภาพมิติภายในจิตใจ การศึกษาเพื่อสันติภาพในปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับสันติภาพภายในจิตใจค่อนข้างน้อย ทั้งที่นักสันติภาพหลายคนเชื่อว่าจิตใจของมนุษย์เป็นบ่อเกิดของสันติภาพทั้งปวง หากโรงเรียนหันมาให้ความสนใจการพัฒนาสันติภาพมิติในจิตใจมากขึ้น จะทำให้สันติภาพในสังคมไทยเกิดความสมบูรณ์มากขึ้น โรงเรียนสามารถจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนเกิดสันติภาพภายในได้หลายวิธี เช่น หากต้องการใช้แนวทางทางศาสนา ควรเน้นการจัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนได้สัมผัสความสงบภายในจิตใจตามแนวคิดของศาสนานั้นๆ อาจโดยการสวดมนต์ กิจกรรมภาวนา หรือการบำเพ็ญประโยชน์ หากต้องการใช้หลักเหตุผลของปรัชญาเป็นแนวทาง โรงเรียนควรเน้นพัฒนานักเรียนให้เป็นคนมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิตกับผู้อื่น ด้านแนวทางมนุษยนิยม ควรจัดบรรยากาศในโรงเรียนให้นักเรียนมีสุขภาพจิตที่ดี มีความรัก ความ

เมตตา และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ส่วนแนวทางจิตตปัญญาศึกษา ให้นักเรียนสามารถนำกิจกรรมศิลปะ ดนตรี ธรรมชาติ การภาวนา ฯลฯ มาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับให้นักเรียนได้ใช้พิจารณาใคร่ครวญ จนนำไปสู่ปัญญา

4. การศึกษาเพื่อสันติภาพยังไม่เป็นการศึกษาเพื่อมวลชน

แม้ว่างานวิจัยฉบับนี้จะไม่สามารถเรียบเรียงเหตุการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพที่เกิดขึ้นในประเทศไทยไว้ได้ทั้งหมด แต่ตามที่รวบรวมได้พบว่ายังมีเหตุการณ์ กิจกรรม และสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องอยู่นับร้อยนับพันรายการ แม้จะเป็นปริมาณที่มากแต่ก็ควรนำมาพิจารณาว่าการศึกษาเพื่อสันติภาพของไทยเป็นการศึกษาเพื่อมวลชนหรือไม่

วิธีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพที่นิยมจัดขึ้นได้แก่การจัดประชุมสัมมนา ซึ่งในแต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมในจำนวนหลักสิบถึงหลักร้อยคน และในหลายครั้งผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาจากกลุ่มเดิมๆ สำหรับสิ่งพิมพ์สันติภาพมักตีพิมพ์ครั้งละไม่มาก คือประมาณ 1,000 - 3,000 เล่ม ในจำนวนนี้มีไม่มากนักที่จะถูกตีพิมพ์ซ้ำ กลุ่มผู้ซื้อส่วนใหญ่ได้แก่กลุ่มนักวิชาการ ปัญญาชน หากสำรวจรายการยืม-คืนรายชื่อเหล่านี้จากห้องสมุดจะพบว่า จำนวนครั้งที่ยืมมีจำนวนน้อยกว่าหนังสือหลายประเภท สำหรับการจัดอบรมสันติภาพของหน่วยงานต่างๆ มักมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจากกลุ่มที่จำกัด คือมักเป็นผู้ที่ทำงานด้านสันติภาพหรือความขัดแย้ง

ด้านการเรียนการสอนสันติภาพ ในการศึกษาระดับก่อนอุดมศึกษาไม่ปรากฏเนื้อหาสันติภาพโดยตรงในวิชาใดๆ ส่วนในระดับอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งไม่มีรายวิชาเกี่ยวกับสันติภาพ สำหรับสถาบันอุดมศึกษาที่สอนวิชาด้านสันติภาพ มีทั้งรายวิชากลุ่มสันติวิทยา ซึ่งเป็นวิชาเลือกหมวดการศึกษาทั่วไป ในภาคการศึกษาหนึ่งมีนักเรียนที่ลงทะเบียนเพียงไม่กี่สิบคน หรือในมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่อาจถึงจำนวน 100 คน ส่วนรายวิชาสันติศึกษาเปิดสอนในครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์มักถูกเปิดเป็นวิชาเลือกของคณะ ซึ่งอาจเปิดสอนปีละครั้ง ทำให้มีผู้เรียนต่อปีมีไม่กี่สิบคนเช่นกัน

การประเมินคร่าวๆนี้สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาเพื่อสันติภาพยังแพร่หลายอยู่ในวงที่ไม่กว้างขวางเท่าที่ควร ที่ผ่านมามีผู้กล่าวว่าสันติภาพเป็นเรื่องของปัญญาชน เป็นเรื่องของผู้นำสังคม แต่จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จึงให้เห็นอย่างแน่ชัดแล้วว่าปัญหาสันติภาพของสังคม ส่งผลกระทบต่อคนทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายที่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่ปัญญาชน ยิ่งถ้ามองให้ลึกซึ้งถึงมิติทางด้านสันติภาพภายใน สันติภาพจะกลายเป็นเรื่องของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนมีการศึกษาหรือไม่ ในปัจจุบันเรื่องสันติภาพได้ขยายไปสู่ภาคประชาชนแล้วระดับหนึ่ง แต่มักเกี่ยวข้องกับภาคประชาชนที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนประชาชนธรรมดาทั่วไปไม่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาเพื่อสันติภาพน้อย หรือหากเข้าถึงก็มีบทบาทเป็นผู้รับการพัฒนา สิ่งที่สังคมไทยจำเป็นต้องขับเคลื่อนต่อไปก็คือ การขยายการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ให้เป็นการศึกษาเพื่อมวลชนทุกกลุ่ม ทุกเพศ วัย อาชีพ และสร้างกระบวนการเรียนรู้สันติภาพแบบมีส่วนร่วมให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล

1.1 นโยบายและแผนพัฒนาสังคมของรัฐบาล ควรมีประเด็นสันติภาพเป็นแกนกลาง อาจมีการกำหนดคณะทำงาน โครงการ กระบวนการ และงบประมาณให้ชัดเจน

1.2 รัฐบาล หรือกระทรวงศึกษาธิการ ควรส่งเสริมให้องค์กรที่สนใจด้านสันติภาพมีโอกาสทำงานร่วมกันอย่างเป็นเครือข่าย ทั้งภาครัฐ มหาวิทยาลัย ภาคประชาชน และโรงเรียน อาจจัดเป็นโครงการแลกเปลี่ยนบุคลากร และเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อสันติภาพ หรือร่วมกันจัดงานสันติภาพและงานวิจัย เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะต่อสถาบันการศึกษา

โรงเรียนและมหาวิทยาลัยควรจัดการสอนสันติภาพให้ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งมิติความเป็นมนุษย์ มิติด้านสังคม และมิติเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ควรสอนเนื้อหา ควบคู่กับการทัศนคติ การฝึกทักษะ และการพัฒนาวิถีชีวิตแบบสันติภาพ

3. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านสันติภาพ

ควรสร้างรูปแบบการศึกษาใหม่ๆที่เข้าถึงประชาชนในกลุ่มที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่ขาดโอกาส หรือกลุ่มเสี่ยงต่อการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในการทำงาน หรือการดำรงชีวิต เช่น ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐหรือการดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมของเอกชน ชนกลุ่มน้อย คนไร้สัญชาติ ผู้ที่มีปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน หรือปัญหาสร้างที่ทำกินบุกรุกเขตป่า ดำรงที่ทำงานใกล้ชิดกับมวลชน สื่อมวลชน เป็นต้น

4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยในอนาคต

4.1 ควรมีการวิจัยสันติภาพโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงอนาคต เพื่อให้งานวิชาการด้านสันติภาพมีบทบาทในเชิงรุกมากขึ้น

4.2 ควรมีการศึกษาวิจัยถึงวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ของสังคมไทย ที่สามารถให้ความหวังกับสังคมไทยในการพัฒนาสันติภาพในอนาคต เช่น กระแสโลกาภิวัตน์ที่จะช่วยส่งเสริมเรื่องจิตสำนึกสากล จิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ การเมืองแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเสมือนทางอินเทอร์เน็ตที่มีสาระ การทำกิจกรรมอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ของคนรุ่นใหม่ การแบ่งสรรผลกำไรทางธุรกิจเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

4.3 ยังขาดการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพในโรงเรียนในทุกๆด้าน ทั้งด้าน หลักการทฤษฎี หลักสูตร นโยบาย การบริหารจัดการ รูปแบบและกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพในโรงเรียนพึงตระหนักถึงข้อจำกัดต่างๆของระบบการศึกษา และสังคมไทย เช่น คุณภาพของครู งบประมาณ ความต่อเนื่องของนโยบายในระบบราชการ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การศึกษานอกระบบโรงเรียน, สำนักงาน. ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์. แหล่งที่มา: dnfe5.nfe.go.th [2550]

การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, องค์การ. **ขันติธรรม: ประตูลู่สันติภาพ**, กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, 2542.

กัลตุง, โยฮัน. **พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**. แปลโดย สมชัย เข็นสบาย. กรุงเทพฯ: ปาจารย์สาร, 2538.

กิติพงษ์ หังสพฤกษ์. สารประธานกรรมการประจำสาขาวิชานิติศาสตร์. ใน **สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย**, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534.

กิริติ บุญเจือ. ปรัชญาและศาสนาเพื่อสันติภาพ. ใน **มนุษย์กับสันติภาพ**, 65-79. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะศึกษาศาสตร์. **การสัมมนาเรื่อง สันติภาพกับความหวังใหม่ในสังคมศึกษา**, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528.

ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย. สถาบันสันติศึกษา. แหล่งที่มา: <http://idr.kku.ac.th> [2550]

ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย. แหล่งที่มา: www.kku.ac.th [2550]

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559)**, กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและสันติ. แหล่งที่มา: www.jpThai.org [2550]

คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทย. **สู่ศาสนาสันติ 50ปี สันติภาพไทย 16 สิงหาคม 2488-2538**, กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2538.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. **รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความ**

สมานฉันท์แห่งชาติ: เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549.

คณะอนุกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และ องค์กรด้านสันติวิธี. **ธรรมเนียมปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน: บรรทัดฐานการป้องกันความ**

- ขัดแย้งและส่งเสริมสันติสุขในสังคมไทย. ใน **มหกรรมสันติวิธี**, 81-85. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549.
- คานธี, โมहनทาส การามจันทร์. **ชีวประวัติของข้าพเจ้า**. แปลโดย กรุณา กุศลาศัย. ธนบุรี: กมลกร, 2513.
- เครือข่ายครอบครัวคุณธรรม. แหล่งที่มา: www.purelovenet.com [2550]
- โครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรม. **โครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรม**. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (อัคราเนา)
- จรรยา สุวรรณทัต. ความคิดสร้างสรรค์เชิงสันติภาพของเด็กไทย. ใน **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 173-176. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- จรัส สุวรรณเวลา. ถิ่นทรายจากระเบิดนิวเคลียร์และสงครามนิวเคลียร์. **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 62-69. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **การสัมมนากลุ่มผู้สนใจวิชามนุษย์และสันติภาพ**, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **สิ่งแวดล้อมเพื่อสันติภาพ: การประชุมวิชาการสันติภาพศึกษา ครั้งที่ 3**, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ข้อเสนอโครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **โครงการการศึกษาทั่วไป. การประชุมวิชาการ สันติศึกษา**, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์. **การศึกษาเพื่อสันติภาพสู่มวลชน**, กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529. (อัคราเนา)
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สถาบันวิจัยสังคม. **โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา. การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของการเป็นนิกคกับทางเลือกการพัฒนา**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ชลธิชา ชันติคิลกวงษา. ผลของการสอนศิลปะตามแนวคิดแบบเซอร์เรียลลิสม์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์เรื่องสันติภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 2540.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์. ใน **สันติศึกษากับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง**, 68-83. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. การไม่ใช้ความรุนแรง. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่ 8-15, 283-329. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2537.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ทฤษฎีสันติภาพ: พิจารณาจากบทเรียนของทฤษฎีสงคราม. *สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม*, หน้า 1-17. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539ก.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์. *สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม*, หน้า 18-34. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539ข.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ผู้สันติวัฒนธรรมแห่งเอเชีย. ใน *สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม*, 88-118. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539ค.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *ท่วงทำนองดำเนินชีวิต: วัฒนธรรมแห่งสันติภาพหรือวัฒนธรรมแห่งความรุนแรง*. กรุงเทพฯ: โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย, 2543ก.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *อภัยวิถี: มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาล, 2543ข.
- ชาญชัย ชัยสุขโกศล. อ่านสันติวิธีในสังคมไทย. เอกสารประกอบการนำเสนองานวิจัยสันติศึกษา งานมหกรรมสันติวิธีครั้งที่ 2 วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550. [Computer file]. กรุงเทพฯ: ชาญชัย ชัยสุขโกศล, 2550. แหล่งที่มา: E-mail: chairainbow@yahoo.com [พฤศจิกายน 2550]
- จิตชนก ราอิมมูลา. วิฤติการชายแดนใต้. ใน *ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง: กรณีวิฤติการณ์ชายแดนภาคใต้*, 3-63. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2548.
- ไชยันต์ รัชชกุล. ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่ 1-7*, 25-51. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2537.
- ถนัด คอมันตร์. องค์การสหประชาชาติ ปัจจุบันและอนาคต. *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*, 1-12. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- เทียนฉาย กีระนันท์. อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม. *สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง*, 99-123. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ธีรยุทธ บุญมี. *วิฤติมนุษยยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: วัลยา, 2538.
- ธำรง บัวศรี. การแสวงหาสันติภาพในเอเชีย: เขตปลอดภัยนิวเคลียร์. *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*, 85-87. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- นงเยาว์ แ่งเพ็ญแข และคนอื่นๆ. การศึกษาเพื่อสันติภาพ. ใน *มหกรรมสันติวิธี*, 11-19. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549.

- นวพร เรืองสกุล. การขยายตัวของระบบทุนนิยมช่วง พ.ศ. 2500-2544. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์ไทย หน่วยที่ 8-15, 303-388. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546.
- นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยบราห์มา กุมารี. สิ่งแวดล้อมเพื่อสันติภาพ: การประชุมวิชาการสันติภาพศึกษา ครั้งที่ 3, 29-45. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- นิกสัน, มิลเฮาส์ ริชาร์ด. โครงสร้างใหม่เพื่อสันติภาพ นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา รอบ 10 ปีปัจจุบัน รายงานของประธานาธิบดีนิกสันต่อสภาองเกรสส์. พระนคร: ศิวพร, 2515.
- นัท ฮันท์, ดิซ. สันติภาพทุกอย่างก้าว. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม, 2537.
- ประชุมสุข อาชาวอำรุง. ประวัติการเสริมสร้างสันติภาพของไทย. ใน ประมวลความรู้เรื่อง สันติภาพ, 124-131. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530ก.
- ประชุมสุข อาชาวอำรุง. หลักสูตรครูศึกษาประโยคปริญญาตรีวิชาสันติศึกษา. ใน ประมวลความรู้เรื่อง สันติภาพ, 353-356. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530ข.
- ประชุมสุข อาชาวอำรุง. การเตรียมชีวิตเพื่อสันติสุข: ทฤษฎีและปฏิบัติ. ใน ประมวลความรู้เรื่อง สันติภาพ, 320-328. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530ค.
- ประชุมสุข อาชาวอำรุง. สหรัฐโลกและความเคลื่อนไหว. ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, 46-56. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530ง.
- ประเวศ วะสี. สุขภาพสังคม สู่สังคมสันติภาพ มนุษย์พันทุกข์ร่วมกันได้. นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2545.
- ปรัชญา เวสารัชช์. ประเทศไทยในสังคมโลก พ.ศ.2475-2544. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์ไทย หน่วยที่ 8-15, 223-301. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พ.ศ. 2546.
- ปริญญา นุตาลัย. สิ่งแวดล้อมเพื่อสันติภาพ. ใน การประชุมวิชาการสันติภาพศึกษา ครั้งที่ 3, 21-28. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ปิยวัชร สุทธิวิช. การวิเคราะห์สาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม ในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขา การศึกษานอกระบบโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พรชัย บริบูรณ์ตระกูล. นักฝึกอบรมเสมสิกขา. สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550.
- พรชูลี อาชาวอำรุง. โปรแกรมการปฏิรูปและโครงสร้างใหม่ระบบองค์การสหประชาชาติ. ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, 12-18. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

- พรหมพร สนิทขวัญ. การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนวิชา
ภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา
ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก,
2538.
- พระปกเกล้า, สถาบัน. สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล. สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบัน
พระปกเกล้า The Office of Peace and Governance. นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิ
บาล สถาบันพระปกเกล้า, (ม.ป.ป.). (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- พระไพศาล วิสาโล. องค์รวมแห่งสันติภาพ. ใน **สู่สันติเสรี**, 24-41. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการ
พิมพ์, 2538.
- พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ. ใน **สันติภาพ ชัยชนะร่วมกันของมนุษยชาติ 60ปี
วันสันติภาพไทย 16 สิงหาคม 2548**, 171-186. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2548.
- พระไพศาล วิสาโล. **สร้างสันติด้วยมือเรา**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- พระไพศาล วิสาโล. **ปาฐกถา**, 2 พฤศจิกายน 2550.
- พระโสภณคณาภรณ์. ความขัดแย้งในจิตมนุษย์. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**, 37-
40. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- พฤทธิสาร ชุมพล. สันติภาพภายใต้เงื่อนไขของความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง. ใน **มนุษย์
กับสันติภาพ**, 40-79. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พวงทอง รุ่งสวัสดิ์ทรัพย์. **บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เรื่องสันติภาพเล่ม 2**. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- พัชรี สิโรตส. **ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ: โครงการปริญญาโท
สำหรับนักบริหาร สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- พีระพล งามขุนทด. **ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาใน
วิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา
สังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- พุทธทาสภิกขุ. **สันติภาพของโลก**. กรุงเทพฯ:ธรรมทานมูลนิธิ, 2541.
เพื่อการพัฒนาและสันติ , มูลนิธิ. แหล่งที่มา: www.fdp.or.th [2550]
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. การศึกษากับสันติภาพ:รูปแบบและการจัดการ. **สันติศึกษากับการแก้ปัญหา
ความขัดแย้ง**, 194-207. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529ก.

- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. สถาบันฝึกหัดครูกับการพัฒนาอุดมการณ์ด้านสันติภาพให้กับนักศึกษาครู. **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**, 207-220. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529ข.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. การศึกษาและสันติภาพ. ใน **มนุษย์กับสันติภาพ**, 247-275. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- มนัสวี อุณหนนท์. อาวุธนิวเคลียร์กับสันติภาพโลก. **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 104-110. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. แหล่งที่มา: <http://midnightuniv.org/midschool2000/newpage7.htm> [2550]
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี. แหล่งที่มา: www.peace.mahidol.ac.th [2550]
- มานุษยวิทยาสรีนทร, ศูนย์. **วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสรีนทร, 2549.
- มานุษยวิทยาสรีนทร, ศูนย์. **หนังสือรวมบทความย่อจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4 วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง 23-25 มีนาคม 2548**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสรีนทร, 2548.
- มานิตา ลีโทชวลิต. **การวิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- เมตตา กฤตวิทย์ และ พัชณี เชยจรรยา. **การประเมินผลสื่อเพื่อสร้างแนวคิดด้านสันติภาพแก่เด็กและเยาวชน**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวาทวิทยาและศิลปะการแสดง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- แมคคอนเนล, จอห์น. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง**. แปลโดย วิไลรัตน์ โสฬสจินดา. กรุงเทพฯ: เสริมศึกษา, 2538.
- ระวี ภาวิไล. **มนุษย์กับสันติภาพ**. ใน **มนุษย์กับสันติภาพ**, 1-15. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์. **สันติศึกษากับสันติภาพ**. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่ 1-7**, 1-24. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537.
- รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์ และ สุรชาติ บำรุงสุข. **อาวุธนิวเคลียร์กับชะตากรรมของโลก**. **เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่ 1-7**, 121-159. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537.
- ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์. **กรรมการมูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม**. สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2550.

- วลัย พานิช. โรงเรียนกับการส่งเสริมสันติภาพ: กรอบแนวคิดสำคัญ. **เพลิงชมพูพัฒนาจักร์โรจน์: โอกาสและความหวังในการพัฒนา การประชุมวิชาการและเผยแพร่ผลงานวิจัยระดับชาติ ในโอกาสเฉลิมฉลอง ๕๐ ปี คณะครุศาสตร์ ๕๐ ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ๑๑๕ ปีการฝึกหัดครูไทย**. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- วลัย พานิช. อาจารย์ผู้สอนวิชาสันติศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2551.
- วลัย อารุณี. **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วไล ฌ ป้อมเพชร. ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพ องค์การยูเนสโก. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2551.
- วารี พิศาลภักทรคุณ. **การทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- วารุณี โอสธารมย์. **แบบเรียนไทยกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อนบ้านของเรา**. ใน **ลาวสู่หย่างไทยรู้อะไร**, 21-127. กรุงเทพฯ: อัลฟ่าพับลิชซิ่ง, 2544.
- วิจิตร เล็งหพันธ์, สุวิชา ไสยานนท์. **ดูคนหาวิธีเฉลียวฉลาดต่อโลกกว้างของนิเวศวิทยา**. **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 104-110. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วิจิตร ศรีสอาน. **การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ**. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**, 190-193. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วิชัย ต้นศิริ. **แนวทางไปสู่สันติภาพและสันติศึกษา**. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**, 221-229. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วิชัย หโยดม. **สันติภาพและพลังงานนิเวศวิทยา**. **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 58-61. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วิทยากร เชียงกุล และคนอื่นๆ. **วิกฤติเศรษฐกิจไทยผลกระทบจากการรับเงินกู้ IMF และทางออกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สถาน, 2541.
- วีรนุช ไม้ไทย. **การสอนสิทธิมนุษยชนในโรงเรียน**. ใน **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 342-345. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. **สถาบันสันติศึกษา**. แหล่งที่มา: www2.psu.ac.th/peace [2550]
- สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. **ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา**. **จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, (ม.ป.ป.).

สร้อยตระกูล ดิวยานนท์ อรรถมานะ. การบริหารระหว่างประเทศ: ลักษณะและปัญหาในการบริหารงานบุคคล. **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, 19-45. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

สหพันธ์ครอบครัวเพื่อความสามัคคีและสันติภาพโลก. แหล่งที่มา: www.family.or.th [2550]

สหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลก. แหล่งที่มา: www.fdp.or.th/iifwp [2550]

สหพันธ์เยาวชนคนหนุ่มสาวเพื่อสันติภาพโลก. แหล่งที่มา: www.yfwp-thai.com [2550]

สังคีต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. **โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สันติภาพนานาชาติ, มูลนิธิ. แหล่งที่มา: www.peace-foundation.net [2550]

สันติภาพและวัฒนธรรม, มูลนิธิ. แหล่งที่มา: www.peacethai.org [2550]

สาธารณสุข, กระทรวง. ศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข. แหล่งที่มา: www.moph.go.th [2550]

สายสวาท ปัจฉิวิทย์. **ทิศทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับโลกทัศน์เกี่ยวกับสันติภาพในพื้นที่ชายแดนสามจังหวัดภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณัฐบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. **เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา**, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537.

สุนีย์ สุขเจริญ. **ทางเลือกในการจัดสันติศึกษาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยตามทัศนะของนักวิชาการ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สุวิทย์ ไทพยวัฒน์ และ ปิยฉัตร สินธุสะอาด. **การเมืองไทยหลัง พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน**. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย หน่วยที่ 8-15**, 175-222. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546.

เสมสิกขาลัย. **โครงการประชุมวิชาการสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ครั้งที่ 4 หัวข้อ ร่วมสร้างสุขภาพสังคม สู่สังคมแห่งสันติภาพ [Computer file]**. กรุงเทพฯ: เสมสิกขาลัย, 2545.

แหล่งที่มา: E-mail: yee_sem@hotmail.com [พฤศจิกายน 2550]

เสมสิกขาลัย. **โครงการฝึกอบรมนักประสานสันติ[Computer file]**. กรุงเทพฯ: เสมสิกขาลัย, 2549.

แหล่งที่มา: E-mail: yee_sem@hotmail.com [พฤศจิกายน 2550]

เสมสิกขา. แหล่งที่มา: www.semsikkha.org [2550ก]

เสมสิกขาลัย. **โครงการฝึกอบรมความรู้และทักษะสันติวิธี สร้างสันติด้วยมือเรา[Computer file]**.

กรุงเทพฯ: เสมสิกขาลัย, 2550ข. แหล่งที่มา: E-mail: yee_sem@hotmail.com [พฤศจิกายน 2550]

- ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. รายงานผลการวิจัยเรื่อง การสอนด้วยวิธีทางปรากฏการณ์วิทยา: กรณีศึกษา
รายวิชาสันติภาพศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. มนุษย์กับสันติภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2546.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518, กรุงเทพฯ:
สารพัดช่างพระนคร, 2518.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุ
สภา, 2520.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524, กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ
, 2524.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533), กรุงเทพฯ:
กรมวิชาการ, 2532.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระ
การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, 2544.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15
ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551– 2565). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. การเพราะกล้าแห่งปัญญาเพื่อได้มาซึ่ง
สันติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549.
- หมู่บ้านพลัม, มูลนิธิ. แหล่งที่มา: www.thaiplumvillage.org [2550]
- หอจดหมายเหตุพุทธทาส, มูลนิธิ. แหล่งที่มา: www.bia.or.th [2550]
- องค์กรผู้จัดงานมหกรรมสันติวิธี. มหกรรมสันติวิธีครั้งที่ 2: วิถีสู่ความเป็นธรรมและสมานฉันท์.
(ม.ป.ท.), 2550.
- อภิชาติ ธีระธำรง. สงครามล้างโลก. ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, 70-84. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2530.
- อมรวิชัย นาคทรพร และ จิรัชฎกาล พงศ์ภักดิ์. สันติวัฒนธรรม สันติในตน: แนวคิดและแนว
ทางการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เรื่องสันติภาพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- อาทร ปทุมสูตร. พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติ: บทสัมภาษณ์. ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, 99-103.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์. ผู้อำนวยการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา สถาบันสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่. สัมภาษณ์ 27 ธันวาคม, 2550.

อุทัย ดุลยเกษม. **ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง: กรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้.**

กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2548.

อุทัย บุญประเสริฐ. **ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสันติศึกษาในประเทศไทย. ใน ประมวลความรู้เรื่อง**

สันติภาพ, 177-181. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ภาษาอังกฤษ

Brahmawong, Chaiyong. **World peace through population education.** Bangkok: The IAEWP Asian Convention, 1972.

Gal-Ed, Hagitte. **The making of art and the knowledge of peace: A grounded theory study of video ARTiculation as a learning tool in a dialogic program of peace education.**

Doctoral dissertation New York University, 2001.

Gjelten, Tom. September 11 Attacks. **Microsoft Student with Encarta 2007 [DVD].** Redmond, WA: Microsoft Corporation, 2006.

Groff, Linda and Smoker, Paul. Creating global/local cultures of peace. **From a culture of violence to a culture of peace.** France: UNESCO, 1996.

Khloudneva, Janna. **Promotion of a culture of peace through non-formal education.**

Master's Thesis University of Southern California, 2002.

Kottick, Jennifer Anne. **Inquiry into the issue of democracy and peace education**

in a kindergarten program. Master's Thesis University of Toronto, 2003.

MacDonald, Lawrence Gerard. **Traditional approaches to citizenship education,**

globalization, towards a peace education framework. Doctoral dissertation Dalhousie University, 2003.

Pasqual, W. A. Maneesha Sampath. **Speaking to the heart: Education for peace in Sri**

Lanka. Master's Thesis University of Notredarm, 2001.

Weil, Pierre. **The art of living in peace: Guide to education for culture of peace.** Paris,

France: Imprimerie Landais, 2002.

World Nuclear Association. Available from: www.world-nuclear.org [2007]

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว ทศนีย์ จันอินทร์ เกิดวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2526 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาคณะครุศาสตร์
บัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาการสอนมัธยมศึกษา วิชาเอกภาษาไทย และจิตวิทยาการปรึกษาแนะ
แนวในปีการศึกษา 2547 สำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต แขนงวิชาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์ จาก
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ในปีการศึกษา 2549 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
พัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2548

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย